
ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
№ 12(54)/2015

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ ТА СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА

- Бернюков А.М.** Основні особливості релятивізму в концепції юридичної герменевтики А. Кауфмана (філософсько-теоретичний аналіз) 7

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

- Радзівілл О.А.** Питомі виміри історико-правової освіти в процесах духовно-інтелектуального оздоровлення суспільств 17

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

- Ситник Г.А.** Місце інформаційного ресурсу в галузі державного управління 29

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

- Гмирін А.А.** Родовий об'єкт злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів 34

- Господарець М.В.** Деякі суб'єктивні ознаки незаконного полювання 47

- Закревський А.В.** Особливості покарання за порушення права особи на захист 55

- Карпенко М.І., Чонка М.М.** Особливості об'єктивної сторони недбалого ставлення до військової служби (загальнотеоретичний аспект) 64

- Мельниченко В.Л.** Стаття 250 КК України потребує вдосконалення та належного застосування 71

- Мороз А.О.** Порівняльно-правове дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи з аналогічними діями в кодексах деяких зарубіжних держав 86

- Олейнічук О.М.** Відмежування складу злочину, передбаченого ст.175 КК України від суміжних складів злочину 95

- Ольховенко О.І.** Вдосконалення нормативних положень, передбачених ст.385 КК України 110

- Орлов Ю.В.** Поняття злочину, передбаченого ст.158-2 КК України 119

Соловійова А.М. До питання про кримінальну відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії 124

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Аракелян Р.Ф. Деякі аспекти активізації впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України 129

Бухонський С.О. До проблеми застосування інформаційно-довідкових (інформаційно-пошукових й облікових) систем у досудовому розслідуванні 141

КОМЕРЦІЙНЕ ПРАВО

Погарченко Т.В. Поняття та загальна характеристика сутності злочинів у сфері підприємницької діяльності 152

ТРУДОВЕ ПРАВО

Гринь Т.Г. Історичні аспекти розвитку працевлаштування в період античності і до кінця ХІХ століття 159

МИТНЕ ПРАВО

Брачук А.О. Реалізація принципу сприяння законної торгівлі у митному законодавстві 166

Федотов О.П. До питання щодо обліку осіб, що здійснюють операції з товарами в контексті законодавства України з питань державної митної справи 174

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
№ 12(54)/2015

СОДЕРЖАНИЕ

ФИЛОСОФИЯ И СОЦИОЛОГИЯ ПРАВА

- Бернюков А.М.** Основные особенности релятивизма в концепции юридической герменевтики А. Кауфмана (философско-теоретический анализ) 7

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

- Радзивилл А.А.** Искомые измерения историко-правового образования в процессах духовно-интеллектуального оздоровления обществ 17

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

- Сытник Г.А.** Место информационного ресурса в области государственного управления 29

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

- Гмырин А.А.** Родовой объект преступления незаконное изготовление, хранение, сбыт или транспортировка с целью сбыта подакцизных товаров 34

- Господарец Н.В.** Некоторые субъективные признаки незаконной охоты 47

- Закревский А.В.** Особенности наказания за нарушение права человека на защиту 55

- Карпенко Н.И., Чонка М.М.** Особенности объективной стороны небрежного отношения к военной службе (общетеоретический аспект) 64

- Мельниченко В.Л.** Статья 250 УК Украины нуждается в совершенствовании и надлежащем применении 71

- Мороз А.А.** Сравнительно-правовое исследование преступления вмешательства в деятельность защитника или представителя лица с аналогичными действиями в кодексах некоторых зарубежных государств 86

- Олейничук А.Н.** Отмежевание состава преступления, предусмотренного ст.175 УК Украины, от смежных составов преступления 95

- Ольховенко А.И.** Совершенствование нормативных положений, предусмотренных ст.385 УК Украины 110

Орлов Ю.В. Понятие преступления, предусмотренного ст.158-2 УК Украины	119
Соловьева А.Н. К вопросу об уголовной ответственности за похищение электрической или тепловой энергии	124
УГОЛОВНОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО	
Аракелян Р.Ф. Некоторые аспекты активизации с целью внедрения института медиации в уголовном производстве Украины	129
Бухонский С.А. К проблеме применения информационно-справочных (информационно-поисковых и учетных) систем в досудебном расследовании	141
КОММЕРЧЕСКОЕ ПРАВО	
Погарченко Т.В. Понятие и общая характеристика сущности преступлений в сфере предпринимательской деятельности	152
ТРУДОВОЕ ПРАВО	
Гринь Т.Г. Исторические аспекты развития трудоустройства в период античности и до конца XIX века	159
ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО	
Брачук А.О. Реализация принципа содействия законной торговли в таможенном законодательстве	166
Федотов А.П. К вопросу об учете лиц, осуществляющих операции с товарами в контексте законодательства Украины по вопросам государственного таможенного дела	174

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JURIDICAL JOURNAL
№ 12(54)/2015

CONTENTS

PHILOSOPHY AND SOCIOLOGY OF LAW

Bernyukov A.M. The main features of a relativism in the concept of a legal hermeneutics of A. Kaufman (the philosophical and theoretical analysis) 7

INTERNATIONAL LAW

Radzivill O.A. Characteristic dimensions of historical and legal education in the process of spiritual and intellectual revitalization of society 17

ADMINISTRATIVE LAW

Sitnic Galina. The place of information resource in public administration 29

CRIMINAL LAW

Gmirin A.A. Generic object of the crime the illegal manufacture, possession, sale or transportation with intent to sell excisable goods 34

Hospodarets M.V. Some subjective symptoms of illegal hunting 47

Zakrevskiy A.V. Features of punishment for violation of human rights to defence 55

Karpenko M.I., Chonka M.M. Features of objective side of neglect of military service (general theoretical aspect) 64

Melnichenko V. Article 250 CCP Ukraine needs improvement and proper use 71

Moroz A.O. Comparative legal research of the crime of the interference into advocacy's or person's representative activity crime with the similar acts in the codes of some foreign countries 86

Oleinichuk O.M. Delimiting of corpus delicti under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine from the adjacent corpus delicti 95

Olhovenko O. Improving regulations under Art.385 of the Criminal Code of Ukraine 110

Orlov Y. The concept of a crime under Art.158-2 of the Criminal Code of Ukraine 119

Soloviova A. To the issue of criminal responsibility for theft of electrical or thermal energy 124

CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Arakelyn R.F. Some aspects of introduction the mediation institute
in criminal proceeding of Ukraine 129

Bukhonskyi S. The problem of information reference
(information retrieval and record) systems use in the pre-trial inquiry 141

COMMERCIAL LAW

Pogarchenko T. Certain issues of the concept and meaning
of business crimes 152

LABOR LAW

Grin T.G. Historical aspects of the development of employment
in the period of antiquity to the end of the XIX century 159

CUSTOMS LAW

Brachuk A.O. The content and implementation of the principle
of promoting legitimate trade in the customs legislation 166

Fedotov A.P. To the problem of record of entities, carrying out
goods transactions within the context of the legislation of Ukraine
in the matter of the state customs affairs 174

УДК 340.12

Bernyukov A.M.

**THE MAIN FEATURES OF A RELATIVISM IN THE
CONCEPT OF A LEGAL HERMENEUTICS OF
A. KAUFMAN (THE PHILOSOPHICAL AND
THEORETICAL ANALYSIS)**

А.М. Бернюков

завідувач кафедри правознавства,

кандидат юридичних наук, доцент

Хмельницький інститут соціальних технологій

ВМУРОЛ «Україна»

**ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЛЯТИВІЗМУ
В КОНЦЕПЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ
А. КАУФМАНА
(ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ)**

Постановка проблеми. Визначення шляхів підвищення ефективності правореалізації нині стає першочерговим методологічним завданням усієї юридичної науки. Тому необхідно спробувати у цьому питанні якщо не розставити всі крапки над «і», то хоча б, визначити вірні акценти при його вивченні, відповідно відобразивши це на практиці. В зв'язку з цим, розвиток вітчизняної філософії права (після теоретичного самообґрунтування в 90-ті роки ХХ ст.) нині, на поч. ХХІ ст., вимагає зосередження насамперед на напрямку ґрунтовного з'ясування фундаментальних методологічних проблем. Очевидно, що в цьому контексті одним із найбільш пріоритетних векторів постає розгляд генезису функціонування правової реальності. Виконання даного нелегкого, але вкрай важливого та актуального для сьогодення завдання, безумовно, є пріоритетом для української теорії в світлі існуючих нагальних проблем у вітчизняній юриспруденції. При цьому, незважаючи на спроби корінних перетворень, насамперед, в політичній та соціально-економічній системах суспільства, необхідність у подібних поглиблених дослідженнях, додатково зумовлюється неможливістю ігноруванням досягнень світової філософської думки послідовного слідуванню вибору зразків лише прогресивних орієнтирів у

законотворенні. І тут слід зазначити, що в даному світлі однією з найбільш спірних та суперечливих парадигм останнього часу постала якраз концепція юридичної герменевтики, висунута німецьким юристом А. Кауфманом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як засвідчив проведений нами (при написанні нижчеподаних на розсуд читача розмірковувань) широкий «розбір» наукових праць, випущених в Україні в останні роки, – у вітчизняному вченому «депозитарію» відсутні будь-які роботи, в яких детально розглядаються, бодай, основні положення юридичної теорії А. Кауфмана. Як наслідок, стан дослідження піднятої нами в даній статі теми, – бажає кращого. Відтак, ми були змушені опиратися на чисті думки зазначеного не просто відомого філософа але, водночас, й практика зі світовим ім'ям.

Мета статті. У даному дослідженні ми обираємо собі за ціль розглянути один із методологічних «китів», на яких тримається концепція А. Кауфмана, а саме – релятивізм. При цьому, даний вибір був зроблений нами не випадково, оскільки з'ясування обґрунтування такої юридичної «відносності» допомагає багато в чому більш чіткіше розібратися із загальним змістом вже усією концепції юридичної герменевтики в цілому, вказаного вченого.

Основні результати дослідження. Отже, як відомо, основний постулат А. Кауфмана – абсолютна відносність як *jus naturale*, так і *lex* при юридичному вирішенні. Однак, щоб виправдати свій релятивізм в запереченні онтопостійності права та задля відведення від себе можливих підозр в «анархізації», даний вчений із Німеччини все ж змушений, аби не «парити» постійно у повітрі, зупинитися на певній більш-менш твердій «поверхні», шукаючи опору у введєнні хоч якихось «рамок» для інтерпретації. Для цього він посилається на інтерсуб'єктивний плюралізм, як вищу суспільну інстанцію в питанні юридичної кваліфікації, зазначаючи таке: «вже достатньо давно відомо, що плюралізм є далеко не перешкодою, а виступає цінним засобом до пізнання істини. Але давайте внесемо ясність: не «об'єктивної» істини, яка для нас недоступна, а саме «інтерсуб'єктивної істини». Тільки церква може претендувати на об'єктивну істину, і, отже, це передбачає тільки особисті причини, щоб виступати проти плюралізму» [1, с. 19]. Тож, – заключає Кауфман, – «при всьому цьому я не підтримую абсолютний суддівський суб'єктивізм; я прагну до того, щоб зробити скоріше свідомий зовнішній вигляд суб'єктивної активності, яка завжди присутня в суддівській діяльності, хоча більше завжди прихованим способом, об'єднуючи їх таким чином в основоположному методологічному зв'язку. Коли не існує прямолінійності в кулуарах процедури прийняття рішення, вона повинна бути досягати в цій же самій процедурі: через відображення і аргументацію, через інтерсуб'єктивність і консенсус учасників» [4, с.25-26].

При цьому, Кауфман ще раз наголошує, що «застосування права – це процес значно більш складний, аніж процес силлогізму логіки» [1 с.22]. Між тим, ним же також підкреслюється, що головним інтерпретатором, що якби має «водити» розумом правозастосовувачем, є саме «історична традиція»: «Як вже вказувалося, в буквального значенні цього змісту, не існує жодного простого сприйняття, перш ніж задовго перед цим не відбудеться саморозуміння

суб'єкта, що пізнає. Цей суб'єкт вводить себе в інтелектуальний горизонт, стаючи його частиною, при цьому якість отримуваних ним знань залежить від якості пізнання самого себе. Є ілюзорністю, коли в когнітивних науках здійснюється відокремлення раціональності від суб'єкта пізнання. Ми можемо стверджувати, що «істинне» право існує тільки в процесі його дослідження, однак це не дає привід звинувачувати нас в нестримному суб'єктивізмі. Замість цього, як це підкреслив ще Теодор Адорно, саме якщо розривається суб'єктно-об'єктний контраст, це неминуче призводить до спотворення предмету; і, як тільки заперечується суб'єктивність, то відбувається падіння в об'єктивізм ідеологічний. Отже, це далеко не так, і відповідно до того, як вже зазначалось, герменевтичне мислення живе «спадком» традиції, яка представляє собою «загальний ґрунт наявного світу, по якому ми ходимо», і це є «впевнений фон, який живить наші думки». Замість прагнення до зарозумілої та оманливої об'єктивності, він обходиться достойною інтерсуб'єктивністю» [1, с.31].

Аби ж себе ще більше «захистити», Кауфманом і на «історичну традицію» надягаються певні обмеження. Так, на думку цього вченого, в якому б часі і не перебував суб'єкт, його юридична інтерпретація має відбуватися в ракурсі «право та совість», й обидва вони мають бігти поруч на бігових доріжках, якби тримаючись за руку. І уже в такому відношенні проблема вирішення справи набуває конкретного забарвлення: «Викладена проблема постає наступним чином: як імперативи законодавця фактично більш або менш реалізовані і в цьому відношенні повинні бути здійснюваними, які зобов'язуючі норми повинні були би бути і як вони мисляться?» [5, с.131]. А от шукаючи вже прийнятні рамки для совісті в полюсах опозиції «автономія-гетерономія», Кауфман приходить до такого висновку: «Не можливість якісної реалізації правової норми нас тут цікавить (це також важлива проблема, перш за все, юридичної соціології, але не належить нашій темі), а можливість прийняття правової норми, зміст би якої не йшов в суперечність із совістю законозобов'язаних. Тут мова йде навколо зобов'язуючої сили правової норми. Зобов'язання, а також правове зобов'язання, якщо це є справді обов'язком, залишає собі тільки моральне обґрунтування, що впливає із сили суспільних обов'язків, і яка щоразу протистоїть людській совісті (вона ніколи не погодиться із тим, що мораль та право – це одне й те саме буття). Суворая гетерономія, таким чином, послідовно веде до знищення нормативної законності і разом з тим, до знищення права.

Але і тут ми вже наштовхуємося на перші труднощі однобічного та крайнього трактування в разі, якщо ми схилиємось до автономізації думки, оскільки остання теж руйнує законність. Автономія називається самозакондавством. Мова про те, що людина є повністю автономною, означає, по-суті те, що вона сама для себе видає закони для власних дій, таким чином, стаючи типовим законодавцем» [5, с.132].

Індивідуальність же та неповторність кожного окремого юридичного випадку, що, відповідно, якби ініціює неможливість існування єдиних позитивних норм – це засіб, що використовує далі Кауфман для того, щоб розбити

вже юрпозитивізм: «Є неможливим та неприйнятним сформулювати закон у спосіб жорсткої однозначності, тому що він створюється для того, щоб регулювати факти, які в своїй різноманітності є невичерпними. Якби міг зустрітися випадок закону, який би був повністю закінченим та вичерпним, таким, що немає лагун та з абсолютною ясністю, розвиток законів став би паралізованим. Це впливає вже із самої мови закону ... його поняття не є універсальними та однозначними, а концептуальні типи, які в них містяться, розробляються на основі категорій, що є відносними. Через це говорити «точно» в зв'язку з крадіжкою, не полягає в тому, щоб вживати «поняття», а «тип». Зрозуміло, що в такому порядку речей, і тільки в такому, слід з'ясовувати проблему до тих пір, доки згадані концептуальні типи, які мають бути еластичними матеріалами, не огорожать певну ділянку через універсальні абстрактні поняття» [2, с.32-33].

Однак, для повного подолання юрпозитивізму, Кауфману цього видається мало, тож він посилює свою аргументацію: «Як ми бачимо, вирішення права, це процедура ... в якій існування закону та існування випадку взаємообумовлені. Абстрактний зміст закону постає як конкретний модуль через інтерпретацію в проекції на випадок, в той час як індивідуальний аморфний випадок отримується через «будівництво» закону як справжнє припущення. Tertium comparationis – «зміст» або юридичне співвідношення, в якому норма закону та фактична ситуація мають взаємовідповідати. Якщо вони не збігаються, норма закону не зможе бути прикладною. І після ж процедури створення закону далі відбувається дещо схоже, щоправда, так би мовити, зворотного характеру. Давайте роз'яснимо це.

В цій процедурі ідея про зобов'язання, для того щоб стати реальним законом має зістикуватися із загальними принципами, які витікають із цього – *sum cuique tribuere* (доступність для кожного – Бернюков А.М.), *nenimem laedere* (щоб ніхто не постраждав – Бернюков А.М.), договори повинні дотримуватися, рівне впорядкування, категоричний імператив, ідея про лояльність, початок відповідальності, імператив терпимості тощо – вони повинні бути в такій взаємній відповідності з фактами потенційного життя, яку розум автора закону передбачає заздалегідь, щоб вони могли «взаємоузгодитись». Або виразимось інакше: в той час як ідея права проектується на факти життя, так, щоб зматеріалізувавшись, обмежившись, зпозитивувавшись, будучи переведеною в поняття, факти життя, які споглядались, – усе це необхідно вибудовувати та утворювати як ідеальні типи, що базуються на ідеї про право.

Саме таким чином законодавець формує набір з припущеннями про життя, що з'являються в якості «вирівнювання» з точки зору того, що він вважає «істотним», наприклад, коли відбувається конфлікт інтересів або пошкоджується певне благо, – він дає цьому концептуальне вираження у нормі і встановлює відповідні цьому юридичні наслідки. Таким чином, реальність, яка закладена в нормі закону в разі якщо її порівняти з реальною дією принципів рівності (ми тут маємо на увазі «теорію еквівалентності» Карла Інгіша) ніколи не є в дійсності ідентичними, а тільки більш або менш схожими. Немає крадіжки, яка б була аналогічною; і немає людини, яка б зустрілася з іншою з такими ж здібностями до переговорів або ж аналогічним характером вини; оскільки

кожна людина відмінна від інших через її знання, її навички, її характер, її ясність розуму та її енергії волі.

Отже, через зазначені причини, сучасна теорія законодавства, на жаль, побудована за межами правової методології. Це помилка» [2, с.22-23].

Однак, закони, будучи реальною даністю, є фактом, з яким треба рахуватись. Але як же тоді їх ув'язати з «плавучим» правом? Кауфман усе це добре розуміючи і сам, не розгублюється в даному питанні, тому він «причіплює» позитивні норми до своєї концепції: «Розуміння почуття мови не складається лише із процесу сприйняття, оскільки тут передбачається перш за все саморозуміння, підкорення когносценції. Лише тоді, коли текст стикається з «упередженням» (Ганс-Георг Гадамер) або «попереднім поняттям» (Йозеф Ессер), у мисленні, наприклад, «це міг би бути випадок серйозної крадіжки», тільки тоді це сприятиме тому, щоб текст говорив» [2, с.13-14]. Але, при цьому, зрозуміло, що текст НПА у Кауфмана якраз і «говорить» про необхідне для застосування права, щоправда не змістом законодавця, а через осмислення «фактом». За великим рахунком, позитивна норма тут виступає лише в якості такого собі формального приводу. Адже, як пояснює Кауфман, – уходячи вже у загальне розмірковування про текст, – останній проявляється саме в історичній традиції: «Тільки тоді, коли за допомогою традиції, яка зуміла зорієнтувати в горизонті розуміння, він зможе базуватися на аргументах, які замикають цей спосіб в «герменевтичному колі», в якому «попередні уявлення» про нього вже існуюватимуть завчасно» [2, с.14]. Тож, – як робить висновок Кауфман з приводу відношення права та закону, – «в своєму схопленні право, на відміну від закону, це не інформація або стан речей, а акт: і він не може бути як наслідок, з'являтися як «об'єкт», незалежний від «суб'єкта», який його знає. Таким чином, конкретне право більше, ніж просто «продукт» моєї обробки, в якому він проявляється, отримуючи тіло значення. Отже, неможливо, відповідно процес отримання «справедливого права» відобразити як виключно інтелектуальний процес» [2, с.14].

Отже, що ж конкретно пропонується Кауфманом А. замість «знищених» ним юрпозитивізму та юснатуралізму? І він поясняє: «Святий Фома та Ганс Кельзен здійснили одне мудре пояснення, охарактеризувавши процес реалізації права, в переносному значенні, як певну багаторівневу послідовну структуру. Ми беремо цю ідею в якості відправної точки, вводячи в ній деякі суттєві зміни.

Ми виділяємо три ступені: по-перше, загальні та абстрактні правові принципи, які мають надпозитивний та надісторичний характер; по-друге, універсальні процесуальні чи матеріальні норми, що мають конкретний зміст та позитивно-формальний характер, однак не є надісторичними, оскільки діють лише на протязі певного періоду часу «життя закону»; і, нарешті, конкретно історичне право позитивного, матеріального характеру. Або ж, стисло кажучи: ідея або принципи права, норма права, і юридичне вирішення. Однак, слід врахувати, що ця послідовність є виключно логічною. З онтологічної точки зору, взаємовідношення між цими трьома складовими частинами є зво-

ротнім: оскільки конкретне право має більш вищу щільність сутності, ніж ідея права.

Для правильного розуміння вищезазначеного, слід взяти до уваги дві важливі тези. Перша: що в процесі реалізації права не можна пропустити жоден із ступенів. Це означає, що не може існувати жодної правової норми, яка б не контролювалася ідеєю права, і жодного юридичного вирішення без оволодіння нормою. Друга теза: що жоден із ступенів не може просто так бути негайно виведений за допомогою верхнього порядку логіки. І це означає, що не існує правової норми, яка отримується сама по собі, ні ідеї або правового принципу, чи правового рішення, які виводяться лише з норми.

Завдяки першій тезі ми відрізняємось від усіх доктрин віднаходження права, незалежно від аксіологічного бачення: зокрема, від тих, що намагаються віднайти це із влади, як це робив Гоббс; або волі, як в волюнтаризмі пізньої схоластики та теорії вільного права; або із інтересів, звичок та прагнень; або розподілу суспільних ролей; або якихось інших суспільних факторів, як це робила стародавня юриспруденція інтересів, емпірична соціологія права чи якісь нові теорії «природи речей». Не існує цього і в «нормативній силі фактичності», про що говорив Георг Еллінек: оскільки для того, щоб зробити якусь нормативно-істинну якість недостатньо простого емпіричного факту, для цього необхідна реальність, яка вже має бути пов'язаною з ідеєю про цінність: «моральна» влада, «обґрунтована» воля, «значимі» інтереси тощо.

З другої тези, яка для нас виступає вирішальним моментом, ми в протистоїмо в рівній мірі проти усіх односторонніх положень, які перебуваючи на іншому боці, бачать тільки ідеї оцінювання, принципи, стандарти з позиції того, як вони мають бути для того, щоб через них вийти на реальне право. В доктринах класичного природного права, юриспруденції інтересів, номологічного позитивізму, але, перш за все, також і тут, за допомогою магічної формули «нормативної сили фактичності» були здійснені спроби навести міст між ідеєю та реальністю, між обов'язком бути та існуючим. Але розмір онтологізму, який прагне до того, щоб з'ясувати сутність існування, або, як це у випадку доведення існування Бога – шляхом розроблення класичної концепції буття, є ілюзорним: тому що образ його дій пов'язаний не з чистим переходом в нормативність, а завжди пов'язаний із емпіричністю.

Підтверджує нашу тезу те, що відкриття права є завжди індуктивно-дедуктивне, тобто аналогове. Це вимагає володіння складовими частинами того, що є і того, що має бути. Без них неможливо видавати закони, тому що слід продумати заздалегідь можливі випадки життя, які закон повинен буде врегулювати.

Якщо не хочеться уявляти цей процес здійснення права, яке в усі часи є індуктивно-дедуктивне, як певне слідування або супроводження, тоді це можливо було б споглядати це образно, як щось подібне до сходження та пониження подвійних сходів спіралі. Також може бути корисне подібне порівняння від Густава Радбруха щодо риття тунелю: ті, хто риють тунель з різних кінців ніколи не зійдуться в одній точці, якщо вони повсякчас не знають де кожний з них перебуває» [1, с.24-26].

Розвиваючи свою думку, Кауфман продовжує: «Як бачимо, опинитися в серці юридичної проблеми можливо тільки в тому випадку, якщо керуватися попередньою обгрунтованою ідеєю. Крім того, слід враховувати «кругову» форму, в якій розвивається інтелектуальний процес: оскільки тільки тоді, коли я знаю, що представляє собою пограбування, я можу встановити чи є пограбуванням випадок, який представ переді мною; і з іншого боку, я ніколи не зможу взнати що представляє собою пограбування, не здійснивши аналізу відповідного конкретного випадку. Будівництво норми закону для формування «типу» (інтерпретації) можливе лише тоді, коли в полі уваги тримається випадок; і перетворення випадку в «дійсне припущення» (кваліфікація) можна зробити лише з врахуванням норм закону. Ця будівельна робота є завжди творчою і передує активній субсумції, хоча у випадках великої «ясності» вона видається тим же самим.

Випадок і норма – відповідно, тільки «сирий матеріал» для методологічної задачі. Не можливо співставляти їх між собою, принаймні, в попередній дії з ними, оскільки вони належать до різних категоріальних сфер. Поки норма належить сфери належного та є абстрактно-універсальною, випадок належить аморфній сфері недиференційованого буття, з її нескінченною різноманітністю обставин. Пов'язувати одне з іншим стає можливим лише у випадку застосування такого способу, що збагачує норму емпірією, а випадок нормативністю таким чином, щоб вони «взаємовідповідали» у сенсі аналоговості. Або ж, інакше кажучи: це можливо тільки в разі, коли обидві складові частини, через творчу активність, стали об'єктом «зрівняння» в теоретичному плані, на чому, як вже згадувалося, наполягає головним чином Карл Інгіш та автор цієї статті. Таке порівняння не полягає у розв'язку чи субсуміюванні, і навіть в просто інтерпретуванні, а, головним чином в прийнятті рішення, і відповідно, у їх взаємо-допоміжному використанні. Це, насправді, сама по собі непогана річ у виправданні аргументного способу, який би усував недоїмку реальної природи того, що робиться, замість того, щоб замаскувати її зовнішнім видом чисто об'єктивного знання» [1, с. 29-30].

Як же ж увесь цей механізм юркваліфікації працює на практиці? Кауфман і тут встигає відповісти: «Давайте візьмемо простий приклад, щоб побачити як здійснюється відповідність або «субсумція» випадку відповідно до норми, з точки зору побудови відповідності почуттів, у рішенні по справі «BGHSt 1,1» (Кримінальна палата Верховного Суду), в якій йшлося про злочин, вчинений особою, яка, після кидання в обличчя касира соляної кислоти, схопила сумку з грошима. Якщо ми розв'язуючи цю справу приходимо до висновку, що кислота слугувала «зброєю», то в такому разі слід переходити до кваліфікування дій злочинця як можливо більш тяжкого акту крадіжки. Але, якщо ми завчасно передбачаємо, що це була спроба вбивства, то вже абсолютно не має значення ідентифікування соляної кислоти як «зброї» при вчиненні крадіжки. Як бачимо, без ґрунтованого «попереднього розуміння» неможливо розв'язати основних проблем.

Безсумнівно, що в такій ситуації слід використовувати «коло» пізнавального процесу. Тільки коли я дізнаюся про те, що є тяжким актом крадіжки,

я зможу зрозуміти факт, сконцентрувавшись на випадку як такому; але тільки аналізуючи вищезгаданий конкретний випадок мені вдасться зрозуміти те, що складає собою тяжкий акт крадіжки в загальному. Ми створюємо загальну правову норму лише через інтерпретацію, тримаючись конкретного випадку; але ми робимо із випадку і одну «фактичну ситуацію» шляхом «будівництва», звертаючи свою увагу в норму. Випадок і норма, без накладення на них дій з нашого боку, не поєднуються між собою одне з одним, оскільки вони належать до площин різних категорій. Друга частина повинна бути в абстрактно-загальній формі, доки випадок, з його невичерпною кратністю можливих обставин належить аморфному та неділимому полю буття. Їх сполучення можливе лише після того, як норма з емпіричністю, та випадок з нормативністю були збагачені таким чином, щоб вони «відповідали» або «прилаштувалися» між собою. Іншими словами: необхідно, щоб вони були співставлені шляхом цієї активно-утворюючої операції, відомої ще як «теорія порівняння». Тільки в такій процедурі можна підвести «фактичні обставини» під «норми» [2, с. 14-15].

На підставі зазначеного, Кауфман вже визріває для того, щоб врешті кульмінаційно заключити квінтесенцію своєї методології: «Будь-яке застосування права має характер аналогії, оскільки аморфний неділимий випадок, будучи емпіричною сутністю не може бути доданий («включений») просто так у мислення абстрактного розуму ... Координація цього типу можлива лише тоді, коли випадок і норма були розміщені у їх взаємній «кореспонденції», тобто відповідності. Іншими словами, абстрактна норма повинна бути зінтерпретована відповідно до окремого конкретного випадку, і який має бути розв'язаний справедливо, при цьому цей випадок має конструюватися шляхом абстрагування від норми до необхідності переведення уваги на його значимі характеристики, які роблять його «нормативним». Увесь цей процес не представляє собою окремі акти, які часово слідують один за одним, а є формою одночасності. Випадок, який нормативно кваліфікується в цій формі, втрачає свою особливість та унікальність та перетворюється в «типовий» випадок, в упередженість. Через використання цього типу реалізації упередження саме і здійснюється універсальність. У явищі, відомому як правозастосування виявляється взаємозв'язок між загальним та конкретним (згадаймо «конкретне – загальне поняття» Гегеля). «Теорія порівняння», за допомогою якою він прагне привести в «відповідність» потрібен «посередник», як «tertium comparationis» один на двох. Також потребує точки порівняння і відкриття передумови, яка б зробила одне визначення обов'язку – сутності в сутність, тобто сутності в обов'язок як сутності. Таким чином, процес розслідування Права не є чисто дедуктивним або чисто індуктивним, а є їх комбінацією; він є саме аналогією.

Я усвідомлюю проблематичність цього планування. Аналогія не призводить до точних результатів. Навіть індукції цього не вдається. Дедуктивні умовиводи є заключними, хоча вони є аналітичними, і через це вони не досягають нових знань; крім цього вони нічого не говорять відносно точності передумов. На противагу цьому аналогічна думка – новаторська думка, що веде до нових знань, принаймні у відкритті передумов та гіпотези. Саме тут лежить

ключ «третього шляху» за межами юснатуралізму та юспозитивізму, про який говорилось раніше» [3, с.26-27].

Коротше кажучи, як заявляє Кауфман, «що таке правильні відносини, – можуть бути визначені тільки в кожному конкретному випадку» [3, с.31]. Однак, при цьому, Кауфман, зважаючи на присутність в юридичній реальності норм законів (які незалежно від того чи визнаєш їх, покарання за їх порушення отримуєш реальне), все ж, беручи це до уваги, зменшує статус герменевтики (для нього тепер «герменевтика перераховує лише умови трансцендентного поглинення у лінгвістичному сенсі, і більше нічого» [4, с. 26]) та вимушено уточнює: «Правова норма, яка має стати субсумцією ... і поки не існує в позитивному праві, як це буває у випадку правової прогалини, або ж через неповну правову урегульованість, повинна бути віднайдена за допомогою інтерпретації. Але будь-яка інтерпретаційна діяльність не обмежується простим віднаходженням та звичайним формулюванням; будь-яка інтерпретація, в найповнішому значенні цього терміна, завжди дещо більше, ніж просте застосування права: вона полягає в тому, щоб відкривати право. Саме з цієї причини застосування закону в широкому сенсі цього слова, є частиною юридичної науки: та частина, яка складається з зусиль, щоб знати, що таке право справедливе.

Це означає, що конкретне право, як дійсно існуюче, є історичним правом, і воно народжується тоді, коли зазначена «сировина» – а це не лише правова абстрактна форма, а також і загальний випадок – «опрацьовані» шляхом інтерпретації, яка робить цю норму загальною, та будівництва, яке робить випадок співвіднесеним із загальним фактом. До цих пір, «право» не існує. Право народжується завжди в процедурі, що, однак, не означає слідуванню позиції Лумана, в якого право формується шляхом виключно лише однієї процедури.

Але, хоча і вірно, що право отримує життя через інтелектуальне тлумачення в процесі, який призначений для того, щоб створювати одне кореспондування змістів випадку та норми, – цього є не достатньо для гарантування того, щоб результат вираження був «справедливим». В такому сенсі юридична герменевтика стає некомпетентною, оскільки її місія полягає у виявленні тих трансцендентальних умов, які дозволяють отримувати дійсний зміст. Отже, необхідно, щоб додалися інші роздуми, спрямовані те, щоб віднайти форму, через яку «Що» справедливого права відповідало б «Як» знанню про нього» [2, с.15-16].

Висновки. Відтак, як бачимо, питання про «jus» Кауфману видається завжди відкриті: для нього будь-яке правове вирішення полягає у мобільному справедливому розв'язку. Останнє, на його думку, визначається конкретним буттям, безпосередньо «гут і зараз», тобто є історичним. Дослідник вказує, що справу розв'язує реальна жива людина, перебуваючи у відповідному часі, при цьому, її абсолютна суб'єктивність зв'язана сформованими в суспільстві ідеалами про справедливе. Остаточо не заперечуючи позитивне та юснатуральне право, Кауфман, зважаючи на постійне відставання від бігу реальності першого та важко-доступність другого, між тим, пропонує користуватися при вирі-

шенні конкретного юридичного спору вимогами тієї історичної традиції, в якій перебуває інтерпретатор.

Безпосередній же розгляд основних положень юридичної герменевтики А. Кауфмана – є предметом для наступних наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kaufmann A. Concepción hermenéutica del método jurídico // Persona y Derecho. – 1996. – № 35. – P. 11-36.
2. Kaufmann A. En torno al conocimiento científico del derecho // Persona y Derecho. – 1994. – № 31. – P. 9-28.
3. Kaufmann A. La universalidad de los derechos humanos. Un ensayo de fundamentación // Persona y Derecho. – 1998. – № 38. – P. 11-34.
4. Kaufmann A. Qué es y cómo «hacer justicia» (un ensayo histórico-problemático) // Persona y Derecho. – 1986. – № 15. – P. 13-30.
5. Kaufmann A. Recht und gewissen. Bemerkungen zum problem der rechtsgeltung // Persona y Derecho. – 1991. – № 24. – P. 131-149.

Бернюков А.М. Основні особливості релятивізму в концепції юридичної герменевтики А. Кауфмана (філософсько-теоретичний аналіз)

У статті піддається аналізу концептуальне обґрунтування А. Кауфмана щодо висунутої ним релятивістської теорії сутності права. Відповідно автором осмислюються ключові моменти цієї концепції. Подібного роду філософсько-правове дослідження, як актуального та важливого питання нашої науки, – є методологічно обґрунтованим та заслуговує на широку увагу вчених.

Ключові слова: право, буття права, філософія права, А. Кауфман.

Бернюков А.М. Основные особенности релятивизма в концепции юридической герменевтики А. Кауфмана (философско-теоретический анализ)

В статье подвергается анализу концептуальное обоснование А. Кауфмана относительно выдвинутой им релятивистской теории сущности права. Согласно этому автором осмысливаются ключевые моменты данной концепции. Подобного рода философско-правовое исследование, как актуального и важного вопроса нашей науки, – является методологически обоснованным и заслуживает на широкое внимание учёных.

Ключевые слова: право, бытие права, философия права, А. Кауфман.

Bernyukov A.M. The main features of a relativism in the concept of a legal hermeneutics of A. Kaufman (the philosophical and theoretical analysis)

In this article conceptual justification of A. Kaufman of the relativistic theory of essence of the right which is rather put forward by it is exposed to the analysis. According to it the author comprehends the key moments of this concept. Philosophical and legal research of this sort as topical and important issue of our science, – is methodologically reasonable and deserves on broad attention of scientists.

Keywords: Law, being of law, legal philosophy, A. Kaufman.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015.

УДК 341.231.12:261.6

Radziwill O.A.

**CHARACTERISTIC DIMENSIONS OF HISTORICAL
AND LEGAL EDUCATION IN THE PROCESS
OF SPIRITUAL AND INTELLECTUAL
REVITALIZATION OF SOCIETY**

О.А. Радзівілл

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»*

**ПИТОМІ ВИМІРИ ІСТОРИКО-ПРАВОВОЇ ОСВІТИ
В ПРОЦЕСАХ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
ОЗДОРОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВ**

Постановка проблеми. Сучасна неефективність міжнародного співробітництва значною мірою обумовлена маргіналізацією населення більшості держав планети [1, с. 10-12], що, в свою чергу, є довгостроковим наслідком хибної «монокультурної» моделі міжнародних відносин, що домінувала в останні кількасот років, і переглядається лише з кінця ХХ століття [2, с.7]. Відтворення самодостатності й творчої активності нині маргіналізованих суспільств має спиратися на концептуально цілісну систему їх соціально-культурного самовідтворення, основу якої традиційно складає історико-правове виховання й освіта [3, с.45]. Підготовка підростаючих поколінь в здоровому суспільстві – по-перше, спирається на його власний героїчний епос, у контексті адекватного знання світової історії; по-друге, використовуються в якості джерела «знань про належне», тобто знань правових і деонтологічних [4]. Натомість, традиційно скуті догмою, історико-правові знання – в динаміці сучасних подій піддаються різким і формально-поверхневим змінам «на злобу дня», залишаючись неадекватними – ні викликам часу, ні рівню сучасних досягнень у сфері наук про людину й суспільство, що потребує їх серйозного переусвідомлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У статті продовжено дослідження автором питомих вимог історико-правової освіти [5, с.35-36], які базу-

ються на ідеях: соціалізації М. Вебера [6, с.87-90] – як втілення культурного самовідтворення суспільства, історичного процесу – як втілення тенденцій соціальної й культурної динаміки П. Сорокіна [7, с.25-28]; на неопозитивістських принципах науки й освіти, узагальнених, зокрема, Т. Куном [8, с.6-14] і К. Поппером [9, с.17-20], а також на множинності «вимірів» права, відповідно до інтегративної концепції праворозуміння, висвітлених в роботах М. Кріґера [10], Г. Тюбнера [11], К. Лудера [12], Ю. Хабермаса [13], М. ван Хука [14], Дж. Бермана [15], О. Мережка [16], Д. Р. Келлі [17] та інших авторів. Використані також ідеї міжнародної координації освітніх процесів, закладені в роботах К. Ясперса [18], та сучасних дослідників цього напрямку [19, 20], а також у міжнародних рекомендаційних актах, таких як Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 р. [21] та інші.

Мета статті – розглянути основні проблемні напрямки, які мають бути переусвідомлені в процесі створення сучасної історико-правової концепції виховання й освіти – в контексті останніх досягнень у системі знань про людину й суспільство.

Основні результати дослідження. До філософії, як до трансісторичної рефлексії суспільств на досвід пізнання й розбудови суспільних відносин, теоретики науки звертаються, переважно, в періоди наукових криз і революцій, прагнучи вивести свої методологічні пошуки за межі рамок, встановлених панівними науковими парадигмами [8, с. 124]. У сфері досліджень і регулювання суспільних відносин, які, в своїй основі, є феноменами психофізичними й духовно-інтелектуальними, вольовими і вмотивованими, з багатофакторними важкопрогнозованими сценаріями протікання й наслідками – такий вихід за межі прописаних догм виявляється особливо важливим. Саме в царині суспільних відносин класична (суб'єкт-об'єктна, позитивна, причинно-наслідкова) наука виявила свої суттєві недоліки, викликавши недовіру до наукового забезпечення планування та правового регулювання соціальних процесів різного рівня [18, с.45-49]. Натомість філософія, виходячи з умовності розмежування епістемологічних, деонтологічних і онтологічних знань, дозволяє сприймати когнітивні результати досліджень – безпосередньо в контексті їх реалізації, тобто їх «соціальної дії», яка є однією з найважливіших функцій права. Філософія значно розширює також засоби пізнання, «легалізуючи» в періоди наукових революцій, крім емпірики й точних розрахунків, інтуїцію, ціннісні критерії, волеустановлені прагнення й процедури, зорієнтованість на отримання наперед очікуваних результатів та оперування – не стільки законами й формулами, – скільки тенденціями й вірогідностями [9, с.237].

Впродовж ХХ століття методологія науки пережила, можливо, останню й найпотужнішу «революцію», зосереджену насамперед у сфері знань про людину й суспільство, внаслідок якої формується всеохоплююча (холістична) парадигма, що дозволить більш гнучко й ефективно застосовувати науку до складних – «мультирівневих» і динамічних, тобто наближених до реальності моделей та сценаріїв [17, с.57-58]. Після періоду вільних філософських пошуків нових підходів, структурованість наукових знань, як відомо, відновлюється на основі нових принципів і парадигм [9, с.57]. Важливим кроком в цьому

напрямі стала систематизація «постпозитивістами», на основі узагальнення постнекласичних наукових рефлексій, основних питомих принципів сучасних наукових досліджень, відповідно до яких: 1) визнається «суб'єктивізм» наукових теорій, що дозволить належним чином «робити поправку» на їх обумовленість обставинами місця і часу, зокрема, приналежністю їх авторів до певних наукових шкіл, систем виховання, соціальних груп і т. п., що має підвищити адекватність їх застосування; 2) через неможливість дослідження «об'єктивної реальності в чистому вигляді», досяжною метою наукових досліджень слід визнати апроксиматичне наближення до максимально можливого, на відповідному етапі дослідження, її відображення – через постійну координацію множинності суб'єктивних теорій, моделей і т. п.; 3) множинність (плюралізм) наукових концепцій, що мають застосовуватися як релевантні конкретним обставинам інструменти пізнання, – є не лише допустимою, але й необхідною – як умова забезпечення, через багатовимірність моделей, – максимально наближення знань до «об'єктивного» відображення реальності; 4) історичність наукових шкіл і окремих теорій, тобто, з одного боку, обмеженість їх використання у незмінному вигляді, з іншого – можливість їх розвивати й уточнювати; 5) обов'язок науковця виносити своїх концепції на публічний розгляд у вигляді, доступному до перевірки (верифікації), тобто з розкриттям, крім безпосередньої аргументації, «суб'єктивних» обставин, пов'язаних з їх розробкою й прийняттям [8, с.18-22]. Подальший процес гуманізації наук оформився в універсальній «антропоцентричній» парадигмі. В її основу покладено «принцип антропності» – презумпцію «запрограмованості» Великого вибуху і подальшого розвитку Всесвіту – на появу в ньому Людини [23, с. 38-40]. Цей принцип, безумовно, має онтологічну основу, оскільки всі найважливіші константи Всесвіту втілюються в організації людини й суспільства, проте він є також телеологічним і деонтологічним, оскільки зорієнтований на віру в космічну місію людства й в солідарну його волю до узгодженої діяльності, тобто є «позанауковим», з точки зору позитивізму.

Наслідки «гуманітарної» революції в науці мають бути якомога ширше усвідомлені лідерами й елітами суспільств та широким загалом – для їх дружнього, збалансованого й творчого застосування в розбудові нового стилю міжособистісних і надособистісних суспільних відносин та процесів соціалізації підростаючих поколінь. За метафорою П.Тейяра де Шардена, якщо атом є елементарним носієм властивостей «добіологічного» життя матерії, а клітина – біологічного, то особа є носієм властивостей «наджиття» [23, с. 189-190], які стохастично розподілені в унікальних комплексах психофізичних і духовно-інтелектуальних характеристик кожного індивіда, втілюючись, впродовж його життя, на різних вікових стадіях і в різних соціокультурних середовищах. Відтак, «антропоцентризм» сучасної науки активізує увагу, передовсім, до людської особистості, через яку реалізуються всі потенційні властивості людства. Це ввело в міжнародні акти й доктрину такі поняття, як «людський потенціал», «людський капітал», «людський вимір» [22, с.14-22] і нині сприяє поступовому усвідомленню головної мети соціальних інституцій – сприяти розкриттю й реалізації кращих характеристик людини, спираючись на природ-

ну вмотивованість кожної душевно здорової особи – бути учасником і будівничим справедливих, а відтак – дружніх, очікуваних і комфортних відносин на різних рівнях соціальної організації – від інтерсуб'єктивних до міжнародних. Найпростіше тлумачення стадії «наджиття» – це гармонійна реалізація природної потреби людини – у соціальній організації. Гармонія тут означає, що потреби кожної особи та інтереси колективних суб'єктів різних рівнів соціальної організації, в які особа залучена, мають бути узгоджені найліпшим чином. Зрозуміло, наскільки малу вірогідність має суспільний лад і правопорядок, який задовольняв би таким вимогам. З цієї точки зору, історія людства є драматичним пошуком, через безліч спроб і помилок, найбільш оптимальних форм соціальної організації, на тлі загального поступу людства до глобальної інтеграції. Ще Тейяр де Шарден, застерігаючи від «одномірного» розуміння будь-якої інтеграції, вказував на таку фундаментальну характеристику Універсуму, як його «зернистість» (мультирівневість) – здатність оптимальним чином розподіляти «цілісності» по безкінечним рівням-масштабам свого континууму [23, с.43]. Мультирівневим є й історичний процес, хоча він охоплює лише малу частку Універсуму: розподіл «корпускулярних» характеристик історичної динаміки втілюється у різномасштабних «актах соціогенезу» – спонтанному утворенні соціальних систем різних масштабів [24, с.10-12]. При цьому, якщо на елементарному рівні соціальна організація людства втілюється, трансісторично – в родинних і родових відносинах, то сучасне, складно структуроване, людство має низку усталених рівнів соціальної організації, де роди входять в сусідські колективи, територіальні громади, етноси, політичні нації-держави, регіональні цивілізації та міжнародне співтовариство. При цьому, реальність буття таких різнорівневих соціальних систем забезпечується, передовсім, міжособистісними комунікаціями, характер яких визначає як інституційну структуру кожного з рівнів суспільних відносин, так і ефективність їх «соціальної дії» [14, с.19-21].

Наступним важливим здобутком наук про людину стало обмеження в них впливу «вульгарно матеріалістичного» підходу до історії, зокрема, усвідомлення історичного процесу не лише як соціальної, але, передовсім, як культурної динаміки [7, с.26-28]. Ансамблі усталених надособистісних зв'язків, до яких може бути застосоване поняття «соціальна система», виявляють себе як соціально-культурні й соціально-правові, тобто організованими дією чинників нематеріальної (духовно-інтелектуальної) природи. Сучасна інтегративна теорія права, що поєднує й узгоджує всі його «антропоцентричні» тлумачення (історичне, психологічне, комунікативне, соціологічне, аутопоетичне та ін.) [15, с.35-39] – спирається, передовсім, на ідею органічного зв'язку права і культури – як організуючих і відтворюючих чинників соціальних систем. Таким чином, «живі» суспільства завжди мають в якості системотворчого чинника – у вузькому сенсі – право, у широкому – культуру, яка діє у єдності чотирьох її складових: системи цінностей; системи отримання й передання знань; систем регулювання суспільних відносин (включаючи й право) і системи естетично-емоційного виховання (мистецтва) [7, с.50]. При цьому, найбільш широке (соціологічне) тлумачення права в своєму об'ємі поширюється, практично, на

всі виховні (деонтологічні) й солідаризуючі функції культури [9, с.256]. Те, що основою динамічних (історичних) змін в суспільстві є зрушення в сфері його масової свідомості, тобто культурно-правові зрушення, детально дослідив ще П. Сорокін, показавши недоліки причинно-наслідкового підходу в дослідженнях соціокультурних процесів. Він запропонував «логіко-змістовний» метод, який оперує не одномірними причинно-наслідковими зв'язками, а скоординованими змінами в цілісності мультирівневих соціально-культурних систем, з урахуванням усталених різноперіодичних зворотних зв'язків між їхніми рівнями, включаючи й фундаментальний рівень індивідуальних характеристик членів суспільства. Останні він об'єднав в певні «психофізичні типи» індивідів, типізовані мотивації та дії яких формують той чи інший «кумулятивний» стан суспільства. Виходячи з такого підходу, історичні зрушення відбуваються як зміни всіх різнорівневих складових «типу культури», паралельно зі змінами у співвідношенні «індивідуальних типів» окремих членів суспільства. Відповідно, вплив окремих особистостей на публічний порядок та історичний процес є, в свою чергу, органічною складовою більш масштабного й повільного впливу історичних реалій (включаючи культуру й публічний порядок) – на типи індивідів та динаміку змін у їх співвідношенні під час історичних зрушень [7, с.77-80].

Комплекс всіх відомих тенденцій і закономірностей історичної динаміки, сам по собі, вимагає систематизації й усвідомлення. В науці вже, загалом, взято за основу, що поступ є лише одним з вимірів історії, ускладнений, з одного боку, різномасштабними флуктуаціями, з іншого – підпорядкованістю історичних феноменів константам різної тривалості. Однак, складність історичного процесу не вичерпується цими трьома загальними вимірами. Так, для розуміння природи історичних констант, тобто тривалості певних усталених якостей на «макрорівні» соціального й культурного життя, важливо знати дію «мікрорівневих» циклічних процесів точного відтворення таких якостей, гармонізованих і «доведених до автоматизму» в процесі біологічної еволюції й соціальної історії [25, с.37-40]. Крім повсякденних циклів біологічного, економічного та інформаційного поновлення звичних «рутинних» параметрів суспільного життя, важливим чинником забезпечення на «мезорівні» тривалості суспільства у часі – є його «тип культурного самовідтворення» – комплекс фундаментальних складових культури, який відтворюється в кожному з наступних поколінь суспільства. Історія показує, що типи культурного самовідтворення суперетносів і народів тисячоліттями могли підтримувати їхню само тотожність, живлячись з таких фундаментальних джерел їх психологічного здоров'я, як мова, звичай, героїчний епос, народна творчість і, відповідно, постійно поповнюючи ці джерела. Тип культурного самовідтворення акумулює духовну й генетичну історію народу, який його формує: лише такі зв'язки здатні підтримувати емоційну спорідненість різних соціальних верств і вікових груп народу, підживлювати творчу енергію його громад, родів і окремих особистостей, забезпечуючи їх солідарність і духовну міць, відразу до антисоціальної «нелюдської» поведінки, природну турботу про підростаючі покоління тощо. Натомість, у періоди поширення тоталітарних ідеологій, відбувалося

істотне руйнування цих, віками відпрацьованих, зв'язків, що мало наслідком враження все нових і нових суспільств цілим спектром соціальних хвороб і психологічним неблагополуччям їх населення. В таких маргіналізованих суспільствах забувається власна історія, уявлення про «людську поведінку», здатність підживлюватися наснагою, спілкуючись рідною мовою, якою матір, на «позараціональному» рівні, наділяє дитину в ранньому віці психологічним захистом на все життя. Замість органічної спорідненості людини, на рівні генетичної пам'яті, з «рідним» їй типом культурного самовідтворення, її пригнічує нав'язане ззовні панування чужої масової культури й, відповідно, чужого «за духом» публічного порядку, представники таких суспільств відчувають «втрату душі» їхнім світом, частіше виявляючи нездатність з віком досягати належного стану життєвої мудрості й громадянської зрілості, які є необхідною умовою успішності всього суспільства.

Однак, важливою характеристикою культури є її здатність, після впливу руйнівних процесів, самовідтворюватися за рахунок своєї довготривалої мультирівневості, яка лише поверхнево піддалася ерозії в несприятливих історичних періодах. Як це показав П. Сорокін, культура, як системотворчий чинник суспільства, здатна відтворювати як себе саму, так і те суспільство, яке її породило [7, с.64-68]. Як відомо, поняття «культура» охоплює множину феноменів духовно-інтелектуальної сфери, які складають окремий клас «концептуальних систем». Такими, наприклад, можуть бути: епоси народів, популярні ідеології (в свою чергу, похідні від філософських систем, релігій, наукових теорій), принципи міжособистісних відносин і розбудови публічних порядків (правові традиції), науки, видатні твори мистецтва тощо. «Логіко-змістовна» цілісність [7, с.42-45] концептуальних систем, на відміну від «смертної» матеріальної складової суспільства, може розвиватися і вдосконалюватися до своєї абсолютної довершеності: якщо суспільства, як «матеріально-концептуальні» системи, народжуються, розвиваються й можуть розпастися, втративши, з тих чи інших причин, солідаризуючу дію власної культури, то видатні концептуальні системи, породжені ними, тривають далі, сприймаючись іншими суспільствами, в якості культурної спадщини.

Важливою новацією наук про людину є усвідомлення здатності суспільств до навчання, тобто засвоєння власного історичного досвіду та досвіду інших суспільств – через концептуальні рефлексії, які, зрештою, фіксуються у феноменах культури, включаючи правосвідомість та діяльність публічних інституцій. Д. Келлі показав, як, починаючи з античних греків, у розвитку кожного з суспільств, що вплинули на формування європейської правової традиції, повторюється історична послідовність трьох типів світогляду й, відповідно, розвитку правової свідомості. На першій стадії «Фізису» – правосвідомість базується на розумінні права, як закону природи, без принципового відокремлення від нього специфіки законів людського суспільства: тут діє переважно міжособистісний принцип «живи сам і дай жити іншим», при необхідній, у випадках спільної загрози, солідарності споріднених родів. На другій стадії «Номосу» – правосвідомість ґрунтується на розумінні права як волеустановлених (всенародно, колегіально чи владою монарха) законів, імперативних для

всіх членів суспільства: тут, на основі історичного досвіду організованого життя суспільства у змаганнях з сусідами, діє жорстка підпорядкованість природного особистого права – праву публічному. Зрештою, на третій стадії «Логосу» – правосвідомість зорієнтована на трансцендентний світовий закон-ідеал, відмінний як від природного права, так і від волеустановленого: тривалий культурний обмін з іншими суспільствами в цей час піднімає індивідуальну свідомість до розуміння спільності всього людства і його цінностей [17, с.23-25]. Таким чином, Д. Келлі виявив тристадійність «навчання» суспільств, які від природно-правової «симбіотичної» солідарності (Фізис) – рухалося до політико-правової організації (Номос), а потім – до світоглядно-правової гуманізації (Логос): якщо перехід від першої до другої стадії відбувався як рефлексія на власний досвід виживання, то перехід від другої до третьої стадії був, значною мірою, наслідком відкритості того чи іншого суспільства – культурним надбанням інших народів і цивілізацій. Очевидно, як загальну тенденцію, можна очікувати, що цей тристадійний алгоритм гуманізації діє й донині, охоплюючи всю сучасну глобальну ойкумену. При цьому, безумовно, при зіткненні різних концептуальних систем діє, виведена для процесів біологічної еволюції, «тріада Дарвіна» (внутрішнє різноманіття, успадкованість і природний добір). Однак, для потенційно «безсмертних» – нематеріальних концептуальних систем це означає лише, що жодна з них не може, з одного боку, залишатися незмінною, з іншого – бути повністю викреслена з культурної спадщини людства.

Вирішальним для наслідків взаємодії двох концептуальних систем є сам характер взаємодії. В цьому сенсі, міжособистісні комунікації (включаючи виховання й навчання дитини) і міжнародні відносини в сфері культури (включаючи «цивілізаторську» місію провідних націй) – мають аналогічні критерії: тривале мирне співіснування і добровільне взаємопізнання – формує гармонійний синтез, тоді як нав'язливе агітаторство, тим більше, насильницьке поширення власної культури – завжди виявляється ідеологічною агресією, формуючи соціальний клімат, обтяжений душевним неблагополуччям, з усіма похідними від цього негараздами, часто досить віддаленими у часі. Хибність останнього варіанту лише зараз починає усвідомлюватися в усій глибині своїх наслідків. Натомість, виходячи з єдності психофізичної й духовно-інтелектуальної природи людини, у взаємодії концептуальних систем, як продуктів досвіду й творчості різних суспільств, діє фундаментальна їх здатність до взаємоузгодження, на основі «спільних знаменників», розпорочених в культурних традиціях різних історичних епох і народів. взаємозбагачення різних етнокультурних і цивілізаційно-культурних традицій має стати тривалим і постійно діючим процесом, здійснюваним з метою солідаризації міжнародного співтовариства, на основі усвідомлення трансісторичної єдності людства, і цей процес має спиратися на добру волю й солідарні зусилля всіх народів. В сучасних реаліях, передовсім, заради утримання його в режимі солідарності і недопущення конфліктності, він має стати більш керованим і прозорим, в постійному полі зору міжнародного співтовариства. Спираючись на віру в принципову спорідненість (презумпцію комплементарності) різних етнокультурних і

цивілізаційно-культурних традицій, процесуальні правила взаємодії інформаційних, ідеологічних, культурних «полів» сучасних суспільств мають бути врегульованим на міжнародно-правовому рівні компетентними представниками різних цивілізацій. Така система домовленостей повинна спиратися на науково і юридично обґрунтовану трансісторичну концепцію міжнародних культурно-правових комунікацій, з визначенням, для кожної сучасної нації, параметрів розумного ступеня її відкритості, сприятливого як для підготовки свого населення до сучасних глобалістичних вимог, так і для зупинення його маргіналізації, передовсім, через культурно-психологічні шоки, як наслідки стихійності й непродуманості міжцивілізаційних контактів.

В очікуванні системного врегулювання питань міжнародних комунікацій в духовно-інтелектуальній сфері, сучасний міжнародний інформаційний простір, слід вже зараз захистити від недобросовісних практик. Йдеться, передовсім, про різноманітні загрози «культурної експансії», яка, частіше за все, є поширенням відвертого «безкультур'я»: спрощених ідеологій і світоглядних стереотипів, які власне й діють як катализатори маргіналізації, руйнуючи у широкого загалу неблагополучних суспільств – інтерес і повагу – як до спадщини власної культури, так і до вищих світових її стандартів. На думку автора, в основу міжнародного врегулювання питань інформаційної безпеки сучасних суспільств може бути покладено усвідомлення того, що будь-яка ідеологія має користуватися офіційною підтримкою держави (держав) – лише в межах території проживання творців цієї ідеології. Будучи частиною культурної спадщини певної спільноти народів, така ідеологія має бути зв'язана, передовсім, з територією, де така спільнота традиційно проживає. Ця умова не завадить нормальному міжнародному культурному обміну: представники різних народів, вільно спілкуючись і захоплюючись тими чи іншими елементами культур інших народів – можуть переймати їх, навіть залучаючи до власних культурних традицій, але, ніяким чином, не підпадуть під тоталітарний вплив ідеології, чужої їхній культурній спадщині, як це відбувається кілька останніх тисячоліть. Такі обмеження лише підвищать рівень інформаційної безпеки, а отже – сприятимуть щирій відкритості суспільств – культурам інших народів. В історичній перспективі міжнародні домовленості, які визначають територіальну прив'язку офіційної дії тих чи інших ідеологій, забезпечать поступове усвідомлення міжнародним співтовариством, що: по-перше, культурні традиції мають значно тривалішу історію і значно більше зв'язані з генетично пам'яттю, ніж це здається нині, внаслідок відносно нетривалого панування тоталітарних ідеологій і тиску масової культури; по-друге, що здорове суспільство розвиває й продовжує свою культурну традицію, передовсім, для потреб власних прийдешніх поколінь, оскільки саме в цьому й полягає процес культурного самовідтворення кожного суспільства. Жодне суспільство не повинно виробляти «на експорт» будь-які феномени культури, тим більше, робити це з метою історико-культурних спекуляцій, особливо, якщо це ідеології, спрямовані на розкол «суспільства-імпортера». Суспільство продукує свою культуру, передовсім, для власного самовідтворення, для міжнародного ж культурного співробітництва необхідно й достатньо тримати власну культуру на належному

мистецькому й гуманістичному рівні, будучи при цьому неупередженим і відкритим до культурних надбань інших народів.

В складному процесі відтворення самобутності, гідності й самодостатності народів мультикультурного міжнародного співтовариства повноваження з координації й узгодження всіх суперечностей, які, безумовно, будуть виникати, повинні взяти на себе уповноважені установи ООН. При цьому, в системі виховання й освіти, як найбільш перспективному напрямку солідаризації людства, міжнародний консенсус має бути забезпечений у підході, принаймні, до таких питань: 1) яку мету має переслідувати навчання, як універсальна складова культурного самовідтворення суспільств; 2) що, орієнтовно, має знати кожне підростаюче покоління сучасного людства, в контексті перспектив найближчого майбутнього, та в якому віці й якими засобами такі знання повинні передаватися для їх ефективного засвоєння; 3) як організаційно й процедурно узгоджувати дії міжнародних, національних і місцевих установ – у створенні такої системи виховання й освіти і таких навчальних програм, які б забезпечили кожній дитині будь-якого народу планети доступ до комплексу знань, потрібних для її успішної самореалізації, сприяючи вихованню в ній – як почуття міжнародної солідарності, так і гідної вірності культурним традиціям свого народу та свого цивілізаційного простору. Всі ці питання тісно пов'язані між собою, маючи головний спільний знаменник – нагальну потребу міжнародного співтовариства в солідаризації, побудованій не на тоталітарній уніфікації, а на усвідомленні мультикультурного різноманіття людства – як кумулятивного історичного досвіду всіх його народів – їх спільної спадщини й самодостатньої цінності.

Висновки. Щира й дієва солідарність міжнародного співтовариства може скластися лише за умови, що суспільства переорієнтують свої системи культурного самовідтворення, насамперед на їхнє служіння прийдешнім поколінням, з метою їх виховання як активних і правосвідомих громадян своїх самобутніх і самодостатніх націй. З раннього дитинства історико-правове виховання й освіта мають підтримувати дружнє інформаційно-правове поле для підростаючих поколінь, виховуючи їх впевненість у незмінності верховенства «правди над кривдою» і найкращих рис свого народу над тимчасовими його негараздами. З іншого боку, виховні й навчальні програми, органічні етнокультурній і цивілізаційній традиції кожної нації, мають бути захищені й від ідей зверхності над іншими народами. Позитивні установки на національну самодостатність повинні гармонійно вписуватися в солідарну історико-правову концепцію людства. Модернізація (чи формування) системи історико-правового виховання й освіти, безумовно, має здійснюватися активними зусиллями самого суспільства, на основі всенародного обговорення й оцінки проєктів і рекомендацій, розроблених національними духовно-інтелектуальними елітами. Але вона потребує й міжнародної координації. Узгодження різних етнокультурних і цивілізаційних концепцій історії й права, наскільки б непростим воно не було, стало б важливою умовою солідаризації людства, нині як ніколи актуальною. Замовчування «темних плям» історії, подібно до неусвідомлених душевних травм дитинства, що породжують стійкі комплекси і психологічний

дискомфорт дорослої людини, залишається постійним джерелом дискомфорту в міжнародних відносинах, особливо, за межами їх офіційного міждержавного рівня. Подолати цю проблему можна, лише провівши ретельне й, рівною мірою, шанобливе «перехресне» вивчення представниками різних сучасних суспільств – культурної спадщини всіх народів і цивілізацій, розглядаючи всі досягнення й помилки окремих народів – як спільний неоціненний досвід в русі людства до своєї зрілості.

Таким чином, історико-правова концепція людства, як спільна міжнародна основа світоглядного й правового виховання підрастаючих поколінь, має спиратися, принаймні, на три «позанаукові» презумпції: по-перше, на упереджено дружнє відношення до «природи людини» й, відповідно, до її природних прав, з врахуванням гендерних та вікових особливостей підрастаючих поколінь; по-друге, на віру в наявність сенсу історії, тобто в те, що історія – це рух людства до стану його гармонії й зрілості; по-третє, на свідому загальнолюдську солідарність в усіх її вимірах, включаючи, зокрема: повагу до кожної етнокультурної й цивілізаційної традиції; взаємодоповнення і взаємопосилення гуманістичних надбань кожної з них, при повній відмові від людоненавистницьких ідей і практик, поділу людей, соціальних верств чи народів – на окремі категорії, з метою їх дискримінації і т.п.; справедливі умови узгодження потреб народів-мігрантів з захистом культурно-цивілізаційних надбань народів «приймаючих» країн; розбудову суспільних і міжнародних відносин на основі забезпечення рівних можливостей розвитку й самореалізації підрастаючим поколінням всіх народів планети; врахування особливих потреб окремих соціальних груп і народів для надання їм ефективної солідарної допомоги на територіях їх проживання; через роз'яснення й соціальні програми сприяти поширенню культури самовідтворення, зменшуючи серед іншого, загрози демографічної й ідеологічної експансії. Ці та, зав'язані з ними, інші положення – мають бути враховані у процесі розробки й узгодження представниками різних етнокультурних і цивілізаційних традицій спільної «історико-правової концепції людства».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теория и методы в социальных науках /Под ред. С.Ларсена; пер. с англ. – М. : РОССПЭН, 2004. – 288 с.
2. *Блонд А.* Людський вимір ОБСЄ: минуле сучасне й майбутнє // Права людини в Україні. Вип. 21. – Київ, 1998. – С. 6–15.
3. *Радзівіл О.А.* Співвідношення природного й волеустановленого права в трансісторичному контексті. – С. 44-121// Правова система України в епоху глобалізаційного поступу: [монографія] / О.Є. Гіда, О.М. Костенко, О.А. Радзівіл [та ін.]; За заг. ред. докт. юриди. наук, проф. В.К.Матвійчука. – К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2014. – 492 с.
4. Декларація і програма виховання громадян в дусі демократії, заснованого на усвідомленні ними своїх прав та обов'язків від 07.05.1999. Міжнародні документи. Рада Європи. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

5. Радзівілл О.А. Постмодернізм у найконсервативнішій з дисциплін, або перспективи курсу історії держави і права. – К. : Науковий вісник Дипломатичної Академії України, 2000. – С. 35–44.
6. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер з нім. – К. : Основи, 1998. – 534 с. С. 104.
7. Сорокин П.А. Социальная и культурная динамика. – М. : Астрель, 2006. – 1176 с.
8. Кун Т. Структура наукових революцій. – К. : Port-Royal, 2001. – 228 с.
9. Понпер К.Р. Эволюционная эпистемология // Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – С. 17-34
10. Krygier M. Law as Tradition. Law and Philosophy. 1986. N 5. P. 237-262
11. Teubner G. Law as an Autopoietic System. Oxford, 1993. – 384 с.
12. Ladeur K.H. Perspectives on a Post-Modern Theory of Law // Autopoietic Law/ A New Approach to Law and Society / Ed. G. Teubner. Berlin; New York, 1988. P.242-282
13. Habermas J. The theory of Communicative Action. Vol.2 Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason / Tr. T McCarthy, 1987.
14. Марк ван Хук. Право как коммуникация. – СПб: Изд. дом С.-Петербур. гос. ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – 288 с.
15. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. – М. : Изд-во МГУ: Издательская группа ИНФРА*М–НОРМА, 1998. – 624 с.
16. Мережко О.О. Психологическая теория международного права (публичного и частного). – Одесса: Фенікс, 2012. – 244 с.
17. Келлі Д.Р. Людський вимір буття: суспільна думка в західній правовій традиції. – Одеса : АО БАХВА, 2002. – 328 с.
18. Ясперс К. Идея университета / Карл Ясперс: пер. с нем. – Минск : БГУ, 2006. – 156 с.
19. Создание университета мирового класса / Джамиль Салми; пер. с англ. – М. : Изд-во «Весь Мир», 2009 – 132 с.
20. Университет как центр культуропорождающего образования. Изменение форм коммуникации в учебном процессе / М.А. Гусаковский, Л.А. Яценко, С.В. Костюкович и др. – Минск : БГУ, 2004 – 279 с.
21. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 р.: <http://portal.rada.gov.ua>
22. Людський розвиток в Україні: можливості та напрямки соціальних інвестицій / За ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. Держкомстат України, 2006. – 356 с.
23. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М. : Наука, 1989. – 240 с.
24. Радзівілл О.А. Алгоритми соціогенезу і їх значення для «управління правом» // Юридична наука. – 2011. – № 2. – С. 10–25.
25. Матурана У., Варела Ф. Дерево познання; [перевод с англ. Ю.А. Данилова.] – М. : Прогресс–Традиция, 2001 // Социологический журнал. 2003. – № 2. – С. 8-64.

Радзівілл О.А. Питомі виміри історико-правової освіти в процесах духовно-інтелектуального оздоровлення суспільств

У подоланні маргіналізації сучасних суспільств, як спадщини «монокультурного» стилю міжнародних відносин, важливу роль відіграє система їх культурного самовідтворення, основою якої є історико-правове виховання й освіта підростаючих поколінь. Новий антропоцентризм сучасних наук і соціальних інституцій орієнтується на солідарність самобутніх і самодостатніх суб'єктів як на рівні особистості, так і на

рівні суспільств. Міжнародне партнерство можливе лише між зрілими націями, тому виховання й освіта в кожному сучасному суспільстві повинні не лише відповідати міжнародним стандартам, але й виховувати громадянську зрілість кожної особи, шануючи й розвиваючи національні історико-правові традиції.

Ключові слова: історико-правова концепція людства; тип культурного самовідтворення суспільства; телеологічний і деонтологічний аспекти принципу антропності; соціально-правові й соціально-культурні системи; властивості концептуальних систем; психофізичні типи індивідів.

Радзивилл А.А. Искомые измерения историко-правового образования в процессах духовно-интеллектуального оздоровления обществ

В преодолении маргинализации современных обществ, как наследия «монокультурного» стиля международных отношений, важная роль отводится системе культурного самовоспроизводства обществ, основу которой составляет историко-правовое воспитание и образование подрастающих поколений. Новый антропоцентризм современной науки и социальных институций ориентирован на солидарность самобытных и самодостаточных субъектов как на уровне личности, так и на уровне обществ. Международное партнерство возможно лишь между зрелыми нациями, поэтому воспитание и образование в каждом современном обществе должно не только отвечать международным стандартам, но и воспитывать гражданскую зрелость каждой личности, уважая и развивая национальные историко-правовые традиции.

Ключевые слова: историко-правовая концепция человечества; тип культурного самовоспроизведения общества; телеологические и деонтологические аспекты принципа антропности; социально-правовые и социально-культурные системы; свойства концептуальных систем; психофизические типы индивидов.

Radzivil O.A. Characteristic dimensions of historical and legal education in the process of spiritual and intellectual revitalization of society

The system of cultural self-replication based on historical and legal education of the rising generations plays an important role in overcoming the marginalization of modern society which is viewed as a consequence of the monocultural type of international relations. The new anthropocentrism of modern science and social institutions focuses on the solidarity of the distinctive and self-sufficient actors both at the level of individuals and the public level. International partnerships are possible only between mature nations, thus education and training in modern society should not only meet international standards but also cultivate each person's civic maturity on the basis of respect for national, historical and legal traditions and their development.

Keywords: Historical and Legal Concept of Humanity; Type of Cultural Self-replication of Society; teleological and Deontological aspects of Anthropoc Principle; Socio-legal and Socio-cultural Systems; Features of Conceptual Systems; Psychophysical Types of Individuals.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2015.

УДК 347.77:004.7

Г.О. Ситник
аспірант
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут»

МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ В ГАЛУЗІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Sitnic Galina
Postgraduate of National Technical
University of Ukraine
“Kiev Polytechnic Institute”

THE PLACE OF INFORMATION RESOURCE IN PUBLIC ADMINISTRATION

Information Technology revolution is sweeping the globe. The idea that Information Technology (IT) can be an enabling force, not only for business and trade but also for government, has now been widely accepted. However, a cursory glance at the existing initiatives in developing countries seems to suggest a mixed picture. With the exception of several worthwhile utilization of IT in particular sectors, IT applications seem to have had no remarkable effect on the manner in which citizens benefit from the services of the government. Against this backdrop, the efforts of the developing countries to harness Information Technology seem like a major initiative to deliver an improved administration [1].

The use of information technology (IT) in public administration has been developed in two dimensions: office automation and information systems. The first dimension (i.e. office automation) seeks to raise efficiency and productivity of office business; the second one aims at organizing and utilizing information to support administration and management, as well as policy development and decision-making, so as to improve effectiveness, efficiency, and productivity of an organization as a whole.

Office automation consists mainly of three components: word/text processing, data processing and calculation, and communications. Word/text processing technology includes word processors, electronic editors, scanners, printers, plotters,

project panels, and desk-top publishing. Capture devices (optical mark reading, optical character recognition, digitizer) and mass storage support (magnetic, optical: CD-ROM, WORM, CD-R/W) are designed for accelerating data input and storage. Database and spreadsheet software are used for data processing and calculations in an office environment. Multi-function telephones, facsimile machines, electronic mail, electronic conferencing, etc., are the tools provided by information technology to improve communications between offices. In addition to the three aspects, some other applications of computer software, such as presentation, graphics, and various business software, are also extensively used to raise the efficiency and productivity of office business [2].

A foundational component of public administration, Information Resource Management (IRM) can be understood as a philosophy of management that recognizes and calls for the creation, identification, capture and management of information resources as corporate assets to enable and support the development of policy and effective decision making.

The roots of modern IRM have a very long history, and may logically be traced back to the College of Notaries and the nascent bureaucracies of the Italian city-states and Signorie beginning in the mid-14th century, the great state chancelleries which emerged in England and France during the 15th and 16th centuries through to the appointment of a new class of public records administrators and archivists, seminally in France in the period immediately following the Revolution of 1789 (Brown, 1997; Cox, 2000; Leroux et al., 2009; Moore, 2008). Essentially, as the administration of the state became more complex and more sophisticated over time through the late medieval and early modern periods, so too did the management of its documents and records. By the end of the 19th moving into the early 20th century, codifications of rules and procedures for records management emerged in a series of administrative manuals, ultimately leading to the rise of a new professional class of bureaucrats uniquely occupied with the administration of documents and records (Jenkinson, 1922; Muller et al., 1940; Schellenberg, 1956) [3].

Information Resource Management is an idea whose time has come. While the notion has existed for more than a decade, recent developments in the field of information processing have made the concept and the philosophy underlying it, not only viable but imperative. Interpreted literally, IRM suggests that information should be recognized as a valuable entity, independent of the technology that manipulates it. As such, it is recognized as a significant organizational resource in much the same way as people, machines, and capital. Therefore, information should receive serious management attention [4, p. 257].

Most enterprises today are critically dependent upon automated information for both daily operation and management control. Today, information is the most important and highest-leveraged resource the enterprise controls – the means by which all other resources are managed. Yet, few businesses have begun to exploit the enormous strategic potential of a well-integrated information environment. Most enterprises function at a small fraction of their potential productivity with a set of terribly dis-integrated, inconsistent, and often redundant application systems,

operating on an underlying redundant, inconsistent, and untimely data mess. The main obstacles to exploiting the information resource are internal to the enterprise, and can be easily overcome – it is truly a common sense proposition [5].

An urgent is the need to develop a legal definition of the general category of “information resources”, which is widely used in modern rule-making and enforcement. Solving these problems requires first of all refer to the interpretation of the concept of “resources.” In general, under the Resource understand stocks, sources of funds, the funds are used, if necessary. Resources are considered to be a necessary element of a backbone (or condition) is appropriate given the organization of human activity in which the input resource is transformed into an output caused by the resource form and quality appropriate for the purposes of activities. The basis of these processes – handling of knowledge, which are converted into a form accessible to the user – the information they accumulate, generalized, systematized according to various criteria, and shall be in the form of information resources.

According to the Law “On information”, information is documentary or publicly announced news about events and phenomena in society, state and environment. The Law shall apply to informational relations arising in all spheres of life and activity of society and state while getting, using, spreading and keeping information [6].

The importance of information resources management also increases with the evolution of computer applications from transaction processing to information processing. At the early stage of computer applications, data processing (DP) systems are developed for clerks. The DP systems process the transactions of operating a business, which are of course important in the operational or lower level control of business activities, and computers have allowed important improvements in the productivity of these clerical workers. However, the applications, no matter how effective, rarely reach into the office of the management. Thus the role of information resources management beyond simple transaction processing is not even considered by management in many organizations [2, p.194].

The Chinese government was famous for the way it guards information, but nowadays many national, provincial and municipal government offices regard the provision of information as a key function of government services. This fundamental change of the government’s attitude towards information has a strong impact on library collections and services. As China continues to emerge as a key political and economic player in the world arena, the demand for information on China is growing [7].

Despite the fact that Ukraine has accumulated a large number of information sources, a number of information centers, a network of public, scientific and educational libraries, and data volumes are constantly increasing, the questions of formation and use of national information resources remain constantly relevant and difficult to address. Law “On Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007-2015” suggests that one of the areas for the development of an information society in Ukraine is creating public electronic information resources on the basis of taking into consideration national, outlook-based, political, economic, cultural, and other aspects of Ukraine’s development.

According to the article 10 of the Law “On Scientific and Technical Information” informational resources of the national system for scientific and technical information are a system of information and reference funds equipped with an appropriate indexing and search engine and necessary technical facilities for storage, processing and transmitting, which is owned, managed and used by the state bodies and scientific and technical information services, scientific and research libraries, commercial centers, enterprises, institutions and organizations [8].

The Law of Ukraine “On the Basic Principles for the Development of an Information-Oriented Society in Ukraine for 2007–2015” referred that certain legal principles for building an information society in Ukraine have already been formed: the Verkhovna Rada of Ukraine adopted a number of regulatory and legislative documents that, in particular, shall regulate social relationships connected with the creation of information electronic resources, the protection of intellectual property for these resources, the institution of electronic document circulation, and the protection of information.

The development of an information society in Ukraine and the institution of the latest information and communication technologies in all areas of the life of the society and the activities of government bodies and bodies of local government shall be determined as one of the priority areas of government policy [9].

Thus, we can conclude that the information resources are a multifaceted subject of legal regulation, which are of particular importance for the formation of a complete and effective public administration. Moreover, the specific role of information resources in the implementation of government activities leads to his position as an object of state administration and the activities of legal entities on the use of state information resources – as an object of administrative and legal regulation.

Thus, today the information is the most important resource of the country, along with financial, natural, labor, material and other resources. Moreover, the state officially recognized the information as a resource and in a number of normative acts use the term “information resource.”

REFERENCES:

1. Globalization and Information Technology: Forging New Partnerships in Public Administration // Electronic resource: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/eropa/unpan008237.pdf>
2. Information resource management // Electronic resource: <http://www.unpan.org/Portals/0/60yrhistory/documents/Publications/Rethinking%20public%20administration.PDF>
3. *Brown Richard*. Information resource management / Richard Brown, Daniel J. Caron. // Electronic resource: http://www.dictionnaire.enap.ca/dictionnaire/docs/definitions/definitions_anglais/information_rm.pdf
4. *Eileen M. Trauth* The Evolution of Information Resource Management // North-Holland Information & Management. – № 16 (1989). – P. 257-268.
5. Concepts of information resource management (IRM) <http://www.williamsmith.com/irm.html>

6. The Law of Ukraine «On Information» // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/annot/en/2657-12>

7. Chinese E-Government Information Resources and Services: // Electronic resource: <http://www.white-clouds.com/iclc/cliej/cl28XL.pdf>

8. The Law of Ukraine «On Scientific and Technical Information» // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/annot/en/3322-12>

9. The Law of Ukraine «On the Basic Principles for the Development of an Information-Oriented Society in Ukraine for 2007–2015» // Electronic resource: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/en/537-16>

Sitnic Galina. The place of information resource in public administration

The article marked the approaches to the definition of the category «information resource» in Ukraine and in the world. Author analyzes regulations that use the term «information resource».

Keywords: *information resources, information management, administrative law, government.*

Ситник Г. А. Місце інформаційного ресурсу в галузі державного управління

У статті позначені підходи до визначення категорії «інформаційний ресурс» в Україні та у світі. Аналізуються нормативно-правові акти, які використовують термін «інформаційний ресурс».

Ключові слова: *інформаційний ресурс, інформація, управління, адміністративне право, уряд.*

Сытник Г. А. Место информационного ресурса в области государственного управления

В статье обозначены подходы к определению категории «информационный ресурс» в Украине и в мире. Анализируются нормативно-правовые акты, которые используют термин «информационный ресурс».

Ключевые слова: *информационный ресурс, информация, управление, административное право, правительство.*

Стаття надійшла до редакції 27.09.2015.

УДК 343

Gmirin A.

**A GENERIC OBJECT OF THE CRIME THE ILLEGAL
MANUFACTURE, POSSESSION, SALE OR
TRANSPORTATION WITH INTENT TO SELL
EXCISABLE GOODS**

*А.А. Гмирін
здобувач кафедри
кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

**РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ НЕЗАКОННЕ
ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ
АБО ТРАНСПОРТУВАННЯ З МЕТОЮ ЗБУТУ
ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ**

Постановка проблеми. Питання, що стосуються з'ясування родового об'єкта злочину, передбаченого ст.204 КК України, має важливе значення для теорії кримінального права та правозастосовної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що проблемами родового об'єкту злочину, передбаченого ст.204 КК України, займалися відомі вчені: В.Я. Тацій, О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, В.К. Матвійчук, П.П. Андрушко, М.Й. Коржанський, Н.О. Гунторова, Б.М. Леонтьєв, В.О. Навроцький, П.Т. Некіпелов, Г.М. Самілик, С.В. Трофімов, М.М. Мінаєв та ін. Проте, до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення.

Мета статті полягає в дослідженні родового об'єкта злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

Основні результати дослідження. Проблема об'єкта господарських злочинів, до яких відноситься злочин, що нами досліджується, є надто складною в теоретичному плані. Від її вирішення залежить визначення суті злочинів, що стосуються господарської сфери, в тому числі і злочину, передбаченого ст. 204 КК України. У цьому контексті аналіз злочину з точки зору системного підходу, установлення його змісту, структурних і деталізуючих одиниць, виділен-

ня відповідних елементів і ознак складу є першоосною формування цього конкретного складу злочину (ст.204 КК України), описаного і закріпленого в означеній статті як юридичної конструкції, оскільки елементи й ознаки останніх конструюються і закріплюються в законі як логіко-юридичні моделі не самі по собі, не довільно, а на підставі аналогічних структурних одиниць злочину певного виду як системного утворення (це стосується і нашого пошуку) [1, с.110].

Відповідно до традиційного підходу, що склався у вітчизняній кримінально-правовій науці та в кримінальному праві країн СНД, юридичний аналіз норм, передбачених ст.204 КК України, почнемо з дослідження родового об'єкта посягання, оскільки саме об'єкт визначає криміналізацію суспільно небезпечного діяння. Він же слугує і відправним критерієм кваліфікації злочину [2, с.62-63], оскільки кожний злочин посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди або ставить під загрозу завданням такої шкоди ці суспільні відносини [3, с.52; 4, с.302]. Виходячи з цього, необхідно озвучити, що злочинне діяння неможливе без об'єкта, проти якого воно спрямоване.

Загальновідомим є те, що вчення про об'єкт злочину в науці кримінального права є одним з найбільш важливих і надто складних питань, оскільки, як суспільні відносини, має специфічний структурний склад суб'єктів, зміст і предмет відносин, а також потерпілого від злочину (як змінну структурну частину, тобто таку, що не завжди, не у всіх випадках має місце) [1, с.109-110].

У науці кримінального права є низка різноманітних підходів до розуміння об'єкта злочину. До найбільш поширених історичних концепцій об'єкта злочину В.Г. Гришук відносить наступні: 1) об'єкт злочину – суб'єктивне право (В.Д. Спасович); 2) об'єкт злочину – захищений інтерес (Ф. Ієрінг, Ф. Ліст, Б.С. Нікіфоров); 3) об'єкт злочину – блага та інтереси, що охороняються законом (правові блага) (А.Н. Круглевський, Г.В. Колоколов, Є.Я. Нимировський); 4) об'єкт злочину – безпека і добробут громадян (О.Ф. Кістяківський); 5) об'єкт злочину є: а) правові норми і конкретні блага та інтереси (М.Д. Сергієвський); б) посереднім об'єктом є порушений припис, норма, а безпосереднім об'єктом – суспільне відношення, що є реальним проявом цього припису (І.Я. Фойніцький); в) з формального боку є блага та інтереси, що охороняються цією нормою (Л.С. Білогриць-Котляревський); г) норми права в її реальному бутті (М.С. Таганцев); 6) об'єкт злочину – окремі особи чи групи осіб (П.Д. Калмиков); 7) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (А.А. Піонтковський, Є.А. Фролов) [5, с.159-164]. Вони мають належне обґрунтування.

Сприйнятливим також є узагальнення сучасних концепцій об'єкта злочину в теорії кримінального права професором В.К. Гришуком, яке він подає у такому вигляді: об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (В.Я. Тацій, М.Й. Коржанський, М.І. Бажанов, А.В. Савченко, Б.О. Кирись, В.О. Навроцький, Н.О. Гуторова, Ю.Л. Шевцова та ін.); 2) об'єкт злочину – це соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко, С.Б. Гавриш); 3) об'єкт злочину – людина незалежно від віку, розумового розвитку, соціального статусу тощо

(Г.П. Новосьолов); 4) об'єкт злочину – окремі особи або багато осіб (П.Я. Козаченко, З.А. Незнамова); 5) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага (А.В. Пашковська, А.В. Наумов); 6) об'єкт злочину – суспільні відносини, які є відповідним порядком, встановленим приписами правових норм, а також соціальні блага (Г.В. Чеботарьова); 7) об'єкт злочину двоякий – соціальна оболонка є завжди першим об'єктом, а всі інші об'єкти перебувають в середині цієї оболонки (В.М. Трубніков); 8) об'єкт злочину – охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (О.М. Костенко, П.П. Андрушко, А.В. Ландіна); 9) об'єкт злочину – особливо цінні суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом [5, с.166].

Ми впевнені, на підставі дослідження, що цей підхід набув поширення в кримінально-правовій доктрині, до прихильників якого слід віднести В.К. Грищука [5, с.166], Я.М. Брайніна [6, с.70], В.М. Кудрявцева [7, с.130], А.А. Музику [8, с.25], Л.В. Левицьку, Т.О. Мудрака, О.В. Сіренка, П.В. Цимбала [9, с.18], А.В. Савченка, В.В. Кузнецова і О.Ф. Штанька [10, с.79], В.К. Матвійчука [12, с.21], М.І. Панова [3, с.109-110].

У науці кримінального права існують ще й інші сучасні концепції поняття «об'єкт злочину»: 1) С.Я. Лихова [12, с.79], Ю.М. Жмур [13, с.3], Ю.І. Гревцов [14, с.100-101] підтримують і, в певній мірі, розвивають концепцію об'єкта злочину як правовідносини; 2) В.П. Ємельянов наполягає на тому, що об'єктом злочину є охоронювані кримінальним законом конкретні сфери життєдіяльності людей, які і виступають безпосередніми об'єктами злочинів як реальних явищ дійсності [15, с. 214-215].

В юридичній літературі пропонується й інша періодизація та класифікація розвитку концепцій об'єкта злочину, за якою в історії розвитку вчення про об'єкт злочину виділяють декілька етапів: 1) перший етап (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) характеризується наявністю різних концепцій, до числа яких іноді відносять так звані «теорії суб'єктивного права», норми права і правові блага [16, с.325]; 2) другий етап розробки вчення про об'єкт злочину – період панування в нашій країні марксистсько-ленінського вчення, керуючись яким вітчизняна кримінально-правова наука взяла на озброєння тезу: «Об'єкт злочину – це суспільні відносини, і тільки вони» [16, с.325]; 3) третій етап – це сучасні концепції розвитку об'єкта злочину. Він характеризується тим, що в ньому кримінально-правова теорія вже не декларує про єдність думок, оскільки не тільки в науковій, але й у навчальній літературі все більше проявляється два основних, концептуальних підходи до трактовки поняття об'єкта злочину [16, с.336]. Звертає увагу на себе те, що перший етап має значно більше прихильників та орієнтує на таке вирішення питання про об'єкт злочину, яке мало місце в радянській науці, тобто на переважне визнання об'єктом злочину суспільні відносини [16, с.337]. Проте, в останній час з'явилося також немало прибічників другого підходу, який їх об'єднує критичним сприйняттям об'єкта злочину як суспільних відносин [16, с.337]. П.П. Андрушко робить деякі уточнення до узагальнення концепцій об'єкта В.К. Грищуком, зокрема, він уточнює своє ставлення до об'єкта злочину, а саме, що під таким розуміє соціальні цін-

ності, натомість, порядок відносин (взаємовідносин) між суб'єктами розглядає як вид соціальних зв'язків між суб'єктами, які в свою чергу, є одним із видів соціальних цінностей, що охороняються кримінальним законом [17, с.5]. Крім того, П.П. Андрушко звертає увагу на те, що С.Б. Гавриш відстоює концепцію об'єкта злочину – як правового блага, а не об'єкт злочину – соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом [17, с.5-7].

Звертаємо увагу на те, що питання про об'єкт злочину, як проблему загалом, ми не досліджуємо, оскільки предмет дослідження у назві статті сформульований інакше, тому, не вдаючись до деталей аналізу кожної з наведених концепцій об'єкта злочину і виходячи з періодизації, зазначимо, що ми приєднуємося до дослідників, які об'єкт злочину розглядають саме з позиції теорії суспільних відносин. Представниками цієї теорії є, зокрема, В.Я. Тацій, В.К. Грищук, В.К. Матвійчук, А.А. Музика, М.Й. Коржанський, В.О. Навроцький, М.І. Карпенко, М.І. Панов, І.О. Харь, О.І. Габро та ін.

Беручи за основу триступеневу класифікацію об'єктів злочинів, прихильниками якої ми є, визначимо місце норми, що нами досліджується (ст.204 КК України) у системі Особливої частини КК, її значення, що сприятиме надати точну кваліфікацію вказаного злочину. Це може статися, коли ми найбільш точно встановимо як родовий, так і безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст.204 КК України. Така класифікація ґрунтується на співвідношенні філософських категорій: загального, особливого та окремого – і відповідно включає три рівні: загальний, родовий, безпосередній [7, с.81-82; 18, с. 124-125; 19, с.60-62; 20, с.56-57]. Таку тричленну класифікацію об'єктів злочину підтримує переважна більшість науковців в галузі кримінального права. Відповідно до цієї класифікації, з позиції прихильників концепції, об'єкт злочину – суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону; слід зазначити, що загальний об'єкт – вся сукупність суспільних відносин, що поставлені під охорону кримінального закону, натомість, родовий об'єкт злочину – група суспільних відносин, тотожних або однорідних за своєю сутністю, а безпосередній – конкретні суспільні відносини, які охороняються кримінально-правовою нормою [21, с.59-60].

З приводу родового об'єкта злочинів, що стосуються господарських злочинів, в системі яких знаходяться і досліджувані суспільні відносини, на які посягають діяння, передбачені ст.204 КК України, є такі судження, що ними є: 1) правовий господарський порядок (правопорядок у сфері господарювання), тобто система соціальних зв'язків, що виникають у зв'язку з виробництвом, розподілом, обміном та споживанням матеріальних і нематеріальних благ, яка відповідає встановленим Конституцією та законодавством України принципам, правилам, умовам та гарантіям здійснення господарської діяльності і використання її результатів, і яка внаслідок цього становить цінність для держави, суспільства в цілому та окремих його членів (індивідів і соціальних груп) (автор М.М. Мінаєв) [22, с.55]; 2) система господарства України, яка складається з фактичної (сукупності наявних сфер, галузей господарської діяльності) і функціональної сторін (принципів, за якими здійснюється господарювання в державі (автор В.О. Навроцький) [21, с.354]; 3) суспільні відно-

сини, що виникають між державою, господарськими суб'єктами та іншими особами з приводу здійснення господарської діяльності, виробництва та придбання товарів, виконання робіт, надання послуг, фінансової діяльності, а також з приводу володіння певним майном чи майновими правами, якщо перебування такого майна чи прав власності особи породжує для неї фінансові, у тому числі податкові обов'язки перед державою (автор Ю.М. Сухов) [24, с.51-52]; 4) суспільні відносини, що утворюють систему господарювання і визначають порядок виробництва, розподілу і використання матеріальних цінностей, благ і природних ресурсів (автор М.Й. Коржанський) [25, с.259-280]; 5) система суспільних відносин, що складаються у сфері економічної діяльності держави, а саме відносин, які виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ і послуг (автор О.І. Перепелиця) [26, с.5-7]; 6) суспільні відносини у сфері економіки як комплексу: валютно-фінансової системи країни; встановленого порядку зайняття підприємництвом та законних інтересів підприємців; законних прав споживачів (автор Ф.А. Лопушанський, В.П. Філонов, Ю.Л. Титаренко) [27, с.15-22]; 7) нормальна господарська діяльність, яка ототожнюється з підприємством [28, с.162]; 8) суспільні відносини, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обліку споживання товарів, робіт, послуг (автори В.М. Киричко, О.І. Перепелиця, В.Я. Тацій) [29, с.154-156]; 9) господарський механізм держави [30, с.131]; 10) фінансово-господарська сфера держави (автор С.В. Познишев) [31, с.232–241]; 11) нормальне функціонування господарських (економічних) відносин (автор А.Я. Естрін) [32, с.47]; 12) нормальна діяльність господарства [33, с.5-7], або інтереси господарства [34, с.200; 35, с.241] чи народне господарство (автор Б.М. Леонтьєв) [36, с.221]; 13) суспільні відносини, пов'язані з здійсненням державою господарської діяльності в сферах тих, що використовуються або можливих для використання економічних ресурсів та засобів (автор П.Т. Некіпелов) [37, с.20; 38, с. 5]; 14) суспільні відносини в сфері господарювання (автор В.М. Киричко) [39, с.8]; 15) правильне функціонування господарства (автор А.Н. Трайнін) [40, с.68–69]; 16) інтереси народного господарства (автор В.В. Сташис) [41, с. 4]; 17) система і побудова суспільних відносин, що виникають та існують у процесі господарювання (автор Т.Л. Сергеева) [42, с.72]; 18) сукупність суспільних відносин, які виникають та існують у сфері економічної діяльності держави (автор Г.Л. Кригер) [43, с.385–386]; 19) встановлений порядок здійснення підприємницької та іншої економічної діяльності з приводу виробництва, розподілу, обліку та споживання матеріальних благ та послуг (автори І.І. Митрофанов, Т.В. Гайкова) [44, с.155]; 20) суспільні відносини, що склалися в процесі господарської економічної діяльності незалежно від форм власності (у тому числі у сфері ринкової економіки) (автор М.М. Панов) [45, с.194]; 21) суспільні відносини в сфері економічної діяльності [46, с.57]. Існують й інші точки зору на родовий об'єкт цих злочинів, але вони в тій чи іншій мірі інтерпретують уже зазначене нами.

Ми не вдаємося до аналізу існуючих точок зору, оскільки відповідний детальний аналіз отримав своє вирішення в захищених докторських і кандидатських дисертаціях та публікаціях. Проте, акцентуємо увагу на тому, що в

з'ясуванні існуючих точок зору на родовий об'єкт господарських злочинів у публікаціях, виданих за радянські часи, переважала точка зору, що таким об'єктом визнавали господарство, систему господарства, господарський механізм держави, правильне функціонування господарства. Натомість серед сучасних вчених пріоритетною є точка зору, що ці злочини посягають на суспільні відносини в означеній сфері. Крім того, існують переконання, що ставлення до назви розділу VII Особливої частини КК України 2001 р. «Злочини у сфері господарської діяльності» не може бути однозначним [47, с.18–20]. Як аргумент на користь такої позиції є дослідження Н.О. Гуторової, яка висуває обґрунтовану пропозицію в плані вдосконалення законодавства виокремлення в особливій частині КК України розділу «Злочини проти державних фінансів» [48, с.83–89]. Переконаливою в цьому сенсі є позиція О.Ю. Вітка, який обґрунтовує, що існуючі точки зору щодо «...визначення родового об'єкта злочинів у сфері господарської (економічної) діяльності (господарських злочинів) не відповідають суті злочинів, які передбачені в розділі VII Особливої частини КК, адже даний розділ передбачає різні склади злочинів, які взяті разом в сукупності, не зовсім посягають на суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Іншими словами, цей розділ передбачав, та на даний час передбачає злочини, які прямо не посягають на суспільні відносини у сфері господарської діяльності» [49, с.65]. Слід погодитися з твердженням, що злочини, що знаходяться в досліджуваному розділі, прямо чи опосередковано впливають на суспільні відносини в сфері господарської діяльності, проте визначати суспільні відносини в сфері господарської діяльності — родовим об'єктом усіх злочинів, передбачених розділом VII Особливої частини чинного кодексу, є неправомірним [49, с.65]. Така позиція підтверджується обґрунтуванням О.М. Вінника, що господарська діяльність є суспільно корисною поведінкою суб'єктів господарювання відносно виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою їх реалізації за плату як товару, яка ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів і здійснюється професійно та зазнає регулювання з метою соціального спрямування економіки [50, с.10]. Подібне судження висловлює В.А. Січевлюк, вказуючи, що господарська діяльність є діяльністю щодо виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, яку за плату та професійно ведуть уповноважені на це суб'єкти з метою задоволення відповідної суспільної потреби згідно з встановленими у законодавстві правилами і під публічним контролем [51, с. 43].

Маючи визначення господарської діяльності, як суспільно корисної діяльності, ми можемо стверджувати, що не всі злочини, що передбачені розділом VII Особливої частини КК України посягають на відносини в сфері господарської діяльності (це положення відноситься і до злочину, передбаченого ст.204 КК України). Важливим обґрунтуванням нашої позиції є також приписи ч.1 ст.4 ГК України, що фінансові відносини за участі суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів не є предметом регулювання цього Кодексу [52]. Виходячи з цього, злочин, передбачений ст. 204 КК України в першу чергу посягає на суспільні відносини у сфері державних публічних фінансів та бюджетну систему

України. Подібної позиції дотримується Л.П. Брич, яка зазначає, що відносини у сфері оподаткування виходять за межі господарських, тому вважати родовим об'єктом ухиляння від оподаткування (в нашому випадку стосовно злочину, передбаченого ст.204 КК України від непрямого податку, яким є акцизний збір) систему господарства є не точним, оскільки підхід, за яким самостійним родовим об'єктом визначаються відносини, які існують у фінансовій сфері, є більш обґрунтованими, і для виділення фінансових відносин самостійним родовим об'єктом кримінально-правової охорони є всі підстави [53, с.153-154]. Н.О. Гуторова також вважає, що державні фінанси являють собою самостійний об'єкт кримінально-правової охорони, оскільки мають фундаментальні розбіжності з господарськими відносинами [54, с.12]. В.О. Останін також відмічає, що визначення суспільних відносин у сфері державної податкової діяльності (а в нашому випадку непрямих податків, яким є акцизний збір) не відноситься до системи господарювання, в зв'язку з чим родовим об'єктом ухилення від сплати податків є сукупність суспільних відносин, що виникають у сфері податково-фінансової діяльності держави з формування податкової системи і реалізації через неї податкової політики [55, с.10]. Важливо також акцентувати увагу на тому, що О.О. Дудоров стверджує, що включення норм про відповідальність за злочини проти системи оподаткування (а ми сюди ж відносимо і злочин, передбачений ст. 204 КК України, який відноситься до непрямих податків) до Розділу VII Особливої частини КК України, слід розцінювати як загалом невдалий крок, який не враховує того, що приписи регулятивного законодавства не дозволяють визнавати ці відносини, пов'язані із введенням і сплатою податків та зборів, частиною господарських відносин [47, с.26].

З метою подальшої аргументації нашої позиції звертаємося до термінології «акцизи», «акцизний збір», «фінанси», «фінансова система». Так «акцизи», означають «франц. Accise, (від лат. accsus – відрізаний) – вид непрямих податків у багатьох країнах світу. Як правило, встановлюються на деякі групи високорентабельних та монопольних товарів або продукції...» [56, с.89]. Натомість – «акцизний збір» - це непрямий податок на високорент. та монопольні товари, що існує в Україні. Включається до ціни товару...» [57, с. 89]. Фінанси – це «...(франц. finances – кошти, від старофранц. finen – завершувати виплату, лат. finis – кінець) – узагальнене поняття, що характеризує систему екон. і прав. відносин у процесі формування, розподілу, перерозподілу і використання грошових коштів... Розрізняють державні Ф. (держ. бюджет, загальнодержавні цільові фонди ...)... податки і збори...» [58, с.277-278]. У той же час «фінансова система України», означає «... сутність взаємозв'язаних між собою фінансових інститутів та відповідних фондів грошових коштів, охоплює грошові відносини між державою і господарюючими суб'єктами, державою і населенням, між підприємствами і організаціями та всередині них. Основними елементами Ф.С.У. є: бюджетна система; бюджетні цільові фонди...фінанси підприємств, установ, організацій, система податків, зборів...» [59, с.278-279].

Тому можна стверджувати, що криміналізація діяння, передбаченою ст.204 КК України свідчить про те, що законодавець у першу чергу ставить під

охорону відносини з належного надходження до державного бюджету коштів з підакцизних товарів (непрямих податків), а це означає, що разом узяті злочини, передбачені статтями 200, 209-1, 222, 222-1, 223-1, 232-2, 224, 232-1, 232-2 КК України і злочини, за ст.ст. 199, 201 (і на наше переконання, злочин, передбачений ст.204 КК України), 210, 211, 212, 216 мають свій родовий об'єкт фінансову систему України, в широкому економічному сенсі, яка включає публічні (державні фінанси) та приватні фінанси [49, с.75]. Проте, визначення родового об'єкта злочину, передбаченого цією групою злочинів, які на нього посягають, потребують уточнення, що ми далі зробимо. Слід погодитися з тим, що ці відносини мають характерні окремі ознаки і риси, а тому потребують, самостійної окремої кримінально-правової охорони [49, с.75].

Як ми вже вище зазначали, що родовий об'єкт як група (рід) суспільних відносин, на які посягають перераховані нами злочини, має свою структуру. Враховуючи те, що фінансові відносини - це суспільні відносини між державою в особі її відповідних органів, юридичними, а також фізичними особами, які виникають з приводу формування (надходження), розподілу, перерозподілу та використання грошових коштів, то це дає можливість з'ясувати суб'єктний склад відносин [60, с.7].

Аналіз нормативно-правових актів свідчить, що до суб'єктного складу цих відносин як родового об'єкта злочинів з однієї сторони можуть належати держава, які представляють органи державної влади: КМ України, Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку та торгівлі, Державна фіскальна служба України, НБУ, Державна казначейська служба України, НК УПФР, Пенсійний фонд України тощо, а з іншої сторони можуть бути юридичні особи (суб'єкти господарювання всіх форм власності), а також фізичні особи як фізичні особи-підприємці, так і фізичні особи, що не мають статусу суб'єкта господарювання.

Предметом цих суспільних відносин виступають умови, що забезпечують формування (надходження), розподіл, перерозподіл та використання грошових коштів, емісію та обіг фінансових ресурсів, формування доданої вартості, виробленої в межах держави, валовий внутрішній продукт, отримання продукту тощо.

Соціальний зв'язок як зміст цих суспільних відносин, являє собою права та обов'язки суб'єктів відносин, їх діяльність щодо обігу Фірсових ресурсів, контролю держави за формуванням (надходженням), розподілом, перерозподілом цих коштів тощо.

В цьому сенсі, на наше переконання, Розділ «Злочини проти фінансової системи» має зайняти місце після злочинів проти власності перед господарськими злочинами, оскільки ці злочини мають істотний вплив на існування держави України, вплив на економічну ситуацію в державі, на стабільність та соціальний захист людей.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище можна сформулювати визначення родового об'єкта злочинів проти Фінансової системи України (до яких складовою входить злочин незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів). Таким слід розуміти суспіль-

ні відносини, що забезпечують умови з існування фінансової системи України в їх широкому економічному розумінні

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Панов М.І.* Проблеми складу злочину та його функції у доктрині кримінального права / М.І. Панов // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – С. 103 – 125.
2. *Гаухман Л.Д.* Кваліфікація преступлений: закон, теорія, практика / Л.Д. Гаухман. – [3-е изд., перераб. и дополн.]. – М. : АО «Центр «Юр Информ», 2005. – 457 с.
3. *Матвейчук В.К., Присяжний В.М.* Забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів: відповідальність, досудове і судове слідство та запобігання: [монографія] / В.К. Матвейчук, В.М. Присяжний. – К. : КНТ, 2007. – 272 с.
4. *Наумов А.В.* Российское уголовное право: [курс лекций]: В 3 т. – Т.1. Общая часть / А.В. Наумов. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 736 с.
5. *Гришук В.К.* Кримінальне право України: Загальна частина: [навч. посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.] / В.К. Гришук. – К. : Ін Юре, 2006. – 586 с.
6. *Брайнін Я.М.* Основні питання загального вчення про склад злочину / Я.М. Брайнін. – К. : Вид-во Київського університету, 1964. – 189 с.
7. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. – М. : Гос. изд-во юрид. лит. 1960. – 244 с.
8. *Музыка А.А.* Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А.А. Музыка. – К. : Логос, 1998. – 323 с.
9. *Левицька Л.В., Мудрак Т.О., Сіренко О.В., Цимбал П.В.* Кримінальне право України. Загальна частина: [навч. посібник] / Л.В. Левицька, Т.О. Мудрак, О.В. Сіренко, П.В. Цимбал. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2005. – 206 с.
10. *Савченко А.В., Кузнецов В.В., Штанько О.В.* Сучасне кримінальне право України: [Курс лекцій] / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. – К. : Вид-во Паливода А.В., 2005. – 640 с.
11. *Матвейчук В.К.* Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: [учебное пособие] / В.К. Матвейчук. – К. : НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. – 79 с.
12. *Лихова С.Я.* Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (Розділ V Особлива частина КК України): [монографія] / С.Я. Лихова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський Університет», 2006. – 573 с.
13. *Жмур Ю.М.* Кримінально–правовий захист недоторканості житла в Україні: автореф. канд. дис....ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Ю.М. Жмур. – Запоріжжя : Класичний приватний ун-т., 2012. – 21 с.
14. *Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах.* / Под ред. проф. Марченко. – Т. 2: Теория права. – М. : Изд-во «Зерцало», 1998 г. – 532 с.
15. *Емельянов В.П.* Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование / В.П. Емельянов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 219 с.
16. *Новоселов Г.П.* Объект преступления / Г.П. Новоселов // Полный курс уголовного права: В 5-и т.; Под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. – Т.1: Преступление и наказание. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2008. – С.325–326.

17. Андрушко П.П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: об'єкт і система / П.П. Андрушко // Кримінальне право України. — № 12. — 2006. — С.3—63.

18. Пионтковский А.А. Курс советского уголовного права. В 6 т. — Т.2. Часть общая. Преступление / А.А. Пионтковский; [редкол.: Пионтковский А.А., Ромашкин П.С., Чхиквадзе В.М.] — М. : Наука, 1970. — 516 с.

19. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: [навчальний посібник] / В.Я. Тацій. — Харків : Українська юридична академія, 1994. — 80 с.

20. Хохлова І.В., Шем'яков О.П. Кримінальне право України. Загальна частина: [навчальний посібник для студентів юрид. спец. вищ. закл. освіти] / І.В. Хохлова, О.П. Шем'яков. — Донецьк : Норд—Пресс. — 2005. — 217 с.

21. Кримінальне право України. Загальна частина: Практикум: [навч. посібник] / І.П. Козаченко, О.М. Костенко, В.К. Матвійчук та ін. — К. і КНТ, 2006. — 432 с.

22. Мінаєв М.М. Кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України): дисертація...канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Михайло Миколайович Мінаєв. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005. — 235 с.

23. Навроцький В.О. Кримінальне право. Особлива частина: [курс лекцій] / В.О. Навроцький. — К. : Знання, 2000. — 771 с.

24. Сухов Ю.М. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: проблеми відмежування від суміжних злочинів та кваліфікації за сукупністю: дис ... канд. юрид. наук: за спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ю.М. Сухов. — Київ, 2000. — С. 235.

25. Коржанський М.Й. Кримінальне право України: Особлива частина / М.Й. Коржанський. — М. : Генеза, 1998. — 592 с.

26. Перепелица А.И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности: Комментарий к действующему законодательству / А. И. Перепелица. — Харьков : Рубикон, 1997. — 104 с.

27. Боротьба з господарськими злочинами / В.П. Філонов, Ф.А. Лопушанський, Ю.Л. Титаренко та ін. — Донецьк, 1997. — 160 с.

28. Стрельцов Е.Л. К вопросу о родовом объекте хозяйственных преступлений / Е.Л. Стрельцов // Актуальные проблемы государства и права. Сб. науч. трудов. Вып. 1. — Одесса, 1994. — С. 161-169;

29. Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К. : Юрінком Інтер. — Х. : Право, 2001. — С. 154 — 156.

30. Бойко А.М. Про поняття та систематизацію злочинів у сфері господарської діяльності / А. М. Бойко // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків) 25-26 жовтня 2001 р. / Ред. кол. В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. — К. —Х. : Юрінком Інтер, 2002. — С. 130-134.

31. Познышев С.В. Очерк основных начал науки уголовного права. Особенная часть. / С.В. Познышев. — М., 1923. — 926 с.

32. Эстрин А.Я. Уголовное право СССР и РСФСР / А.Я. Эстрин. — М., 1927. — 72 с.

33. *Леонтьев Б.М.* Ответственность за хозяйственные преступления / Б.М. Леонтьев. — М. : Государственное издательство юридической литературы, 1963. — 194 с.

34. Советское уголовное право. Особенная часть / [Н.Д. Дурманов, Г.А. Кригер, Н.Ф. Кузнецова и др.]; под ред. В.Д. Мельшагина, Н.Д. Дурманова, Г.А. Кригера. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1964. — 448 с.

35. Советское уголовное право. Часть особенная / [Н.Д. Дурманов, Г.А. Кригер, Н.Ф. Кузнецова и др.]; под ред. В.Д. Мельшагина, Н.Д. Дурманова, Г.А. Кригера. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. — 464 с.

36. Советское уголовное право. Особенная часть / [Г.Н. Борзенков, Н.Д. Дурманов, Ю.А. Красиков, Г.А. Кригер и др.]; под ред. Г.А. Кригера, Б.А. Куринова, Ю.М. Ткачевского. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. — 472 с.

37. *Некипелов П.Т.* Понятие и система хозяйственных преступлений по советскому уголовному праву / П.Т. Некипелов. — Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1963. — 160 с.

38. *Некипелов П.Т.* Хозяйственные преступления по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право / П.Т. Некипелов. — К., 1967. — 47 с.

39. *Киричко В.Н.* Уголовная ответственность за получение незаконного вознаграждения от граждан за выполнение работ, связанных с обслуживанием населения: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 1986. — 21 с.

40. *Трайнин А.Н.* Должностные и хозяйственные преступления / А. Трайнин. — М. : Юриздат, 1938. — 136 с.

41. *Сташис В.В.* Хозяйственные преступления по советскому уголовному праву / В.В. Сташис. — Х., 1971. — 60 с.

42. *Сергеева Т.Л.* К вопросу об объекте преступлений против советского социалистического хозяйства / Т.Л. Сергеева // Советское государство и право. — М. : Наука, 1961. — №2. — С. 68—78.

43. Курс советского уголовного права. Часть Особенная. — Т. 5.: Преступления против личности, ее прав. Хозяйственные преступления / [А. А. Пионтковский, П.С. Ромашкин, Г.А. Кригер]. — М. : Изд-во наука, 1971. - 572 с.

44. *Митрофанов І.І.* Загальна характеристики та види злочинів у сфері господарської діяльності / І.І. Митрофанов, Т.В. Гайкова // Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. — Вип. 4/ 2009 (57). — Частина 2. — С. 154—157.

45. *Панов М.М.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків: [монографія]. / М.М. Панов. — Х. : Право, 2009. — 184 с.

46. *Кучеров И.И.* Налоговые преступления: [учебное пособие] / И.И. Кучеров. — М. : Учебно-консультативный центр «Юр Информ», 1997. — 224 с.

47. *Дудоров О.О.* Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: [монографія] / О.О. Дудоров. — К. : Юридична практика, 2003. — 924 с.

48. *Гуторова Н.О.* Кримінально-правова охорона державних фінансів України: [монографія] / Н.О. Гуторова. — Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. — 384 с.

49. *Вітко О.Ю.* Об'єкт і предмет злочинів у сфері емісії, розміщення або видачі цінних паперів та їх обігу: дис ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / О.Ю. Вітко. — Київ : ВНЗ «Національна академія упралвіння», 2015. — 245 с.

50. *Вінник О.М.* Господарське право: [навчальний посібник]. – 2-ге вид., змін, та доп./ О.М. Вінник. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2009. – 766 с.

51. *Січевлюк В.А.* Господарське право України: [навчальний посібник] / В.А. Січевлюк. – Київ : УІРФР, 2010. – 474 с.

52. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

53. *Брич Л.П., Навроцький В.О.* Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні / Л.П. Брич, В.О. Навроцький. – К. : Атіка, 2000. – 288 с.

54. *Гуторова Н.О.* Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. / Н.О. Гуторова. – Х. : Б. в., 2002. – 38 с.

55. *Останін В.О.* Кваліфікація ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: автореф. дис...ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / В. О. Останін. – К. : Національна академія внутрішніх справ 2004. – 20 с.

56. *Воротіна Н.В.* Акцизи / Н.В. Воротіна // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : «Укр. Енциклопедія», 1998. – Т.1. – А–Г. – С. 89.

57. *Воротіна Н.В.* Акцизний збір / Н.В. Воротіна // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : «Укр. Енциклопедія», 1998. – Т.1. – А–Г. – С. 89.

58. *Нагребельний В.П., Чернадчук В.Д.* Фінанси / В.П. Нагребельний, В.Д. Чернадчук // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. Енциклопедія», 1998. – Т.6. – Т-Я. – 2004. С. 277–278.

59. *Дробозіна Л.О.* Фінанси, грошовий обіг, кредит / Л.О. Дробозіна // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. Енциклопедія», 1998. – С. 278–279.

60. Фінанси (теоретичні основи): [підручник] / В.М. Грідчина, В.Б. Захожий, Л.Л. Осіпчук та ін.: під керівництвом і за наук. ред. М.В. Грідчиної, В.Б. Захожого. – 2-ге вид., випр. та допов. – К. : МАУП, 2004. – 312 с.

Гмирін А.А. Родовий об'єкт злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів

У статті проведено дослідження родового об'єкта злочину, передбаченого ст.204 КК України. Автором проаналізовані існуючі точки зору на родовий об'єкт цих злочинів. Зроблений висновок щодо домінуючих поглядів на ці суспільні відносини, запропоноване визначення родового об'єкта цих злочинів.

Ключові слова: *родовий об'єкт злочину, суспільні відносини, фінанси, акцизи, акцизний збір, фінансова система.*

Гмырин А.А. Родовой объект преступления незаконное изготовление, хранение, сбыт или транспортировка с целью сбыта подакцизных товаров

В статье проведено исследование родового объекта преступления, предусмотренного ст.204 УК Украины. Автором проанализированы существующие точки зрения на родовой объект этих преступлений. Сделан вывод о доминирующих взглядах

на эти общественные отношения, предложено определение родового объекта этих преступлений.

Ключевые слова: родовой объект преступления, общественные отношения, финансы, акцизы, акцизный сбор, финансовая система.

Gmirin A.A. Generic object of the crime the illegal manufacture, possession, sale or transportation with intent to sell excisable goods

The paper studied the generic object crime under Art. 204 of the Criminal Code of Ukraine. The author analyzes the existing points of view on a generic object of the crime. It is concluded that the dominant views on these social relations, suggested definition of a generic object of the crime.

Keywords: generic object of the crime, public relations, finance, excise tax, excise duty, the financial system.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015.

УДК 343

Hospodarets M. V.

SOME SUBJECTIVE SYMPTOMS OF ILLEGAL HUNTING

М.В. Господарець*здобувач кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

ДЕЯКІ СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОГО ПОЛЮВАННЯ

Постановка проблеми. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу (ст.13 Конституції України) [1]. Відповідно до Закону України від 13 грудня 2001 р. «Про тваринний світ» [2] (статті 9, 10) кожному громадянину надано право використання тваринного світу, серед різновидів якого мисливство знаходиться на першому місці.

На території України мисливський фонд становить понад 244 види птахів і понад 100 звірів. Так, до Червоної книги України занесені понад 20 видів ссавців та ряд інших видів тварин.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 16 жовтня 1992 р. «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки» [3] дослідження у сфері охорони навколишнього природного середовища, серед яких є тваринний світ, посідають провідне місце в реалізації екологічної політики в Україні. Враховуючи положення Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [4] на цьому шляху як головний вектор вирішення проблем кримінальної відповідальності за незаконне полювання в юридичній літературі розглядається насамперед поліпшення нормотворчої діяльності та практики застосування чинного законодавства в цій сфері.

Переважає більшість правових вимог, у тому числі й кримінально-правових, кримінально-процесуальних та міжнародно-правових щодо охорони, відтворення, раціонального використання та оздоровлення мисливських звірів і птахів як складової частини тваринного світу України знайшли своє відображення в законах України: від 22 лютого 2000 р. «Про мисливське господарство та полювання» зі змінами і доповненнями, внесеними Законами України: від 7 лютого 2002р. №3053-III, від 15 травня 2003 р. № 762-IV, від 11 липня 2003 р. № 1122-IV, від 20 квітня 2004 р. № 1695-IV [5]; від 13 грудня 2001 р. «Про тваринний світ»[2]; від 7 лютого 2002 р. «Про Червону книгу

України» [6]; від 16 червня 1992 р. «Про природно-заповідний фонд України» зі змінами і доповненнями, внесеними Законами України: від 5 травня 1993 р. № 3180-ХП, від 14 грудня 1999 р. № 1287-XIV, від 11 грудня 2003 р. № 1377-XIV [7]; у Постанові Кабінету Міністрів України від 1 червня 1993 р. № 399 «Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України» [8]; в Наказі Державного комітету лісового господарства України від 16 квітня 1998 р. № 41 «Про затвердження розміру збору за видачу посвідчення мисливця і контрольної картки обліку добутої дичини та порушення правил полювання» [9]; в Наказі Державного комітету лісового господарства України від 27 грудня 2000 р. № 153 «Про затвердження Інструкції про порядок видачі ліцензії на добування мисливських тварин та порядок здійснення полювання на цих тварин» [10]; у Наказі Державного комітету лісового господарства України від 8 квітня 2004 р. № 62 «Про проведення полювання в мисливський сезон 2004», № 62 «Про проведення полювання в мисливський сезон 2004/2005 року» [11]; в Наказі Державного комітету лісового господарства України від 21 квітня 2003 р. № 76 «Про проведення полювання на диких парнокопитних і хутрових звірів у мисливський сезон 2003/2004 року [12] та інших.

Проте, незважаючи на певну урегульованість питання щодо відносин, що стосуються мисливських звірів і птахів, багато громадян не дотримуються приписів полювання, які є центральним питанням, де визначається як загальний режим мисливського господарства та тваринного світу, так і порядок здійснення полювання: від моменту виникнення права на полювання, місць, строків, обстановки, способів, засобів, знарядь і видів полювання.

Аналіз основних досліджень та публікацій щодо складових біосфери, біотехнічних заходів, правовий нігілізм, варварське знищення мисливських птахів та звірів призводить до різкого зменшення, а деякі види тваринного світу перебувають під загрозою повного знищення.

В юридичній літературі питанню кримінальної відповідальності за незаконне полювання приділялась певна увага. Відповідні проблеми досліджували такі вчені, як: В.І. Андрейцев, Ю.С. Богомяков, В.І. Борисов, Т.Д. Бушуєва, С.Б. Гавриш, В.Г. Гончаренко, В.К. Гришук, М.С. Грінберг, П.С. Дагель, С.А. Данилюк, О.О. Дудоров, А.Я. Дубинський, Є.М. Жевлаков, М.Й. Коржанський, А.М. Комісаров, О.М. Костенко, З.Г. Корчева, Т.П. Кудлай, І.П. Лановенко, Б.М. Леонтьєв, Ю.І. Ляпунов, В.К. Матвійчук, М.М. Міхеєнко, А.Й. Міллер, В.Л. Мунтян, П.Т. Некіпелов, В.Д. Пакутін, П.Ф. Повеліцина, О.Я. Светлов, Є.Л. Стрельцов, В.Я.Тасій, С.В. Трофімов, І.А. Тяжкова, В.І Шакур, Ю.С. Шемшученко, В.А. Широков, С.С. Яценко, М.А. Лапіна, М.В. Краснова, В.Є. Емінов, Ф.А. Лопушанський, О.Л. Дубовік та ін.

Мета статті. З'ясувати су'єктивні ознаки незаконного полювання

Основні результати дослідження. Суб'єктом незаконного полювання в Кримінальному кодексі України є фізична, осудна особа, яка досягла на момент вчинення злочину віку, з якого може наступити кримінальна відповідальність [13]. Відсутність будь-якої із зазначених ознак свідчить про відсутність ознак складу злочину і можливості застосування покарання. У

вітчизняному кримінальному праві до цього часу існує твердження, що суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа — людина. Це твердження ґрунтується на єдності об'єктивного і суб'єктивного в природі виникнення злочину, як юридичного факту.

Другою юридичною ознакою, що стосується характеристики суб'єкта злочину є його осудність. «Осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними» [14]. Чинне кримінальне законодавство виходить із того, що тільки осудна особа може бути суб'єктом злочину і тому може бути притягнута до кримінальної відповідальності. До змісту осудності включається здатність особи під час вчинення злочину правильно усвідомлювати фактичні ознаки самого діяння (об'єктивні ознаки діяння, обставини, спосіб, місце, час тощо) і його суспільні небезпечні наслідки для ч.1 ст.248 КК (за ознакою істотної шкоди), а також спроможність усвідомлено керувати своїми вчинками [14]. Тут свідомість і воля об'єднані між собою і визначають характер поведінки особи у конкретній ситуації.

Як свідчить вивчення зазначеної сукупності кримінальних справ, передбачених ст.248 КК України, по жодній справі не призначалася судово-психіатрична експертиза [14].

Третьою юридичною ознакою суб'єкта незаконного полювання є його вік. У ч.1 ст.22 КК прямо зазначено, що кримінальній відповідальності підлягають особи «яким до вчинення злочину виповнилося 16 років». Саме з цього віку настає кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст.248 КК (крім дій, передбачених за ознакою вчинення незаконного полювання службовою особою) [14]. Хоча суб'єкт досліджуваного складу злочину за своєю соціальною характеристикою мало чим відрізняється від суб'єкта інших злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища, але за віковим цензом він має певні особливості стосовно особистості. Вивчення матеріалів судової практики показує, що найбільше число осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності, припадає на людей у віці 25-36 років (45,5 %) і 36-50 років (27,3 %). У той же час відсутні випадки притягнення до кримінальної відповідальності за досліджувані злочини осіб у віці від 16 до 18 років. Це пояснюється перш за все тим, що відповідно до ст.16 Закону України «Про тваринний світ» від 3 березня 1993 р. та ст.12 Закону України від 22 лютого 2000 р. «Про мисливське господарство та полювання» полювання в межах мисливських угідь здійснюється лише громадянами, що досягли 18-річного віку й одержали у встановленому порядку дозвіл та інші документи, що засвідчують право на полювання [2]. Слід звернути увагу і на обставину, що із числа осіб, що вчинили незаконне полювання, притягнуто до кримінальної відповідальності 93,5 % чоловіків і 6,5 % жінки. Це співвідношення не однакове в різних областях України. Так, питома вага осіб жіночої статі, які притягнуті до кримінальної відповідальності в Чернігівській області, становить 2 %, Київській — 1 %, Одеській — 2,2 % тощо. Пов'язано це з тим, що вони складають невелику масу працівників у сфері мисливських господарств, або ж просто не займаються таким добуванням тварин.

Щодо суб'єкта злочину незаконне полювання в юридичній літературі висловлюються різні і не завжди теоретично і практично обґрунтовані думки. Одні автори вважають, що такими можуть бути як приватні, так і службові особи [15], інші стверджують, що суб'єктом злочину, який вивчається, можуть бути особи, котрі досягли 16-річного віку [16], деякі схильні думати, що названими суб'єктами вказаного злочину можуть бути окремі громадяни та службові особи [17]; частина — дотримується думки, що суб'єктом даного злочину є особи, котрим виповнилось 16 років, і вони можуть бути як громадянами нашої держави, так й іноземцями та особами без громадянства [18]. На нашу думку, суб'єктом досліджуваного складу злочину може бути фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку, службова, неслужбова і приватна особа (громадянин нашої країни, іноземний громадянин або особа без громадянства, чи особа, що має подвійне громадянство) [19].

У чинному Законі України від 22 лютого 2000 р. «Про мисливське господарство та полювання», де зазначається, що право на полювання в межах визначених для цього мисливських угідь мають громадяни України, які досягли 18-річного віку та одержали в установленому порядку дозвіл на добування мисливських тварин та інші документи, що засвідчують право на полювання [5]. Такі ж положення стосуються іноземців.

На підставі викладеного необхідно визнати, що суб'єктом злочину незаконне полювання може бути фізична осудна (що досягла 16 років) службова, неслужбова і приватна особа (громадянин нашої держави, іноземний громадянин або особа без громадянства (чи з подвійним громадянством)).

Суб'єктивна сторона складу злочину незаконне полювання є сторона складу злочину і, зокрема, передбаченого ст.248 КК України, визначається як психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків з певною формою вини, мотивом і метою [14]. Таким чином, однією і тією ж формулою психічного ставлення позначається і частина, і ціле — суб'єктивна сторона і вина, що є певною проблемою.

Іноді вказується дещо інакше: психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків характеризується виною, мотивом і метою злочину [21]. Проте і таке визначення не повністю обґрунтоване, оскільки психічне ставлення суб'єкта являє собою вину в формі умислу і необережності, а вся суб'єктивна сторона включає в себе не лише названі, але й інші компоненти, зокрема, емоції, що проявляються в злочинній поведінці.

Існує думка, що під суб'єктивною стороною злочину слід розуміти психічну діяльність особи, безпосередньо зв'язану з вчиненням злочину [22]. Ця думка найбільш мотивована, оскільки вона не співпадає з визначенням вини, передбаченим ст.23 КК України [14]. Отже, ототожнення вини з суб'єктивною стороною злочину є недостатньо обґрунтованим. Проте найбільш обґрунтованим є таке визначення суб'єктивної сторони злочину: «Це внутрішня сторона злочину як асоціального мотиваційного вчинку, яка є психічною діяльністю особи, що відображає її ціннісно-сміслову ставлення до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння, наслідків і має разом з

наслідками злочину особистісний смисл та характеризується виною, мотивом, метою та емоціями» [23].

В юридичній літературі існують певні точки зору щодо вини у злочині, передбаченому ст.248 КК [14]. Так одні автори вважають, що цей злочин може вчинятися з умислом або необережною формою вини [24]; інші — наполягають, що ці злочини вчиняються у формі умислу відносно діяння і наслідків [25]. Існує думка, що злочин, передбачений ст.248 КК, характеризується умислом [26].

У ст.248 Кримінального кодексу України відсутні будь-які вказівки щодо форм вини та інших ознак суб'єктивної сторони цього складу злочину. Разом з тим, структура об'єктивної сторони незаконного полювання, характер дії, знаряддя і засоби його вчинення, способи, які застосовували виконавці, а також наслідки злочину вказують на те, що цей злочин чиниться умисно. Мотиви умисних діянь можуть бути різними. Однак вони на кваліфікацію вчиненого не впливають, а можуть лише бути враховані судом під час призначення певної міри покарання [14].

У практичній діяльності може виникнути питання про форму й види вини, коли незаконним полюванням спричиняється істотна шкода, що характерне для злочинів з матеріальним складом. У цьому випадку дії, що можуть призвести до шкоди в результаті переслідування з метою добування, вистежування з метою добування й самого добування звірів і птахів, можливі із прямим умислом, а також і побічним — до наслідків, не дивлячись, що незаконне полювання є цілеспрямованим. Це підтверджується і наявністю соціальної обумовленості зазначених норм, а також свідчить про те, що вони прийняті з метою боротьби з цілеспрямованим знищенням мисливських звірів і птахів. Маємо в цьому підтримку юристів і судової практики [27]. Крім того, необхідно зазначити, що певною мірою дана проблема вирішена на законодавчому рівні і в КК деяких зарубіжних держав [28, с. 1-226; 29, с.1-366; 30, с.1-375; 31, с.1-313; 32, с.1-298].

Висновки. Таким чином, підбиваючи підсумок вищевикладеному, необхідно відзначити, що інтелектуальний момент умислу в незаконному полюванні характеризується усвідомленням небезпечного характеру цих дій, а для складів злочинів і з матеріальним складом і передбаченням суспільно небезпечних наслідків. Інакше кажучи, суб'єкт усвідомлює суспільну небезпечність таких дій, які порушують, або ставлять під загрозу порушення, суспільні відносини, що забезпечують охорону, раціональне використання, оздоровлення та відтворення мисливських звірів і птахів. У тих випадках, коли особа не усвідомлює хоча б однієї з указаних ознак об'єктивної сторони, не існуватиме склад злочину, передбаченого ст.248 КК України [14]. Вольовий момент умислу в незаконному полюванні характеризується бажанням вчинити такі дії як незаконне полювання, а по відношенню до наслідків (ч.1 ст.248 КК) — бажанням настання таких наслідків, або свідомим їх допущенням. На основі репрезентативного фактичного матеріалу встановлена суть мети та мотиву злочинів, передбачених ст.248 КК України, що вчиняються в Україні. Ця суть проявляється у: 1) задоволення егоїстичних потреб або любительських

інтересів — 25 % справ зазначеної категорії; 2) нажива — 50 % досліджуваних справ про незаконне полювання; 3) інша мета — 25 % справ, що нами вивчені із усього масиву справ. Мета (перспектива) — джерело спрямованості суб'єкта, його активності. Вона, як показує вивчення кримінальних справ цієї категорії, відображає уявну модель майбутнього (чого б хотіла досягти особа в результаті своїх дій). При цьому в кожному конкретному випадку може бути не одна мета дії, але певна з них все ж домінує і це логічно, оскільки вона має певні порядки домінант. Таким чином, мотиви злочинів, передбачених ст.248 КК України, як свідчить наше дослідження, є:

- 1) егоїзм, безвідповідальність — 25 % вивчених нами справ;
- 2) користь — 70 % проаналізованих справ зазначеної категорії;
- 3) інший мотив — 5 % досліджених нами кримінальних справ. Мотив — це завжди психологічна причина вчинку. Як такі виступають усвідомлені спонукання, інтереси, емоції тощо [28]. Все вищезазначене, а також дослідження досудового слідства і судової практики свідчить, що злочин, передбачений ст.248 КК України, може вчинятися лише з прямим умислом, коли йде про нього мова як про злочини з формальним складом [14]. Натомість за ознакою істотної шкоди психічне ставлення можливе як з прямим, так і побічним умислом до наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.
2. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001р. // Офіційний вісник України. — 2002. — №2. — Ст. 47.
3. Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки: Постанова Верховної Ради України від 16 жовтня 1992р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 45. — Ст. 620.
4. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства Європейського союзу: Закон України // Офіційне видання. — К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. — 28 с.
5. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000р. // Голос України. — 2000. — 28 березня. // Офіційний вісник України. — 2000. — № 12. — Ст. 442.
6. Про Червону книгу України: Закон України від 7 лютого 2002 р. // Офіційний вісник України. — 2002. — №10. — Ст. 462.
7. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 р. // Відомості ВРУ. — 1992. — № 34. — Ст. 502.
8. Про розміри компенсації за добування (збір) і шкоду, завдану видам тварин і рослин, занесеним у Червону Книгу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 1993р. № 339 // Збірник постанов Кабінету Міністрів України. — 1993. — № 11. — Ст. 226; 1996. — № 13. — Ст. 361.
9. Про затвердження розміру збору за видачу посвідчення мисливця і контрольної картки обліку добутої дичини та порушення правил полювання: Наказ Державного комітету лісового господарства України від 16 квітня 1998р. № 41 // Офіційний вісник України. — 1998, — № 17. — Ст. 644. — 241 с.

10. Про затвердження Інструкції про порядок видачі ліцензії на добування мисливських тварин та порядок здійснення полювання на цих тварин: Наказ Державного комітету лісового господарства України від 27 грудня 2000р. № 153 // Офіційний вісник України. – 2001, № 11. – Ст. 479. – С. 269-273.

11. Про проведення полювання в мисливський сезон 2004/2005 року: Наказ Державного комітету лісового господарства України від 8 квітня 2004р. № 16 // Офіційний вісник України. – 2004р. – № 16. – Ст. 1130.

12. Про проведення полювання на диких парнокопитних і хутрових звірів у мисливський сезон 2003/2004 року: Наказ Державного комітету лісового господарства України від 21 квітня 2003р. № 76 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 18-19. – Ст. 875.

13. Советское уголовное право: Общая часть. – М. : Юрид. лит., 1982. – 439 с.

14. Кримінальний кодекс України: Офіційний текст. – К. : Юрінком Інтер, 2001 р. – 240 с.

15. *Тацій В.Я.* Преступления против природных богатств СССР // Уголовное право УССР: Особенная часть. – К. : Вища школа, 1989. – С. 503-530.

16. *Гельфанд И.А.* Хозяйственные преступления // Советское уголовное право: Часть Особенная. – К. : КВШ МВД СССР, 1968. – С. 309-387.

17. *Беляев Н.А.* Хозяйственные преступления // Курс Советского уголовного права: Часть особенная. – Л. : Изд-во Ленинград.ун-та, Т.4. – С.3-199.

18. *Пакутин В.* Ответственность за незаконную охоту // Социалистическая законность. – 1979. – №9. – С. 26-28.

19. *Матвейчук В.К.* Квалификация незаконной охоты: [учебное пособие]. – К. : РИО МВД Украины, 1992. – 52 с.

20. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. – К. : Правові джерела, 1998. – 1088 с.

21. *Светлов А.Я.* Субъективная сторона преступления // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе: Часть Общая. – К. : Изд-во «Наукова думка», 1985. – С. 160-188.

22. *Рарог А.И.* Субъективная сторона и квалификация преступлений. – М. : ООО «Прообразование», 2001. – 135.

23. *Нікітіна І.В., Матвейчук В.К., Нікітін Ю.В.* Психолого-кримінологічні детермінанти визначення суб'єктивної сторони злочину: новий аспект // проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. – Київ: КІВС, 2004. – С. 171-178.

24. *Клименко В.А.* Коментар до ст.248 КК України // Науково-практичний коментар до КК України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / За ред. С.С. Яценка. – К. : А.С.К., 2002. – С. 556-562.

25. *Крупко Д.І.* Уголовно-правовая охрана живых организмов // Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: [учебник] / Под. ред. засл. деят. науки и техн. Украины, докт. юр. наук, профессора Е.Л. Стрельцова. – Харьков : ООО «Одиссей», 2002. – С. 415-420.

26. *Дудоров О.О.* Коментар до ст. 248 КК України // Науково-практичний коментар КК України від 5 квітня 2001 р. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Канон, 2001. – С. 660-664.

27. *Строгович М.С.* Основные вопросы советской социалистической законности. – М. : Наука, 1966. – 252 с.

28. *Матвейчук В.К., Голуб С.А.* Незаконне полювання: відповідальність, протокольна форма провадження, розслідування і запобігання: [монографія]. – К. : КНТ, 2006. – 304.

29. The Sapanese Penal Code / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg: «Yuridichesky Center - Press», 2002.- 226p.

30. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366p.

31. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366p.

32. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 313 p.

33. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 298p.

Господарець М.В. Деякі суб'єктивні ознаки незаконного полювання

У статті розглянуто суб'єктивні ознаки кримінально- правової проблеми відповідальності за вчинення незаконного полювання. Досліджено проблеми суб'єктивних ознак осіб, які вчинили незаконне полювання, правопорушення, передбачені ст.248 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: суб'єктивні ознаки, незаконне полювання, правопорушення, відповідальність, кримінально-правові проблеми.

Господарець Н.В. Некоторые субъективные признаки незаконной охоты

В статье рассмотрены субъективные признаки уголовно-правовые проблемы ответственности за совершение незаконной охоты. Исследованы проблемы субъективных признаков лиц, совершивших незаконную охоту, правонарушения, предусмотренные ст.248 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: субъективные признаки, незаконная охота, правонарушение, ответственность, уголовно-правовые проблемы.

Hospodarets M.V. Some subjective symptoms of illegal hunting

The article deals with subjective symptoms criminal-legal problems of responsibility for the commission of illegal hunting. The problems of subjective signs perpetrators of illegal hunting, the offense provided styu248 Criminal Code of Ukraine.

Keywords: subjective symptoms, illegal hunting, offense, responsibility, criminal problems.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2015.

УДК 343

Zakrevskiy A.V.

FEATURES OF PUNISHMENT FOR VIOLATION OF THE HUMAN RIGHTS TO DEFENSE

*А.В. Закревський**аспірант кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

ОСОБЛИВСТІ ПОКАРАННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ЗАХИСТ

Постановка проблеми. Спроби формування моделі інституту призначення покарання здійснювали ще Платон, Аристотель та Цицерон. Так, Аристотель, досліджуючи питання правосудності й неправосудності винесених вироків, визначив основні принципи обрання правосудного (справедливого) вироку: розмірність, добро та справедливість [1, с.18]. Цицерон, аналізуючи практику здійснення правосуддя, сформулював верховний закон, основне правило його справедливого застосування — рівність злочину й покарання, що можна назвати одним із перших загальних правил призначення покарання винному [1, с.19].

З розвитком держави та права проблемам призначення покарання приділялася дедалі більша увага. Пройшовши певну еволюцію у своєму розвитку, найбільш інтенсивне наукове розроблення питання призначення покарання одержали наприкінці XVIII — початку XIX ст. Засновник класичної школи кримінального права Ч. Беккарія, досліджуючи ці питання, писав: «Покарання неодмінно має бути публічним, негайним, необхідним, найменшим із можливих за цих обставин, пропорційним злочину, установленому в законах» [2, с.47].

Покарання за злочин, передбачений ст.374 Кримінального кодексу України (далі — КК), має певні особливості, які потребують дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти проблематики покарання в кримінальному праві розглядали провідні українські та зарубіжні вчені: А.А. Ашин, Л.В. Багрій-Шахматов, М.І. Бажанов, І.М. Гальперін, В.К. Грищук, Т.А. Денисова, О.О. Дудоров, І.І. Капець, Л.Л. Кругліков, П.С. Матишевський, С.С. Мірошніченко, В.О. Навроцький, Г.П. Новосьолов, Б.С. Никифоров, О.М. Скрябін, В.Д. Соловійов, С.А. Тарарухін, А.П. Тузов, В.І. Тютюгін, С.Д. Шапченко, О.М. Фролова, М.Д. Шаргородський, М.І. Хавронюк, С.С. Яценко та ін. У працях зазначених вище та інших науковців проаналізовано різні аспекти кримінального покарання. Проте покарання щодо злочину, передбаченого статтею 374 КК, досліджувалося здебільшого опосередковано.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей кримінального покарання за злочин порушення права на захист.

Основні результати дослідження. У КК 1960 р. питанням призначення покарання було присвячено самостійний розділ V, який мав назву «Про призначення покарання і про звільнення від покарання». У ст.39 формулювалися загальні засади призначення покарання за вчинений злочин та зазначалося, що «суд призначає покарання в межах, встановлених статтею закону, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, у точній відповідності до положень Загальної частини цього Кодексу. При призначенні покарання суд, керуючись правосвідомістю, враховує характер і ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину, особу винного й обставини справи, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність». У цьому ж розділі Кодексу було визначено обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність; правила призначення покарання при вчиненні кількох злочинів і за кількома вироками; можливість призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, а також було регламентовано питання звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання [3, с.342].

КК 2001 р., по-новому визначивши поняття та мету покарання, систему покарань та їх види, загальні засади призначення покарання, поставив перед наукою та практикою серйозні завдання з дослідження цих новел.

Визначення поняття «покарання», яке відображене у ст.50 КК, відповідає тому, як це поняття сприймаються у більшості держав світу, де однаковою мірою важливі з одного боку права та право, а з іншого — обов'язки та закон.

Відповідно до положень КК покарання становить собою особливу форму державного примусу, що застосовується судом від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину. Цей найсуворіший захід полягає в тому, що засуджений зазнає відповідних суттєвих передбачених чинним кримінальним і кримінально-виконавчим законодавством обмежень своїх прав і свобод. Згідно з ч.2 ст.50 КК покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Виправлення засудженого, загальна та спеціальна превенція є загальновизнаною метою покарання і в теорії кримінального права.

У цьому контексті слід зазначити, що покарання як самостійний кримінально-правовий інститут має певні цілі, які підкреслюють необхідність застосування до винного саме покарання і вказують, що саме воно є тією необхідною умовою, за допомогою якої вирішуються питання в галузі боротьби зі злочинністю.

Аналізуючи ст.65 КК, можемо помітити, що законодавець, по суті, говорить про правила призначення покарання. Це підтверджується такими формулюваннями: суд призначає покарання «у межах, встановлених...», «відповідно до...», «враховуючи...» тощо [4, с.155]. Тому видається більш обґрунтованим визначення загальних засад призначення покарання як передбачену в кримінальному законі систему загальних правил, що ґрунтуються на принципах призначення покарання і є обов'язковими для суду в кожному конкретному

випадку його призначення винному у вчиненні злочину для досягнення мети покарання.

Беззаперечним, на нашу думку, є той факт, що в процесі призначення покарання за злочин порушення права на захист, суб'єкти правосуддя повинні чітко застосовувати законодавчі вимоги, які передбачені ст.65 КК. Саме з цією метою спробуємо надати коротку характеристику особливостей призначення покарання з урахуванням загальних засад його призначення.

Санкція відповідної статті Особливої частини КК має велике значення як для призначення покарання, так і для інших форм реалізації кримінальної відповідальності, оскільки саме в цій санкції законодавець виражає «оцінку типових характеристик небезпечності вчиненого й особи винного», визначаючи найбільш типове покарання за вчинення певного виду злочину, передбаченого диспозицією цієї статті. Формуючи санкцію статті, законодавець виходить з оцінки узагальнених, найбільш типових, закономірних характеристик об'єктивних і суб'єктивних ознак певних діянь. Саме тому суд, призначаючи покарання, має, передусім, виходити з меж санкції, враховуючи при цьому ступінь тяжкості конкретного злочину, тобто форму вини (злочин може бути вчинений як умисно, так і з необережності); стадії вчинення злочину, наявність співучасті, множинності (сукупності, повторності чи рецидиву) та інше.

Також необхідно зауважити, що досліджуючи ст.65 КК та санкції статей його Особливої частини, слід погодитися з тим, що санкція статті КК, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин, сама по собі не може дати вичерпного уявлення про межі покарання, яке може бути призначене судом, оскільки: 1) у багатьох санкціях не вказується мінімум покарання; 2) не враховується можливість призначення додаткових покарань, не передбачених у санкціях; 3) у санкції не передбачається можливість звільнення від кримінальної відповідальності й покарання; 4) у санкції не передбачаються обмеження щодо застосування окремих видів покарання (довічного позбавлення волі, арешту, виправних робіт тощо).

Торкаючись питання про покарання за злочин, передбачений ст.374 КК (порушення права на захист) [5], вважаємо за необхідне детально дослідити санкції цієї статті. Крім того, необхідно зазначити, що проблема кримінального покарання за злочин порушення права на захист не вирішена на законодавчому рівні і в КК деяких зарубіжних держав [6, 7, 8, 9].

На нашу думку, для того, щоб повно та всебічно висвітлити співвідношення санкцій аналогічних складів злочинів з досліджуваним злочином, буде цілком правильним та логічним використати метод складання порівняльних таблиць, які В.І. Осадчий використовував у проведеному ним дослідженні [10, с.204-219].

Необхідно зауважити, що ст.374 КК формулює склад злочину, який не має суміжних за додатковим об'єктом посягання, тому буде проведено порівняльний аналіз за специфікою суб'єкта злочину. А це, у свою чергу, дасть можливість прослідкувати та проаналізувати види та розміри покарання. Такий аналіз дасть можливість визначити відмінності санкцій між досліджуваними злочинами та дати обґрунтовані пропозиції щодо їх вдосконалення.

При дослідженні суб'єкта злочину, встановлено, що у ст.374 КК (порушення права на захист) він є спеціальним, і коло осіб, окреслене законом, є вичерпним. Так, суб'єктом таких дій є слідчий, прокурор або суддя.

На нашу думку, санкцію ст.374 КК буде правильним та логічним порівняти із санкціями статей 364, 365, 367, 371, 372 КК, оскільки між ними є спільні риси як щодо суб'єкта вчинення злочину, так і щодо самих протиправних дій (див. табл. 1).

Відповідно до ч.1 ст.374 КК, за недопущення чи ненадання захисника, а також за інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист законодавець установив досить широке коло видів покарання, до яких належать штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправні роботи, арешт. Як бачимо, найбільш м'яким видом покарання є штраф від 300 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Однак звернемо увагу на дані, наведені в табл.1. Як бачимо, штраф передбачено тільки частинами першою та другою ст.364 (зловживання владою або службовим становищем) та ч.1 ст.367 (службова недбалість) КК. Частиною 2 ст.367 КК штраф визначено як додаткове покарання, в інших складах такий вид покарання не визначено. Звичайно, недопущення чи ненадання своєчасно захисника певною мірою містить ознаки злочину, передбаченого ст.367 КК. Тобто можна говорити, що винний недбало ставився до своїх професійних обов'язків, які виразились у невиконанні чи неналежному виконанні службовою особою своїх службових обов'язків. Але при дослідженні як об'єктивної, так і суб'єктивної сторони вказаного злочину констатуємо, що винна особа, використовуючи своє службове становище, зловживає чи перевищує покладені на неї службові повноваження, що виражається у недопущенні чи ненаданні своєчасно захисника, іншому грубому порушенні прав підозрюваного, обвинуваченого на захист.

Як бачимо, спільним між частиною першою статті 374 та частиною першою статті 364, частиною першою статті 365 (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу) КК є зловживання та перевищення владних повноважень суб'єктом вчинення злочину.

Необхідно зазначити і про колізії норм щодо видів покарання, які містяться в санкції частини першої ст.374 КК.

За певних обставин, на нашу думку, суперечність норм убачається між окремими приписами частини другою ст.57 КК та ч.1 ст.374 КК.

Проблема полягає в тому, що відповідно до ч.1 ст.374 КК України «недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчинене слідчим, прокурором або суддею – карається ... *виправними роботами* (виділення наше. – А.З.)...».

Разом із тим, згідно з ч.2 ст. 57 КК України «виправні роботи не застосовуються до *працівників правоохоронних органів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування* (виділення наше – А.З.)...».

Таблиця 1

**Види і розміри покарань за злочини, де суб'єкт злочину є спеціальним,
і коло осіб, окреслене законом, є вичерпним**

Стаття КК України		Види і розміри покарань							Заходи кримінально-правового характеру
		штраф	позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	виправні роботи	арешт	обмеження волі	позбавлення волі на певний строк	довічне позбавлення волі	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Зловживання владою або службовим становищем	ч. 1 ст. 364	від 250 до 750 нмдг	до 3 р.		до 6 міс.	до 3 р.	до 3 р.	спеціальна конфіскація	
	ч. 2 ст. 364	від 500 до 1000 нмдг	до 3 р.				від 3 до 6 р.	спеціальна конфіскація	
Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу	ч. 1 ст. 365		до 3 р.			до 5 р.	від 2 до 5 р.		
	ч. 2 ст. 365		до 3 р.				від 3 до 8 р.		
	ч. 3 ст. 365		до 3 р.				від 7 до 10 р.		
Службова недбалість	ч. 1 ст. 367	від 250 до 500 нмдг	до 3 р.	до 2 р.		до 3 р.	.		
	ч. 2 ст. 367	від 250 до 750 нмдг	до 3 р.				від 2 до 5 р.		
Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою	ч. 1 ст. 371		до 5 р.			до 3 р.			
	ч. 2 ст. 371					від 3 до 5 р.	від 3 до 5 р.		
	ч. 3 ст. 371		до 3 р.				від 5 до 10 р.		

Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності	ч. 1 ст. 372					до 5 р.	до 5 р.		
	ч. 2 ст. 372						від 5 до 10 р.		
Порушення права на захист	ч. 1 ст. 374	від 300 до 500 нмдг	до 3 р.	до 2 р.	до 6 міс.				
	ч. 2 ст. 374		до 3 р.				від 3 до 7 р.		

Як зазначає В.Т. Маляренко: «...суперечливість і непослідовність нормативних актів надзвичайно ускладнює роботу судів» [11, с.325], тому цей недолік необхідно усунути.

У цьому контексті, на наш погляд, видається не виправданою наявність такого покарання у санкціях ч.1 ст.374 КК. Вбачається, що цей вид покарання має бути вилучений із зазначеної статті [12, с.94-95]. Оскільки дане покарання не може бути застосоване до особи, яка виступає спеціальним суб'єктом у складі злочину, що порушує право особи на захист.

Проведемо паралель між санкціями ч.1 ст.374 та ч.1 ст.364, ч.1 ст.365 КК. В кожному із вказаних складів злочинів встановлено такий додатковий вид покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. У частині першій ст.374 КК цей вид покарання визначено як альтернативний. Однак у ч.1 ст.364 та ч.1 ст.365 КК найсуворішим видом покарання є обмеження волі (до трьох років за вчинення дій, передбачених ч.1 ст.364 КК, та до п'яти років за вчинення дій, передбачених ч.1 ст.365 КК). У ч.1 ст.374 такий вид покарання відсутній, натомість найсуворішим видом покарання встановлено арешт до шести місяців.

Якщо звернути увагу на санкції вищеназваних норм ст.371 (завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою) та 372 (притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності) КК, то в них законодавцем також передбачено такий вид покарання, як обмеження волі (до трьох років за вчинення дій, п.1 ст.372 КК).

На нашу думку, діяння, передбачені в ч.1 ст.374 КК, не менш суспільно небезпечні, ніж діяння, передбачені у відповідних частинах статей 364, 365, 371, 372 КК, і тому доцільно такий вид покарання, як штраф від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян виключити. Як зазначалося, у ній містяться ознаки вказаних злочинів, що більш суворо караються. Виходячи із зазначеного, на наш погляд, доцільно за ч.1 ст.374 КК встановити такий вид покарання, як обмеження волі строком до чотирьох років.

Що стосується санкції, передбаченої в ч.2 ст.374 КК, то тут також маємо зауваження щодо встановлення строків позбавлення волі. Так, законодавець за кваліфіковане посягання на порушення права на захист встановив мінімальний строк позбавлення волі на три роки, а максимальний — на сім. На нашу думку, як мінімальний, так і максимальний строки обмеження волі законодав-

цем дещо занижені. Наприклад, за настання тяжких наслідків при вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою ст.371 КК, законодавцем встановлено позбавлення волі від п'яти до десяти років, така ж ситуація по відношенню до ч.2 ст.364 та ч.3 ст.365 КК, згідно з якими за настання тяжких наслідків максимальним строком позбавлення волі є шість та десять років відповідно.

Отже, якщо за настання тяжких наслідків при вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою ст.371 КК, встановлено максимальний термін позбавлення волі — десять років, враховуючи, що метою недопущення чи ненадання захисника, наприклад, може бути завідомо незаконне затримання або арешт, що, своєю чергою, належить до тяжких наслідків, зазначених у ч.2 ст.374 КК, то необхідно встановити в цій нормі максимальний термін позбавлення волі — десять років, а мінімальний — п'ять років. Наступною причиною, яка зумовлює збільшення максимального строку позбавлення волі, є наявність у діях суб'єкта злочину, передбаченого ч.2 ст.374 КК, ознак зловживання (ст.364 КК) та перевищення службових повноважень (ст.365 КК), що спричинили тяжкі наслідки. Як уже вказувалося, за такі діяння максимальним строком позбавлення волі за ч.2 ст.364 КК є шість років, а за ч.3 ст.365 КК — десять років.

Висновки. Підсумовуючи, слід наголосити, що покарання, встановлені законодавцем за вчинення дій, передбачених у ст.374 КК, на наш погляд, занадто м'які. У зв'язку з цим існує необхідність внесення відповідних змін до зазначених вище положень КК. Ще І. Я. Фойницький свого часу визначав, що покарання мають бути властиві: 1) гнучкість і ділимість; 2) можливість поновлення втраченого блага, якщо покарання було призначено помилково; 3) доцільність; 4) економність; 5) можливість вибору видів покарання; 6) відчутність [13, с.68].

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що норма, яка встановлює кримінальну відповідальність за порушення права на захист, віднесена до категорії тяжких злочинів, що підкреслює необхідність застосування щодо осіб, які займаються цією протиправною діяльністю, саме кримінального покарання як найсуворішого інституту державного примусу. Водночас, це покарання має бути справедливим, тобто відповідати ступеню тяжкості злочину. Як правильно зазначають С.С. Яценко та М.Ф. Селівон, посилення ефективності боротьби зі злочинністю і зміцнення законності потребують точного застосування кримінального закону, правильної кваліфікації злочину і призначення справедливого покарання [14, с.77]. Такої ж думки і Герберт Л. Пекер, який справедливо зауважує, що необхідно змусити покарання відповідати злочину [15, с.1071].

Таким чином, законодавець дещо необ'єктивно встановив види та розміри покарання за аналогічні злочини, що містяться в КК. Було б правильним та логічним значною мірою види та розміри покарань за аналогічні злочини урівняти, адже ступінь суспільної небезпеки досліджених злочинів свідчить про їх рівність. Говорити про пом'якшення покарання за злочин порушення права на захист буде недоречним, оскільки це може породжувати думку про фактичну безкарність і в подальшому призвести до повторення вчинення злочину.

Діяння, передбачені в частині першій ст.374 КК, не менш суспільно небезпечні, ніж діяння, передбачені в частинах перших статей 364, 365, 371, 372 КК, і в ній містяться ознаки вказаних злочинів, що більш суворо караються. Звідси, на наш погляд, доцільно санкції статті 374 КК викласти в такій редакції:

«Стаття 374. Порушення права на захист

1. ... —

карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. ... —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уголовное наказание / А. Я. Светлов, Ю. Л. Титаренко, И. П. Лановенко, В. П. Филонов и др.; ред. кол.: Ю. С. Шемшученко, Ю. Л. Титаренко, В. П. Филонов и др. — Киев — Донецк : «Донетчина», Национальная академия наук Украины, Ин-т гос. и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, Донецкий ин-т внутр. дел, МВД Украины, 1997. — С. 18-19.

2. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа. — М. : Стелс, 1995. — 303 с.

3. Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1: Учение о преступлении: [учебник] / под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. — М.: Изд-во ЗЕРЦАЛЮ, 1999. — 592 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — [4-те вид., перероб. та доп.] / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К. : Атіка, 2007. — 1184 с.

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III зі змінами та допов. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page>.

6. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg: "Yuridichesky Center — Press", 2002. — 366 p.

7. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg: "Yuridichesky Center — Press", 2002. — 366 p.

8. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg: "Yuridichesky Center — Press", 2001. — 313 p.

9. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg: "Yuridichesky Center — Press", 2001. — 298 p.

10. *Осадчий В.І.* Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності: [монографія] / В.І. Осадчий. — К. : Атіка, 2004. — 336 с.

11. *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: [монографія] / В.Т. Маляренко. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 512 с.

12. *Закревський А.В.* Особливості застосування судами України покарання за злочини проти правосуддя / А.В. Закревський // Слово Національної школи суддів України. — 2015. — № 2 (11). — С. 89-99.

13. *Фойницький И.Я.* Учение о наказании в связи с тюрьмоведением / И.Я. Фойницький. — М.: Добросвет — 2000; Городец, 2000. — 464 с.

14. *Лизогуб Я.Г.* Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: [монографія] / Лизогуб Я.Г.; МВС України, Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України; [наук. ред. д-р юрид. наук, проф. С.С. Яценко]. — Луганськ: РВВ ЛАВС, 2003. — 204 с.

15. *Herbert L. Packer* Making the Punishment Fit the Crime / Harvard Law Review — Vol. 77, No. 6 (Apr., 1964), pp. 1071-1082.

Закревський А.В. Особливості покарання за порушення права особи на захист

У статті досліджено особливості санкцій злочину, передбаченого ст.374 КК України. Проаналізовані відмінності санкцій між злочинами, що мають спільні риси як щодо суб'єкта вчинення злочину, так і щодо самих протиправних дій. Надані обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення санкцій за злочин порушення права на захист.

Ключові слова: склад злочину, санкція, вид покарання, порушення права на захист.

Закревский А.В. Особенности наказания за нарушение права человека на защиту

В статье исследованы особенности санкций преступления, предусмотренного ст.374 УК Украины. Осуществлен анализ различий санкций между преступлениями, имеющих общие черты как в отношении субъекта совершения преступления, так и в отношении к самим противоправным действиям. Предоставлены обоснованные предложения по совершенствованию санкций за преступление нарушение права на защиту.

Ключевые слова: состав преступления, санкция, вид наказания, нарушение права на защиту.

Zakrevskiy A.V. Features of punishment for violation of human rights to defence

The article analyses of the sanctions a crime under Article 374 of the Criminal Code of Ukraine. The analysis of the differences between the crimes of the sanctions with common features both in terms of the subject of the offense and in relation to the illegal acts themselves. Provided reasonable proposals to improve the sanctions for the crime of violation of the right to defence.

Key words: the offense, the sanction, punishment, violation of the right to defence.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2015.

УДК 343

*Karpenko. M.I.,
Chonka M.M.*

FEATURES OF OBJECTIVE SIDE OF NEGLECT OF MILITARY SERVICE (GENERAL THEORETICAL ASPECT)

M.I. Карпенко

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»,*

M.M. Чонка

*студентка 4-го курсу
ВНЗ «Національна академія управління»*

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ НЕДБАЛОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ (ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Постановка проблеми. Прослідкувавши за динамікою злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби в Україні за останні 3 роки, видно чітке зростання злочинності. За статистичними даними Генеральної прокуратури України в 2013 р. було вчинено всього 369 військових злочинів, вже в 2014 р. їх кількість зросла до 4 153, а в першій половині 2015 року зареєстровано 3 692 злочини, з них 63 – недбале ставлення до військової служби [1].

Правова (наукова) думка щодо злочину, передбаченого ст.425 Кримінального кодексу України (далі – КК), ґрунтовно не сформована. Окремі положення та дефініції розпорошені по всій доктрині, а то й взагалі не конкретизовані, що зумовлює актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, що впливають з даної теми науковці вивчали на різних рівнях. Їх дослідженням займалися: Г.М. Анісімов, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш, Ю.П. Дзюба, С.І. Дячук, В.І. Касинюк, В.Н. Кудрявцев, Р.Л. Максимович, В.О. Навроцький, М.І. Хавронюк та інші науковці.

Метою статті є з'ясування особливостей об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст.425 КК України, через призму аналізу загальної теорії права.

Основні результати дослідження. Більшість науковців погоджуються в думці, що об'єктивна сторона складу злочину - це сукупність встановлених кримінальним законом ознак, що характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння [2, с.81]. Об'єктивна сторона є найбільш важливою для кваліфі-

кації діяння як злочину, оскільки вона визначає в чому полягає злочин, яким чином вчиняється, за яких умов та за допомогою чого. Тобто, кримінально - правова норма в певній мірі описує ознаки злочину.

Зокрема, В.М. Кудрявцев зазначає, що такі ознаки існують об'єктивно, незалежно від свідомості людей, вони властиві конкретному злочину. Завданням законодавця є: виявити та передбачити ці ознаки в законі з найбільшою точністю й глибиною. Диспозиція статті закону, таким чином, тільки відображає елементи складу злочину, але не в повному обсязі [3, с.46-47]. Так, об'єктивна сторона статті, що розглядається, лише частково описана в диспозиції (основні ознаки).

Це питання потребує подальшого дослідження, з метою якнайповнішого вивчення та закріплення в правовій нормі. В науці загальноновизнано, що при аналізі об'єктивної сторони необхідно встановити: яке діяння може бути визнано незаконним, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечним наслідком (у злочинах із матеріальним складом); засоби та джерела вчинення злочину, обстановка, час, спосіб, місце, знаряддя.

Стаття 425 КК передбачає настання відповідальності за недбале ставлення до військової служби, що означає невиконання або неналежне виконання військовою службовою особою своїх обов'язків, передбачених законами, військовими статутами, положеннями, наказами командування. Невиконання обов'язків означає невиконання дій, які входять у коло службових обов'язків. Неналежне виконання означає нечітке, формальне або неповне здійснення обов'язків [4, с.1143]. Аналізуючи вищезазначене, логічно впливає, що не можна кваліфікувати діяння за ст.425 КК, якщо певний порядок діяльності не передбачений.

Особливістю даної статті є, насамперед, суб'єкт – військовослужбовець, тому в подальшому, всі питання необхідно розглядати через призму його специфіки.

Дотримуючись наших поглядів, а також в підтвердження вищенаведеного, варто зазначити: оскільки суб'єктом може бути тільки військовослужбовець, що виконує певні службові обов'язки, то крім загальних ознак, необхідно встановити коло цих обов'язків, їх характер, а також повноваження військової службової особи [5, с.399].

Проаналізувавши науково-практичні коментарі, підручники, монографії, наукові статті, що стосуються злочину, передбачено ст.425 КК, а також врахувавши попередню інформацію, очевидно, що конкретики в питаннях, які впливають з даної теми надзвичайно мало. Тому доцільно продовжити дослідження, поставивши такі завдання: а) аналіз чинного законодавства та доктрини в пошуках відповіді на питання, що впливають під час дослідження; б) з'ясування аспектів, які конкретизують об'єктивну сторону складу злочину, що розглядається; в) узагальнення інформації та формулювання висновків.

Вважаємо доцільним звернути увагу на те, як дане питання врегульовано в інших законодавчо розвинених країнах, наприклад США, де діє Єдиний кодекс військової юстиції (ЄКВС), в загальних положеннях якого знаходиться

ст.134, що містить заборону, такого змісту: всі правопорушення та недбале ставлення, що шкодять порядку і дисципліні у збройних силах США є кримінально караними (переклад авторів) [6]. Отже, наявною є відсутність будь-якого кількісного виразу завданої шкоди, що обумовлено особливостями законодавства (встановлюється судом – розвинене прецедентне право).

Законодавство Франції лише поверхнево торкається даного питання. Так ст. 311–1 Кодексу Військової юстиції Франції передбачає, що злочинні діяння незалежно від закріплення Кримінальним кодексом Французької Республіки караються цим Кодексом, якщо вони посягають на закони і звичаї війни, встановлені міжнародним правом, чи на військовий порядок і дисципліну (переклад авторів) [7]. Тобто, закон не обмежує діяння, яке може бути визнано злочинним за національним законодавством, а тому недбале ставлення до військової служби у випадку якщо воно буде мати наслідком порушення військового порядку чи дисципліни буде каратися відповідно до норм міжнародного права.

Центральним в системі військового законодавства Федеративної Республіки Німеччини є Закон «Про відповідальність за військові злочини», в якому розмежовується відповідальність підлеглих та їх керівників. Так § 21 встановлює відповідальність підлеглих за легковажне виконання інструкцій (ін. обов'язків), якщо вони спричинили серйозні наслідки. Що стосується керівників, то § 39 встановлює відповідальність за недбале або свідоме порушення військової дисципліни, та визначає умови за яких така особа буде відповідати (переклад авторів) [8].

У Великобританії питання відповідальності за недбале ставлення до військової служби окремо не виділені, а розпорошені по всьому законодавству. Наприклад, ст.12 Закону «Про збройні сили» визначає караним недбале ставлення до виконання наказів підлеглими (переклад авторів) [9].

Вивчення законодавства провідних зарубіжних країн має особливе значення для доктрини. Оскільки формує правову (наукову) думку сучасних дослідників, що прямо впливає на вдосконалення законів України.

Виходячи з послідовності поставлених завдань, варто зупинитися на окресленні об'єктивних аспектів злочину, що аналізується, тобто тих ознак, що закріплені в диспозиції статті (обов'язкових). Оскільки дане питання ґрунтовно не вивчено, дослідження в більшій мірі опирається на загальну теорію права.

Досліджувана стаття складається з чотирьох частин. Частина 1 ст.425 КК передбачає, що недбале ставлення до військової служби передбачає кримінальну відповідальність лише у випадках, коли настала істотна шкода, яка може мати різноманітні конкретні прояви як матеріального, так і нематеріального характеру [10, с.149].

Важливе значення для визнання діяння злочинним, має формулювання визначень того, які суспільно небезпечні наслідки недбалого ставлення до військової служби слід визначити як істотну шкоду. Істотна шкода (матеріальний характер) в її кількісному виразі закріплена в п.2 примітки до ст. 425 КК. Відповідно до якої, вона полягає в завданні матеріальних збитків, що перевищує в двісті п'ятдесят і більше разів неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Така конкретизація розміру істотної шкоди викликає обґрунтовані питання, оскільки розмір штрафу, передбаченого санкцією ч.1 ст.425 КК, значно менший за збитки, які можуть бути завдані.

Так, з 1 січня 2015 р. кримінально караною є шкода, що становить 152250 грн (609 грн. x 250), тоді як з 1 січня 2016 р. ця істотна шкода становитиме 344500 грн (1378 грн x 250), а максимальний розмір штрафу становить 1700 грн (17 грн x 100) грн (Згідно з п.1 Прикінцевих положень Податкового кодексу України з 1 січня 2016 р. набирає чинності пункт 169.1.1. п.п.169.1. ст.169 розділу IV Податкового кодексу України – щодо суми податкової соціальної пільги «у розмірі, що дорівнює 100 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку» [11].

Максимович Р.Л. запропонував вихід з даної ситуації: норму, що передбачена ч.2 ст.53 КК України, де міститься умова за якої суд самостійно визначає розмір штрафу, викласти таким чином: «за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу, розмір штрафу, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу» [12].

Вважаємо, що найбільш вірним варіантом буде – підвищення розміру покарання, що передбачене санкцією ч.1 ст.425 КК.

Що стосується нематеріального характеру істотної шкоди, роз'яснення дає постанова Пленуму Верховного Суду України (далі – Пленум ВСУ) від 26.12.2003 р. № 15 – «істотною шкодою можуть визнаватися порушення охоронюваних Конституцією чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), та ін. При вирішенні питання про те, чи є заподіяна шкода істотною, потрібно також ураховувати кількість потерпілих громадян, розмір моральної шкоди чи упущеної вигоди тощо» [13].

Дане роз'яснення хоч і дає певне розуміння того, як потрібно розглядати поняття нематеріальної шкоди, але не містить ні вичерпного переліку таких випадків, ні конкретних оціночних критеріїв. Що потребує більш детального вивчення і уточнення з метою подальшого закріплення в офіційних актах держави.

Частина 2 ст.425 КК передбачає настання відповідальності за те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки. З диспозиції ч.2 даної статті прямо випливає, що обов'язковими ознаками об'єктивної сторони складу даного злочину є діяння та тяжкий наслідок, який згідно з п.2 примітки до ст.425 КК становить шкоду у розмірі, що перевищує у п'ятсот і більше разів неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Розмір завданої шкоди визначається аналогічним алгоритмом, що і розмір істотної шкоди. Так, станом на 1 січня 2015 р. тяжкими наслідками є шкода, що перевищує 609000 грн. (500–1218 грн).

Чітке розуміння і конкретизація шкоди, що передбачена досліджуваним злочином, має важливе значення: 1) сприяє правильній оцінці суспільно небезпечного діяння; 2) є прямим критерієм визначення підстави кримінальної відповідальності; 3) має значення не лише для злочину, передбаченого розділом XIX Особливої частини КК України, а й для всіх інститутів кримінального права.

Так, В.О. Навроцький вважає істотну шкоду одним із багатьох наскрізних кримінально-правових понять, що означає його використання неодноразово і має одне й те ж значення незалежно від того, щодо якого інституту кримінального права вони використовуються [14, с.74].

При аналізі наслідків суспільно-небезпечного діяння, що підпадає під ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.425 КК, правозастосовними органами слід враховувати: 1) конкретну форму прояву суспільно-небезпечного діяння, що оцінюється в сукупності як якісними, так і кількісними показниками завданої істотної шкоди; 2) співвідношення завданої шкоди до передбаченого покарання, враховуючи пом'якшуючі та обтяжуючі обставини; 3) всі аспекти діяння необхідно розглядати з прив'язкою до спеціального суб'єкта, який проявляє недбале ставлення до військової служби.

Абзац одинадцятий ст.1 Закону України «Про оборону України» в редакції від 05.10.2000 № 2020-III [15] та абз.5 ст.1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 13.05.1999 р. № 644-XIV [16] дає визначення особливого періоду. Так, особливим вважається період, що охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Зазначені часові проміжки характеризуються різним ступенем суспільної небезпечності, що пояснює чому законодавець їх розділив в різних частинах розглядуваної статті, передбачивши суворіше покарання для відносно більш небезпечного періоду (воєнного стану). Так, об'єктивна сторона ч.3 та ч.4 ст.425 КК має альтернативний характер, оскільки, передбачає покарання за діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч.3) та ті самі діяння вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (ч.4).

Недоліком такого розмежування є, насамперед, саме формулювання диспозиції, яка не містить деталізації об'єктивних ознак злочину. Наприклад, виникає питання, що саме потрібно вважати особливим періодом та коли він буде вважатися закінченим. Щодо останнього, то вищенаведені закони не дають конкретної відповіді. А тому, без сумніву, правильне застосування розглядуваної норми ускладнюється.

Враховавши наведені аспекти та з метою спрощення застосування ч. 3 ст.425 КК України, пропонуємо викласти диспозицію таким чином: «Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в період мобілізації та частково відбудовного періоду».

Висновки. Аналізуючи загальну теорію права та даючи пояснення окремим аспектам об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.425 КК України, можна зробити такі висновки:

Для розвитку правової (наукової) думки, що стосується даної теми, з метою подальшого детального вивчення та закріплення в правовій нормі, необхідно всі питання аналізувати виходячи з специфіки суб'єкта злочину – військовослужбовця.

Питання істотної шкоди, що передбачена ч.1 ст.425 КК України, як обов'язкова ознака об'єктивної сторони (наслідок), потребує уточнення, оскільки не відповідає принципу співрозмірності вчиненого злочину та покарання (ч.1 ст.65 КК України). Так, законодавцю необхідно збільшити розмір покарання за ч.1 ст.425 КК України.

В практичній діяльності слід завжди пам'ятати, що істотна шкода має і нематеріальний характер, що має розглядатися в комплексі з матеріальною шкодою. При аналізі наслідків суспільно-небезпечного діяння, що підпадає під ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 425 КК України, слід враховувати в сукупності як якісні, так і кількісні показники завданої істотної шкоди.

Чітке розуміння завданої шкоди дає змогу проаналізувати не лише досліджуваний злочин, а й інші інститути кримінального права.

Законодавцю необхідно розширити диспозицію ч.3 та ч.4 розглядуваної статті, конкретизувавши, які часові проміжки слід вважати «особливим періодом» та визначити момент його закінчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104402
2. *Бажанов М.И.* Объективная сторона преступления / М.И. Бажанов // Уголовное право УССР. Часть Общая. – К. : Вища школа, 1984. – С. 81–97.
3. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления. – М., 1960.
4. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.
5. *Карпенко М.І.* Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання: посібник / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.К. Матвійчука. – К. : ВД «Дакор», 2013. – 472 с.
6. Uniform Code of Military Justice Legislative: text of the 1951 edition of the UCMJ//Режим доступу: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/subtitle-A/part-II/chapter-47>.
7. Code de Justice Militaire // Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071360&dateTexte=20080505>.
8. Wehrstrafgesetz // Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/>.
9. Armed Forces Act // Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/contents>.
10. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): [навч. посіб.] / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк та ін.; за ред. М.І. Панова. – Х. : Право, 2011. – 184 с.
11. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р.// Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2011, №13-14, №15-16, №17, ст. 112.

12. Істотна шкода як наскрізне кримінально-правове поняття / Р.Л. Максимович // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. – 2013. – Вип. 3. – С. 335-342. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvlduvs_2013_3_41.pdf.

13. Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних справах та адміністративних провадженнях: (ОФЦ. ТЕКСТ). / Упоряд. С.А. Кузьмін, М.С. Кучеренко. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 612 с.

14. *Навроцький В.О.* Наскрізне кримінально-правове поняття / В.О. Навроцький // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 73–77.

15. Про оборону України: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2020-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 49, ст. 420.

16. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 13 травня 1999 р. № 644-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 27, ст. 221.

Карпенко М.І., Чонка М.М. Особливості об'єктивної сторони недбалого ставлення до військової служби (загальнотеоретичний аспект)

Стаття присвячена об'єктивній стороні недбалого ставлення до військової служби. Акцентовано увагу на проблематиці істотної шкоди, що завдана даним злочином та на недостатню увагу з боку науковців до даного питання. Зроблено висновок про те, що наука потребує більш глобального вивчення даної проблематики з метою вироблення практичних рекомендацій законодавцю по вдосконаленню чинного законодавства.

Ключові слова: об'єктивна сторона, істотна шкода, недбале ставлення, військова служба, військові злочини.

Карпенко Н.И., Чонка М.М. Особенности объективной стороны небрежного отношения к военной службе (общетеоретический аспект)

Статья посвящена объективной стороне небрежного отношения к военной службе. Акцентировано внимание на проблематике существенного вреда, причиненного данным преступлением и на недостаточное внимание со стороны ученых к данному вопросу. Сделан вывод о том, что наука требует более глобального изучения данной проблематики с целью выработки практических рекомендаций законодателю по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: объективная сторона, существенный вред, небрежное отношение, военная служба, воинские преступления.

Karpenko M.I., Chonka M.M. Features of objective side of neglect of military service (general theoretical aspect)

This article is devoted to the features of objective side of neglect of military service. Pointed to the problems of significant damages, which is caused by this crime and to the shortage of attention to this theme. The conclusion is that science requires a global perspective of studying this problem to develop practical recommendations for the legislator to improve the exiting legislation.

Keywords: objective side, significant damages, neglect, military service.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2015.

УДК 343

Melnichenko V.

ARTICLE 250 CCP UKRAINE NEEDS IMPROVEMENT AND PROPER USE

В.Л. Мельниченко*здобувач кафедри**кримінального права та процесу**ВНЗ «Національна академія управління»*

СТАТТЯ 250 КК УКРАЇНИ ПОТРЕБУЄ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА НАЛЕЖНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються реформування положень ст.250 КК України, має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми удосконалення чинного законодавства присвятили свої праці Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, М.І. Панов, В.П. Тихий, В.К. Грищук, А.А. Музика, О.М. Костенко, В.Я. Тацій, В.О. Навроцький, В.К. Матвійчук, І.О. Харь, М.І. Карпенко, С.Б. Гавриш та ін. Проте до цього часу відсутні праці, які стосуються вдосконалення правових приписів ст.250 КК України.

Мета статті полягає в здійсненні напрацювань, які стосуються вдосконалення ст.250 КК України.

Основні результати дослідження. Соціально-правові перетворення, які відбуваються в Україні, здійснюються на принципах пріоритету особи, її прав і свобод, а також наявності правових традицій і правової свідомості, що сприяє реформуванню кримінального законодавства. Разом з тим в Україні, як і в інших державах, існує певна специфіка при конструюванні кримінально-правових норм, яка потребує свого вивчення, зокрема, в досліджуваній сфері, а саме, передбаченій ст.250 КК України. З цією метою необхідно скористатися положеннями, які нами з'ясовані при аналізі: 1) об'єктивної сторони цього злочину [1, с.84-106]; 2) предмета злочину [2, с.53-71]; 3) порівняльно-правової характеристики злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів за законодавством України та кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав [3, с.140-149], а також правовими приписами ст.250 КК України в чинній редакції: «Стаття 250. Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів

Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин, -

Карається....» [4].

Враховуючи те, що з усіх структурних частин складу злочину найбільше інформації, необхідної для кваліфікації злочину, передбаченого ст. 250 КК України, а також необхідної інформації для вдосконалення цієї статті містить об'єктивна сторона цього діяння.

Ознаки об'єктивної сторони досліджуваного злочину відтворено в загальних рисах у Законі (ст.250 КК України). Як обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього злочину передбачені такі, як дії та засоби (вибухові речовини), інші можливі ознаки зовнішнього прояву можна зрозуміти з існуючих Правил (нормативних актів, які регламентують проведення зазначених робіт), оскільки ст.250 КК України має бланкетну диспозицію. [1, с.84-106].

Дотримуючись послідовності висвітлення проблеми об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.250 КК України, які мають важливе значення для вдосконалення приписів цього закону, слід звернути увагу, що вони стосуються наступних основних вимог: 1) необхідно при обґрунтуванні ознак об'єктивної сторони цього діяння відштовхуватися від приписів кримінального закону (ст.250 КК України); 2) потрібно безпосередньо аналізувати ознаки об'єктивної сторони цього злочину, а не описувати форми і види проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів; 3) необхідно встановити такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як дії, місце і засоби вчинення цього діяння [1, с.84-106]. Це визначає межі дослідження прояву злочину зовні.

Проведений нами аналіз існуючих точок зору на поняття об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.250 КК України [1, с.84-106], свідчить, що їх автори, зокрема, О.О. Дудоров [5, с.772], В.О. Кузнецов, М.П. Стрельбицький, В.К. Гіжевський [6, с.194], С.Б. Гавриш, З.Г. Корчева [7, с.229], автори Науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України під редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка [8, с.984], М.В. Хворостяний [9, с.185], С.І. Селецький [10, с.192], С.С. Яценко [11, с.532-533], В.А. Клименко [12, с.348] дають визначення зовнішнього прояву цього діяння загальними фразами, а не з використанням складових (ознак) об'єктивної сторони. Такий підхід авторів не дає позитиву для правозастосовних органів. Деяку спробу якось вирішити проблему визначення об'єктивної сторони діяння, передбаченого ст.250 КК України зробив в подальшому професор С.Б. Гавриш, який сформулював зовнішній прояв цього злочину за допомогою складових (ознак) цього діяння, а саме: через дії (активні дії суб'єкта) – проведення вибухових робіт, через місце вчинення злочину – рибогосподарські водойми. Проте в подальшому також відійшов від правильного формулювання поняття об'єктивної сторони цього злочинного діяння.

Така різноманітна палітра визначень об'єктивної сторони цього злочину свідчить, що її розуміють неоднозначно. Проте здійснене нами дослідження свідчить, що поняття «проведення вибухових робіт», означене в диспозиції цієї статті (250 КК), асоціюється з такою ознакою об'єктивної сторони названого злочину, як дія.

Аналіз існуючих точок зору стосовно такої ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.250 КК України, як дія, викликає необхідність у

виокремленні позитивних моментів, які нам будуть необхідні для її належного з'ясування. До таких позитивних положень слід віднести: 1) що це вибухові роботи, які проводяться на рибогосподарських водних об'єктах; 2) що такі вибухові роботи здійснюються за спеціальними проектами у суворій відповідності до єдиних правил безпеки при підривних роботах; 3) що такі роботи, як виняток, невідкладні роботи проводяться для підтримання судноплавства та лісосплаву на обмілілих ділянках річок, роботи з примусового скресання сплавних річок і запобігання аваріям при заторах біля мостів та гідротехнічних споруд і заломів при лісосплаві; 4) що сьогодні механізм видачі дозволу на будівельні, днопоглиблювальні роботи, видобування піску і гравію, прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду, визначені Порядком видачі дозволів на проведення робіт на землях водного фонду, який затверджений постановою Кабінету Міністрів в Україні від 12 липня 2005 р. № 557; 5) що вибухові роботи – це комплекс організаційних і технічних заходів, пов'язаних з підготовкою і проведенням вибухів [1, с.84-106].

Отже, така ознака об'єктивної сторони, як дія – проведення вибухових робіт у рибогосподарських водних об'єктах буде в наявності, коли такі роботи були проведені: 1) в рибогосподарських об'єктах; 2) без спеціального на те дозволу; 3) за відсутності невідкладних випадків; 4) без спеціальних проектів і не в суворій відповідності до Єдиних правил.

Спосіб проведення таких робіт сам про себе говорить, що такі роботи проводяться шляхом вибуху. Тому обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є спосіб проведення таких робіт для підтримання судноплавства та лісосплаву на обмілілих ділянках річок, роботи з примусового скресання сплавних річок і запобігання аваріям при заторах біля мостів та гідротехнічних споруд і затонів при лісосплаві.

Аналіз нормативних актів стосовно з'ясування місця вчинення злочину, передбаченого ст.250 КК України, свідчить наступне:

1) одні нормативні акти, наприклад, ст.1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [13] та ст. 68 Водного кодексу України [14] формулюють визначення місця вчинення аналізованого складу злочину: «Рибогосподарський водний об'єкт (його частина) – водний об'єкт (його частина), що використовується для цілей рибного господарства» [13; 14];

2) другі нормативні акти, наприклад, ст.26 Закону України «Про тваринний світ» [15] та Інструкція «Про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів» [16] дають відповідно перелік рибогосподарських водних об'єктів: а) «Ст. 26. До рибогосподарських об'єктів належать усі поверхневі, територіальні і внутрішні морські води, які використовуються (можуть використовуватися) для промислового добування, вирощування чи розведення риби та інших об'єктів водного промислу або мають значення для природного відтворення їх запасів, а також мають значення для природного відтворення їх запасів, а також виключна (морська) економічна зона та акваторія у межах континентального шельфу України» [15]; б) «1.2. Рибогосподарські водні об'єкти – озера, річки, моря з лиманами та естуаріями,

водосховища, ставки, а також окремі технологічні водойми, які використовуються для розведення, вирощування, відтворення та (або) вилову риби та інших водних живих ресурсів, де господарська діяльність усіх учасників водогосподарського комплексу усіх учасників обмежується в інтересах рибного господарства» [16];

3) треті нормативні акти, наприклад, п.2.1 «Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства» [17], «Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства» [18] та ст. 13 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [13] дають визначення рибогосподарських об'єктів та їх, відповідно, класифікацію: а) «Ст. 2. ... рибогосподарські водойми – водні об'єкти, які можуть використовуватися для вирощування та лову (добування) водних живих ресурсів або мають значення для відтворення їх запасів;

– рибогосподарські водойми загального користування – водні об'єкти, на яких здійснюється любительське і спортивне рибальство на умовах загального використання водних живих ресурсів без надання спеціального дозволу на їх використання та без закріплення цих водних об'єктів за окремими особами» [17]; б) «п. 2.1. ... рибогосподарські водойми – водні об'єкти, які використовуються чи можуть використовуватися для вирощування та лову (добування) водних живих ресурсів або мають значення для відтворення їх запасів;

– рибогосподарські водойми загального користування – водні об'єкти, на яких здійснюється любительське і спортивне рибальство на умовах загального використання водних живих ресурсів без надання спеціального дозволу на їх використання та без закріплення цих водних об'єктів за окремими особами;

– рибогосподарські водойми спеціального користування – водні об'єкти, на яких здійснюється любительське і спортивне рибальство на умовах надання спеціального дозволу на використання водних живих ресурсів та із закріпленням (або без такого) цих водних об'єктів за окремими особами ...» [18]; в) «Ст. 13. Рибогосподарські водні об'єкти (їх частини), які використовуються для цілей рибного господарства.

Рибогосподарські водні об'єкти (їх частини) поділяються на рибогосподарські водні об'єкти загальнодержавного та місцевого значення.

До рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення належать:

– внутрішні морські води і територіальне море (з лиманами та естуаріями), виключна (морська) економічна зона України;

– поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що розташовані і використовуються на території більш як однієї області, а також їх протоки всіх видів.

До рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) місцевого значення належать водні об'єкти (озера, річки та їх протоки всіх порядків, водосхови-

ща), що розташовані і використовуються у межах однієї області та не належать до водних об'єктів загальнодержавного значення» [13].

Для наукового з'ясування та практичного застосування цієї ознаки при кваліфікації злочину, передбаченого ст.250 КК України необхідно з кожного із досліджених нормативних актів взяти ті позитивні положення, які і дадуть нам повноту такої ознаки об'єктивної сторони цього складу злочину, як місце його вчинення. Так стосовно визначення рибогосподарських водних об'єктів, то має використовуватись термін «водний об'єкт», а не термін «водойми», оскільки він більш ширший. Крім того, на нашу думку, більш повне визначення рибогосподарських водних об'єктів можна запропонувати охопивши усі визначення та їх класифікації і види.

Таким чином, під рибогосподарськими водними об'єктами слід розуміти водні об'єкти (його частини) загальнодержавного та місцевого значення, водні об'єкти (його частини) загального та спеціального користування, які використовуються (можуть використовуватись) для розведення, вирощування, відтворення, лову (добування) риби та інших водних живих ресурсів, де водогосподарська діяльність обмежується в інтересах охорони рибних запасів або диких водних тварин та інших водних живих ресурсів.

Ще однією ознакою об'єктивної сторони цього злочину є засоби його вчинення. Засоби вчинення злочину, в тому числі і передбаченого ст.250 КК України, свідчать про те, які предмети матеріального світу використані особою для виконання дії, спрямованої на завдання шкоди об'єкту, що охороняється кримінальним законом.

З аналізу диспозиції ст.250 КК України чітко відслідковується той факт, що для злочину, передбачено цією статтею, така ознака об'єктивної сторони, як засоби, є обов'язковою.

Враховуючи те, що в диспозиції ст.250 КК України йдеться про проведення вибухових робіт, то це означає, що вони мають відбуватися з використанням певних засобів. Під вибуховими роботами слід вважати роботи, які проводяться з використанням вибухових речовин [52, с.783].

Стаття 1 Гірничого Закону України від 1 жовтня 1999 року; п. 13.1 наказу МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обміну, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї та вибухових матеріалів» від 21 серпня 1998 року № 622 до вибухонебезпечних матеріалів (речовин) відносяться хімічні сполуки або суміші речовин, здатні до вибуху (швидкого само поширюваного перетворення з виділенням великої кількості тепла та утворення газів) [20; 21]. Пункт 1.3 проекту Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України терміни вживає в такому значенні: «Вибухові матеріали – вибухові пристрої промислового та саморобного виготовлення, вибухові речовини, засоби їх ініціювання, вироби та пристрої, які містять вибухові речовини [22].

Вибуховий пристрій – спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом пристрій одноразового застосування, який за певних обставин спроможний до вибуху з утворенням уражаючих факторів за допомогою

використання енергії хімічного вибуху [22]. Натомість вибухові речовини – хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів [22]. У той же час засоби ініціювання – вироби та пристрої, що є джерелом початкового імпульсу для здійснення вибуху» [22].

Ст. 1 Закону України «Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення» № 5459-VI від 16.10.2012 вживає терміни в такому значенні:

«... вибухові матеріали – вибухові речовини, засоби їх ініціювання, вироби та пристрої, які містять вибухові речовини;

вибухові речовини – хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів;

засоби ініціювання – вироби та пристрої, що є джерелом початкового імпульсу для здійснення вибуху...» [23].

Пункт 6 та 7 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2011 року № 3 вживає терміни в такому значенні:

«До вибухових речовин належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню».

Під вибуховими пристроями слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин [24, с.151].

Аналіз нормативно-правових актів та відповідної постанови Пленуму Верховного Суду України свідчить, що Гірничий Закон України від 1 жовтня 1999 року та Інструкція МВС України від 21 серпня 1998 року № 622 використовують терміни «вибухонебезпечні матеріали» та «вибухонебезпечні речовини» як синоніми. Натомість проект Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України вживає поняття «вибухові матеріали» як узагальнююче, що включає наступні складові: вибухові пристрої, вибухові речовини, засоби їх ініціювання, вироби та пристрої, які містять вибухові речовини [22]. Аналогічне вживання цих понять і в Законі України «Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення» від 23 грудня 2004 р. № 2288-IV [23].

Слід звернути увагу на те, що п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду, який нами аналізується, дає примірний перелік вибухових речовин та визначення вибухових пристроїв.

З метою встановлення засобів вчинення злочину, передбаченого ст.250 КК України, необхідних для кваліфікації цього злочину, важливим також вважаємо наступне: 1) з'ясувати понятійний апарат, який використовується для з'ясування засобів вчинення цього злочину; 2) визначитися з вибуховими пристроями, засобами ініціювання вибухових речовин; виробами та пристроями, що містять вибухові речовини; 3) максимально перерахувати вибухові речовини та деякі поняття, які вживають для їх переліку; 4) запропонувати збірне, узагальнююче поняття, яке б об'єднувало зазначені складові цих засобів.

Перш за все, звернемося до тлумачення терміну «речовина». Новий тлумачний словник сучасної української мови трактує це термін як «... те, з чого складається фізичне тіло...» [25, с.568]. Натомість цей же словник вживає термін «матеріал» як «... речовина, предмет, сировина, що використовується з певною метою...» [25, с.368]. Проте більш вдало роз'яснює термін «матеріал» Новий тлумачний словник української мови, зокрема, як «...те, з чого що-небудь виготовляють, виробляють, будують тощо; сировина, знадіб, знадібок...» [26, с.154].

Аналіз цих двох термінів свідчить про те, що речовина – це лише те, з чого складається фізичне тіло, а матеріалом може бути сировина або предмет, з чого що-небудь виробляють чи будують. Тобто це різні за змістом і будовою складові матеріального світу.

Для з'ясування п.1 запропонованого нами пошуку необхідно визначитися, що слід відносити до амоналів та амотолів. З цією метою звернемося до словників. Так, «Украинский Советский Энциклопедический Словарь...» термін «амонали» трактує як «... взрывчатые вещества, состоящие из смеси нитрата аммония, тринитротолуола, порошкообразного алюминия, угля и др. веществ; «аммотолы» – с горючими веществами, дизельным топливом, древесной мукой и др. – динамоны. Аммоналы почти целиком заменены аммонитами и др. взрывчатыми веществами» [27, с.65]. Дещо подібне тлумачення терміну «амонали» наводить «Военный энциклопедический словарь». Це «... аммиачно-селитренные взрывчатые вещества, содержащие кроме аммиачной селитры нитросоединения (тротил и др.) и алюминий. Теплота взрыва 5,1–5,9 МДж/кг, водостойчивые (сохраняют взрывные свойства после выдержки в воде). Применяются в шахтах, не опасных по газу и пыли, а также для подрыва ледовых полей и др...» [28, с.31].

Натомість «Большой толковый словарь иностранных слов» тлумачить термін «амонали» як «аммон (ий) + ал (алюминий)... хим. Взрывчатые смеси из группы аммиачно-селитренных; в их состав входят аммиачная селитра, алюминий, уголь, парафин, и др. добавки; применяется в горном и военном деле (см. аммониты) ...» [29, с.95].

Термін «амоніти» означає: «... от гр. ammo (нит) + нитро) ... хим. Аммиачно-селитренные взрывчатые смеси, в состав которых входят взрывчатые нитросоединения» [29, с.95].

«Военный энциклопедический словарь» трактує термін «амоніти» як: «... аммиачно-селитренные взрывчатые вещества, содержащие кроме аммиачной селитры нитросоединения (тротил, гексоген и др.), иногда с добавками

нітроэфиров. Теплота взрыва 3,4 – 3,5 Дж/кг. Малочувствительные к удару, трению и огню. Применяются при выполнении взрывных работ, в подземных выработках; в военное время могут использоваться для снаряжения боеприпасов...» [29, с.31].

Слід акцентувати увагу на тому, що в довідниковій літературі поняття «амотолі» визначається як: «... аммиачно-селитренные взрывчатые вещества, содержащие кроме аммиачной селитры тротил (до 60 %). Теплота взрыва наиболее распространенных аммотолов 80/20 (80% аммиачной селитры и 20% тротила) 4 МДж/кг. Применяется для снаряжения авиабомб, артиллерийских снарядов, а также для взрывных работ...» [27, с.31].

У той же час термін «динамони» трактується як: «... аммиачно-селитренные взрывчатые вещества, содержащие кроме аммиачной селитры, легко окисляющиеся горючие добавки (порошкообразный алюминий или ферросилиций, древесный уголь и т.п.). Широко применяется при проведении взрывных работ; в военное время могут использоваться для снаряжения боеприпасов ...» [27, с.234].

В існуючих публікаціях під вибуховими пристроями розуміють: саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створювати вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин [24, с.151; 19, с.803].

Аналіз точок зору В.П. Тихого, В.О. Навроцького і п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду України свідчить, що у них відсутні суперечності.

Виходячи з подальшого дослідження нам залишається максимально перерахувати вибухові речовини та інші складові, що можуть або використовуються при проведенні вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів. До вибухових речовин відносяться: порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин, піроксилін, амоніти, інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню, вибухові суміші нітрату амонію з твердим горючим паливом і вибуховими речовинами (з тринітротонулолом – амотолі, з порошком алюмінію – амоналі, з горючими речовинами (дизельним паливом, деревинним борошном та ін.) – динамони), вибухові пристрої, засоби ініціювання вибуху.

Отже, 1) що вибухові речовини і вибухові матеріали – різні складові такого об'єднуючого поняття, як засоби вчинення злочину, передбаченого ст.250 КК України; 2) що під засобами вчинення злочину, передбаченого ст.250 КК України, слід розуміти: вибухові речовини, вибухові матеріали вибухові пристрої та засоби ініціювання вибуху.

Проведення нами порівняльно-правового дослідження злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів за КК України та за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав свід-

чить, що КК України (ст.250) [4], КК Латвійської Республіки (ст.113) [30, с.1-113], КК Естонської Республіки (ст.158-1) [31, с.1-162], КК Республіки Польща (§2 ст.181) [32, с.1-234], КК РФ (ст.257) [33, с.1-351], КК Азербайджанської Республіки (ст.247) [34, с.1-325], свідчить, що об'єктами в них є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони різних за переліком предметів (природних компонентів), що знаходяться у водних об'єктах, тобто стосуються відносин у різній інтерпретації. Нам уявляється, що є підстави, в певній мірі схилитися до позиції законодавця Латвійської Республіки та Російської Федерації, але потрібно їх положення конкретизувати.

Щодо предмета злочину, передбаченого ст.250 КК України, то під таким слід розуміти: 1) під рибними запасами слід розуміти прісноводні, солонувато-водні, морські, андромні, напівпрохідні, катадромні риби всіх видів на всіх стадіях розвитку (статевозрілі екземпляри, мальки, ікра), життя яких постійно або на окремих стадіях розвитку неможливе без перебування (знаходження) у воді, що перебувають у стані природної волі, які знаходяться у рибогосподарських штучних природних водних об'єктах, а також у межах територіальних і внутрішніх морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, водойм, що знаходяться на території більш ніж однієї області, державних мисливських угідь, територій природно-заповідного фонду України і лісів державного значення;

2) під дикими водними тваринами слід розуміти гідробіонти, тварини, все життя яких проходить у воді, хордові, в тому числі хребетні – першозвіри, або клоачні – загін однохордових і живонароджуючих – сумчасті і плацентарні (морські і прісноводні ссавці, плазуни, земноводні) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі, ракоподібні) в всьому їх видовому і популяційному різноманітті на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), що перебувають у стані природної волі, які знаходяться у рибогосподарських штучних або природних водних об'єктах, а також у межах територіальних і внутрішніх морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, водойм, що знаходяться на території більш ніж однієї області, державних мисливських угідь, територій природно-заповідного фонду України і лісів державного значення. Аналогічний предмет характерний для КК латвійської Республіки, за виключенням птахів. Дещо вужчий перелік предметів цього злочину ми знаходимо в ст.158-2 КК Естонської Республіки (тут йдеться лише стосовно рибних запасів). Дещо ширший перелік предметів злочину властивий для ст.181 КК Республіки Польща, оскільки тут йдеться про рослинний та тваринний світ. Згідно ст.257 КК РФ більшість вчених предметом злочину визнають водні біологічні ресурси, під якими у відповідності з п.1 ст.1 Федерального закону від 20 грудня 2004 р. № 166-ФЗ «О рыболовстве и сохранении водных биологических ресурсов» розуміють риби, водні безхребетні, водні савці, водорості, інші водні тварини і рослини, що знаходяться в стані природної волі. Важливо звернути увагу на водорості – це фотосинтезуючі організми, життєвий цикл яких протікає в частково або повністю зануреному у воду стані [35, с.233]. В якості предмета цього злочину вчені виділяють кормові запаси, до яких відносяться організми тваринного походження, водна

рослинність, планктонні водорості, личинки, інші біологічні речовини, що слугують кормом для риб та інших водних тварин [36, с.350]. З позиції предмета злочину є певний інтерес використати деякі положення російського законодавства щодо розширення переліку предметів злочину і в ст.250 КК України.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.250 КК України, як ми вже зазначали, характеризується такими обов'язковими ознаками, як дії: 1) проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів; 2) проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони диких водних тварин. Крім того, для цього злочину характерний спосіб вчинення цього злочину, якій характеризується проведенням вибухів та засоби вчинення цього злочину, до яких відносять вибухові речовини, вибухові матеріали, вибухові пристрої та засоби ініціювання вибуху.

Місцем вчинення цього злочину є рибогосподарські водні об'єкти (його частини) загальнодержавного та місцевого значення, водні об'єкти (його частини) загального та спеціального користування, які використовуються (можуть використовуватися) для розведення, вирощування, відтворення, лову (добування) риби та інших водних живих ресурсів, де водогосподарська діяльність обмежується в інтересах охорони рибних запасів або диких водних тварин та інших водних живих ресурсів.

За ст.115 КК Латвійської Республіки об'єктивна сторона злочину характеризується активними діями: 1) проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони тварин; 2) проведення меліоративних робіт з порушенням правил охорони тварин; 3) проведення лісозаготівельних робіт з порушенням правил охорони тварин; 4) проведення інших робіт з порушенням правил охорони тварин. Наслідки цього злочину можуть бути наступні: 1) істотна шкода рибним ресурсам; 2) істотна шкода птахам; 3) істотна шкода іншим диким тваринам. Наступна ознака об'єктивної сторони цього злочину властива така, як необхідний причинний зв'язок між зазначеними діями і наслідками, що зазначені у законі. Стосовно такої ознаки, як проведення вибухових робіт, то характерною ознакою об'єктивної сторони є спосіб вчинення злочину шляхом вибуху та засоби вчинення цього злочину (це вибухові речовини, вибухові матеріали, вибухові пристрої та засоби ініціювання вибуху). Крім того, місцем вчинення цього злочину є рибогосподарські водні об'єкти.

Для ч.1 ст.158-1 КК Естонської Республіки об'єктивна сторона злочину характеризується активними діями, а саме знешкодженням рибних запасів унаслідок порушення правил, установлених з метою охорони рибних запасів. Наслідки цього злочину – спричинення значної шкоди рибному господарству. Для об'єктивної сторони цього злочину характерний необхідний причинний зв'язок між діями і наслідками, що настали. Місцем вчинення цього злочину є рибогосподарські водні об'єкти. А за ч.2 цієї ж статті ті ж самі дії, а наслідки – велика шкода рибному господарству.

За § 2 ст.181 КК Республіки Польща об'єктивна сторона злочину характеризується діями: 1) знищення рослин всупереч обов'язковим правилам, що діють на охороняємій території; 2) знищенням тварин всупереч обов'язковим правилам, що діють на охороняємій території; 3) пошкодження рослин всупе-

реч обов'язковим правилам, що діють на охороняемій території; 4) пошкодження тварин всупереч обов'язковим правилам, що діють на охороняемій території, та необхідним причинним зв'язком між діями і наслідками. Також об'єктивна сторона цього злочину характеризується наслідками, завданням істотної шкоди. Крім того, цей злочин характеризується місцем вчинення злочину – це охороняемо територія.

Законодавець закріпив у КК РФ (ст.257 КК РФ) та криміналізував порушення встановлених чинними нормативними актами правил охорони водних біологічних ресурсів при виконанні сплаву деревини, будівництва мостів, дамб, транспортуванні деревини та інших лісних ресурсів, проведенні вибухових та інших робіт, а рівно експлуатації водозабірних споруд і перекачуючих механізмів (при цьому для притягнення особи до відповідальності за цією статтею необхідно щоб настали суспільно небезпечні наслідки у виді масової загибелі риби або інших водних біологічних ресурсів, знищення в значних розмірах кормових запасів чи настання інших тяжких наслідків, і на кінець, повинно бути встановлено необхідний причинний зв'язок між порушеннями, що були допущені і наслідками, що настали) [36, с.351]. Суспільно небезпечні діяння, передбачені ст.257 КК РФ, являють собою порушення правил охорони водних біологічних ресурсів при виконанні указаних у диспозиції робіт, які можуть бути вчиненні діями, прямо забороненими законодавством (наприклад, використання заборонених технологічних процесів і т.ін), або вчинені шляхом бездіяльності (наприклад не вилучення потонулої деревини в будівництві дамб без узгодження тощо) [36, с.352].

Для цього злочину характерна така ознака як місце вчинення злочину – це водні рибогосподарські об'єкти. За ознакою проведення вибухових робіт характерний спосіб вчинення злочину – це вчинення злочину шляхом вибуху, а отже за цією ознакою властиві засоби вчинення злочину – це вибухові речовини, вибухові пристрої, вибухові матеріали.

Аналіз злочинів, передбачених задекларованими статтями Кримінальних кодексів певних держав свідчить, що для національного законодавства (ст. 250 КК України) потрібно сприйняти такі позитивні моменти, що є в об'єктивній стороні іноземних держав для ч.1 ст.250 КК України: 1) мають бути активні дії; 2) це має бути місце вчинення злочину, а саме рибогосподарські водні об'єкти; 3) це спосіб вчинення злочину такий, який відбувається шляхом вибуху; 4) це засоби вчинення злочину; 5) якщо це створило загрозу знищення або пошкодження водних біологічних ресурсів (рибних запасів або диких водних тварин, або кормових запасів). Натомість ст.250 КК України потрібно доповнити ч.2, скориставшись порівняльним дослідженням «ті самі дії, якщо вони призвели до знищення або пошкодження водних біологічних ресурсів (рибних запасів або диких водних тварин, або кормових запасів)».

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.250 КК України, характеризується лише прямим умислом. Згідно зі ст.113 КК Латвійської Республіки до порушення правил характерна вина умисна, а до наслідків може бути непрямий умисел або необережність. Аналогічна суб'єктивна сторона характерна й для злочину, передбаченого ст.158-1 КК Естонської Республіки. Не

відрізняється суб'єктивна сторона злочину, передбаченого § 2 ст.181 КК Республіки Польща. Тлумачення ст.257 КК дозволяє зробити висновок про те, що порушення правил охорони водних біологічних ресурсів, як правило вчиняється з непрямым умислом або з необережності [36, с.379].

Аналіз судової практики за ст.250 КК України свідчить, що під суб'єктом злочину передбаченого ст.250 КК України, слід розуміти фізичну, осудну або обмежено осудну службову особу, відповідальну за правильну організацію і проведення вибухових робіт, або керівництво вибуховими роботами, зобов'язану виконувати правила охорони рибних запасів при проведенні вибухових робіт, або неслужбову особу, як виконавця проведення вибухових робіт, зобов'язану виконувати правила охорони рибних запасів при проведенні вибухових робіт (особи, на якій лежить обов'язок дотримуватись таких правил), або приватну особу, яка здійснює вибухові роботи, зобов'язану виконувати правила охорони рибних запасів, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (громадяни України, громадяни зарубіжних держав, особи без громадянства).

За відповідними статтями кримінальних кодексів, які нами піддані порівняльному аналізу, не міститься прямої вказівки на те, що суб'єктом злочину є особа, відповідальна за дотримання правил охорони водних біологічних ресурсів. Проте, стосовно ст.257 КК РФ, в науковій літературі висловлюється думка про те, що суб'єктом злочину виступає особа, безпосередньо зайнята сплавом деревини, будівництвом моста, дамби, транспортуванням деревини та інших лісних ресурсів, здійсненням вибухових робіт або експлуатацією водозабірної споруди, перекачуючого механізму, зобов'язана по службі дотримуватися правил охорони водних біологічних ресурсів; інші відповідальні за виконання відповідних дій, в тому числі службові особи [37, с.180]. Також зазначається, що така відповідальність на особу може бути покладена в силу її службового становища, закону або службового доручення (це можуть бути керівники, заступники, головні інженери організацій, начальники відділів, тобто особи, що відповідають за яку-небудь ділянку робіт) [36, с.373]. Ця загальна невирішеність дає підстави в ч.2 ст.250 КК України передбачити таку кваліфікуючу ознаку, як «ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням влади або службового становища».

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна сформулювати ст. 250 КК України в наступній редакції: «Ст. 250. Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони водних біологічних ресурсів.

1. Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони водних біологічних ресурсів (рибних запасів або диких водних тварин, або кормових запасів), якщо це створило загрозу знищення або пошкодження таких ресурсів у рибогосподарських водних об'єктах,

карається

2. Ті самі дії, якщо вони призвели до знищення або пошкодження водних біологічних ресурсів (рибних запасів або диких водних тварин, або кормових запасів), або вчинені службовою особою з використанням влади або службового становища, -

Караються...»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Мельниченко В.Л.* Об'єктивна сторона злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів / В.Л. Мельниченко // Юридична наука. – 2014. - № 6. – С. 84-106.
2. *Мельниченко В.Л.* Предмет злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів / В.Л. Мельниченко // Юридична наука. – 2015. – № 1. – С. 53-71.
3. *Мельниченко В.Л.* Порівняльно-правова характеристика злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів за законодавством України та кримінальним законодавством зарубіжних держав/ В.Л. Мельниченко // Юридична наука. – 2015. – № 11. – С. 140-149.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - №25-26. Ст.131.
5. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, 2001. С. 629–772.
6. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини: [навч. посібник] / В.О. Кузнецов, М.П. Стрельбицький, В.К. Гіжевський. – К.: Істина, 2005. – 380 с.
7. *Гавриш С.Б., Корчева З.Г.* Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів / С.Б. Гавриш, З.Г. Корчева // Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Автори Бажанов М.І., Баулін Ю.В., Гавриш С.Б. та ін.; За редакцією професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ – Харків: Юринком Інтер. – Право, 2002. – С.229.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / Під загальною редакцією М.О. Потебенько, В.Г. Гончаренко – К.: Форум, 2004., у 2-х ч. – Ч.2. – 984 с.
9. *Хворостяний М.В.* Проведення підривних робіт з порушенням правил охорони рибних запасів і диких водних тварин (ст. 250 КК) М.В. Хворостяний // Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] / Бабій А.П., Доброход І.С., Кармазін Ю.А. та ін. / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Є.Л. Стрельцова. – Х.: Одиссей, 2009. – С. 185.
10. *Селецький С.І.* Кримінальне право України. Особлива частина: [навчальний посібник] / С.І. Селецький. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 504 с.
11. *Яценко С.С.* Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів / С.С. Яценко // Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник для студентів юридичних вузів і факультетів] / Авт. колектив Андрусів Г.В., Лихова С.Я., Яценко С.С. та ін.; За ред. професора П.С. Матишевського. – К.: Юринком Інтер, 1999. – С.532 – 533.
12. *Клименко В.А.* Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250) / В.А. Клименко // Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). – Вид. 2-ге, переробл. та допов./ За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К.: Атіка, 2008. – С.348–349.
13. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3677-VV // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 17. – Ст. 155.
14. Водний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.

15. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2894-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14. – Ст. 97.

16. Про затвердження Інструкції про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів: Наказ Міністерства аграрної політики України від 11.11.2005 р. № 623 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 49. – Ст. 3102.

17. Порядок здійснення любительського і спортивного рибальства : Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.1998 р. № 1126 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 29. – Код акту 5747/1998.

18. Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства: Наказ Державного комітету рибного господарства України від 15.02.1999 р. № 19 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 19. – Код акту 7473/1999.

19. *Навроцький В.О.* Злочини проти громадської безпеки / В.О. Навроцький // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та доповн. – К. : Юридична думка, 2012. – С. 783-821.

20. Гірничий закон України від 6 жовтня 1999 р. № 1127-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 50. – ст. 433.

21. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС України від 21 серпня 1998 р. № 622 // Офіційний вісник України від 05.11.1998 р. – № 42. – стор. 107, код акту 6199/1998.

22. Інструкція про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах органів внутрішніх справ України. Проект // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/861627>

23. Про поведження з вибуховими матеріалами промислового призначення: Закон України від 23 грудня 2004 р. № 2288-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6. – ст. 138.

24. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поведження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973 – 2011 роки): станом на 26 вересня 2011 р. / Упоряд.: Ю.М. Грошевой, О.В. Капліна, В.І. Тютюгін. – Х.: Право, 2011. – С. 149-155.

25. Новий тлумачний словник сучасної Української мови / Уклад.: Радченко І.О., Орлова О.М. – К. : ПП Голякова В. М., 2006. – 768 с.

26. Новий тлумачний словник Української мови / Укладачі Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – У 3-х т. - Т. 2. К-П. – К. : «Аконіт», 2004. – 928 с.

27. Украинский Советский Энциклопедический Словарь. В 3-х т. / Редкол.: А.В. Кудрявцев (ответ. ред.) и др. – К. : Глав. ред. УСЭ. – 1988. – Т. 1. – 756 с.

28. Военный энциклопедический словарь / Пред. глав. ред. комиссии Н.В. Огарков. – М. : Воениздат, 1983. – 863 с.

29. *Надень-Червинская М.А., Червинский П.П.* Большой толковый словарь иностранных слов. – Т. 1. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1995. – 320 с.

30. I he Latvian Penal Code / edited and introduction by candidate of law A 1 Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Latvian by candidate of law A 1 Lukashov – St Petersburg “Yuridithesky Center Press» 2001. – 313 p

31. The Estonian Penal Code / edited and translated by V V Zapevalov, introduction by candidate of law, assistant professor of St-PSU N 1 Matsnev – St Petersburg “Ytiridlichesky Center Press”, 2001 – 262 p.

32. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A 1 Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch – St Petersburg “Yundichesky Centei Press”, 2001– 234 p

33. Уголовный кодекс Российской Федерации от 24 мая 1996 г. в редакции от 23.07.2013 г. (с измен., – всиупающим в силу с 01.09.2013 г.) / принят Гос. Думой 24 мая 1997 г. Вступил в действие 1 янв. 1997 г. – М.: Б. и., 1997. – 351 с.

34. Уголовный кодекс Азербайджанской республики / Научн. редак. пред-исл. И.М. Рагимова. [Пер. с азейрб. Б.Э. Аббасова]. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 325 с.

35. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М. : Сов. энциклопедия, 1984. – 1600 с.

36. Тимошенко Ю.А. Преступления в области охраны водных биологических ресурсов и животного мира (ст.ст. 256-259 УК РФ) / Ю.А. Тимошенко // Энциклопедия уголовного права Т. 23. Экологические преступления интересов службы в коммерческих и иных организациях.- Издание профессора Малинина. – СПб ГКА. – СПб. : 2013. – С.270-430.

37. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. Громова. – М., 2007. – 927 с.

Мельниченко В.Л. Стаття 250 КК України потребує вдосконалення та належного застосування

У статті, на підставі дослідження об'єктивних ознак злочину, передбаченого ст.250 КК України, а також порівняльно-правового дослідження, запропонована нова редакція ст.250 КК України. Крім того, уточнені положення, які сприятимуть належному застосуванню цього закону.

Ключові слова: вдосконалення, реформування, вибухові речовини, проведення вибухових робіт.

Мельниченко В.Л. Статья 250 УК Украины нуждается в совершенствовании и надлежащем применении

В статье, на основании исследования объективных признаков преступления, предусмотренного ст.250 УК Украины, а также сравнительно-правового исследования, предложена новая редакция ст.250 УК Украины. Кроме того, уточнены положения, способствующие надлежащему применению этого закона.

Ключевые слова: совершенствование, реформирование, взрывчатые вещества, проведение взрывных работ.

Melnichenko V. Article 250 CCP Ukraine needs improvement and proper use

The article is based on research objective evidence of a crime under the Criminal Code of Ukraine st.250 and comparative legal research proposed new edition st.250 Criminal Code of Ukraine. In addition, the revised provisions to facilitate the proper application of the law.

Keywords: improvement, reform, explosives, blasting.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2015.

УДК 343

Moroz A.O.

COMPARATIVE LEGAL RESEARCH OF THE CRIME OF THE INTERFERENCE INTO ADVOCACY'S OR PERSON'S REPRESENTATIVE ACTIVITY CRIME WITH THE SIMILAR ACTS IN THE CODES OF SOME FOREIGN COUNTRIES

A.O. Moroz

здобувач кафедри

кримінального права та процесу

ВНЗ «Національна академія управління»

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИНУ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ З АНАЛОГІЧНИМИ ДІЯННЯМИ В КОДЕКСАХ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст.397 КК України, з аналогічними злочинами деяких зарубіжних держав мають важливе значення для теорії кримінального права, нормотворчої діяльності, а також для правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Порівняльно-правовим дослідженням злочину, передбаченого ст.397 КК України, з аналогічними злочинами деяких зарубіжних держав на фрагментарному рівні займалися такі вчені, як: В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, М.І. Панов, М.І. Хавронюк, В.В. Сміх, Ю.В. Гродецький, В.А. Козак, Р.С. Орлов, О.Є. Ратутний, Є.В. Шевченко та ін. Проте, безпосередньо цій проблемі не приділялася увага, а тому ця проблема не знайшла свого належного вирішення на сьогоднішній час.

Мета статті полягає у здійсненні порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст.397 КК України, з аналогічними діяннями в кодексах деяких зарубіжних держав.

Основні результати дослідження. Перед правозастосовними органами стоїть завдання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, в тому числі з посяганнями на відносини, що забезпечують умови з охорони регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених гарантій їх діяльності та професійної таємниці від

вчинення цьому у будь-якій формі перешкод. Проте, узагальнення практики правоохоронних органів, судів та аналіз матеріалів з опитування студентів юридичних вузів та інших фахівців у галузі кримінального права свідчить про те, що на практиці зустрічаються певні труднощі в застосуванні норм про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст.397 КК України. Це зумовлено низкою факторів, до яких належать недоліки в конструюванні норм, передбачених ст.397 КК України, відсутні роз'яснення із застосування зазначеної статті. Низка проблем, зокрема об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст. 397 КК України, відмежування цього складу злочинів від суміжних та кваліфікація, у разі необхідності за сукупністю злочинів, продовжують залишатися дискусійними.

Вирішення цих та інших питань, поставлених перед нашим дослідженням, потребує поряд з юридико-логічним, історичним, соціологічним ще й системного і порівняльно-правового дослідження. Порівняльно-правовий метод дослідження щодо зазначеної проблеми майже відсутній. Разом з тим відомо, що порівняльно-правове дослідження в цій проблемі відіграє не тільки велику науково-пізнавальну роль, а й має прикладне значення. У цьому сенсі слід звернути увагу на ст.70 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (1988р.), яка визначає злочином вчиненим умисно перешкоджанню збиранню доказів (на наше переконання ці положення відносяться до злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи) [1]. Це надасть нам можливість провести дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст.397 КК України) і аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав у порівняльно-правовому аспекті – це один із конкретних засобів застосування діалектичного методу дослідження проблем, що нас цікавлять.

Користуючись вищезгаданим підходом до досліджуваної проблеми, доцільно розглядати її стосовно об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст.397 КК України, і відповідних об'єктивних і суб'єктивних ознак злочинів за статтями зарубіжних держав, що вибрані нами для порівняння.

На цьому пошуку ми зіштовхнулися з певними труднощами, які свідчать про те, що у значній кількості кримінальних кодексів зарубіжних держав норми, що стосуються втручання в діяльність захисника чи представника особи відсутні. Про це свідчить аналіз кримінальних кодексів наступних держав: КК Китайської Народної Республіки [2, с.331-365], КК Республіки Польща [3, с.1-234], Кримінальне законодавство Норвегії [4, с.1-375], КК Латвійської Республіки [5, с.1-313], КК Голландії [6, с.1-510], КК Швейцарії [7, с.1-366], КК Австрії [8, с.1-144], КК Естонської республіки [9, с.1-262], КК Австралії [10, с.1-388], КК Федеративної Республіки Німеччини [11, с.1-524], КК Болгарії [12, с.1-298], КК Російської Федерації [13, с.1-240], КК Республіки Білорусь [14, с.1-474], КК Республіки Казахстан [15, с.1-466], КК Азербайджанської республіки [16, с.1-325]. Крім того, норми, що стосуються кримінальної відповідальності з втручання в діяльність захисника чи пред-

ставника особи по наданню правової допомоги також відсутні в КК Молдови, КК Албанії, КК Франції, КК Бельгії, КК Італії, КК Сан-Маріно [17, с.862-873].

Отже, маючи задекларований шлях до нашого дослідження, приступимо до його виконання. Цей шлях допоможе нам найбільш повно показати співвідношення нашого закону (ст. 397 КК України) з відповідними законами зарубіжних держав, а також виявити певні проблеми, що належить вирішити з метою вдосконалення чинного законодавства в зазначеній сфері (ст. 397 КК України), а також дає змогу на базі дослідження сформулювати уявлення про існуючі тенденції між вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством з подолання цих соціальних явищ, одним з яких є указаний злочин. Так, аналіз діяння, передбаченого ст. 397 КК України, у попередніх статтях дає нам підстави стверджувати, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених гарантій їх діяльності та професійної таємниці від вчинення цього будь-яких перешкод [18, с.57; 19]. Натомість, додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони конституційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб [18, с.57; 19]. Натомість, ст.233-1 КК Японії «Підрив репутації і перешкоджання професійній діяльності», яка знаходиться у гл.35 за назвою «Злочини проти репутації і професійної діяльності» [20, с.80], свідчить, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони репутації та належної професійної діяльності, якою користується інша особа та убезпечення її від підриву такої репутації (мається на увазі позитивної) та від перешкоджання її належної професійної діяльності, які можуть бути зневільовані шляхом поширення неправдивих чуток або за допомогою лукавства (підступництва). Додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину можуть бути суспільні відносини, які забезпечують конституційне право особи на захист честі, гідності та реалізацію своєї професії. Порівняння цих об'єктів свідчить, що за ст.397 КК України охороні за основним безпосереднім об'єктом підлягають умови, що забезпечують правомірну діяльність захисника чи представника особи, тобто і як професійну діяльність, так і представницьку, а також встановлені законом гарантії діяльності захисника чи представника особи та професійної таємниці, яку виконує особа, яка є адвокатом. У той же час ст.233-1 КК Японії захищає умови, що забезпечують репутацію та належну професійну діяльність, якою користується інша особа, тобто більш вузьке коло стосунків (тут не враховується представництво особи, а також нічого не вказується стосовно гарантій діяльності та гарантій професійної таємниці [20, с.80]. Стосовно ж додаткового безпосереднього об'єкта за ст.397 КК України йдеться про охорону конституційних прав як захисника чи представника особи, а також прав фізичних і юридичних осіб. Натомість, відносно додаткового безпосереднього об'єкта, передбаченого ст. 233-1 КК Японії, йдеться про конституційні права особи, яка виконує професійну діяльність [20, с.80].

Аналіз зазначених відносин та її охорони свідчить, що положення національного законодавця щодо захисту суспільних відносин, що нами досліджуються, має значні переваги і не надлишково криміналізує діяння, які можуть бути врегульовані іншим законодавством.

У ст.231 Литовської Республіки, яка має назву «перешкоджання діяльності судді, прокурору, службової особи досудового розслідування, адвокату чи судовому виконавцю», в ч.1 цієї статті йдеться, що «той, хто в якій би то не було формі перешкоджав судді, прокурору, службовій особі попереднього розслідування, адвокату чи службовій особі Міжнародного кримінального суду виконанню посади, зв'язаної з розслідуванням і розглядом кримінальної, цивільної чи адміністративної справи, або перешкоджав судовому приставу виконувати рішення суду, - карається...», передбачена також відповідальність за перешкоджання діяльності адвоката нарівні з таким перешкоджанням діяльності судді, прокурора, службової особи Міжнародного кримінального суду, службовій особі попереднього розслідування тощо. Тут йдеться про описання в диспозиції цієї статті простих одиничних злочинів, серед яких міститься такий простий одиничний злочин, що нами досліджується, а саме перешкоджання адвокату виконувати свої функції, зв'язані з розслідуванням і розглядом кримінальної, цивільної чи адміністративної справи [21, с.120]. На відміну від положень ст.397 КК України тут основним безпосереднім об'єктом цього злочину (стосовно нашого інтересу) є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони діяльності адвоката, з виконання функцій, зв'язаних з наданням правової допомоги під час розслідування і розгляду кримінальної, цивільної або адміністративної справи. Тут не йдеться про гарантії діяльності або гарантії професійної таємниці. Це свідчить, що положення українського законодавства є більш пріоритетним. Стосовно додаткового об'єкта, то тут є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони конституційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб [21, с.120]. За додатковим об'єктом існує певною мірою співпадіння безпосередніх додаткових об'єктів з положенням ст.397 КК України.

У ч.1 ст.464 КК Іспанії, яка знаходиться в розділі XX «Злочини проти судової влади», зазначається, що «той, хто насиллям або залякуванням намагається прямо або непрямо вплинути на заявника, сторону або обвинуваченого, адвоката, прокурора, експерта, перекладача або свідка в процесі для того, щоб той змінив свою процесуальну позицію, карається тюремним ув'язненням на строк від шести до двадцяти чотирьох місяців. Якщо винний досяг своєї мети, покарання призначається ближче до верхньої межі санкції» [22, с.145].

У цій частині статті, коли йдеться про насилля щодо адвоката, то можна його порівнювати зі ст.398 КК України. А в тому випадку коли йде про залякування, коли вони не стосуються погроз (залякування вбивством, насильством, знищенням або пошкодженням майна), то ці положення можуть мати місце для порівняльно-правового дослідження. Маючи на увазі, що в ч.1 ст.464 КК Іспанії йдеться про дві форми прояву цього злочину, які проявляються в простих одиничних злочинах, і один з них, а саме, «залякування...адвоката» для того, щоб він змінив свою процесуальну позицію (є об'єктом нашого інтересу),

то й розглянемо його об'єкт [22, с.145]. Безпосереднім об'єктом цього одиначного злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони професійної діяльності адвоката у процесі. Це свідчить, що положення ст.397 КК України є більш сприйнятливими, на наш погляд, оскільки їх коло є більш широким.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.1 ст.397 КК України, проявляється: 1) у першій формі вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги характеризується дією або бездіяльністю та часом вчинення злочину; 2) у другій формі прояву цього злочину (порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи), а також у третій формі його прояву (порушення встановлених законом гарантій професійної таємниці захисника чи представника особи) характеризується дією та бездіяльністю [23, с.78]. Вчинення цих злочинів у зазначених трьох формах їх прояву шляхом дії або бездіяльності ми детально розглянули у публікації «Об'єктивна сторона злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи» [20, с.80], а тому повторювати ці положення, на наш погляд, недоцільно. Як ми вже зазначали, що злочин, передбачений ст.397 КК України, у першій формі його прояву має таку обов'язкову ознаку об'єктивної сторони, як час вчинення злочину, яка закріплює положення, що діяння винної особи за вчинення в будь-якій формі перешкод повинні кваліфікувати лише тоді, коли захисник чи представник здійснював свою правомірну діяльність по наданню правової допомоги [23, с.79]. Натомість, об'єктивна сторона цих злочинів у зазначених формах характеризується відповідно тими самими діяннями (для першої форми й часом вчинення злочину), але й які вчинені службовою особою з використанням свого службового становища [24, с.135]. За ст.233 КК Японії об'єктивна сторона злочину сформульована таким чином: «Той, хто підриває репутацію, якою користується інша особа, або перешкоджає його професійної діяльності шляхом поширення неправдивих чуток або за допомогою лукавства (підступництва...)». З цих приписів видно, що цей злочин вчиняється такими діями: 1) підлив репутації іншої особи; 2) перешкоджання його професійній діяльності; 3) спосіб вчинення злочину – це шляхом поширення неправдивих чуток, це шляхом підступництва. Нам уявляється, що положення цієї статті обмежує вчинення цього злочину шляхом лише дії та обмеженими способами. Крім того, підлив репутації можна регулювати цивільним законодавством. Тому положення українського законодавця є більш вдалим стосовно захисника чи представника особи та їх захисту. Японський законодавець не передбачив кваліфікуючу ознаку, чим не врахував індивідуалізацію кримінальної відповідальності та покарання різних за тяжкістю злочинів.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.1 ст.231 КК Литовської Республіки, яку ми відносимо до об'єкта нашого порівняння, характеризується: діянням (дією або бездіяльністю); часом вчинення злочину. Так, діяння сформульовано в законі таким чином: «той, хто в якій би то не було формі перешкоджає...адвокату...», а час вчинення злочину позначений в законі

наступними словами: «...зв'язаної з розслідуванням і розглядом кримінальної, цивільної чи адміністративної справи...» [21, с.135].

Аналіз, проведений шляхом порівняння приписів ст.397 КК України та ч.1 ст.231 КК Литовської Республіки, свідчить, що положення об'єктивної сторони КК Литовської Республіки нашоухують нас на те, щоб більше деталізувати в КК України таку ознаку об'єктивної сторони, як час вчинення злочину, передбаченого ст.397 КК України.

Стосовно об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.1 ст.464 КК Іспанії, де йдеться про насилля або залякування, але стосовно адвоката, службової особи, де особа прямо або непрямо(побічно) могла вплинути на адвоката в процесі для того, щоб той змінив свою процесуальну позицію, свідчить, що така поведінка особи характеризується активними діями та часом вчинення злочину, то слід зазначити, що більш вдалим є її описання саме вітчизняним законодавцем [22, с.145]. Проте, положення ч.1 ст.464 КК Іспанії можливо використати для відповідної Постанови Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду з розгляду цивільних та кримінальних справ.

У відношенні суб'єкта злочину, передбаченого ст.397 КК України. Відповідно до приписів ч.1 ст.22 КК України вік відповідальності за злочин, передбачений ст.397 КК України (у першій формі прояву), настає з досягання до моменту вчинення злочину з 16-ти років, оскільки іншого не передбачено в законі [19].

Таким чином, для злочину, передбаченого ст.397 КК України (у першій формі його прояву), суб'єктом злочину може бути фізична, осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яка до вчинення злочину досягла 16-річного віку [25, с.115]. Натомість, суб'єктом злочину у його другій та третій формах, передбачених ч.1 ст.397 КК України, може бути як службова особа, яка не використовує своє службове становище стосовно захисника чи представника у своїй справі, куди мають залучатися такі особи, а порушує такі гарантії, розглядаючи інші справи, де ці особи не беруть участі у справі [25, с.15]. Тобто, це можуть бути лише домагання таких службових осіб, які працюють по іншій справі або всіх інших неслужбових і приватних осіб, які зобов'язані згідно законі не порушувати цих гарантій з наданням правової допомоги або не порушувати професійну таємницю [25, с.115].

Згідно ч.2 ст.397 КК України може бути суб'єктом цього злочину лише службова особа, яка при втручання у правомірну діяльність захисника чи представника особи, в том числі, і порушувала встановлені гарантії їх діяльності та професійної таємниці, використовувала своє службове становище [25, с.116].

Слід звернути увагу на те, що положення ст.233 КК Японії, ст.231 Литовської Республіки та 464 КК Іспанії не може бути використано для вдосконалення ст.397 КК України, оскільки термін, який використовують законодавці перерахованих держав «той» є надто загальним і не визначеним. Отже, більш привабливою є позиція в цьому плані законодавця України.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.397 КК України, характеризується виною у формі умислу [26, с.85]. Умисел для цього злочину може

бути лише прямий; мета і мотив цього злочину можливі різноманітні і не впливають на кваліфікацію злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи, але має значення для виду і міри покарання [26, с.85].

Аналогічна суб'єктивна сторона злочину передбачена ст.233 КК Японії, ст.231 КК Литовської Республіки та ст.464 КК Іспанії.

Висновки. На підставі проведеного дослідження ми дійшли до того, що порівняльно-правовий аналіз національного кримінального законодавства стосовно досліджуваного злочину з кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав доводить, що: 1) такі дослідження корисні для тлумачення положень ст.397 КК України; 2) їх результати можна використати для кваліфікації аналізованого діяння; 3) такі дослідження є корисними для вдосконалення ст.397 КК України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Римский Статут Международного Уголовного Суда от 17 июля 1998г. // [www.un.org/ru.law/icc/rom_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru.law/icc/rom_statute(r).pdf)
2. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики 1 июня 1979г // Конституция и законодательные акты. Пер. с китайского. – М. : Прогресс, 1984. – С. 331–336.
3. The Polish Penal Code / Edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov and D.S., prof. N.F. Kuznetsova; introduction by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of Law E.A. Sarkisova. – St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center Press”, 2001. 2 234p.
4. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, профессорю – St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center Press”, 2003. – 375p.
5. The Latvian Penal Code / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. – St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center – Press”, 2001. – 313p.
6. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. докт. юрид. наук, заслуженный деятель науки РФ, проф. Б.В. Волженкин ; пер. с англ. И.В. Мироновой. – 2-е изд. – СПб : Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 510 с.
7. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St Petersburg: “Yuridicheskyy Center – Press”, 2002. – 366p.
8. Уголовный кодекс Австрии / Пер. с нем. канд. юрид. наук. А.В. Серебренникова. – М. : ИКД «Зерцало – М», 2001. – 144с.
9. The Estonian Penal Code / edited and translated by V.V. Zapevalov; introduction by candidate of law, assistant professor of St – PSU N.I. Matsnev. – St Petersburg: “Yuridicheskyy Center Press”, 2001. – 262p.
10. The Criminal Code Act 1955 of Australia / and preface by candidate of Law, Professor I.D. Kozocrkina, E.N. Trikoz; translated by E.N. Trikoz. – St Petersburg: “Yuridicheskyy Center Press”, 2002. – 388p.
11. The Criminal Code of Federal Republic of Germany / Edited and introduction by Doctor of Law, professor D.A. Shestakov, preface by Doctor of Law H. – H Sescheck; translation from German N.S. Rachkova. – St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center – Press”, 2003. – 524p.

12. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; translated from Bulgarian by D.V. Milushave, A. I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 298p.

13. Уголовный кодекс РСФСР // история права. Сер. «Юриспруденция»: Учебное пособие. Вып. 13 / Сост. Р.Л. Хачатуров. – Тольятти, 2000. – 240с.

14. Уголовный кодекс Республики Беларусь/ Вступ. Статья А. Лукашова, Э.А. Саркысовой. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 474с.

15. Уголовный кодекс Республики Казахстан / И.И. Рогова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 466с.

16. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / Науч. редакц. предисловие И.М. Рагимова. [Пер. с азерб. Б.Э. Аббасово]. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 230с.

17. *Хавронюк М.І.* Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: [монографія] / М.І. Хавронюк – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048с.

18. *Мороз А.О.* Безпосередній об'єкт злочину, передбачений ст.397 КК України / А.О. Мороз // Юридична наука. – 2014. – №12. С.46 – 60.

19. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної ради України. – 2001. – №25–26. – Ст. 131.

20. Уголовный кодекс Японии / Науч. редактирование и предисловие докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 226с.

21. Уголовный кодекс Литовской Республики [текст] / Науч. редакц. В. Павилониса; пер. с лит. В.П. Казанскене. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 474с.

22. Уголовный кодекс Испании / Под редакц. и с предисловием докт. юрид. наук, проф. Н.Ф. Кузнецовой и докт. юрид. наук, проф. Ф.М. Решетникова. – М. : Изд-во «Зерцало», 1998. – 218с.

23. *Мороз А.О.* Об'єктивна сторона злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи / А.О. Мороз // Юридична наука. – 2015.– №4. – С.36–83.

24. *Мороз А.О.* Кваліфікуючі ознаки злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи / А.О. Мороз // Юридична наука. – 2015. – №7. – С.128–136.

24. *Мороз А.О.* Суб'єкт злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи / А.О. Мороз // Юридична наука. – 2015. – №4. – С.130–115.

25. *Мороз А.О.* Суб'єктивна сторона злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи / А.О. Мороз // Юридична наука. – 2015. – №11. – С.80–85.

Мороз А.О. Порівняльно-правове дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи з аналогічними діями в кодексах деяких зарубіжних держав

У статті розкриваються питання, що стосуються порівняльно-правового дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи з аналогічними діями деяких зарубіжних держав.

Ключові слова: порівняльно-правове дослідження, втручання, об'єктивна сторона, захисник, представник.

Мороз А.А. Сравнительно-правовое исследование преступления вмешательства в деятельность защитника или представителя лица с аналогичными действиями в кодексах некоторых зарубежных государств

В статье раскрываются вопросы, касающиеся сравнительно-правового исследования преступления вмешательства в деятельность защитника или представителя лица с аналогичными действиями в кодексах некоторых зарубежных государств.

Ключевые слова: *сравнительно-правовое исследование, вмешательство, объективная сторона, защитник, представитель.*

Moroz A.O. Comparative legal research of the crime of the interference into advocacy's or person's representative activity crime with the similar acts in the codes of some foreign countries

The questions considering comparative legal research of the crime of the interference into advocacy's or person's representative activity crime with the similar acts in the codes of some foreign countries are shown in the article.

Key words: *comparative legal research, interference, objective side, advocate, representative.*

Стаття надійшла до редакції 26.09.2015.

УДК 343

Oleinichuk O.M.

DELIMITING OF CORPUS DELICTI UNDER ARTICLE 175 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE FROM THE ADJACENT CORPUS DELICTI

О.М. Олейнічук*здобувач кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

ВІДМЕЖУВАННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.175 КК УКРАЇНИ, ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНУ

Постановка проблеми. Актуальність цієї роботи зумовлена тим, що дослідження складу злочину, передбаченого ст.175 КК України, не буде вичерпним без проведення чіткого розмежування складу злочину невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат від суміжних складів злочинів.

Частиною 7 ст.43 Конституції України, передбачено, що право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом, ст.46, що громадяни мають право на соціальний захист, а також ст.53, що держава забезпечує надання державних стипендій та пільг учням і студентам [1]. Дослідження складу злочину невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, є досить важливим, адже в ст.1 Кримінального кодексу України зафіксовано, що його завданням є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності тощо [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий внесок у дослідженні питань кримінальної відповідальності за злочин щодо невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, зокрема зробили П.П.Андрушко, А.П. Бабій, С.І. Бородин, Ю.С. Варанкіна, Ю.В. Гродецький, Н.Ю. Гронська, І.О. Зінченко, О.В. Кладков, Д.Л. Кокорін, Л.М. Кривоченко, А.С. Курманов, С.Я. Лихова, М.І. Мельник, О.В. Панкратова, Є.І. Соктоєва, В.В. Топчий та інші. Проблемами заробітної плати та соціального забезпечення переймаються й міжнародні організації та спільноти [3; 4; 5; 6; 7].

В цілому питання розмежування складів злочинів досліджували Л.П.Брич, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, В.К. Матвійчук, В.О. Навроцький, Б.С. Нікіфоров та інші.

Розмежування складу злочину невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат від суміжних складів злочинів

детально не розглядали в кримінально-правовій літературі та юридичній науці, а тому вона потребує подальшого наукового дослідження.

Мета статті полягає у всебічному дослідженні відмежування складу злочину передбаченого ст.175 КК України від суміжних складів злочину.

Основні результати дослідження. В.М. Кудрявцев у своїй роботі щодо кваліфікації злочинів зауважив, що відмежування злочинів є зворотна сторона кваліфікації [8, с.126]. Погоджуючись із зазначеним, також врахуємо у подальшому нашому дослідженні наступне його твердження: «Для того щоб правильно кваліфікувати злочин, необхідно дуже чітко уявляти собі розмежувальні лінії між ним і суміжними злочинами. Установлюючи властиві даному діянню ознаки, відкидаючи ті ознаки, що йому не властиві, поступово поглиблюючи аналіз і правову норму, і фактичні обставини учиненого, ми приходимо до єдиної сукупності ознак, що характеризують даний злочин і відрізняють його від інших. По суті справи весь процес кваліфікації складається в послідовному відмежуванні кожної ознаки вчиненого діяння від ознак інших, суміжних злочинів.» [8, с.126]. М.Й. Коржанський щодо наведеного зазначає, що складно відмежувати злочини, які відрізняються один від одного лише однією ознакою [9, с.13]. Але, саме суміжними злочинами, В.М. Кудрявцев, визнає такі, у яких склади мають усі спільні ознаки, крім однієї [8, с.128].

Слід зазначити, що суміжність відрізняється від конкуренції статей Особливої частини КК. Вперше у вітчизняній кримінально-правовій літературі поняття «суміжність складів» та їх відмежування від конкуренції кримінально-правових норм було описане В.М. Кудрявцевим [10, с.480]. Порівнюючи ці поняття, він зазначає, що кожен із суміжних складів має ознаку (чи ознаки), яка відсутня в іншому, у той час, як при конкуренції тільки одна з норм наділена ознаками, що відсутні в іншій [8, с.215; 10, с.480]. Саме наявність останньої перевіряється на підставі уявного виключення цих статей, тобто, по чергово припускається, що кожна окрема стаття взагалі не існує. Наприклад, В.О. Навроцький уточнює, що якщо у випадку відсутності якоїсь із статей діяння не може бути кваліфіковане за іншими (через відсутність ознак складу злочину), то маємо справу із суміжними статтями, у випадку, коли діяння при відсутності однієї із статей все одно підлягає кримінально-правовій кваліфікації (за іншою статтею), а при відсутності цієї іншої – кваліфікується за тією, відсутність якої припускалася раніше, то наяву конкуренція статей (частин, пунктів статей) Особливої частини КК [10, с.391]. Разом з тим треба мати на увазі, що у більшості правозастосовних ситуацій конкуренції між нормами із суміжними складами злочинів взагалі не може виникнути, оскільки теоретичне співвідношення їх ознак в конкретній практичній ситуації не може змінитися [10, с.481]. Також погоджуємось із зазначеним вченим, що роль розмежувальних ознак можуть відігравати лише такі, які в різних злочинах відрізняються, а саме до них належать, насамперед предмет злочину і потерпілий, злочинне діяння та його наслідки, спосіб вчинення злочину, ознаки спеціального суб'єкта [10, с.479]. Отже в подальшому нам потрібно виділити лише суміжні злочини.

Відповідаючи на питання В.О. Навроцького, чи знаходяться норми, що містять суміжні склади злочинів, у конкуренції, чи ні [10, с.481], вважаємо за доцільне висвітлити в цій роботі таке розмежування досліджуваного нами спеціального злочину з так званим конкуруючим злочином (ст.172 КК України), що є загальним до нього у частині безпідставної невикплати саме заробітної плати, адже як вказує С.Я. Лихова [13, с.401] зазначена невикплата є спеціальним різновидом порушення законодавства про працю, а також при зазначених далі випадках провести розмежування і з ст.173 КК України. Слід зауважити, що діяння, передбачене ст.173, є спеціальним складом грубого порушення законодавства про працю, а тому його вчинення не потребує додаткової кваліфікації ще і за ст.172 [14, с.458]. На нашу думку, наступний приклад наведений П.П. Андрушко переконує, що зазначені злочини можуть бути названі суміжними до досліджуваного нами, а саме: «Предметом злочину, склад якого передбачено ст.175 КК, можуть бути лише кошти, які офіційно нараховані і підлягають виплаті як заробітна плата, пенсії. Невиплата винагороди за виконану роботу, яка офіційно не нарахована і не відображена у звітності (наприклад, за роботу, виконану без укладення трудового договору, за усною домовленістю), чи частини заробітної плати, яка виплачується «у конвертах» і не відображається у бухгалтерській звітності тощо, складу злочину, передбаченого ст.175 КК не утворює. За наявності підстав, такі дії можуть кваліфікуватися за ст.192 КК як заподіяння значної майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, або ж за ст.172 КК як грубе порушення законодавства про працю – використання найманої праці без укладення трудового договору і без оплати вартості виконаної роботи, або ж за ст.173 КК як грубе порушення службовою особою чи окремих громадянином угоди про працю шляхом обману чи зловживання довірою – використання найманої праці без оплати вартості виконаної роботи.» [15, с.522]. Цей приклад доводить, що норми розміщені в п'ятому розділі Кримінального кодексу України за ознакою посягання на спільний родовий об'єкт (на трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина), а саме статті 172 та 173 КК України можуть розглядатися нами як суміжні до ст.175 КК України, так як у випадках коли працівники офіційно неоформлені або заробітна плата не відображається у бухгалтерській звітності тощо, вони не знаходяться у конкуренції, адже відповідно до вищенаведеного спеціальна норма тут не діє.

Щодо доцільності проведення такого розмежування, то нас також переконує й вивчення вироків з вищезазначеними фактами, що показують неоднозначний підхід у правозастосовній практиці до кваліфікації зазначених злочинів. Переглядаючи справи у Єдиному державному реєстрі судових рішень (<http://www.reyestr.court.gov.ua>) за період починаючи з 2007 р. і до сьогоднішнього дня ми зустріли у вищезазначених вироків як застосування досліджуваної нами статті, так і статей 172 та 173 КК України, а також винесення вироків за сукупністю статей 172 і 175 КК України.

Відмежування складу злочину, передбаченого ст.175 КК України від суміжних йому складів доцільно здійснювати за окремими елементами злочину та їх ознаками: об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом і суб'єктивною

стороною. Потім необхідно відтворити загальну картину комплексного відмежування досліджуваного нами злочину. Зазначена методика запропонована В.М. Кудрявцевим [8, с.130-168] та вдосконалена В.К. Матвійчуком і І.О. Харь [11, с.119] є на нашу думку найбільш вдалою та ефективною. Також в цій роботі ми будемо враховувати й результати сучасного українського монографічного дослідження виконаного Л.П. Брич, що має актуальну назву «Теорія розмежування складів злочинів» [12].

Вищенаведена судова практика переконує, що відмежування складу злочину, передбаченого ст.175 КК України від суміжних йому складів у частині безпідставної невилати саме заробітної плати, представлених ст.172 та ст.173 КК України, потрібно здійснювати у сукупності відповідно до зазначених вище методологічних вимог методом порівняння.

Розмежування за об'єктом, предметом та потерпілим вибраних нами вище складів злочинів. Л.П. Брич розглядаючи роль об'єкта як елемента складу злочину в розмежуванні складів злочинів ставив своїм завданням встановити, які функції в розмежуванні виконує кожен з видів об'єкта складу злочину: загальний, родовий, безпосередній; різновиди безпосереднього об'єкта складу злочину: основний, додатковий, факультативний; та ознаки складу злочину: предмет і потерпілий; як відрізняються їхні функції між собою; які особливості цих функцій щодо розмежування суміжних складів злочинів та щодо кваліфікації за наявності конкуренції загальної і спеціальної, та кількох спеціальних норм та конкуренції кримінально-правових норм як частини і цілого [12, с.362, 363]. У зв'язку з тим, що родовий об'єкт, як відомо, є об'єднуючим критерієм для злочинів, що посягають на однорідну групу суспільних відносин [12, с.368], то наше розмежування ми будемо відразу здійснювати за основними безпосередніми об'єктами вказаних нами суміжних злочинів. Так як, часто безпосередній об'єкт одного й того самого складу злочину по-різному визначається різними авторами або різними авторськими колективами у кримінально-правовій літературі або у науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу України [12, с.371], то ми візьмемо за основу, тут і надалі, поняття встановлені нами у наших дослідженнях. Зокрема під основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст.175 КК України, ми вважаємо суспільні відносини, які забезпечують умови з своєчасного одержання громадянами таких гарантованих державою виплат, як заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат [16, с.84-87]. Визначення об'єктів суміжних йому складів, передбачених ст.172 та ст.173 КК України ми візьмемо у найбільш цитованих, на нашу думку, авторів. Так Ю.В. Гродецький вважає, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст.172 КК України є суспільні відносини, що забезпечують реалізацію особою свого права на працю [17, с.117]. М.І. Мельник об'єктом цього злочину визнає також трудові права людини, які включають право на працю, право на гарантовану заробітну плату, право на відпочинок [14, с.455]. Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст.173 КК України – суспільні відносини, що забезпечують реалізацію особою свого права на працю [17, с.118]. Безпосереднім об'єктом цього злочину грубого порушення угоди про працю є трудові права людини, а саме: право на мож-

ливість заробляти собі на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується, право не бути примушеним до праці, а також конституційне право громадян України на піклування і захист з боку держави під час роботи за кордоном [14, с.457-458]. Угода про працю – це укладений відповідно до закону між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою трудовий договір (письмовий чи усний, а також трудовий контракт), за яким, зокрема, працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цим договором, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи [14, с.458]. Вказаний Н.Ю. Гронською додатковий об'єкт, якому при невиконанні заробітної плати й інших соціальних виплат заподіюється істотна шкода, а саме службові відносини (інтереси служби) [18, с.65] тощо, можна однаково віднести до розмежовуваних нами злочинів. Зазначене доводить схожість об'єктів цих злочинів у частині невиконання заробітної плати, адже всі вони в певній мірі охороняють ті суспільні відносини, що є гарантом своєчасного і повного її одержання.

Далі проведемо розмежування за такими структурними, відносно самостійними компонентами об'єкту [19, с.295, 297], як предметом та потерпілим вибраних нами вище складів злочину, адже як зауважив В.М. Кудрявцев, якщо не об'єкт, то потерпілий або предмет злочину у подібних випадках завжди прямо названі в законі, а це дає можливість легко вирішити питання про розходження в об'єктах [8, с.135]. Відповідно результатів нашого дослідження під предметом злочину, передбаченого ст.175 КК України, ми розуміємо самостійну ознаку складу злочину невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат громадянам України, які мають на те право, у вигляді будь-яких коштів дозволених для таких виплат законодавством України, що існує поряд з безпосереднім об'єктом, а саме з суспільними відносинами, які забезпечують умови з своєчасного одержання громадянами таких гарантованих державою виплат, як заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат [20, с.73]. Слід визнати, що зазначений предмет у контексті невиконання офіційної заробітної плати при порушенні саме законодавства України буде спільним і в суміжних нормах, але тут вже має місце конкуренція загальної і спеціальних норм. У випадку коли заробітна плата не відображається у бухгалтерській звітності, тобто виплачується «у конвертах» (є неофіційною), то вона може бути предметом у злочинах, передбачених ст. ст. 172 та 173 КК України, як наслідок грубого порушення законодавства та угоди про працю, а при інкримінуванні за ст.175 КК України, тільки при умові, що працівник є громадянином України і оформлений офіційно.

Потерпілий також може бути ознакою, яка відрізняє склад злочину, передбачений спеціальною нормою, від складу, що міститься у загальній нормі [12, с.407]. Згідно запропонованих нами змін ч.1 ст.175 КК України, під потерпілим від злочину слід вважати будь-яку фізичну особу (на даний час у КК України – громадянина), що має право на зазначені виплати, якій обов'язково завдається передбачена цією нормою майнова, а також в окремих випадках

моральна чи фізична шкода, що полягає у безпідставній невилплаті відповідних коштів і яка є самостійною ознакою складу злочину невилплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат [21, с.110]. С.Я. Лихова під потерпілим в складі злочину, передбаченого ст.172 КК України розуміє будь-яку особу (громадянина України, іноземця, особу без громадянства), трудові правовідносини з якою регулюються законодавством про працю України [13, с.341]. На нашу думку щодо злочинів, передбачених статтями 172 та 173 КК України, то потерпілими в них є як правило працівники, або працівники певних категорій, або ж працівники – громадяни, з якими укладені угоди щодо їх роботи за межами України. М.І. Мельник визнає, що працівник – це особи, на яких поширюється законодавство України про працю і які є відповідною стороною трудових правовідносин, у т.ч. державні службовці, фізичні особи, які уклали трудові договори з громадянами, особи, які проходять альтернативну (невійськову) службу. Підставою виникнення таких відносин можуть бути: трудовий договір (як письмовий, так і усний), членство у кооперативах та їх об'єднаннях, колективних сільськогосподарських підприємствах, селянських (фермерських) господарствах, підприємствах з іноземними інвестиціями. До працівників слід відносити також іноземців, які відповідно до чинного українського законодавства оформлені на роботу і працюють на підприємствах, в установах і організаціях на території України, і громадян України, які працюють за її межами (слід враховувати, що трудові відносини цих осіб регулюються законодавством сторони працевлаштування та міжнародними договорами України) [14, с.455]. Із зазначеного випливає, що будь-яка фізична особа, в т.ч. громадянин України може бути відповідно працівником, й навпаки. Тому за загальних підстав, коли працівник є громадянином України і невилплата триває більше місяця, має місце застосування лише ст.175 КК України. Але у нашому випадку таке відмежування має місце за ознаками офіційного чи неофіційного оформлення цих працівників. Як вже зазначалося у випадку офіційного працевлаштування при невилплаті неофіційної заробітної плати, а також при відповідності всіх інших ознак, має місце застосування ст.175 КК України. Випадок щодо такого інкримінування за ст.173 КК України, коли має місце невилплата «менш як за один місяць», буде наведено нижче при розгляді об'єктивної сторони. У разі неоформлення працівника офіційно має місце використання ст.172 КК України, в такому разі заробітна плата буде завжди неофіційною. У випадку коли неофіційна заробітна плата невилпачується більше одного місяця іноземцю чи особі без громадянства тощо, такі дії мають бути відповідно інкриміновані за ст.172, а коли ці виплати нездійснюються «менш як за один місяць» – за ч.1 ст.173 КК України. Якщо зазначені вище дії, передбачені ч.1 ст.172 КК України, вчинені щодо неповнолітнього, вагітної жінки чи матері, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда, то цей злочин має бути інкримінований за ч.2 ст.172 КК України або у сукупності зі спеціальними нормами статей 173 або 175 КК України.

Влучним є доводи В.М. Кудрявцева, що все-таки можливість розмежувати злочини по безпосередньому об'єкту існує не завжди. Також на відміну

від точки зору Б.С. Нікіфорова він зауважив, що деякі злочини не мають ніяких розбіжностей між собою по об'єкту зазіхання, а це говорить про те, що для розмежування ряду злочинів недостатньо установити ознаки об'єкта злочинного зазіхання, а необхідно звернутися і до інших ознак складу [8, с.138].

Розмежування злочинів за об'єктивною стороною. Ознакам об'єктивної сторони належить особлива роль у розмежуванні складів злочинів, що закладається ще на етапі нормотворення в процесі диференціації кримінальної чи юридичної відповідальності за посягання на певний об'єкт кримінально-правової охорони [12, с.414]. Слід зазначити, що у розмежуванні значення мають не всі ознаки об'єктивної сторони, а лише ті, котрі відображають специфіку саме даного виду злочину [12, с.415]. Нами вже було встановлено [22, с.67], що для злочину, передбаченого ст.175 КК України, диспозиції ч.1 та ч.2 якого є з формальним складом [22, с.66], такими ознаками є: 1) діяння (дія чи бездіяльність); 2) час вчинення злочину – «більш як за один місяць», прямо вказаний в законі (ст.175 КК України); 3) місце вчинення злочину – підприємство, установа або організація, прямо вказане в законі (ст. 175 КК України); також 4) спосіб вчинення злочину – для ч.1 полягає у формі безпідставної невиклати зазначених коштів, а для ч.2 додається ще й в наслідок нецільового використання коштів, призначених для такої виплати. Взагалі слід врахувати, що об'єктивна сторона формального складу злочину безпідставної невиклати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат характеризується як бездіяльність, так і активними діями, які мають місце у визначений час, у певному місці, а саме, коли такі виплати нездійснені частково або повністю більш як за один місяць та у встановленому законодавством України місці, при умові, що були всі законні підстави для їх виплат, а при виникненні об'єктивних причин невиклат, не вжиті всі допустимі заходи для забезпечення цих виплат [22, с.71]. Враховуючи висновок В.І. Павликівського про те, що злочинні порушення законодавства про працю є злочинами з так званим формальним складом [23, с.14; 24, с.125], вважаємо, що для злочинів, передбачених статтями 172 та 173 КК України, суспільно небезпечні наслідки і причинний зв'язок між ними та діянням також встановлювати необов'язково, адже вони на кваліфікацію не впливають й для зазначеного розмежування зі ст.175 КК України значення не мають.

Перед визначенням об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст.172 КК України, слід зазначити, що диспозиція цієї статті бланкетна, тому для з'ясування змісту ознак цього злочину треба звертатися до відповідних законодавчих актів, які регулюють трудові відносини, а також звернути увагу на Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98 (справа про тлумачення терміна «законодавство»), яке дозволяє встановити зміст поняття «законодавство про працю» [17, с.117; 24, с.125]. Ю.В. Гродецький вважає, що з'ясування ознак об'єктивної сторони потребує, по-перше, встановлення порушення конкретної норми законодавства про працю (зазначалося нами вище); по-друге, доведеності грубого характеру цього порушення. На його думку поняття «грубе порушення» має оціночний характер, і в кожному конкретному випадку воно має встановлюватися, виходячи з кількості потер-

пілих, тяжкості можливих наслідків, тривалості, систематичності порушень, злісності мотивів тощо [17, с.117]. Слід зазначити у цьому контексті, що В.І. Павликівський взагалі пропонував у своєму дисертаційному дослідженні відмовитися від використання оціночного критерію в даній диспозиції і доцільності встановлення кримінальної відповідальності за незаконне звільнення та інше порушення конституційних трудових прав людини [24, с.142], що на нашу думку, є не досить вдалим, адже, в принципі, для з'ясування суті цих прав все одно буде потреба звертатися до законодавства. Врахувавши це, зазначимо: 1) з об'єктивної сторони цей злочин може проявитися у нашому випадку у діях або бездіяльності щодо іншого грубого порушення законодавства про працю [14, с.456], що виражається у несвоєчасній і неповній виплаті заробітної плати внаслідок грубого порушення відповідних норм Кодексу законів про працю України та Закону України «Про оплату праці» тощо; 2) щодо інших ознак, то В.І. Павликівський окрім аналізу самого діяння, вважав, що важливе значення також мають його наслідки, спосіб, обставини, у яких воно здійснюється, а саме: про грубе порушення прав працівників може свідчити систематичність таких порушень, тяжкі наслідки у вигляді фізичної, матеріальної та моральної шкоди, певний спосіб порушення трудових прав, пов'язаний з примусом фізичним або психічним, а також обставини, які не надають працівнику можливості вибору своєї поведінки [24, с.138]. Також КЗпП України, наприклад у Главі VII «Оплата праці» визначає строки виплати заробітної плати, її мінімальний розмір, а Закон України «Про оплату праці» окрім зазначеного, наприклад у ст.23 – форми виплати заробітної плати та у ст.24 – строки, періодичність і місце виплати заробітної плати.

Далі зазначимо об'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст.173 КК України, отже: 1) діяння (дія чи бездіяльність), що полягає у грубому порушенні угоди про працю шляхом обману чи зловживанні довірою або примусі до виконання роботи, не обумовленої угодою; 2) обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є спосіб його вчинення, який на думку В.І. Павликівського передбачає дві самостійні форми його здійснення: 1) безпосередньо самі порушення угоди, які визнаються грубими тільки при скоєні їх певним способом, зокрема – обманом чи зловживанням довірою; 2) і також примус до виконання роботи, не зумовленої угодою [24, с.160]. Як вже зазначалося нами вище, саме відповідно до такої угоди, власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату [14, с.458]. Нами в цій роботі не ставилося завдання дискувати щодо того, які саме документи можна віднести до угод про працю, а тому також приймаємо до уваги точки зору вчених зазначених у наступних роботах [13, с.367-371; 24, с.153-158]. Отже, як зазначила С.Я. Лихова обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочинів, юридичні склади яких передбачені в диспозиціях ст. ст. 172 та 173 КК України, є спосіб вчинення порушення законодавства про працю, а також в обох складах злочинів законодавець вживає термін «грубе», але в ст.173 КК України спосіб більш конкретизований [13, с.372]. Також на її думку, обман, зловживання довірою або примус до виконання роботи, не обумовленої угодою, слід розгля-

дати як способи порушення законодавства про працю, адже в диспозиції ч.1 ст.172 КК України спосіб, як обов'язкова ознака об'єктивної сторони юридичного складу злочину, не вказаний [13, с.372].

Таким чином враховуюче все зазначене вище, так і результати аналізу судової практики та відповідних позицій вчених з досліджуваного питання, підведемо підсумок з відмежування зазначених вище складів злочинів за ознаками об'єктивної сторони. В загальному розумінні, не виплата заробітної плати (офіційної чи неофіційної) буде місце як внаслідок активних дій так і бездіяльності відповідного суб'єкта щодо певного потерпілого, а тому розмежувати ці злочини лише за діями без встановлення специфіки предмета посягання чи становища потерпілого неможливо.

Щодо часу вчинення злочину, то така ознака буде мати властивість розмежувальної у цих злочинах тільки при умові, якщо відповідна не виплата здійснюється «менш як за один місяць», у випадках неофіційного оформлення за ст.172 КК України, а в разі офіційного – за ст.173 КК України або тільки за ч.1 цієї статті, якщо працівник не є громадянином. Але як зазначає С.Я. Лихова у такому випадку буде мати значення застосування змісту терміну «грубе», який вживається в диспозиціях статей 172 і 173 КК України, то при тому, що це питання має надзвичайно велике значення при відмежуванні злочинів, юридичні склади яких передбачені у статтях 172 і 173 КК України, від аналогічного правопорушення, склади якого передбачені у ч.1 ст.41 КУАП [13, с.356].

На нашу думку, провести таке розмежування за названими способами вчинення злочинів практично неможливо, адже під безпідставною не виплатою в повній мірі можна розуміти й таку не виплату вчинену шляхом грубого порушення як законодавства, так і угоди про працю. Місце вчинення злочину для розмежовуваних нами злочинів також в загальному розумінні є однаковим.

Розмежування за суб'єктами злочинів. Л.П. Брич з'ясовуючи значення ознак суб'єкта як елемента складу злочину в розмежуванні складів злочинів ставив своїм завданням встановити, які функції в розмежуванні виконують ознаки суб'єкта складу злочину; як відрізняються функції загальних ознак від функцій спеціальних ознак суб'єкта; які особливості цих функцій щодо розмежування суміжних складів злочинів та щодо кваліфікації за наявності конкуренції різних видів [12, с.502]. Також цей вчений зауважив, що загальні ознаки суб'єкта складу злочину ні за яких умов не можуть виконувати розмежувальну функцію – за ними не можна відрізнити один склад злочину від іншого, а за ознаками спеціального суб'єкта можна відрізнити склади злочинів між собою у ситуаціях конкуренції загальної і спеціальної норми та спеціальних норм між собою, також розмежувальними у суміжних складах злочинів ознаки спеціального суб'єкта можуть бути за умови, що відповідна ознака у іншому із суміжних складів злочинів якісно по іншому характеризує однойменну властивість суб'єкта [12, с.520]. Врахувавши це перейдемо до аналізу самих ознак суб'єктів розмежовуваних нами злочинів.

Чинний Кримінальний кодекс України не містить ознак суб'єкту злочину, передбаченого ст.172. Але сам перелік об'єктивних ознак злочинного

діяння свідчить про те, що його може вчинити тільки спеціальний суб'єкт, тобто одна із сторін трудових відносин (роботодавець (наймач)), а саме особа, на яку покладені повноваження в законному порядку регулювати трудові відносини громадян (приймати працівників на роботу, надавати права або дотримувати їх тощо) [24, с.171]. М.І. Мельник вважає, що суб'єктом злочину може бути службова особа, якій надано право приймати працівника на роботу (поновлювати на роботі), звільняти його з роботи або документально оформляти таке прийняття (поновлення, звільнення), вирішувати питання щодо надання відпустки тощо, а також громадянин-підприємець, який використовує найману працю і має зазначені вище права щодо найманих працівників [14, с.456]. Ю.В. Гродецький називає окрім спеціальних й загальні його ознаки: «Суб'єкт злочину – спеціальний: фізична осудна особа, яка досягла 16 років та на яку покладений обов'язок дотримання законодавства про працю» [17, с.117].

На відміну від попередньої статті спеціальний суб'єкт злочину, передбаченого ст.173 КК України безпосередньо вказаний, ним може бути службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремих громадянин або уповноважена ним особа. М.І.Мельник дещо його уточнює та називає суб'єктом цього злочину також службову особу підприємства, установи, організації, та з уточненням, громадянина-підприємця, іншого громадянина, який уклав з працівником угоду про працю, або уповноважених ними осіб [14, с.458].

С.Я. Лихова суб'єктом злочинів, юридичні склади яких передбачені в диспозиціях ст. ст. 172, 173 КК України, визнає службових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також окремих громадян або уповноважених ними осіб, які є суб'єктами трудових правовідносин, а також вважає, що розмежувати дані злочини за суб'єктом не уявляється можливим [13, с.372].

Щодо ст.175 КК України наведемо визначення суб'єкта складу злочину сформульованого нами в результаті проведеного дослідження. Отже, суб'єктом злочину, передбаченого ст.175 КК України у запропонованій нами редакції доцільно вважати будь-якого керівника, що несе відповідальність за діяльність підприємства, установи або організації незалежно від форми власності чи фізичну особу – підприємця або яка провадить незалежну професійну діяльність і використовує найману працю (в чинній нормі зазначено «громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності») [25, с.135].

Але разом з тим, слід врахувати доводи В.В. Топчія, що не можна вважати керівників організацій, які здійснюють повноваження щодо недержавного пенсійного страхування (керівників адміністраторів недержавних пенсійних фондів, керівників страхових установ, банків), суб'єктами злочину, юридичні склади якого передбачено в диспозиції ст.175 КК України, і, що за наявності підстав, наприклад, корисливого мотиву, їх діяння слід кваліфікувати як злочини проти власності (наприклад, статті 191, 190, 192 КК України), або злочини у сфері господарської діяльності (наприклад, статті 200, 202, 231, 232

КК України), або злочини в сфері службової діяльності (наприклад, ст.ст. 364, 365, 366 КК України) [26, с.118-119].

Якщо протиріч у розумінні таких термінів, як «громадянин – суб'єкт підприємницької діяльності», «фізична особа – підприємець або яка провадить незалежну професійну діяльність і використовує найману працю», «громадянин-підприємець, який використовує найману працю» та «громадянин-підприємець, інший громадянин, який уклав з працівником угоду про працю» тощо, не виникає – вони по суті є подібними, то розуміння термінів «керівник» та «службова особа» потребує пояснень. Так відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» керівником належить вважати особу, що очолює підприємство, установу, організацію або відокремлений підрозділ (філіал, представництво, відділення тощо) [27, с.227]. Таким чином ми погоджуємося із зазначеним та думкою В.І. Павликівського, який вважає що, під керівником підприємства, установи, організації слід розуміти службову особу, яка здійснює управління діяльністю даного підприємства, установи або організації, а крім того має повноваження із розпорядження його фінансовими коштами, в тому числі пов'язані з виплатою заробітної плати [24, с.175]. Про відповідну тотожність цих понять свідчить і зазначена нами в цій частині дослідження судова практика, яка показує, що до відповідальності за розмежовуваними статтями як правило притягують директорів або фізичних осіб – підприємців (суб'єктів підприємницької діяльності). Саме вказані директори і є тими зазначеними в досліджуваних нами нормах КК України керівниками та службовими особами підприємств, установ або організацій незалежно від форми власності. Отже зробити відмежування вказаних тут злочинів за суб'єктом неможливо.

Розмежування злочинів за суб'єктивною стороною. Так як теоретичні аспекти щодо сучасного розуміння суб'єктивної сторони складів злочинів ми вже висвітлювали в нашій роботі [28], то перейдемо відразу до з'ясування суті їх розмежування за цією ознакою. В.М.Кудрявцев, такі властивості суб'єктивної сторони, які представляють собою відображення (можливість відображення) у свідомості суб'єкта об'єктивних ознак вчиненого і характеризують відношення до них суб'єкта тощо, називав такими, що тонко передають особливості різних злочинів, визначають її велике значення при розмежуванні злочинів, а також вважав, що правильне розуміння змісту суб'єктивних ознак того або іншого злочину дозволяє з високою точністю кваліфікувати зроблене діяння [8, с.147]. Названий цим вченим основний елементарний критерій розмежування злочинів за суб'єктивною стороною – форма вини, називають в своїх роботах чимало вчених, наприклад В.К. Матвійчук, І.О. Харь, В.М. Присяжний [11, с.122; 29, с.60-61] та інші. Як зазначає Л.П. Брич, форма вини є розмежувальною ознакою лише за умови, що однаковою є об'єктивна сторона злочину, ознаки якої відображаються у змісті вини [12, с.530]. Розмежувальна функція мотиву та мети злочину, що відображені поняттями, між якими існує відношення контрастності, об'єктивно не можлива, а відтак, такі мотив або мета злочину, що відрізняються у складах злочинів зі спільними ознаками, не визначають суміжності цих складів злочинів [12, с.534]. Також вагомим для нас є ще

один висновок зроблений Л.П. Брич у контексті саме розмежування злочинів за суб'єктивною стороною, а саме: «З усіх ознак суб'єктивної сторони розмежувальну функцію придатні виконувати лише форми вини. Але законодавцю варто покладати на форми вини розмежувальну функцію лише в разі крайньої потреби диференціювати кримінальну відповідальність саме за формою вини. Оскільки види умисної форми вини за своєю суттю один відносно одного не можуть виконувати ні розмежувальну функцію, ні бути ознаками, що визначають спеціальний характер кримінально-правової норми, ні бути додатковими ознаками норми про ціле, то за ними не можливо відрізнити склад злочину один від другого. Відповідно абсолютно необґрунтованими є такі законодавчі рішення, згідно з якими саме до відмінності видів умисної форми вини зводиться вся відмінність між складами злочинів зі спільними ознаками. Складів злочинів, де єдиною ознакою, за якою вони відрізняються, є вид умисної форми вини в законі бути не повинно.» [12, с.553]. Отже постає питання про те як визначити, чи передбачає той або інший склад злочину вини умисну або необережну чи допускає кожна з цих форм? Слід додати, що як зазначив Б.С. Нікіфоров усвідомити це можна різними шляхами. Форма вини може бути: а) прямо зазначена в законі; б) впливати зі змісту ужитих термінів або в) із вказівок закону на мотив, мету, або завідомість, що характеризує навмисний злочин, або г) впливати із системного тлумачення закону [30, с.117].

Безпідставна не виплата заробітної плати, грубе порушення законодавства про працю, як і грубе порушення угоди про працю вчинюється з прямим умислом, про що доводить аналіз поставлених Б.С. Нікіфоровим питань і переконують відповіді на них, які ми можемо знайти у наступних роботах [13, с.360, 373, 403; 14, с.456, 458, 463; 15, с.524; 17, с.117, 118, 120; 24, с.176-185; 26, с.126; 28, с.76-77] та інших. У всіх цих злочинах у відповідній частині не виплати саме заробітної плати мотиви та мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають. Отже зазначені склади злочинів саме за суб'єктивною ознакою, де форма вини є з прямим умислом, відрізнити один від іншого неможливо.

Як влучно зауважив М.І. Мельник, порушення законодавства про працю, вчинене з мотивів расової, національної, релігійної неприязні, за наявності інших необхідних ознак може бути кваліфіковане за ст.161 [14, с.456]. Також погоджуємося з цим вченим, що ця суб'єктивна ознака дає підстави кваліфікувати безпідставну не виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат за сукупністю злочинів, передбачених ст.161 та ст.175 КК України [14, с.430].

Висновок. Підбиваючи підсумки щодо розмежування складів злочинів, передбачених ст.ст.172, 173 та 175 КК України необхідно відзначити, що вони мають лише деякі відмінності за такими ознаками складу злочину: 1) за предметом складу злочину – у випадку коли ним є неофіційна заробітна плата; 2) за потерпілим – розмежування має місце, коли працівник працевлаштований офіційно або неофіційно, ще однією розмежувальною ознакою може бути його громадянство; 3) за деякими ознаками об'єктивної сторони складу зло-

чину (час вчинення злочину – коли відповідна не виплата здійснюється «менш як за один місяць» у випадках неофіційного оформлення).

Саме зазначені відмінності й пояснюють чому С.Я. Лихова та В.В. Топчій рекомендують об'єднати ці злочини [13, с.367, 407; 26, с.10-11, 190, 192]. Зокрема С.Я. Лихова пропонує об'єднати статті 172 та 173 КК України, а В.В. Топчій – виключити із назви ст.175 КК України та її ч.1 термінологічний зворот «заробітної плати». Розглянуті варіанти проведеного нами комплексного відмежування цих злочинів показують, що недоцільно ці склади злочинів об'єднувати в одну статтю КК України.

Провівши користуючись викладеними вище методологічними вимогами відмежування складу злочину безпідставна не виплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст.175 КК України) від інших складів злочинів, що потенційно могли б бути з ним суміжними (наприклад, статті 185, 186, 190, 191, 192, 210, 356, 364, 364-1, 365-2, 367 КК України тощо), ми не виявили жодного, який би відрізнявся від зазначеного лише однією ознакою. Отже слід відзначити, що за зазначеним вище критерієм В.М. Кудрявцева щодо визнання суміжними злочинами, таких, у яких склади мають усі спільні ознаки, крім однієї [8, с.128], досліджуваний нами злочин не є суміжним з наведеними вище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями) // Урядовий кур'єр від 13.07.1996, №129-130.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III (із змінами та доповненнями) // Голос України від 19.06.2001, №107.
3. ICFTU Campaign on the Non-Payment of Wages in Russia. – Access mode: <http://www.warwick.ac.uk/fac/soc/complabstuds/russia/campaign.doc>.
4. ILO. International Labour Conference. Session (91;2003;Geneva) [Reports]. – Geneva : ILO, 2003. Report 3 (P. 1B) : Protection of Wages: Standards and safeguards relating to the payment of labour remuneration. – Geneva : ILO, 2003 – xi, 346 p. – ISBN 92-2-112874-1.
5. World social protection report 2014-15 : building economic recovery, inclusive development and social justice / International Labour Organization. – Geneva: ILO, June 2014. – xxv, 336 S. : Tab., graph. Darst., Lit. S. 315-336. – ISBN 978-92-2-128660-8.
6. Global Wage Report 2014/15. ILO. Inclusive Labour Markets, Labour Relations and Working Conditions Branch / International Labour Organization. – Geneva: ILO, 05 December 2014. – 132 S. – ISBN 978-92-2-128664-6.
7. Convention concerning the Protection of Wages, 1949, No.95 (Entry into force: 24 Sep 1952) / Adoption: Geneva, 32nd ILC session (01 Jul 1949) – Status: Up-to-date instrument (Technical Convention). – Access mode: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C095#A27.
8. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М. : Юрист, 2004. – 304 с.
9. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: [навчальний посібник]. – Вид. 2-ге. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.

10. *Навроцький В.О.* Основи кримінально-правової кваліфікації: [навч. посібник] / В.О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
11. *Матвійчук В.К., Харь І.О.* Забруднення атмосферного повітря: кримінальна відповідальність, досудове слідство та запобігання: [монографія] / В.К. Матвійчук, І.О. Харь. – К. : Національна академія управління, 2013. – 272 с.
12. *Брич Л.П.* Теорія розмежування складів злочинів: монографія / Л.П. Брич. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 712 с.
13. *Лихова С.Я.* Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Лихова Софія Яківна. – К., 2006. – 529 с.
14. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 8-ме вид., перероб. і доп. – Х. : Фактор, 2011. – 1280 с.
15. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. – Т.1 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.
16. *Олейнічук О.М.* Кримінально-правове визначення об'єкта складу злочину, передбаченого ст.175 КК України / О.М.Олейнічук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Вип. 19. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2012. – 282 с. – С.84-87.
17. Кримінальне право України: Особлива частина: [підручник] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
18. *Гроиская Н.Ю.* Преступления в сфере оплаты труда и социальных выплат по уголовному законодательству Российской Федерации [Электронный ресурс]: ст.145.1 УК РФ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Москва : РГБ, 2007. – 199 с. (Из фондов Российской Государственной Библиотеки).
19. Кримінальне право. Загальна частина: [підручник] / За ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с.
20. *Олейнічук О.М.* Кримінально-правове визначення предмета злочину, передбаченого ст.175 КК України / О.М. Олейнічук // Юридична наука. – 2014. – №9. – 119 с. – С.65-76.
21. *Олейнічук О.М.* Потерпілий, як компонент структурної (складової) частини (елемента) об'єкта злочину, передбаченого ст.175 КК України // Актуальні проблеми суспільних дисциплін: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 27 березня 2015 року. – Умань : ПП Жовтий, 2015. – 152 с. – С.104-112.
22. *Олейнічук О.М.* Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст.175 КК України / О.М. Олейнічук // Юридична наука. – 2014. – №10. – 152 с. – С.62-73.
23. *Павликівський В.І.* Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров'я: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В.І. Павликівський; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2004. – 20 с.
24. *Павликівський В.І.* Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров'я: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Павликівський Віталій Іванович; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2004. – 222 с.
25. *Олейнічук О.М.* Суб'єкт складу злочину, передбаченого статтею 175 КК України / О.М. Олейнічук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – №1(147). – с.168. – С.130-136.

26. *Топчій В.В.* Кримінально-правова характеристика невиконання зарплатної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст.175 КК України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Топчій Василь Васильович. – К., 2009. – 271 с.

27. Про практику розгляду судами трудових спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 06.11.92 зі змінами від 25.05.98. / Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах та із загальних питань. – Х. : «Одіссей», 2002. – 400 с. – С.220-238.

28. *Олейнічук О.М.* Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст.175 КК України / О.М.Олейнічук // Юридична наука. – 2015. – №1. – 152 с. – С.72-80.

29. *Присяжний В.М.* Відмежування злочину «Порушення прав охорони вод», передбаченого статтею 242 Кримінального кодексу України, від суміжних злочинів та аналогічного адміністративного делікту / В.М.Присяжний // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 7. – С. 56-64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bmj_u_2011_7_10.pdf.

30. *Никифоров Б.С.* Применение общего определения умысла и норм Особенной части УК / Б.С. Никифоров // Советское государство и право. – 1966. – № 7. – С.117-199.

Олейнічук О.М. Відмежування складу злочину, передбаченого ст.175 КК України, від суміжних складів злочину

У статті досліджується відмежування складу злочину невиконання зарплатної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат від суміжних складів злочину.

Ключові слова: відмежування складу злочину, невиконання зарплатної плати, стипендія, пенсія, інші установлені законом виплати, суміжні склади злочину.

Олейнічук А.Н. Отмежевание состава преступления, предусмотренного ст.175 УК Украины, от смежных составов преступления

В статье исследуется отмежевание состава преступления безосновательной невыплаты заработной платы, стипендии, пенсии или других установленных законом выплат от смежных составов преступления.

Ключевые слова: отмежевание состава преступления, невыплата, заработная плата, стипендия, пенсия, другие установленные законом выплаты, смежные составы преступления.

Oleinichuk O.M. Delimiting of corpus delicti under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine from the adjacent corpus delicti

The article analyses delimiting of corpus delicti under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine concerning of groundless non-payment of wages, stipends, pensions and other payments established by the law from the adjacent corpus delicti.

Key words: delimiting of corpus delicti, non-payment, wage, stipend, pension, other payments established by the law, adjacent corpus delicti.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2015.

УДК 343

Olhovenko O.

IMPROVING REGULATIONS UNDER ART. 385 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

О.І. Ольховенко

здобувач кафедри

кримінального права та процесу

ВНЗ «Національна академія управління»

ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНИХ ПОЛОЖЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 385 КК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються вдосконалення нормативних положень, передбачених ст.385 КК України, мають важливе значення для практики застосування цієї статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність за той чи інший злочин займалися такі вчені, як: В.І. Борисов, М.І. Панов, В.О. Навроцький, В.К. Грищук, А.А. Музика, А.В. Савченко, О.І. Габро, В.М. Присяжний, В.І. Тютюгін, С.Ф. Денисов, О.М. Костенко, В.Я. Тацій, І.О. Харь, В.К. Матвійчук та ін. Проте стосовно вдосконалення положень ст. 385 КК України до цього часу відсутні напрацювання в існуючих публікаціях.

Мета статті полягає у вирішенні підходів щодо вдосконалення нормативних положень, передбачених ст.385 КК України.

Основні результати дослідження. Проведений у попередніх статтях аналіз кримінально-правового забезпечення належного отримання показань свідка, виконання обов'язків експертом, чи перекладачем, свідчить про те, що даний напрям є малодослідженим у вітчизняному кримінальному праві. Чинний кримінально-правовий інструмент щодо такої кримінально-правової охорони (ст.385 КК України) відстає від вимог сучасності. За таких умов наука кримінального права має звернути увагу на гострі питання, які стосуються проблем кваліфікації діяння, передбаченого ст.385 КК України та здійснити напрацювання в цьому напрямку теоретичних положень. Це дозволить забезпечити якісний підхід до постійного оновлення та вдосконалення кримінально-правових заборон, а саме відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст.385 КК України).

На сьогодні арсенал кримінально-правового захисту суспільних відносин, що забезпечують умови з охорони, регламентованої законами, належного отримання показань свідка, виконання експертом чи перекладачем своїх обов'язків і убезпечення від відмови цих осіб у виконанні покладених на них обов'язків, є недостатнім [1, с.88]. У таких умовах об'єктивною є необхідність

створення принципово нової або істотно зміненої і доповненої ст.385 КК України, яка б передбачала відповідальність за відмову свідка від давання показань або відмову експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків.

З цією метою ми скористаємося проведеними нами дослідженнями:

1) об'єктивної сторони злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків [2, с.93-110]; 2) порівняльно-правового дослідження злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст.385 КК України) з аналогічними злочинами за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав [3, с.85-93], а також формулювання чинного закону «ст.385 КК Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків

1. Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді або під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України, –

Карається...

2. Не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом...» [4]

До позитивних положень, що стосуються об'єктивної сторони злочину передбаченого ст.385 КК України у нашому дослідженні, які можна було б використати для вдосконалення цієї статті, є те: 1) що автори не вірно визначають обов'язкові ознаки прояву зовні цього злочину, наприклад, щодо діяння (В.І. Гютюгін, А.В. Наумов) стверджують, що цей злочин вчиняється шляхом бездіяльності [5, с.879; 6, с.479]; Ю.І. Кулешов акцентує увагу на тому, що об'єктивна сторона цього злочину характеризується як шляхом дії, так і бездіяльності [7, с.253-254]. Є.В. Фесенко та Т.В. Варфоломеева зосереджують увагу на тому, що цей злочин вчиняється шляхом дії та в певній обстановці [8, с.470]. Наше звернення до термінології, яка використовується в диспозиції ст.385 КК України свідчить, що «відмова» означає «...відповідь про небажання ... виконати прохання, наказ...» [9, с.174]. Натомість термін «відмовлення», свідчить, що це «... дія за значенням відмовляти...» [9, с.174]. У той же час термін «відмовляти» означає «...давати відповідь про небажання ... виконати наказ...» [9, с.174]. Виходячи із аналізу змісту цих термінів слід вважати, що відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків у суді означає – це дія (відповідь) про небажання свідка давати показання або небажання виконувати покладені обов'язки (це стосується експерта чи перекладача).

Стосовно припису ч.1 ст.385 КК України «...відмова свідка від давання показань...», то мова тут йде про ознаку об'єктивної сторони злочину, дію-тіло-

рухи, які відбуваються при таких обставинах, коли особа, яка є свідком, по-перше, повинна вести себе пасивно, давати правдиві показання під час досудового слідства, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою Комісією Верховної Ради України чи дізнання (ч.2 ст. 66 КПК України, ч.1 ст.385 КК України), а не відмовлятися від давання показань, тобто не діяти всупереч приписам ч.1 ст.385 КК. По-друге, оскільки в цьому випадку мова йде про форму суспільно-небезпечної поведінки, дію – тілорухи, а саме відмову свідка від давання показань, то такі дії завдають істотної шкоди відносинам у сфері правосуддя.

З метою подальшого поглибленого розуміння карного діяння «відмова свідка від давання показань» звернемося до його описання в юридичних джерелах. Так Є.В. Фесенко та Т.В. Варфоломеева впевнені, що відмова буде злочинною, якщо вона висловлена або об'єктивізована в певній формі – листі, телефонограмі тощо [8, с.470]. Ю.В. Александров, О.А. Чуваков під відмовою свідка від давання показань розуміють пряму заяву про це в усній чи письмовій формах [10, с.826; 11 с.804]. В.І. Тютюгін наполягає на тому, що відмова від виконання дій (обов'язків) давання показань свідка, є ухилення особи, викликаного як свідок, від виконання покладеної на неї процесуального обов'язку давати показання полягає у: а) відкритій, ясно вираженій та категоричній заяві винного (в усній чи письмовій формі) про своє небажання давати показання; б) неправдивій заяві про відсутність поінформованості за справою; в) замовчуванні окремих фактів чи обставин у показаннях [5,с.879]. Аналіз цих точок зору свідчить, що більш привабливим є судження Є.В. Фесенка, Т.В. Варфоломеевої, Ю.В. Александрова та О.А. Чувакова на розуміння відмови як злочинної. Проте не можна погодитися з твердженням з цього питання стосовно відмови, висловленим професором В.І. Тютюгіним, а саме в частині «...ухилення особи, викликаного, як свідок, від виконання покладеного на неї процесуального обов'язку давати показання...»[5,с.879]. Адже за ухилення за викликом як свідка існує лише адміністративна відповідальність і може застосовуватися привід. Крім того, неправдива заява про відсутність поінформованості за справою, а також замовчування окремих фактів чи обставин у показаннях слід кваліфікувати за ст.384 КК України, а не за ст.385 КК України. У той же час відкрита, ясно виражена та категорична заява винного (а на нашу думку фізичної особи) в усній чи письмовій формі про небажання давати показання ще не свідчить про можливість кваліфікації таких дій за ст. 385 КК України.

Аналіз термінів у попередніх публікаціях дає підстави стверджувати, що «поважні причини» – це такі, які серйозні за своїм змістом, характером, достатні для виправдання яких-небудь вчинків, дій [2, с.101]. Крім того термін «виконання» означає «...Дія за значенням виконувати, виконати». Натомість термін «виконувати» свідчить, що це «...Здійснювати що-небудь, реалізувати завдання, наказ...» [9, с.137]. Термін «покласти» означає «...доручати комусь, чомусь виконання певного завдання // Зобов'язувати когось що-небудь робити...» [9, с.1026]. У той же час термін «обов'язок», означає «...Те, чого треба беззастережно дотримуватися, що слід безвідмовно виконувати...» [9, с.813]. Дослідження цих термінів дає нам підстави стверджувати, що виконання

покладених на них обов'язків означає реалізацію завдання, яке доручено комусь, яке повинно беззастережно дотримуватися, безвідмовно виконувати. Проте враховуючи те, що диспозиція ст. 385 КК України має бланкетний характер, нам потрібно стосовно обов'язків свідка та експерта і перекладача звернутися до ч.1 ст.65 КПК України, де зазначається, що свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка в цьому випадку викликана для давання показань [12]. Отже, свідком у кримінальному провадженні не може бути фізична особа, якій не відомі або не можуть бути відомі обставини справи, які підлягають доказуванню під час кримінального провадження. Проте, якщо виходячи з положень ч.1 ст.65 КПК особа є свідком, то слідчий прокурор, слідчий суддя, суд перед допитом осіб, зазначених в абзаці першому цієї частини, зобов'язані роз'яснити їм право відмовитися давати показання [12], а також попередити свідка про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду [12].

Отже, згідно п.2 ч.2 ст.66 КПК України свідок зобов'язаний давати показання і такий обов'язок виходить від свідка, а не є чимось, що доручається йому до виконання чимось, тобто покладається на нього чимось, крім Закону (це означає, що це передбачалось законом, а закон це не суб'єкт покладання обов'язків). Тому положення Закону (ч.1 ст.38 КПК України) «...відмова свідка від давання показань...» є вивіреним і належним.

Виходячи із задекларованого нами порядку в пошуку забороненої ст. 385 КК України поведінки розглянемо таку стосовно експерта. Так, згідно ст. 69 КПК України експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [12]. У відповідності з положеннями ч. 5 ст. 69 КПК України «...експерт зобов'язаний: 1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований і об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його; 2) прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту; 3) забезпечити збереження об'єкта експертизи...; 4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості... [12]. Крім того, експерт невідкладно повинен був повідомити особу, яка його залучила чи суду, що доручив провадження експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів» [12]. Також у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє клопотання особі, яка призначила експертизу, чи суду, що доручив її проведення, щодо його уточнення або повідомлення про неможливість проведення експертизи за поставленим запитанням або без залучення інших осіб [12].

Слід зазначити, що заборона, яка стосується експерта в ч.1 ст.385 КК України має бланкетний характер, а отже потрібно розкрити положення Закону «...покладених на них обов'язків...». Це дає нам ще підставу звернутися до п.1.1. Інструкції «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», де зазначається: «Призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі експертизи та дослідження) судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (далі експертні установи) та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ (далі експерти), їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз на оформлення їх результатів здійснюються у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства України, Митним кодексом України, Законами України «Про судову експертизу», «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності та цією Інструкцією...» [13].

Згідно п.1.3. цієї Інструкції відповідно до чинного законодавства за дорученням правоохоронних органів, посадових осіб Державної податкової адміністрації України, Державної митної служби, на замовлення адвокатів, захисників та осіб, які самостійно захищають свої інтереси, та їх представників, нотаріусів банківських установ, страхових компаній, а також інших юридичних і фізичних осіб виконують експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи (результати – письмові висновки експертних досліджень) [13]. Підставою для проведення експертиз «...відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом) або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження...» [13]. Таким чином, у цьому випадку є виправданим положення закону (ст.385 КК), що на експерта покладається виконання обов'язків проведення експертиз (експертних досліджень), які відбуваються після подання органом (особою), який (яка) її призначив (ла) (залучив (ла) експертиза), матеріалів, оформлених згідно з вимогами процесуального законодавства та цієї Інструкції [13].

Оскільки в ч.1 ст.385 КК України зазначається, що заборона поширюється на «...відмову експерта ... без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді або під час провадження досудового слідства здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України чи дізнання», то це означає, що криміналізована активна дія, а саме «відмова», а не просто невиконання покладених на експерта обов'язків. Таким чином цей злочин з боку експерта може вчинятися лише активними діями, а не шляхом бездіяльності, тобто не ухилянням від виконання обов'язків. Положення, що стосуються перекладача в ч.1 ст.385 КК України, свідчить про бланкетний характер диспозиції в цій частині. Так, згідно ст. 68 КПК України «У разі необ-

хідності у кримінальному провадженні перекладі пояснень, показань або документів сторона кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача)» [13]. У відповідності з ч.3 ст.68 КПК України «перекладач зобов'язаний: 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; 2) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим кодексом; 3) здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом...» [12]. Перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки [12].

Слід звернути також увагу на те, що в цьому випадку криміналізована така дія, як відмова (і далі по тексту диспозиції ст. 385 КК України). Отже, стосовно перекладача, описана в ч.1 ст.385 КК України відмова перекладача є активною дією.

Недоліки в конструюванні норм, обумовлені також певною мірою відсутністю порівняльно-правового дослідження положень ст.385 КК України і аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав. Як свідчить проведення нами такого порівняльно-правового дослідження, що в кримінальному законодавстві зарубіжних держав є правові приписи, які заслуговують на сприйняття вітчизняним законодавцем. Так, в ст.331 КК Киргизької республіки, передбачена також відповідальність потерпілого від давання показань [14]. Відповідальність потерпілого за відмову від давання показань, передбачена в ст.421 КК Республіки Казахстан [15]. Таку ж відповідальність потерпілого від давання показань містить ст.240 КК Республіки Узбекистан [16] та ст.308 КК Російської федерації [17], а також ст. 402 КК Республіки Білорусь [18].

Визначені нами положення стосовно потерпілого є важливими для встановлення істини у кожній справі, що відбувається у кримінальному провадженні, цивільному, адміністративному судочинстві, впливає на строки розгляду справ. Інші приписи ст.385 КК України є більш пріоритетними ніж в зарубіжному кримінальному законодавстві

Висновки. 1) На підставі викладеного можна запропонувати редакцію ст. 385 КК України:

«ст.385 КК Відмова свідка чи потерпілого від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків

1. Відмова свідка чи потерпілого від давання показань або відмова експерта чи перекладача без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді або під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України, –

Карається...

2. Не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом...».

2) Слід звернути увагу на те, що КК Республіки Польща [19], Республіки Болгарія [20], КК Швейцарія [21], КК Японії [22], КК Норвегії [23], КК Іспанії [24, с.1-218], не передбачають кримінальної відповідальності за відмову свідка чи потерпілого від давання показань або відмову експерта чи перекладача без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді або під час провадження досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ольховенко О.І.* Безпосередній об'єкт злочину, передбачений ст.385 КК України / О.І. Ольховенко // Юридична наука. – 2015. – №1. – С. 81-90.
2. *Ольховенко О.І.* Об'єктивна сторона злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта від виконання покладених на них обов'язків / О.І. Ольховенко // Юридична наука. – 2015. – №5. – С. 93-110.
3. *Ольховенко О.І.* Порівняльно-правове дослідження злочину, передбаченого ст. 385 КК України і аналогічних злочинів за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав / О.І. Ольховенко // Юридична наука. – 2015. – №12. – С. 85-93.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001р. №2341 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25-26. – Ст.131.
5. *Тютюгін В.І.* Злочини проти правосуддя (ст. ст. 371–376, 380, 381, 382–386, 388–394, 396–397) / В.І. Тютюгін // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. – Т.2: Особлива частина [Ю.В. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.] / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид. допов. – Х. : Право, 2013. – С.841–910; *Чуванов О.А.* Преступлення против правосудия / О.А. Чуванов // Уголовный кодекс Украины: Под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков, ООО «Одиссей», 2001. – С.774–835.
6. *Наумов А.В.* Российское уголовное право: [курс лекцій]: В 3т. – Т.3. Особенная часть (главы XI – XXI) / А.В. Наумов. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 656с.
7. *Кулешов Ю.И.* Преступления против правосудия / Ю.И. Кулешов // Полный курс уголовного права: В 5 т.; Под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А.И. Коробеева. Т.V. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – С. 194–339.
8. *Фесенко Є.В., Варфоломеева Т.В.* Коментар до ст. 385 КК України / Є.В. Фесенко, Т.В. Варфоломеева // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. – Т.2: за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка, – 3-ге вид. перероб. та допов. – К. : Алерта; КНТ, Центр учбової літератури, 2009. – С. 469–472.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / з дод. і доп. // Уклад. голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1172 с.
10. *Александров Ю.В.* Злочини проти правосуддя / Ю.В. Александров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: За станом за-ва і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001р.; За ред. С.С. Яценка. – К. : А.С.К., 2002. – С.804–844.
11. *Чуванов О.А.* Преступления против правосудия / О.А. Чуванов // Уголовный кодекс Украины: Под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков, ООО «Одиссей», 2001. – С.774–835.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4657-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №9–10. – №11–12, №13. – Ст.88.

13. Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України №53/5 від 8.10.98р. в редакції наказу Міністерства юстиції України №1950/5 від 26.12.2012р. // Офіційний вісник України. – 2012. №1950/5. – Ст. 91.

14. The Kirghiz Penal code / Adopted by the Legislative Y26 Assembly of the Zhogorku Kenesh of the Kirghiz Republic of September 18, 1997. In the wording of The Laws of the Kirghiz Republic No. 124 of September 21, 1998, No. 141 of December 9, 1999, No.77 of July 23, 2001, No.92 of November 19, 2001, No.36 of March 12, 2002 / Preface by Vice-Procurator of St. Petersburg, Candidate of Law A.P.Stukanov and Deputy-Chief of the Procuracy Department of St. Petersburg, Candidate of Law P.Yu. Konstantinov.— St. Petersburg: “Yuridicheski Center-Press”, 2001. – 352 p.

15. The Kazakh Penal Code / Act No. 167 of the Republic of Kazakhstan of July 16, 1997 (The Gazette of the Parliament of the Republic of Kazakhstan, 1997, No. 15-16, art. 211). Introduction by Minister of Justice of the Republic of Kazakhstan, D. J., prof. I.I. Rogov – St. Petersburg: “Yuridichesky Center Press”, 2001-p. 466.

16. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (с изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 г.). Вступительная статья М.Х. Рустамбаева, А.С. Якубова, З.Х. Гулямова. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 338 с.

17. Уголовный кодекс Российской Федерации от 24 мая 1996 г. в редакции от 23.07.2013 г. (с измен., – всиупающим в силу с 01.09.2013 г.) / принят Гос. Думой 24 мая 1997 г. Вступил в действие 1 янв. 1997 г. – М. : Б. и., 1997. – 351 с.

18. Уголовный кодекс Республики Беларусь/ Вступ. статья А.И. Лукашова, Э.А. Саркисовой. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 474 с.

19. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch – St Petersburg ”Yundichesky Centei Press”, 2001 – 234 p.

20. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 298p.

21. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 366p.

22. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 226p.

23. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 366p.

24. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

Ольховенко О.І. Вдосконалення нормативних положень, передбачених ст.385 КК України

У статті проведено дослідження положень, які сприяють вдосконаленню ст.385 КК України. Використано зарубіжний досвід, який сприяє реформуванню приписів закону (ст. 385 КК України). Запропонована нова редакція ст. 385 КК України.

Ключові слова: вдосконалення, нормативні положення, об'єктивна сторона, порівняльно-правова характеристика.

Ольховенко А.И. Совершенствование нормативных положений, предусмотренных ст.385 УК Украины

В статье проведено исследование положений, которые способствуют совершенствованию ст.385 УК Украины. Использован зарубежный опыт, который способствует реформированию предписаний закона (ст. 385 УК Украины). Предложена новая редакция ст. 385 УК Украины.

Ключевые слова: совершенствование, нормативные положения, объективная сторона, сравнительно-правовая характеристика.

Olhovenko O. Improving regulations under Art.385 of the Criminal Code of Ukraine

This article presents the research provisions that help improve century. 385 of the Criminal Code of Ukraine. Used international experience, which promotes reform edicts of the law (Art. 385 of the Criminal Code of Ukraine). A new version of Art. 385 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: *improvement, regulations, the objective side, comparative legal description.*

Стаття надійшла до редакції 09.09.2015.

УДК 343

Orlov Y.

THE CONCEPT OF A CRIME UNDER ART. 158-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Ю.В. Орлов*аспірант кафедри**кримінального права та процесу**ВНЗ «Національна академія управління»*

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.158-2 КК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Дослідження і формулювання поняття злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму важливо для теорії кримінального права та правозастосовної практики. Це зумовлює нас до проведення поглибленого дослідження цієї надто важливої проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проведенням такого дослідження в кримінальному праві займалися такі вчені, як: В.Я. Тацій, М.І. Панов, В.П. Тихий, В.І. Борисов, І.О. Харь, В.М. Присяжний, В.О. Навроцький, В.К. Грищук, В.І. Тютюгін, П.П. Андрушко, А.А. Музика, В.К. Матвійчук та ін. Проте, їх дослідження стосувалися поняття певної системи злочинів або інших злочинів. До цього часу не запропоноване визначення злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму.

Мета статті полягає у з'ясуванні поняття злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму.

Основні результати дослідження. З'ясування суті та визначення кримінально-правового поняття злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ст.158-2 КК України) має велике значення для правильної кваліфікації цього виду діяння винного і зміцнення законності, відіграє важливу роль у боротьбі із зазначеними злочинами. В контексті вищенаведеного необхідно зауважити, що в юридичній літературі ще не розроблені питання, які стосуються кримінально-правового поняття злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму, відсутнє однозначне розуміння його змісту та ознак. У низці наукових досліджень висвітлюються фрагментарно питання, що тією чи іншою мірою пов'язані із незаконним знищенням виборчої документації або документів референдуму. Крім того, серед авторів опублікованих праць з цієї тематики відсутнє визначення цього злочинного діяння.

Маючи такий дослідницький фундамент, як аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст.158-2 КК України [1]

спробуємо сформулювати кримінально-правове визначення злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму. Проте скористаємося зазначеними об'єктивними і суб'єктивними ознаками. Так, об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони виборчої документації або документів референдуму, що знаходяться на зберіганні у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України від їх незаконного знищення або пошкодження поза встановлених строків їх зберігання після проведення виборів або референдуму. Ми також з метою майбутнього визначення задекларованого предмета нашого дослідження, звернемося до предмета злочину [2, с.93], що нами аналізується. Таким предметом є виборча документація, яка складається виборчими комісіями будь-якого рівня в процесі їх діяльності з організації відповідних виборів, їх проведення, опрацювання, списків виборців, підрахунку бюлетенів (голосів), встановлення підсумків голосування та їх оприлюднення, які подаються виборчими комісіями суб'єктами (учасниками) виборчого процесу, та які знаходяться, згідно типової номенклатури справ комісії на зберіганні у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів у межах строків встановлених для їх зберігання; 2) предметом злочину у формі знищення документів референдуму є документи такого процесу, які складаються комісіями з всеукраїнського референдуму та місцевих референдумів у процесі їх діяльності з ініціювання та організації відповідних референдумів, їх проведення, підрахунку бюлетенів (голосів), встановлення підсумків голосування та їх оприлюднення, які подаються відповідними комісіями з референдуму та які знаходяться, згідно типової номенклатури справ відповідних комісій на зберіганні у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії України після проведення референдуму у встановлені строки для їх зберігання; 3) ці ж предмети злочинів характерні і для вчинення цього злочину у формі пошкодження виборчої документації або документів референдуму.

Для формулювання поняття злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму потрібно охопити й об'єктивну сторону цього діяння. Слід зазначити, що цей злочин може вчинятися як шляхом дії так і бездіяльністю. Для цього злочину характерні такі дії та бездіяльність: 1) незаконне знищення виборчої документації поза встановлені строки їх зберігання у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії України після проведення виборів; 2) незаконне знищення документів референдуму поза встановленим строком їх зберігання у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії України після проведення референдуму; 3) незаконне пошкодження виборчої документації поза встановлені строки їх зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів; 4) незаконне пошкодження документів референдуму поза встановлених строків їх зберігання у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії після проведення референдуму [4, с.135].

Наступна ознака об'єктивної сторони цього злочину це час його вчинення. Під місцем вчинення злочину взагалі потрібно розуміти територію, інше місце, яка характеризується фізичними, соціальними і правовими категоріями, де було розпочато, продовжено чи припинено злочинне діяння [5, с. 133]. Місцем вчинення злочину, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України, є державні архівні установи та Центральна виборча комісія. Слід зазначити, що без з'ясування місця вчинення цього злочину особа, що застосовує закон, не може встановити в діянні особи складу злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України як підставу для її притягнення до кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що поряд з такими ознаками об'єктивної сторони злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму як діяння (дія або бездіяльність), місце вчинення злочину, час як обов'язкова об'єктивна умова вчинення цього злочину має важливе значення у процесі здійснення його кримінально-правової кваліфікації. Час вчинення злочину в значній мірі визначає зміст предмета доказування, форми здійснення якого закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України і розроблюються в цьому сенсі кримінальною процесуальною наукою.

Як нам уявляється, що загальновизнаним є положення про те, що час вчинення злочину як ознака об'єктивної сторони конкретного складу злочину сприймається у розумінні певного часового періоду, протягом якого вчинено злочин [6, с. 397].

Отже на підставі викладеного час вчинення злочину — це певний проміжок часу або певний часовий період, описаний в диспозиції кримінально-правової норми, або такий, що впливає з її змісту, що має кримінально-правове значення, в який виконана об'єктивна сторона злочину або злочин було продовжено, або припинено. Проте, наше завдання з'ясувати цю ознаку (час вчинення злочину), виходячи з описання її в диспозиції ст. 158-2 КК України. Її описання ми маємо знайти виходячи із Закону таким чином: «... поза встановленим строком зберігання...», «... після проведення виборів або референдуму...» [1].

На підставі викладеного під часом вчинення злочину слід розуміти — певний проміжок часу або певний часовий період, описаний в диспозиції кримінально-правової норми, або такий що впливає з її змісту, що має кримінально-правове значення, в який виконана об'єктивна сторона злочину або злочин було продовжено або припинено. Виходячи з вищевикладеного часом вчинення злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму, є часовий період після проведення виборів або референдуму поза встановленим строком їх зберігання.

Таким чином, об'єктивна сторона цього злочину характеризується дією або бездіяльністю, місцем та часом вчинення злочину.

Наступна ознака цього злочину, яка відноситься до суб'єктивних ознак складу злочину є суб'єкт злочину. За ч.1 ст.158-2 КК України суб'єктом злочину може бути фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яка до моменту вчинення злочину досягла 16-річного віку [7, с.180].

Ще одна суб'єктивна ознака цього злочину, яка необхідна для формулювання поняття злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму є суб'єктивна сторона цього злочину. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України характеризується виною у формі умислу. Умисел для цього злочину може бути лише прямим [8, с.122].

Висновки. На підставі проведеного дослідження спробуємо сформулювати кримінально-правове визначення незаконного знищення виборчої документації або документів референдуму, як діяння (синонім злочину): 1) «Під кримінально-правовим незаконним знищенням виборчої документації або документів референдуму слід розуміти умисну заборону КК України дію або бездіяльність суб'єкта, що посягає на суспільні відносини, які забезпечують умови (стосунки) з охорони виборчої документації або документів референдуму від їх знищення або пошкодження поза встановленим строком їх зберігання у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдуму, які полягають у незаконному знищенні або пошкодженні виборчої документації або документів референдуму поза встановленим строком зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдуму та вчиненні тих самих діянь за попередньою змовою групою осіб або членом виборчої комісії чи іншою службовою особою з використанням влади або службового становища у відповідному місці та в певний час»; 2) сформульоване поняття має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення (ігнорування такого підходу призводить до помилок у правозастосовній діяльності); 3) таке визначення дає змогу, по-перше, досить чітко усвідомити суспільну небезпеку подібних злочинів і значення боротьби з ними, по-друге, дає можливість глибоко проаналізувати конкретний склад злочину, відмежувати його від суміжних складів злочину, правильно кваліфікувати діяння винної особи та з'ясувати соціальну обумовленість криміналізації цього діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Орлов Ю.В. Безпосередній об'єкт злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму / Ю.В. Орлов // Юридична наука. – 2015. – № 1. – С.91-100.
3. Орлов Ю.В. Предмет злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму / Ю.В. Орлов // Юридична наука. – 2015. – №2. – С.99-112.
4. Орлов Ю.В. Об'єктивна сторона злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму / Ю.В. Орлов // Юридична наука. – 2015. – №8. – С.134-157.
5. Мороз В.Г. Поняття місця вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину / В.Г. Мороз // Юридична наука. – 2014. – №5. – С. 103–122.
6. Малинин В.Б. Причинна зв'язь в уголовном праве / В.Б. Малинин. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2000. – 416 с.

7. Орлов Ю.В. Суб'єкт злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму / Ю.В. Орлов // Юридична наука. — 2015. — № 11. — С.172-188

8. Орлов Ю.В. Суб'єктивна сторона злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму / Ю.В. Орлов // Юридична наука. — 2015. — №9. — С.122-133.

Орлов Ю.В. Поняття злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України

У статті на підставі з'ясування об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму, запропоноване визначення цього злочину.

Ключові слова: поняття злочину, незаконне знищення, виборча документація, незаконне пошкодження документів референдуму, місце вчинення злочину, час вчинення злочину.

Орлов Ю.В. Понятие преступления, предусмотренного ст. 158-2 УК Украины

В статье, на основании выяснения объективных и субъективных признаков преступления незаконное уничтожение избирательной документации или документов референдума, предложено определение этого преступления.

Ключевые слова: понятие преступления, незаконное уничтожение, избирательная документация, незаконное повреждение документов референдума, место совершения преступления, время совершения преступления.

Orlov Y. The concept of a crime under Art. 158-2 of the Criminal Code of Ukraine

The article is based on the elucidation of objective and subjective elements of a crime of illegal destruction of election documents or documents of the referendum, the proposed definition of the crime.

Keywords: the crime, the illegal destruction of election documents, illegal damage referendum documents, the place of the crime, a crime.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015.

УДК 343

А.М. Соловйова

*кандидат юридичних наук,
докторант Класичного Приватного університету*

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКРАДЕННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ АБО ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ

Soloviova Alina

*Candidate of Juridical Sciences
Doctoral student
of Classical Private University*

TO THE ISSUE OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR THEFT OF ELECTRICAL OR THERMAL ENERGY

Generation, transmission and distribution of electrical energy involve many operational losses. Whereas, losses implicated in generation can be technically defined, but transmission and distribution losses cannot be precisely quantified with the sending end information. This illustrates the involvement of nontechnical parameter in transmission and distribution of electricity. Overall technical losses occur naturally and are caused because of power dissipation in transmission lines, transformers, and other power system components [1, p. 1114].

Electricity theft is a major concern for the utilities. With the advent of smart meters, the frequency of collecting household energy consumption data has increased, making it possible for advanced data analysis, which was not possible earlier.

Electricity power theft takes place in a variety of forms and thrives with the support of people from different walks of life: utility staff, consumers, labour union leader, political leaders, bureaucrats and high level utility officials.

The problem challenging power utilities worldwide is the electricity, in other words using electricity from utility company without the company's consent. Significantly, it is enough to destroy the entire power sector of country. According to source 20% losses means the masses would have to pay extra 20% in terms of electricity tariffs. This paper discusses the problem of electricity theft as well as proposed new method for calculate and judge the seal braking and also whether electricity stealing is happened or not [2, p. 512-513].

In criminal legal doctrine ambiguously addressed the issue of recognition of the "fluid" (tap water, electricity, gas) as things, in a number of countries, the legislator chose to highlight the abduction as an independent property crime (Albania, Austria, United Kingdom, Vanuatu, Germany, Iran, Spain, Colombia,

Côte d'Ivoire, Cuba, Latvia, Lithuania, Moldova, Panama, Paraguay, El Salvador, United States, Switzerland, Sweden, Estonia).

The Criminal Code of Ukraine has an article 188-1 "Theft of electrical or thermal energy through its unauthorized use".

The article provides for criminal liability behind theft of electrical or thermal energy through its unauthorized use without metering (if use of metering is required) or by intentional damage of meter instruments or in any other manner, if such actions caused considerable damage.

According to p. 2 art. 188-1 the same actions committed repeatedly or upon prior conspiracy of a group of persons, or if they caused damage in large amounts shall be punishable by imprisonment for a term up to three years [3].

The criminal laws of some other states equalized electricity and other forms of energy to the property (Italy, the Republic of Korea, France, Japan).

Gas and electricity theft are dealt with in New York State in ways that closely resemble practice in the UK; however a significant difference is the presence in N.Y. State's procedures of a requirement for administrative hearings of disputes between consumers and their supply company by the Public Service Commission. Stealing gas and electricity (typically "meter tampering", or "intentional diversion" by small landlords or small commercial enterprises) is a crime under the N.Y. Penal Law. Prosecution is rare and this is believed to be due to the universal service provisions of the N.Y. Home Energy Fair Practices Act under which continuous residential electric and gas service is declared to be a public policy [5].

Rubens Alexandre de Faria, Keiko V. Ono Fonseca and Bertoldo Schneider Jr. note that smart meters (gas, electricity, water, etc.) play a fundamental role on the implementation of the Smart Grid concept. Nevertheless, the rollout of smart meters needed to achieve the foreseen benefits of the integrated network of devices is still slow.

Among the reasons for the slower pace is the lack of trust on electronic devices and new kinds of frauds based on clever tampering and collusion. These facts have been challenging service providers and imposing great revenues losses. This paper presents a use case of forensics investigation procedures applied to detect electricity theft based on tampered electronic devices. The collusion fraud draw our attention for the involved amounts (losses) caused to the provider and the technique applied to hide fraud evidences [6].

Thomas B. Smith highlights four kinds of "electricity theft" are prevalent in all power systems. The extent of the theft will depend upon a variety of factors—from cultural to how the power utility is managed.

1) Fraud is when the consumer deliberately tries to deceive the utility. A common practice is to tamper with the meter so that a lower reading of power use is shown than is the case.

2) Stealing electricity. Electricity theft can be arranged by rigging a line from the power source to where it is needed bypassing a meter. In South Asian countries this practice is quite common in poor residential areas where those wanting electricity may not have lines allocated and may not be able to pay if they were con-

nected. Called the kunda system in Pakistan, this practice is often accepted by power managers as a fact of life in poor communities.

3) Billing irregularities can occur from several sources. Some power organizations may not be very effective in measuring the amount of electricity used and unintentionally can give a higher or lower figure than the accurate one.

4) Unpaid bills. Some persons and organizations do not pay what they owe for electricity. Residential or business consumers may have left the city or an enterprise has gone bankrupt.

Vrushali V.Jadhav, Soniya S.Patil, Rupali V.Rane, Swati R.Wadje identify methods used to commit theft fall into the Following broad categories: A. Connection of supply without a meter Connection of supply without a meter following disconnection for nonpayment or by "squatters" occupying empty properties. B. Bypassing the meter with a cable It connected into the supply side of the metering installation (i.e. the meter terminals, the metering cables, the cut-out or the service cable). C. Interfering with the meter to slow or stop. The disc, including use of electrical devices which stop the meter or cause it to reverse (so-called black boxes). D. Interfering with the timing control Equipment used for two rate tariffs to obtain a cheaper rate. Methods (C) and (D) usually involve removal of official (certification) seals and/or company seals [7].

Electricity thefts may occur in different forms. From available literature and practical daily reports in Nigeria, the common ways include bypassing (illegal tapping of electricity from the feeder), meter tampering (by grounding the neutral wire as it does not measure readings) and physical methods to evade payment of bills. The basic method of stealing electricity is a direct wire-connection to a main power route passing a shop or a house so that electricity can flow to the consumer without crossing the electric meter installed by a government agency which is responsible for providing electrical services to customer [8].

There are different types of theft done all over the world. Huge amount of power theft are done by tapping from line or bypassing the meter, According to a study 80% of the total theft detected all over the world is from residential buildings and 20% from commercial and industrial premises.

(A) Meter Tampering: Customers tamper the meter by grounding the neutral wire, this causes the meter to assume an incomplete circuit and it does measure the meter reading. (B) Meter bypass: The input terminal and output terminal of the energy meter has been shorted by a wire. This act prevents energy from been registered in the meter. (C) Illegal terminal taps of overhead lines on the low tension side of the transformer: Primarily, electricity theft affects the power sector as a whole, tapping of the low tension side of the transformer result in overloading which causes tripping and can lead to blackout. (D) Illegal tapping to bare wires or underground cables: This is the most used method for theft of power. 80% of total power theft all over the world is done by direct tapping from line. The consumer taps into a direct power line from a point ahead of the energy. This energy source is unmeasured in its consumption and procured with or without switches. (E) Unpaid bills: Non-payment of bills by individuals, government institutions and untouchable VIPs results in utility running at a loss and a must continually increase in

electricity charges. (F) Billing irregularities: This incorporates the inaccurate meter reading taken by bribed servicemen and intentional fixing of the bill by office staffs in exchange of illicit payments from the consumers [8].

Azerbaijan is set to impose new penalties for theft of natural gas, electric power and thermal energy are being determined in Azerbaijan. The first paragraph of article 282 of the newly-developed Code of Administrative Offences envisages that individuals will face fines from AZN 100 up to AZN 150, officials from AZN 800 up to AZN 1,000, legal entities from AZN 2,000 up to AZN 2,500 for a damage up to AZN 1,000 as a result of the theft of natural gas, electric power and thermal energy [9].

An analysis of the criminal legislation of foreign states suggests that the subject of crimes against property recognized not only things in the material sense, but the benefits are not of a material nature: Law services (utilities, telephone, television, mail, transport and restaurant services and entertainment) documents, information, intellectual property, law requirements and other intangible assets. Traditionally in contemporary Ukrainian science of criminal law, offense subject is usually viewed as a material substance (for example, Articles 185-187) containing the subject of controversy recognizing the abduction of such intangible goods such as electrical or thermal energy.

Thus, electricity thefts are of many types. Electricity theft is a problem shared by all utilities and customers. Theft of energy or equipment costs billions of dollars annually, and more importantly, those stealing energy can create dangerous situations for themselves, the general public, emergency responders and utility workers, in addition to violating electrical and natural gas codes.

REFERENCES:

1. *Patil Sagar*. Electrical power theft detection and wireless meter reading / Sagar Patil , Gopal Pawaskar , Kirtikumar Patil // International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology. – № 4, Vol. 2, 2013. – P.1114-1119.

2. *Kalaivani R*. GSM Based Electricity Theft Identification in Distribution Systems / R. Kalaivani , M .Gowthami , S. Savitha, N. Karthick, S. Mohanvel // International Journal of Engineering Trends and Technology (IJETT) – № 10, Vol. 8, 2014. – P.512-516.

3. Criminal Code of Ukraine // Electronic resource: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview>

4. *Fitch Martin*. Electricity and gas theft / Martin Fitch, Cosmo Graham // Electronic resource: <https://www2.le.ac.uk/departments/law/research/cces/documents/ETHEFT.pdf>

5. *Rubens Alexandre de Faria*. Collusion and fraud detection on electronic energy meters: a use case of forensics investigation procedures / Alexandre de Faria Rubens, Keiko V. Ono Fonseca, Bertoldo Schneider Jr // Electronic resource: <http://www.ieee-security.org/TC/SPW2014/papers/5103a065.PDF>

6. *Smith Thomas B*. Electricity theft: a comparative analysis / Thomas B.Smith // Electronic resource: <http://www.provedor.nuca.ie.ufrj.br/eletrobras/estudos/smith1.pdf>

7. *Jadhav Vrushali*. Wireless Power Theft Detection/ Vrushali V.Jadhav, Soniya S.Pati,l Rupali V.Rane, Swati R.Wadje // Electronic resource: <http://www.ijecscse.org/papers/apr2012/Wireless-Power-Theft-Detection.pdf>

8. *Damian O. Dike* Minimizing Household Electricity Theft in Nigeria Using GSM Based Prepaid Meter / Dike Damian , Obiora Uchechukwu // Electronic resource: [http://www.ajer.org/papers/v4\(01\)/I0401059069.pdf](http://www.ajer.org/papers/v4(01)/I0401059069.pdf)

9. Azerbaijan determines new penalties for theft of natural gas, electric power and thermal energy // Electronic resource: <http://www.infoaz.org/new/index.php/en/culture/26056-dzolor-bladz-k-azerbaizhan-determines-new-penalties-for-theft-of-natural-zhas-eledztridz-power-and-thermal-enerzhy#sthash.UyrdYZpt.dpuf>

Soloviova Alina. To the issue of criminal responsibility for theft of electrical or thermal energy

The article analyzes criminal responsibility for the theft of electrical or thermal energy. It reveals the difference these issues the criminal codes of some foreign countries.

Keywords: *crime, theft, property damage, electrical energy, thermal energy.*

Соловійова А.М. До питання про кримінальну відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії

У статті аналізується кримінальна відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії. Розкривається різниця в законодавчому вирішенні цих питань кримінальними кодексами окремих зарубіжних держав.

Ключові слова: *злочин, крадіжка, майнова шкода, електрична енергія, тепла енергія.*

Соловьева А.Н. К вопросу об уголовной ответственности за похищение электрической или тепловой энергии

В статье анализируется уголовная ответственность за похищение электрической или тепловой энергии. Раскрывается разница в законодательном решении этих вопросов уголовными кодексами отдельных зарубежных государств.

Ключевые слова: *преступление, кража, имущественный вред, электрическая энергия, тепловая энергия.*

Стаття надійшла до редакції 12.09.2015.

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
УГОЛОВНОЕ ПРОЦЕСУАЛЬНОЕ ПРАВО
CRIMINAL PROCEDURAL LAW**

УДК 343.137.9

Arakelyn R.F.

**SOME ASPECTS OF INTRODUCTION THE MEDIATION
INSTITUTE IN CRIMINAL PROCEEDING OF UKRAINE**

Р.Ф. Аракелян
здобувач кафедри
кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ
ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Дослідження процесу активізації впровадження розробленої нами новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні України зумовлено: міжнародно-правовими зобов'язаннями та положеннями вітчизняних стратегічних нормативно-правових актів, які передбачають створення альтернативних позасудових способів регулювання кримінальних конфліктів; потребами потерпілих в кримінальному провадженні; вадами традиційного кримінального провадження, зокрема, незначною кількістю та якістю кримінальних процесуальних дій, які були вчинені слідчими відносно потерпілих за кримінальними правопорушеннями невеликої, середньої тяжкості та кримінальними правопорушеннями проти власності, на стадії досудового розслідування (слідства).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідженні вітчизняних засад консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, який заснований на концептуальному міжнародно-правовому доробку належить В.В. Землянській, В.І. Галаган, В.К. Гришук, В.М. Куц, Ю.Нікітіну. Незважаючи на проаналізовані науковцями здобутки у досліджуваній проблематиці в науковій літературі, зокрема, у вітчизняних правників бракує системно-емпіричних досліджень, заснованих на вивченні та узагальненні потреб цільової аудиторії, до якої належать службові особи органів досудового розслідування та потерпілі у конкретному кримінальному провадженні.

Метою статті є висвітлення підсумків проведеного нами системно-емпіричного дослідження потреб цільової аудиторії, до якої належать службові особи органів досудового розслідування та потерпілі у конкретному кримінальному провадженні, відносно активізації та шляхів впровадження розробленої нами новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні України.

Основні результати дослідження. Новоутворене (новосформоване) явище, процес матеріального чи духовного спрямування (призначення) зумовлює потребу в його апробуванні з метою одержання максимально істинної інформації відносно нього. Новоутвореному явищу притаманні ознаки актуалізації, у новітньому філософському словнику актуалізація розгортається як «дія, спрямована на пристосування чого-небудь до умов певної ситуації, а у суб'єктивно-ідеалістичному вченні абсолютизація принципу діяльності й отождолення реальності з активністю суб'єкта» [1, с. 18]. У науковій літературі іноді без будь-яких застережень і обґрунтувань для атестації впровадження застосовуються поняття актуалізації та реалізації. Проте у філософії зміст цих термінів доволі чітко встановлений, так, зокрема, під актуалізацією мається на увазі поняття, яке позначає зміну буття, його перехід із стану можливості в стан дійсності [2, с.198]. Термін впровадження тісно переплітається із терміном матеріалізація. Так, у «Новому тлумачному словнику української мови» зазначається, що поняття «матеріалізувати» означає «втільовати що-небудь у матеріальній, конкретній формі, уречевлювати» [3, с.585]. А в «Новому тлумачному словнику української мови» пояснюється, що реалізувати означає «здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя, виконувати завдання, плани тощо» [4, с.881]. Загальнонауковий аспект вирішення проблеми визначення змісту поняття впровадження притаманний науковим дослідженням у різних галузях знання – від історії й методології науки до окремих наукових теорій, так, «впровадження є розв'язанням об'єктивної суперечності між наукою і виробництвом шляхом його перетворення у внутрішню суперечність власне виробництва» [5, с.28]. У сучасній довідниковій літературі реалізація розглядається як: здійснення наміченого плану, програми, проекту; відпускання продукції і одержання оплати за неї, перетворення майна, товару або цінних паперів на гроші; реалізація позики розміщення позики [6, с.483]. У філософському енциклопедичному словнику реалізація визначається як «перехід від покладання реального, тобто від припущення про те, що існуючий поза мисленням предмет, предмет у собі, протистоїть або може протистояти нам, до власного пізнання реального, тобто до пізнання того, що воно існує в собі, без протиставлення акту пізнання Реалізувати щось означає усвідомити реальність факту» [7, с.717].

Показником досягнення бажаного та фактичного ефекту є емпірична складова. Шлях до одержання такого ефекту детермінує активізацію процесу впровадження. Під терміном «впровадження» розуміють стан практичного використання прогресивних, новаційних ідей, винаходів, результатів наукових досліджень (інновацій). Впровадження прямо чи побічно вимагає кардинальної перебудови, перепрофілювання прийнятного, усталено-традиційного стану

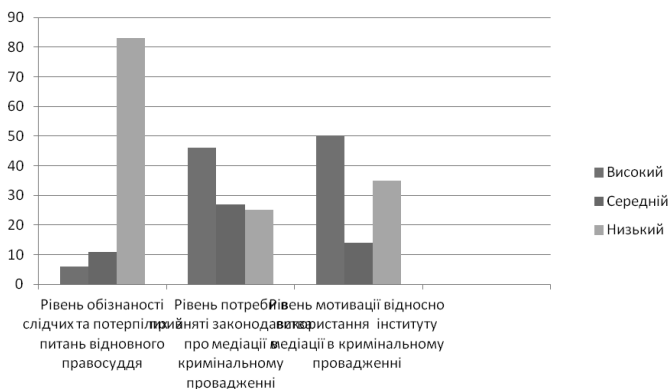
в будь-якій сфері пізнання та життєдіяльності з метою покращення (поліпшення) функціонування [8, с.154]. Впровадження інновацій завжди пов'язане із ризиком не отримання бажаних результатів та втратою і неповерненням вкладених майнових (матеріальних), людських, фінансових ресурсів та часу. Впровадження характеризується поступовим переходом традиційної системи до нової і супроводжується сумнівами та надіями відносно адаптивності та дієвості функціонування нової системи в сучасних умовах.

Процес впровадження складається із декількох етапів, зокрема, *дослідного впровадження, виробничого впровадження та серійного впровадження, що зумовлено досягненнями науки, інноваціями* [9, с.14]. Запропонована нами, новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні знайшла своє практичне втілення у розробленому нами проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». *Проект Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні»* був розроблений із урахуванням: міжнародно-правових норм, стандартів та (сучасних дієвих програм медіації) [10, с. 77] досягнень у сфері відновного правосуддя, взагалі та інституту медіації, зокрема, нагальних потреб національної практики кримінального провадження та побажань, міркувань, потреб цільової аудиторії, до яких належать представники правоохоронних органів України та особи, які мають кримінальний процесуальний статус потерпілих у певному кримінальному провадженні. **Наукове розроблення вищевказаного проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» складає перший етап впровадження**, який у подальшому підлягає сприйняттю та схваленню уповноваженими представниками органів державної влади України задля наявності законних підстав практичного створення та подальшого успішного функціонування.

Вивчення потреб цільової аудиторії виявили нижчевикладені результати. Так, спостерігається низький рівень обізнаності уповноважених представників правоохоронних органів та потерпілих у відповідному кримінальному провадженні відносно сутності, призначення відновного правосуддя, взагалі, та інституту медіації в кримінальному провадженні, зокрема, що в свою чергу зумовлює необхідність широкомасштабного навчання та поширення інформації відносно сучасних дієвих механізмів та моделей відновного правосуддя, які успішно впровадженні в правову систему провідних зарубіжних країнах та які мають схожі із вітчизняною правовою системою показники. Вищезазначена необізнаність слідчих з питань законодавчої регламентації відновного правосуддя істотно вплинула на параметри вибору оптимальних варіантів за підсумками анкетування слідчих та потерпілих п'яти територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві. Так, 64 % слідчих – респондентів п'яти територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві не відомі сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації та лише 35 % слідчих зазначили про те, що їм відомі деякі міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації. Також, спостерігається дуже низький рівень обізнаності слідчих – респондентів відносно європейських стандартів в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя в контексті розбудови інституту медіації в кримінальному процесуально-

му законодавстві України, оскільки лише 39% слідчих відомі вищевказані європейських стандартів в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя, а 60% опитаних слідчих не мають жодного уявлення відносно європейських стандартів в сфері політики внутрішніх справ та правосуддя.

Спостерігається необізнаність про анкетованих респондентів відносно положень Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09. 1999 р. «Про медіацію в кримінальних справах» [11] та положень Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. [12], зокрема, 68% про анкетованих слідчих не відомі положення Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09. 1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах» та положення Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р., а 17% слідчих-респондентів взагалі ухилилися від відповіді на задане питання і лише 14 % слідчих респондентів заявили про власну обізнаність відносно ключових сутнісних положень Рекомендації Ради Європи № R 19 від 15.09. 1999 р. «Про посередництво в кримінальних справах» та положень Рамкового рішення Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р. Вищевказані статистичні данні визначили компетенційну складову про анкетованих респондентів, що в свою чергу істотно вплинуло на кількісно-якісні показники проведеного анкетування, зокрема, відносно відповіді на питання «чи може медіація виступати в якості альтернативи традиційному кримінальному провадженню?», оскільки на дане питання 40% слідчих відповіли негативно (на противагу 39% слідчих, які відповіли позитивно, а 19% слідчих не змогли відповісти на це питання), що зумовлено не знанням основ відновного правосуддя і не правильним сприйняттям питання та навмисною підміною понять так як функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні не виключає і не замінює функціонування традиційного кримінального провадження (Дивись Рис 1.1.).

*Рис.1.1. Узагальнені результати статистичних даних розроблені за підсумками анкетування слідчих та потерпілих територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві**

*Джерело: Розробка автора

Потреби потерпілих в кримінальному провадженні, в першу чергу, спрямовані на одержання сатисфакції в повному розмірі + відшкодування моральної шкоди завданої кримінальним правопорушенням [13, с. 28]. При цьому, більшість потерпілих не одержують вищевказаних сатисфакцій та як наслідок не задоволені рівнем компетентності співробітників МВС України, що в причинно-наслідковому зв'язку обумовлює високий рівень не довіри до традиційного кримінального провадження і активізує високий рівень цікавості до інститутів відновного правосуддя (Дивись Рис. 1.2.).

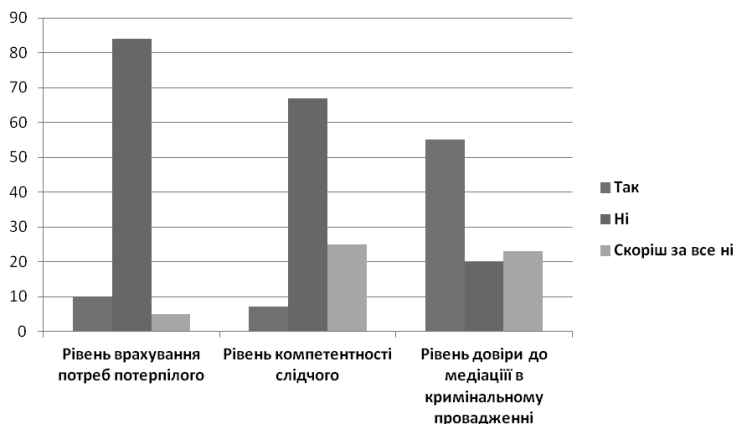

Рис. 1.2. Узагальнені результати статистичних даних розроблені за підсумками анкетування слідчих та потерпілих територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві*

*Джерело: Розробка автора.

Виявлено нагальну потребу у впровадженні консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що детерміновано вадами традиційного кримінального провадження, зокрема, *незначною кількістю та якістю кримінальних процесуальних дій*, які були вчинені слідчими відносно потерпілих за кримінальними правопорушеннями невеликої, середньої тяжкості та кримінальними правопорушеннями проти власності, на стадії досудового розслідування (слідства). Так, **лише**: 11% про анкетованих респондентів потерпілих із 100% потерпілих респондентів були повідомлені їх процесуальні права та обов'язки передбачені КПК України; 17% потерпілих із 100% про анкетованих потерпілих респондентів були повідомленні про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; 1% потерпілих із 100% потерпілих респондентів мали змогу подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, заявляли відводи та клопотання, які були взяті до відома та враховані; 22% про анкетованих потерпілих із 100% потерпілих респондентів за наявності відповідних підстав були забезпечені безпекою відносно себе, близьких родичів чи членів їх сімей, майна та житла; 12% про

анкетованих потерпілих із 100% потерпілих респондентів мали можливість вільно надавати пояснення, показання та мали можливість відмовитися їх давати; 16% потерпілих із 100% потерпілих респондентів мали можливість оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК України без перешкод; 8% *про анкетованих потерпілих із 100% потерпілих респондентів одержали відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом*; 10% *про анкетованих потерпілих із 100% потерпілих респондентів мали можливість безперешкодно знайомилися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо них кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому КПК України, у тому числі після відкриття матеріалів в порядку передбаченому ст.290 КПК України, а також, безперешкодно знайомилися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо них кримінального правопорушення, у випадку закриття такого провадження. При цьому, про анкетованими потерпілими респондентами було заявлено, що їм створювалися перешкоди пов'язані із:* наданням можливості застосовувати з додержанням вимог КПК України технічних засобів при проведенні процесуальних дій, в яких вони бажали брали участь; одержанні копій процесуальних документів та письмових повідомлень у випадках передбачених КПК України. *Лише від 20% про анкетованих потерпілих із 100% потерпілих респондентів було негайно прийнято та зареєстровано заяву про кримінальне правопорушення, визнано їх потерпілими, при цьому, жодний із потерпілих своєчасно не отримував від уповноваженого органу, до якого він подавав заяву, документ, що підтверджує його прийняття і реєстрацію.*

Вищевикладений стан речей є неприйнятним для правової, демократичної, гуманістично та соціально налаштованої держави та виявляє явну не повагу до прав людини в кримінальному судочинстві та активізує нагальну потребу в реформуванні традиційної кримінальної юстиції в бік впровадження «інституту медіації в кримінальному провадженні», оскільки концептуальні положення останнього в першу чергу покликані враховувати весь спектр потреб, інтересів потерпілого [14, с.49]. Нагальна потреба у реформуванні вищевказаної інституційної основи, також, обумовлена потребами потерпілих, оскільки 48 % про анкетованих потерпілих респондентів бажали б надати (довірити) медіатору (фахівцю в сфері відновного правосуддя), який не є співробітником МВС України право на вирішення кримінальної справи. При цьому, 91 % потерпілих від мети покарання у кримінальному провадженні відносно їх самих бажать одержати сатисфакції в повному розмірі + відшкодування моральної шкоди завданої кримінальним правопорушенням. Одержання сатисфакції в кримінальному провадженні є основною мотиваційною складовою активізації зазначеної процедури [15, с.15] (Дивись Рис.1.3).

Рівень довіри потерпілих до співробітників МВС України відносно обрання міри покарання для правопорушника

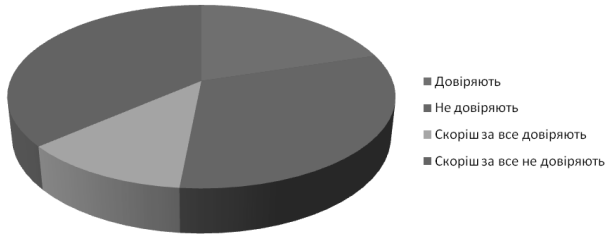

Рис. 1.3. Рівень довіри потерпілих до співробітників МВС України відносно обрання міри покарання для правопорушника *

* Джерело: Розробка автора за підсумками проведеного анкетування слідчих та потерпілих територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві.

Деякі кримінальні процесуальні аспекти регламентації процедури медіації в кримінальному провадженні, які викладені в розробленому нами проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» **в футурологічному аспекті практичного впровадження** були вивчені за підсумками анкетування **слідчих** п'яти територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві, Так, 33% про анкетованих слідчих вважають, що начальник слідчого відділення за погодженням з Прокурором повинен вирішувати питання про направлення кримінальної справи на процедуру медіації. Більше половини про анкетованих слідчих, зокрема, 59% та не значна частина потерпілих, зокрема, 35% зазначають про доцільність застосування інституту медіації між потерпілим та правопорушником на будь-якій стадії кримінального провадження. При цьому, значна кількість слідчих респондентів (58% слідчих) та не значна кількість потерпілих респондентів (21% потерпілих) вважають за доцільне автономність функціонування служб медіації в кримінальному провадженні (69% слідчих) та підтримують думку про загальнодоступність та доступність на будь-якій стадії кримінального провадження функціонування процедури медіації в кримінальному провадженні.

Наразі, спостерігається не послідовність думки тих слідчих, які визнають автономний характер функціонування служб медіації в кримінальному провадженні та натомість зазначають про підпорядкування служб медіації в кримінальному провадженні Міністерству внутрішніх справ України (такої думки дотримуються 52% слідчих), при цьому, 43% слідчих та 38% потерпілих не підтримують такої позиції, оскільки вважають принцип автономності визначальною правовою категорією, яка визначає особливий правовий та організаційно-правовий статус створення та функціонування служб медіації в кримінальному провадженні, які повинні бути в безпосередньому підпорядкуванні новоствореної Національної служби медіації в кримінальних справах, остання в свою чергу буде підпорядкована Міністерства юстиції України.

Створення Національної служби медіації в кримінальних справах має визначальне практичне значення, яке активізує широкомасштабне використання аналізованого дієвого механізму та забезпечить надання послуг медіації в кримінальних справах в усіх регіонах України, аналогічної думки підтримують 52% слідчих респондентів на противагу 48% слідчих респондентів, які вважають, що послуги медіації в кримінальному провадженні будуть надаватися лише в деяких регіонах України, що обумовлено дефіцитом державного бюджету України. Заслуговує уваги думка слідчих відносно раціоналізації фінансово-економічних витрат, які активізують функціонування інституту медіації в кримінальному провадженні, так 19% слідчих вважають, що фінансування таких витрат повинно провадитися «за рахунок правопорушників», така позиція заслуговує уваги, але на початковому етапі реформування матеріальні ресурси правопорушників є недостатніми та в кінцевому наслідку детермінують загрозу досягнення основної мети реформування кримінальної юстиції. З метою не допущення фіаско необхідним вбачається акумулювання грошових коштів, як за рахунок правопорушників так і за рахунок вітчизняних централізованих та децентралізованих фондів-коштів.

На сучасному етапі економічної та політичної кризи в Україні ми погоджуємося з думкою міноритаріїв, при цьому, вважаємо за доцільне зазначити, що реформування кримінальної юстиції в бік створення акредитованих публічних та приватних служб медіації в кримінальних справах не може провадитися на етапі економічної, політичної стагнації та занепаду оскільки за таких умов одержить фіаско. Запропонований нами шлях реформування кримінальної юстиції в бік створення та функціонування дієвих механізмів відновного правосуддя націлений на перспективу в майбутньому за умови стабільної економічної, соціальної та політичної ситуації в країні. Запропоновані нами кримінальні процесуальні ініціативи в аспекті активізації процедури медіації в кримінальному провадженні були охоче підтримані слідчими респондентами. Так, 44 % слідчих респондентів вважають, що процедуру медіації в кримінальному провадженні слід активізувати з моменту надходження ухвали суду, чи постанови прокурора про направлення кримінальної справи на процедуру медіації в кримінальному провадженні. Слідчими респондентами (58% слідчих підтримали запропонований підхід) підтримано, запропоновані нами, законодавчі ініціативи, які обумовлені законодавчою регламентацією правового статусу та повноважень голови служби медіації в кримінальних справах, які в свою чергу, обмежуватимуться виключно розподілом процесуальних актів, контролем за своєчасним, повним, всебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні та вчиненням інших законодавчо визначених повноважень.

Окрім вищевказаного, спостерігаються *різновекторні параметри оцінки* слідчими та потерпілими п'яти територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві *деяких процесуальних аспектів регламентації інституту медіації в кримінальному провадженні*. Так, 77% слідчих вважають, що програми медіації між потерпілим та правопорушником повинні провадитися відносно кримінальних правопорушень

невеликої тяжкості, проти власності. При цьому, 80 % слідчих та 91 % потерпілих вважають, що програми медіації між потерпілим та правопорушником повинні провадитися у відношенні насильницьких кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, які вчинені вперше неповнолітніми правопорушниками.

Спостерігається серед респондентів не бажання поширювати аналізований інститут відновного правосуддя на тяжкі кримінальні правопорушення (79% респондентів виступили проти вчинення такої законодавчої дії). Різновекторність та не уніфікованість підходів слідчих спостерігається відносно визначення підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні, так, 28% слідчих вважають, що до підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні слід віднести кримінальні правопорушення невеликої тяжкості, 12% слідчих вважають, що підставою ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні повинні бути необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості, 15% слідчих вважають, що підставами ініціювання медіації в кримінальному провадженні повинні бути кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності, 5% слідчих вважають, що підставою ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні повинні бути кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, а 37% слідчих вважають що підставами ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні повинні бути кримінальні правопорушення: невеликої тяжкості; необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості; невеликої та середньої тяжкості проти власності; невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. *Відношення потерпілих відносно підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні, також, має різновекторний характер*, оскільки 47 % потерпілих вважають, що така процедура повинна провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, 21% потерпілих вважають, що така процедура повинна провадитися відносно кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, 17% потерпілих вважають, що така процедура повинна провадитися відносно кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи.

Практичне «виробниче» та «серійне» впровадження новаційної, консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, з метою вивчення подальших шляхів вдосконалення, підлягає періодичному апробуванню в аспекті вимірювання ефективності майбутнього функціонування законодавства про медіацію в кримінальному провадженні.

Висновки. Дослідження процесу активізації впровадження розробленої нами новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні України виявили нижчевикладені узагальнення.

Так, термін «впровадження» прямо чи побічно вимагає кардинальної перебудови, перепрофілювання прийняттого, усталено-традиційного стану в будь-якій сфері пізнання та життєдіяльності з метою покращення (поліпшення) функціонування. **Процес впровадження складається із декількох етапів**, зокрема, *дослідного впровадження, виробничого впровадження та серійного впровадження, що зумовлено досягненнями науки, інноваціями*. **Наукове розроблення нами проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» складає перший етап впровадження**, який в подальшому підлягає сприйняттю та схваленню уповноваженими представниками органів державної влади України задля наявності законних підстав практичного створення та подальшого успішного функціонування.

Впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України **обумовлено**: потребами потерпілих в кримінальному провадженні; вадами традиційного кримінального провадження, зокрема, **незначною кількістю та якістю кримінальних процесуальних дій**, які були вчинені слідчими відносно потерпілих за кримінальними правопорушеннями невеликої, середньої тяжкості та кримінальними правопорушеннями проти власності, на стадії досудового розслідування (слідства).

Під час дослідження виявлено **різновекторні параметри оцінки** слідчими та потерпілими територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві **деяких процесуальних аспектів регламентації інституту медіації в кримінальному провадженні**. Серед проанкетованих респондентів виявлено не бажання поширювати аналізований інститут відновного правосуддя на тяжкі кримінальні правопорушення, також, різновекторність та не уніфікованість підходів слідчих спостерігається відносно визначення підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні.

Встановлено, що **практичне «виробниче» та «серійне» впровадження** новаційної, консенсуальної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, з метою вивчення подальших шляхів вдосконалення, підлягає періодичному апробуванню в аспекті вимірювання ефективності майбутнього функціонування законодавства про медіацію в кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Воробьева С.В.* Актуализация / С.В. Воробьева, Ю.А. Коршунов // Новейший философский словарь / сост. А.А. Грицанов. – Мн. : Изд-во В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
2. *Греков Л.И.* Актуализация / Л.И. Греков // Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – М. : Республика, 2001. – 719 с.
3. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. - К. : Вид-во «Аконіт», 1999. – Т. 3. – 928 с.
4. Новий тлумачний словник української мови : У 4 т. - К. : Вид-во «Аконіт», 1999. – Т. 2. – 912 с.
5. *Рассохин В.П.* Механизм внедрения достижений науки: политика, управление, право / В.П. Рассохин. – М. : Наука, 1985. – 286 с.

6. Словник іншомовних слів / уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с.
7. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1993. – 840 с.
8. Юридична енциклопедія в 6 т. – Т. 3: Юридична енциклопедія / За ред. Ю.С. Шемшученка та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 2008. – 789 с.
9. Building an Institutional Framework for Regulatory Impact Analysis – (RIA) / OECD, 2008. – P. 14.
10. *Dittenhoffer, Tony and Ericson, Richard* The Victim Offender Reconciliation Program: A Message to Correctional Reformers / Dittenhoffer, Tony and Ericson, Richard. – University of Toronto Law Journal, 1983. – P. 77-83.
11. Рекомендація №R (99) 19 (від 15. 09. 1999 р.) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про медіацію в кримінальних справах» // Відновне правосуддя в Україні: Щоквартальний бюлетень. – 2005. – №1–2. – С. 50–53.
12. Рамкового рішення Ради ЄС «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року // Международное право в избранных документах. – М. : Изд-во ИМО 2009. – 793 с.
13. *Galaway, B. and J. Hudson* Criminal Justice, Restitution, and Reconciliation / Galaway, B. and J. Hudson. – Criminal Justice Press, 2000. – P. 27-39.
14. *Michael E.* The Moral Worth of Retribution: character and emotions / Eric Michael. – London, 1987. – P. 49-60.
15. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Survey of Victim-Offender Mediation Programs in the United States (NCJ 176350) / U.S. Department of Justice – New York, 2000. – P. 14-27.

Аракелян Р.Ф. Деякі аспекти активізації впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України

У статті досліджуються ключові аспекти активізації впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні України. Висвітлено підсумки проведеного нами системно-емпіричного дослідження потреб цільової аудиторії, до якої належать службові особи органів досудового розслідування та потерпілі у конкретному кримінальному провадженні, відносно активізації та шляхів впровадження розробленої нами новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні України.

Ключові слова: процес впровадження, інститут медіації в кримінальному провадженні України, новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні.

Аракелян Р.Ф. Некоторые аспекты активизации с целью внедрения института медиации в уголовном производстве Украины

В статье исследуются ключевые аспекты активизации с целью внедрения института медиации в уголовном производстве Украины. Освещены итоги проведенного нами системно-эмпирического исследования потребностей целевой аудитории, к которой относятся должностные лица органов досудебного расследования и пострадавшие в конкретном уголовном производстве, относительно активизации и путей внедрения разработанной нами новационной модели института медиации в криминальном производстве Украины.

Ключевые слова: процесс внедрения, институт медиации в уголовном производстве Украины, новационная модель института медиации в уголовном производстве.

Arakelyn R.F. Some aspects of introduction the mediation institute in criminal proceeding of Ukraine

In this article are researched key aspects of introduction the mediation institute in criminal proceeding of Ukraine. In this article we have illuminated results of systemic empirical research regarding demands of target audience, which includes officers of preliminary investigation and victims in the criminal proceedings, which were connected with activation and implementation the innovation model of mediation institute in criminal proceeding of Ukraine.

Keywords: implementation process, the institution of mediation in criminal proceedings of Ukraine, Institute of innovation model of mediation in criminal proceedings.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015.

УДК 343.13

Bukhonskyi S.

THE PROBLEM OF INFORMATION REFERENCE (INFORMATION RETRIEVAL AND RECORD) SYSTEMS USE IN PRE-TRIAL INQUIRY

С. О. Бухонський

*Завідувач сектору трасологічних видів досліджень та обліків
відділу криміналістичних видів досліджень та обліків
Херсонського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України,
аспірант кафедри
кримінального процесу та криміналістики
ВНЗ «Класичний приватний університет»*

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- ДОВІДКОВИХ (ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ Й ОБЛІКОВИХ) СИСТЕМ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Постановка проблеми. Під час досудового розслідування першочергове значення має інформація про осіб, що вчинили чи могли вчинити злочини, або причетні до них, про нерозкриті злочини, про походження і належність виявлених речових доказів, включаючи різні види слідів. Швидко одержання таких даних багато в чому залежить від ефективного використання систем обліків різних об'єктів, що перебувають у сфері діяльності правоохоронних органів.

В історичному аспекті, нагальну потребу у кримінальній реєстрації з метою протидії злочинності, встановлення злочинців можна простежити з моменту виникнення держави і становлення державності. На всіх етапах розвитку держави основною метою реєстрації був ефективний захист суспільства від осіб, які порушують закон. Потреба суспільства в інформації про злочинців була причиною створення багатьох засобів і способів кримінальної реєстрації на ще до криміналістичному етапі її розвитку. Вивчення різноманітних джерел свідчить, що реєстрація, яка виникла у примітивних формах, збагатилася в подальшому низкою різноманітних науково обґрунтованих способів [8, с. 138-139].

Відсутність такої єдиної, узгодженої системи кримінального обліку (реєстрації), відповідно, тягне за собою відсутність науково розробленої та організаційно забезпеченої техніки (методики) й навіть концепції їхнього комплектування та функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню питань, що пов'язані з кримінальною реєстрацією свого часу були присвячені роботи: А.І. Вінберга, І.О. Возгриня, Є.П. Іщенко, Д.П. Рассейкіна, В.І. Терещенка, М.В. Терзієва, І.М. Якимова та інші.

В останні роки особливої уваги цій проблематиці приділяли науковці: Т.В. Аверьянова, Ф.Г. Амінев, Г.Е. Волкова, Р.О. Дьоміна, К.В. Калюга, Н.О. Корнієнко, М.О. Міловідова, Є.В. Назаркін, О.В. Пахомов, Е.О. Разумов, Р.О. Усманов, С.О. Ялишев та інші.

Останніми роками зростає інтерес до вдосконалення кримінальних обліків всіх рівнів і створення нових видів обліку. Але інноваційних – таких, що докорінно змінять діючу концепцію обліків та реєстрації доказової інформації – проектів процедур збирання та дослідження доказової інформації не запропоновано. З використанням можливостей таких інформаційних систем зростає якість експертних досліджень за рахунок збільшення обсягів експертної інформації та доказової інформації у цілому. Можна відмітити також зв'язок між створенням нових та вдосконаленням існуючих обліків і підвищенням якості її отримання. У тих експертних підрозділах, де активно займалися систематизацією слідів рук, взуття, мікрочастинок тощо, помітно зростала результативність і якість вилучення таких об'єктів під час отримання інформації.

І, погоджуючись з одним із перелічених авторів [6, с. 99], на шляху реалізації Концепції Національної програми інформатизації, а також наказу МВС України Про створення Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України, наказу Про інформаційні системи органів внутрішніх справ України, Наказу Держкомстату України Про затвердження концепції інформатизації органів державної статистики, Плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» важливе постійне вдосконалення роботи з обліковою інформацією в відповідності до вимог сьогодення.

Ми вже не кажемо про те, що навіть зацікавленні особи не мають достатньої інформації про наявні обліки, їхній склад, можливості використання під час кримінального провадження чи боротьби зі злочинністю у цілому.

Мета статті полягає у дослідженні проблеми застосування інформаційно-довідкових (інформаційно-пошукових й облікових) систем у досудовому розслідуванні.

Основні результати дослідження. Нагальні потреби сучасності вимагають докорінно змінити не тільки вітчизняну систему (чи, вірніше, розрізнену деяку кількість (масу) облікової системи реєстрації) оперативних, слідчих, експертних підрозділів, чергової частини тощо органів внутрішніх справ в одержанні вичерпної інформації спонукають до створення і розробки нових видів обліків, реєстрації об'єктів за новими, раніше не використаними ознаками [15, с.20]; але й докорінно помінати підхід до її формування та функціонування на базі Єдиної мережі й головне єдино-підпорядкованого центру.

Треба зважати на те, що коли ми вирішуємо питання формування кримінальних обліків (системи реєстрації) та роботи з ними – ми стикаємося з великою кількістю інформації.

Ефективна робота з такою інформацією – запорука успіху реалізації функції забезпечення криміналістикою (як системою певних науково-теоретичних положень й як практичних закономірностей дій) та слідчих (розшукових) дій.

Сьогодні різного роду виявлену, закріплену криміналістично-значиму інформацію фіксують, накопичують, обробляють, систематизують і зберігають у спеціально створених інформаційно-пошукових системах правоохоронних органів, які називають криміналістичними обліками [9, с. 298], і які повинні слугувати аналізу цієї уніфікованої маси даних. З цією метою, на нашу думку, така система повинна відповідати наступним вимогам (вирішувати завдання):

- виконувати інформаційно-технічне забезпечення (ІТ-забезпечення);
- формування та забезпечення функціонування інформаційно-облікової пошукової системи;
 - в установленому порядку здійснювати збір, отримання, обробку, узагальнення, накопичення, зберігання, аналіз, надання та використання інформації;
 - забезпечити формування інформаційного масиву за принципом поділу (фізіо-біологічних, соціальних та психологічних ознак особи);
 - вдосконалити форму/картку введення/зберігання даних та електронний аналог;
 - забезпечити аналіз та розробку масиву пошукової інформації;
 - мати кодований шлях до доступу (перелік органів, структур, осіб, які мають право доступу);
 - мати кодований шлях для внесення змін (перелік органів, структур, осіб, які мають таке право);
 - забезпечити співвідношення/зв'язок мережі з іншими електронними системами;
 - забезпечити наявність та (автоматичне) відтворення резервної архівної копії;
 - мати можливість автоматичного переведення на інші мови (перелік мов);
 - мати систему захисту від вторгнення;
 - формувати та подавати в установленому порядку аналітичну, статистичну інформацію про злочини;
 - здійснювати контроль за достовірністю та своєчасністю подання інформації;
 - здійснювати в установленому порядку надання державним органам та іншим організаціям, а також фізичним особам відомостей про правопорушення;
 - надавати в установленому порядку органам, що ведуть кримінальний процес в установленому порядку інформацію та опрацьовує запити за наявними обліками;
 - визначати разом із заінтересованими структурними підрозділами МВС пріоритетні напрями розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення органів внутрішніх справ, розробляє і вдосконалює форми криміналістичної інформації про правопорушення;

- здійснювати в установленому порядку обмін інформацією з міністерствами внутрішніх справ іноземних держав;
- забезпечувати прийом, облік та зберігання архівних документів, видає в установленому порядку державним органам, організаціям і громадянам відомостей, що містяться в архівних фондах;
- розробляти методичні рекомендації та пропозиції по роботі інформаційно-аналітичного центру;
- розробляти проекти нормативних правових актів МВС та інших управлінських рішень відповідно до покладених на центр завдань.

До сьогодні, криміналістичні обліки використовувалися: слідчими, оперативно-розшуковими підрозділами для розкриття та запобігання злочинам, а також судами під час розгляду кримінальних проваджень. Практика досудового розслідування свідчить, що будь-яка злочинна діяльність, сфокусована в події злочину, обов'язково залишає сліди як інформацію про злочин. Для того, щоб активізувати ці носії інформації в розслідуванні злочинів, їх необхідно виявити, зафіксувати у протоколі слідчої (розшукової) дії, піддати криміналістичному дослідженню, а також оцінити і використати у вирішенні конкретних завдань розслідування.

Вже з цього переліку вбачається, що відсутні такі важливі суб'єкти роботи / вивчення з криміналістично значимою інформацією, як спеціаліст, експерт, аналітик, дослідник, науковець.

Сукупність зібраних у результаті цих дій фактичних даних створює на початковому етапі розслідування достатні передумови щодо інформаційного забезпечення подальшого розслідування. Ними можуть бути різноманітні сліди матеріального відображення (сліди рук, взуття, рукавичок, запаху, мікрооб'єктів, знарядь зламу, злочину тощо) та ідеальні сліди (зафіксовані в пам'яті потерпілих, свідків, очевидців тощо) [10, с.136].

Різні криміналістичні обліки призначені для одержання даних про особу, причетності її до розслідуваного злочину, факту вчинення однією і тією самою особою декількох злочинів чи використання при цьому того ж самого знаряддя тощо [13, с.355].

За допомогою обліків можна одержати також дані, що дозволяють визначити напрямок пошуку, висунути слідчі версії, одержати пошукову інформацію про предмети, що знаходилися у злочинця, або були використані ним під час здійснення злочину, про викрадені об'єкти та ін.

Будучи джерелом швидкого одержання тих чи інших даних, обліки сприяють підвищенню рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень, їхньої достовірності й обґрунтованості [7, с. 10].

Свого часу, різноманітність об'єктів обліку зумовила різноманіття способів і форм реєстрації. Для кожного виду об'єктів використовують спеціальні класифікаційні системи ознак.

Існують такі способи реєстрації об'єктів обліку: описовий (письмова фіксація даних); дактилоскопічний (відбитки папілярних візерунків пальців рук у живих осіб та невідомих трупів); фото– й відеографічний; колекційний (збирання й зберігання об'єктів у натуральному вигляді); графічний (фіксація

ознак об'єкта за допомогою замальовки); змішаний (використання зазначених вище способів фіксації в різній комбінації) [11, с.210].

На сьогодні, залежно від характеру об'єктів, способу реєстрації, обсягу зібраної інформації та її обробки використовують наступні форми ведення криміналістичних обліків: картотеки; альбоми, журнали; відеотеки; фототеки; ЕОМ; слідотеки.

Для кожного з об'єктів хоча і розроблений певний перелік реєстраційних ознак, що представляє реєстраційну інформацію відповідного криміналістичного обліку. Інформація представлена сукупністю загальних ознак об'єкта, а також ознаками, що його індивідуалізують. Але сучасні форми (картки, звітні дані, довідки тощо) не охоплюють увесь обсяг наявної і можливої інформації [14, с.64].

Окремі види криміналістичних обліків створюють в інформаційних, інформаційно-аналітичних та експертно-криміналістичних службах і підрозділах МВС та СБ України. Як правило, такі криміналістичні інформаційні системи містять блоки об'єктів, згрупованих і систематизованих на підставі однорідних класифікаційних ознак. Та або погано, або зовсім не узгоджуються між собою.

Центральним інформаційним підрозділом в системі МВС є Управління оперативної інформації (УОІ) МВС України. При обласних управліннях внутрішніх справ функціонують Інформаційні бюро, а в райвідділах – Інформаційно-аналітичні підрозділи. Дані підрозділи ведуть облікову роботу по громадянах України, іноземцях і осіб без громадянства, що вчинили злочини на території України, заарештованих, засуджених за бродяжництво, а також тих, що втекли від слідства і суду. Такі обліки мають назву персональний оперативно-довідковий і дактилоскопічний обліки [2].

Оперативно – пошукові обліки включають наступні види обліків: облік осіб, що пропали безвісти; облік трупів громадян, особа яких не встановлена; облік невідомих хворих.

Автоматизований банк даних оперативно-розшукового і профілактичного призначення (АБД) забезпечує накопичення й обробку інформації за наступними категоріями об'єктів: дані про осіб; дані про нерозкриті злочини; дані про предмети з метою подальшого накопичення, багаторазової і багатоцільової обробки даних для використання їх оперативними і слідчими працівниками під час розкриття і розслідування злочинів, розшуку злочинців і проведенні профілактичних заходів щодо попередження правопорушень [16, с.186].

Кримінальні обліки як вбачається, багато з яких вже морально та функціонально застаріли і є малоефективними; мають наступні недоліки: відірваність конкретних споживачів інформації (практичних працівників органів внутрішніх справ) від банків даних, а також неможливість або незручність безпосереднього доступу до інформації.

Стан інформаційно-технічного оснащення в багатьох органах внутрішніх справ наблизився до критичної межі, за якою експлуатація банків даних стає надзвичайно проблематичною, а в окремих випадках – просто неможливою. Більшість ЕОМ, які встановлено, вже виробили свій ресурс, а системи управлін-

ня базами даних і операційні системи, що використовуються, застаріли й не задовольняють сучасні потреби. Вони не дозволяють організувати ефективний доступ міських та районних лінійних органів до банків даних за каналами зв'язку [3, с.47-48].

Як слушно свого часу зазначав професор Г. Г. Зуйков, у чинних криміналістичних обліках використовується набагато менше ознак ніж це можливо, хоча і з'явилися технічні можливості робити вибірку по необмеженій їх кількості [12, с.47].

Фактично на криміналістичний облік можна поставити всі види слідів і речових доказів, які вилучають під час розслідування злочинів і які можуть бути об'єктами криміналістичних досліджень.

Проблема автоматизації на базі сучасних інформаційних технологій актуальна, завдяки низької результативності використання у розкритті та розслідуванні злочинів традиційних видів криміналістичних обліків, звертаючи увагу на психологічний консерватизм й недооцінку їх можливостей, можна дійти до висновку про необхідність включення в систему таких обліків максимально можливої інформації [4, с.98-100].

Взагалі, питання про удосконалення організації діяльності належить розглядати в аспекті модернізації технічного обладнання в правоохоронних органах, подальшого удосконалення криміналістичної техніки на основі сучасних інформаційних технологій. Так, з ними пов'язані проблеми розвитку системи криміналістичної реєстрації, утворення і використання у досудовому розслідуванні автоматизованих банків даних, реалізації ідей алгоритмізації методик та програмування розслідування злочинів тощо.

Обліки формуються також і в експертно-криміналістичних підрозділах різного рівня з метою найбільш повного використання слідів і речових доказів, вилучених з місць нерозкритих злочинів під час проведення гласних і негласних слідчих дій, а також підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертиз і експертних досліджень.

На відміну від обліків інформаційних підрозділів об'єктами обліку тут є натурні предмети – сліди або речові докази.

Центральні обліки формуються і зберігаються в ДНДЕКЦ МВС України. Місцеві обліки ведуться на рівні обласних НДЕКЦ при УМВС певної області і міських (районних) НДЕК відділів.

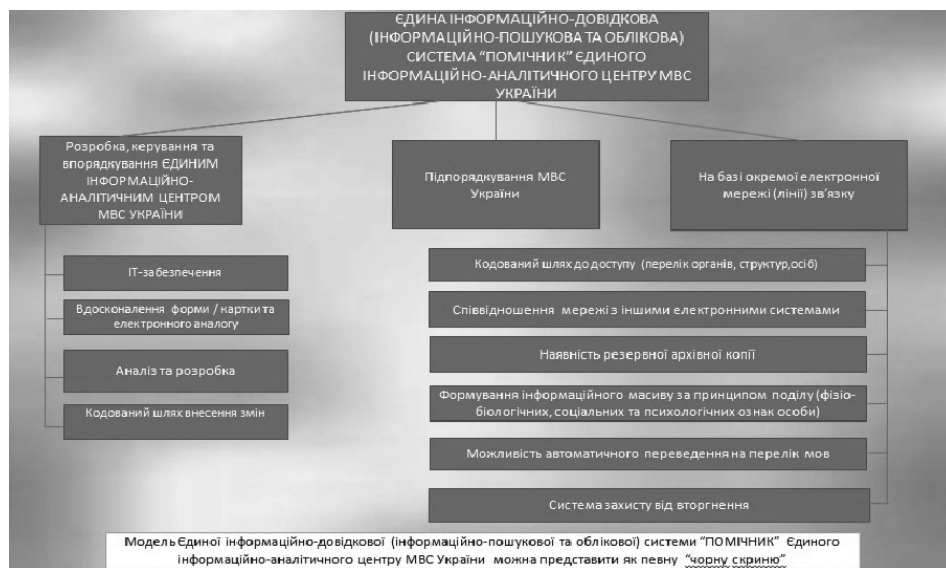
У залежності від розв'язуваних задач криміналістичні обліки мають пошукове чи довідкове призначення.

Криміналістичні обліки пошукового призначення включають об'єкти (натурні чи їхні копії), що безпосередньо зв'язані зі вчиненими злочинами і вилучені при оглядах місць чи подій при проведенні інших слідчих чи оперативних дій. Цей вид обліків використовується для:

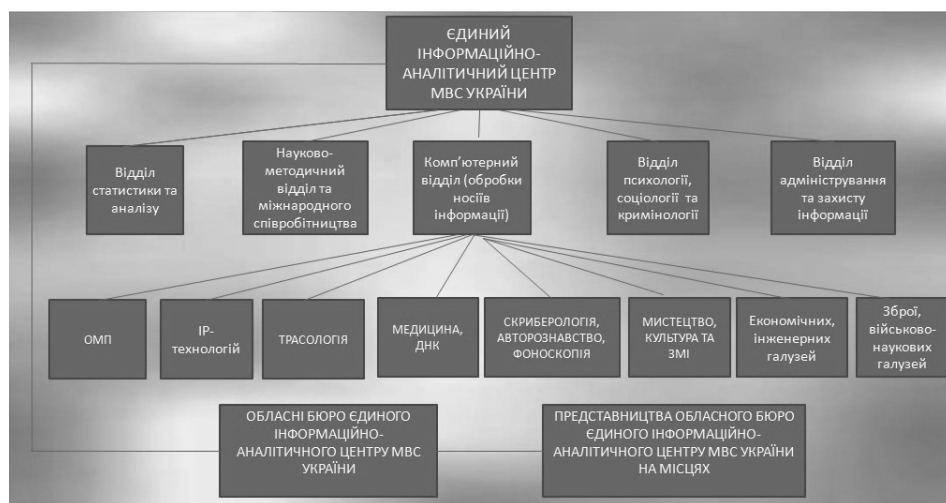
- порівняння об'єктів обліку з метою їхньої ідентифікації і встановлення єдиного джерела походження;
- порівняння з цими об'єктами експериментальних зразків з метою встановлення причетності до вчинення злочинів підозрюваних осіб і вилучених речей.

Криміналістичні обліки довідкового призначення формуються на основі натурних об'єктів окремих видів виробів (фарні розсіювачі, гільзи, кулі тощо), включають різноманітні каталоги (наприклад, малюнки підшов взуття, протекторів шин та ін.), технічну документацію на окремі види виробів, що використовуються у проведенні виробництва експертиз і досліджень як стандартні зразки [1].

Ми пропонуємо концепцію побудови обліково-реєстраційної системи у такому вигляді:

В свою чергу орган, який буде здійснювати відповідні функції з обслуговування даної системи, повинно бути побудовано за наступними принципами:

Ефективне формування (як ключовий фактор) та використання кримінальних обліків і результативне застосування інформаційно-довідкових (інформаційно-пошукових та облікових) систем повинно забезпечити узгодження проаналізованих відомостей; даних про діяльність експертних підрозділів з інформацією про злочини і події, яка реєструється в органах внутрішніх справ; оперативне збирання інформації про діяльність експертних підрозділів на місцях подій та її узагальнення; оперативне дослідження слідів та перевірку їх за криміналістичними обліками, інформування слідчих та працівників оперативних підрозділів про отримані результати; відслідковування руху доказової інформації; надання допомоги слідчим органам (гласним та негласним) у побудові розшукових версій, розробці тактичних комбінацій та проведенні інших заходів.

А це в свою чергу дає шлях для розробки концепції побудови системи інформаційного забезпечення організації, запобігання, розкриття та розслідування злочинів саме криміналістичними засобами та методами; формування правової бази інформаційного забезпечення та захисту інформаційних фондів; розробку наукових основ впровадження сучасних інформаційних технологій в експертну практику; залучення висококваліфікованих спеціалістів (криміналістів, психологів, аналітиків, соціологів, спеціалістів комп'ютерних спеціальностей, інших) впровадження в навчальний процес програми підготовки експертів на базі використання автоматизованих робочих комп'ютерних місць та експертних технологій.

Крім того, необхідно зазначити, що у своїй діяльності, Центр повинен враховувати розробки зарубіжних вчених [17-21].

Висновки. Підсумовуючи вище викладене, можна зробити наступні висновки: Єдина інформаційно-довідкова (інформаційно-пошукова та облікова) система «ПОМІЧНИК» – це сукупність, яка складається з трьох елементів: інформаційно-довідковий; інформаційно-пошуковий, методологічно-забезпечувальний) та виконує функції зі: збору, отримання, обробки, узагальнення, накопичення, зберігання, аналізу, надання та використання інформації стосовно вчиненого правопорушення.

Відповідно, Єдиний інформаційно-аналітичний центр МВС України – це державна установа, структурний підрозділ МВС України, який виконує науково-методичну, інформаційно-технічну, експертно-досліджувальну, архівну та законотворчу функції та покликаний сприяти утвердженню справедливого суду в Україні.

Також, погоджуючись з низкою авторів, ми вважаємо що це система правового характеру, бо це обробка та робота з відомостями в тому числі про певні об'єкти (робота з самими об'єктами), яка має юридичне значення та доказовий характер (має причинно-наслідковий зв'язок (прямий або опосередкований) з подією злочину); а також, або не має безпосереднього зв'язку, проте – може сприяти успішному і правильному розслідуванню події [5, с. 8].

Перший рівень (Представництва обласного бюро Єдиного інформаційного центру МВС України), головні завдання – отримання як змога більше інформації відносно вчиненого та супутніх питань тощо – саме вона є основою

всієї системи. На цьому рівні відбувається первинне накопичення надлишкової інформації про злочин, її аналіз, певне відсіювання та певна обробка інформації, відсіювання та розробка пошукових версій. Цей рівень притаманний органу, який безпосередньо стикається з проявами дій (злочинних) й в компетенції якого є прийняття певних процесуальних (правових) рішень. Це райвідділ, в якому має бути відповідний інформаційно-аналітичний центр (на кшталт Штабу (у первинному його задумі).

Другий рівень (Обласні бюро Єдиного інформаційно-аналітичного центру МВС України) – регіонального узагальнення отриманої інформації, задачі: узагальнення певної інформації за напрямками; обробка інформації; передача узагальненої інформації на більш високий рівень; зворотній зв'язок з первинною ланкою тощо.

Третій рівень (Єдиний інформаційно-аналітичний центр МВС України) – це державний інформаційно-аналітичний центр з обробки інформації, що надходить від регіональних бюро, який має повний перелік функцій установи, в тому числі з удосконалення законодавства, видачі відповідних рекомендацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України, затверджена Наказом МВС України № 390 від 10.09.2009.

2. Інструкція про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України, затверджена Наказом МВС України № 823 від 23.08.2002.

3. Базы данных и компьютерные сети в практике работы органов внутренних дел: [учебное пособие] / Г.М. Бирюков, А.А. Михно, Д.И. Никифорчук, В.И. Лебеденко; МВД Украины, Луган. ин-т внутр. дел; [Отв. ред. Г. М. Бирюков]. – Луганск : РИО ЛИВД, 2001. – 74 с.

4. *Белов О.А.* Принципы информационного обеспечения раскрытия и расследования преступлений / О. А. Белов // Вестник криминалистики. – 2006. – № 3. – С. 98-100.

5. *Волкова А.Э., Разумов Э.А.* Информационно-справочные криминалистические учеты: теория, организация, использование / А.Э. Волкова, Э. А. Разумов. – Сумы : ИПП «Мрия», 2013. – 344 с.

6. *Калюга К.В.* Збирання, обробка та використання початкової інформації про злочин і особу злочинця: навчально-методичний посібник / К. В. Калюга; за наук. ред. В. Г. Лукашевича. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – 204 с.

7. *Калюга К.В.* Матеріально-фіксовані носії інформації про особу злочинця та її використання на початковому етапі розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.

8. *Калюга К.В., Лукашевич В.Г.* Мистецтво здобувати і використовувати початкову інформацію про особу злочинця: від моделювання зовнішнього вигляду та психологічних властивостей до висування і розробки криміналістичних версій щодо кола осіб, причетних до злочину: [монографія] / Під наук. ред. В.Г. Лукашевича. – Запоріжжя : «Дніпровський металург», 2012. – 352 с.

9. Криміналістика: [навч. посіб.] / І.В. Гора, В.А. Колесник. – К. : Алерта, 2005. Ч. I 6 Криміналістична техніка. – 320 с.
10. Криміналістика: [□□□□. □□□□□. / П.І. Благута, П.І. Сибірна, В.М. Баранякта ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012.-496 с.
11. Криміналістика. Навчальний посібник: / А. Ф. Волобуєв. – К. : КНТ, 2011. – 504 с.
12. Криминалистика: В 2 т. / Под ред. проф. Р.С. Белкина и доц. Г.Г. Зуйкова. – М. : НИИРЮ Высшей школы МВД СССР, 1970. – Т. 2. – 479 с.
13. *Николаева О., Кіян Т.М.* використання криміналістичної реєстрації в розкритті і розслідуванні злочинів // Новітні наукові дослідження держави і права – 2013 : збірник наукових праць / За ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Ліон, 2013. – 530 с.
14. *Новіков В.В.* Внутрішній контроль як засіб забезпечення дисципліни і законності в органах внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Новіков В.В. – Харків, 2007. – 200 с.
15. *Одерій О.В.* Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів (обліки): фондова лекція / О.В. Одерій. – Донецьк : ДІВС, 2001. – 20 с.
16. *Шепітько В. Ю.* Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український). 1500 термінів : словарь / В. Ю. Шепітько; за ред. В. Я. Тація; Академія правових наук України. – Харків : Право, 2001. – 560 с.
17. *Dern H.* Operative Fallanalysen bei Totungsdelikten / H. Dern // Kriminalistik. № 8. – 2000. – С. 533-540.
18. *Fullgrabe D.* Physiologische Taterprofile / D. Fullgrabe // Kriminalistik. № 5. – 2001. – С. 297-305.
19. Law Enforcement Technology [Текст]. – 1997. – 24, № 3. – Р. 40, 41.
20. *Lupke A.* Taterprofile / A. Lupke // Kriminalistik. № 12. – 1999. – С. 814-820.
21. *Mikelsons, U.* Psihologija policija darba: tradicionalie un perspektivie izmantošana novirzieni = Психология в работе полиции: традиционные и перспективные направления использования / U. Mikelsons. – Riga : LPA, 1996. – Nr. 3. – Р. 85–87.

Бухонський С.О. До проблеми застосування інформаційно-довідкових (інформаційно-пошукових й облікових) систем у досудовому розслідуванні

Наведено стислий перелік сучасних видів кримінального обліків та механізму їхнього функціонування в різних підрозділах органів внутрішніх справ. Висвітлені ідеї побудови Єдиної інформаційно-довідкової (інформаційно-пошукової та облікової) системи «ПОМІЧНИК» на базі нового Єдиного інформаційно-аналітичного центру МВС України, яка б була пристосованою до будь-яких законодавчих змін (у тому числі, в умовах реформування кримінального процесуального законодавства тощо).

Ключові слова: кримінальні обліки (реєстрації), криміналістичні обліки, інформаційно-довідкові системи, інформаційно-пошукові системи, Єдиний інформаційно-аналітичний центр, досудове розслідування.

Бухонський С.А. К проблеме применения информационно-справочных (информационно-поисковых и учетных) систем в досудебном расследовании

Приведен краткий перечень современных видов уголовных учетов и механизма их функционирования в различных подразделениях органов внутренних дел. Освещены идеи построения Единой информационно-справочной (информационно-поисковой и учетной) системы «ПОМОЩНИК» на базе нового Единого информационно-аналитического центра МВД Украины, которая была бы приспособлена к любым

законодательным изменениям (в том числе, в условиях реформирования уголовного процессуального законодательства и т.п.).

Ключевые слова: уголовные учеты (регистрации), криминалистические учеты, информационно-справочные системы, информационно-поисковые системы, Единый информационно-аналитический центр, досудебное расследование.

Bukhonskyi S. The problem of information reference (information retrieval and record) systems use in the pre-trial inquiry

A brief list of modern types of criminal records and mechanism of their functioning in various departments of organs of internal affairs are given in the article. The concepts of creating an integrated information and reference (information retrieval and record) system "ASSISTANT" on the basis of a new Unified Information and Analytical Center of Ministry of the Interior of Ukraine, which would be adapted to any legislative changes (including conditions of the criminal procedural law reforming) are introduced.

Keywords: criminal records (registration), forensic records, information reference systems, information retrieval systems, unified information analytical center, pre-trial inquiry.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2015.

УДК 343.9

CERTAIN ISSUES OF THE CONCEPT AND MEANING OF BUSINESS CRIMES

Pogarchenko T.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Т.В. Погарченко

асистент кафедри комерційного права

Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми. В структурі сучасних злочинів, вчинених в Україні, значний об'єм займають економічні злочини, що містять у собі злочини в сфері підприємницької діяльності. Даний факт являє собою реальну загрозу для економіки України. Адже лібералізація економічної діяльності, що не супроводжується створенням адекватного механізму контролю та захисту від протиправних посягань, призводить до створення сприятливих умов для впровадження в підприємницьку діяльність злочинних елементів. Уточнення поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності» відіграє важливу роль у його трактуванні та успішному використанні як в теорії, так і у практичній діяльності. Адже чітка система понять, яка враховує всі особливості певних категорій, є основним інструментарієм пізнання у будь-якій науці та дає змогу з'ясувати сутність цих категорій, відокремити їх від суміжних понять. На сьогодні не досить чітко визначається зміст поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності» та суміжних понять, тому для повноцінної діагностики та організації ефективної системи попередження злочинності у сфері підприємництва важливим є повноцінне тлумачення та застосування поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З огляду на те, що злочини у сфері підприємницької діяльності входять до кримінально-правової класифікації економічних злочинів, теоретичні і практичні аспекти протидії даному явищу містяться в роботах, присвячених питанням економічної злочинності в цілому. Так, відповідні проблеми отримали конкретизацію в роботах багатьох

науковців, серед яких: В.В. Голіна, М.Г. Жилкин, О.Г. Кальман, В.В. Корнієнко, В.С. Кузьменко, Н.А. Лопашенко, М.М. Ляшенко, Т.І. Савчук, М.В. Талан, П.П. Чеберяк та ін.

У свою чергу, проблема злочинності в сфері господарської діяльності та підприємницької діяльності знайшла відображення в дослідженнях таких авторів: Є.Ф. Бобоновича, М.Л. Давиденка, М.Є. Короткевича, Я.О. Лантінова, В.О. Останіна, О.В. Пустовіт, А.А. Смирнова, В.Ю. Шепітько, та закордонних авторів: С.В. Ганцевича, А.П. Горелова, В.В. Демченка, М.Х. Хакулова та ін. У дослідженнях зазначених авторів наявні важливі теоретичні і практичні висновки, що забезпечують суттєвий внесок у вивчення злочинів у сфері підприємницької діяльності. Але єдиної думки щодо визначення поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності» серед вчених не має. Це свідчить про існування багатозначного тлумачення сутності зазначеного поняття, що суттєво заважає як в практичній діяльності, так і в наукових дослідженнях. Опрацювання багатьох літературних джерел та наукових праць обумовило необхідність узагальнення сутності останнього поняття.

Метою статті є з'ясування особливостей злочинів у сфері підприємницької діяльності в системі економічної злочинності. А також конкретизація поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності».

Основні результати дослідження. Сучасний стан економіки України ще не повною мірою відповідає еталонному зразку ефективної економічної моделі, що функціонує в умовах вільної конкуренції та верховенства права. Тому законодавцю поки не вдалося розробити досконалу законодавчу базу для захисту економіки від злочинних посягань.

Як зазначає О.С. Стеблінська, основною ознакою будь-якої злочинності є те, що остання являє собою крайній, найбільш небезпечний вид соціального відхилення. Крім того, важливою ознакою злочинності є її правовий характер. Це означає, що до злочинів належать тільки суспільно небезпечні діяння, які прямо передбачені кримінальним законом і вчинення яких тягне встановлене цим законом покарання. Крім того, ця ознака дозволяє відокремити злочини від менш небезпечних правопорушень, а також реально існуючих діянь, які об'єктивно є суспільно небезпечними, але не визнаються таким кримінальним законом, тобто є не криміналізованими. Криміналізація чи декриміналізація в праві є єдиним легальним засобом зміни кола діянь, що є злочинними [1, с. 25, 26].

Злочини у сфері економіки і бізнесу називають економічними [2, с. 1]. Наразі існує така ситуація, як зазначає І.В. Смаль, коли поняття «економічна злочинність», «злочини у сфері економіки», «злочини у сфері господарської діяльності» та інші досить часто використовуються як тотожні [3, с. 125-131]. Серед вчених відсутня одностайна думка щодо визначення кожного з цих понять, у тому числі поняття «злочин у підприємницькій діяльності».

Слід зазначити, що західна кримінологія традиційно приділяє мало уваги питанням формального визначення тих чи інших понять. Більшість зарубіжних кримінологів при аналізі причин злочинності застосовують поняття «злочин», «злочинна поведінка», «злочинність» як синоніми. Звичайно, це

не означає ототожнення змісту даних понять, але відображає типовий для прагматичної західної кримінології підхід, пов'язаний з поширеністю «описових» концепцій злочинності, без зайвого «конкретизування» щодо сутнісної характеристики понятійного апарату [4, с. 84]. Це стосується і понять «економічні злочини», «злочинні діяння в сфері господарської діяльності» [5, с.7; 6, с.23; 7, с.48; 8, с.15].

Поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності» має, насамперед, значення для кримінологічних досліджень з метою моніторингу підприємницьких відносин та встановлення нових способів чи видів суспільно небезпечних діянь, які можуть бути криміналізовані як злочини у сфері господарської діяльності. Крім того, вивчення слідчої та судової практики з цієї категорії кримінальних справ та аналіз спеціальної і загальної юридичної літератури свідчать про те, що часто виникають суттєві складнощі при кваліфікації різних злочинів у сфері господарської діяльності, в тому числі у сфері підприємницької діяльності, пов'язані з недосконалістю чинного кримінального законодавства, різними тлумаченнями кримінально-правових понять.

Дані злочини розташовані у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності», а саме в статтях 199–233 Особливої частини Кримінального кодексу України (КК України) [9]. Зазначений розділ, після ухвалення нового КК України, постійно доповнювався новими складами.

Як зазначає В.В. Ллюхін, відмежування злочинів, вчинених у сфері підприємницької діяльності від інших злочинів у сфері економічної діяльності слід провадити на підставі властивого цим злочинам об'єкта. Таким для цих злочинів буде виступати група суспільних відносин, що виникають у сфері економічної діяльності, характерних виключно для підприємницької діяльності як різновиди економічної поведінки [10, с. 26].

А також такий вчений як А.П. Горелов, розуміючи складність зазначеної категорії злочинів, визначає, що питання полягає не стільки в допустимості використання відповідного терміна «злочини в сфері підприємницької діяльності», скільки у визначенні об'єкта відповідних посягань, що є необхідним як один із важливих етапів кримінально-правової кваліфікації для відмежування даних діянь від інших злочинів у сфері господарської діяльності. Об'єкт злочинів у сфері підприємницької діяльності можна у найзагальнішому вигляді визначити як суспільні відносини в сфері підприємницької діяльності [11, с.197].

В свою чергу, О.К. Василяка дає своє визначення родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності. А саме, родовим об'єктом даних злочинів є система і порядок охоронюваних законом суспільних відносин, які виникають і існують у процесі діяльності суб'єктів господарювання у сфері соціального будівництва, спрямованої на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт або надання послуг вартісного характеру, і служать основою здійснення підприємницької та іншої економічної діяльності [12, с. 188].

Вивчаючи дану проблему, стає очевидно, що судження науковців з приводу родового об'єкта далеко не однозначні. Така неоднозначність обумовлюється невідповідністю окремих положень закону про кримінальну відповідаль-

ність положенням чинного господарського законодавства. Сукупність господарських відносин та інститутів, які організують ці відносини, утворюють єдину систему, до якої належать підприємницька діяльність, банківська діяльність та інші види господарської діяльності. Так, у ст. 3 Господарського кодексу України господарською діяльністю визнається діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом [13]. З огляду на це, підприємницька діяльність – це дуже широка сфера діяльності, яка є одним із видів господарської та пов'язана з виробництвом, виготовленням та реалізацією продукції, виконанням робіт або наданням послуг суб'єктами господарювання. Як свідчить практика, в процесі такої діяльності вчиняються і інші види злочинів, наприклад, шахрайство (ст.190 КК України) [9]; привласнення або розтрата чужого майна (ст.191 КК України) [9]; заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст.192 КК України) [9]; придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України) [9]; умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК України) [14, с.31, 32]. Тобто до числа злочинів, що посягають на відносини у сфері підприємницької діяльності, можуть входити різні злочинні діяння, у тому числі і ті, які не входять у розділ VII КК України «Злочини у сфері господарської діяльності» [9].

Основні ознаки підприємницької діяльності закріплені в ст. 42 Господарського кодексу України, як-то: самостійність, ініціативність, систематичність, здійснення на власний ризик, досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку суб'єктами господарювання (підприємцями) [13]. Але все ж таки, визначення підприємницької діяльності, що міститься в зазначеній статті, не відображає всієї її багатогранності. У зв'язку з чим дуже важливо виявити та позначити риси і властивості підприємницької діяльності.

Крім того, слід зазначити, що певною мірою проблема кримінально-правової кваліфікації даних злочинів вирішена на законодавчому рівні і в Кримінальних кодексах деяких зарубіжних держав [15, 16, 17, 18, 19].

У результаті даного дослідження можна узагальнити доктринальні підходи різних вчених щодо розуміння правової природи злочинів у сфері підприємницької діяльності і навести наступні основні ознаки, що дозволяють відмежувати такі злочини від інших економічних злочинів у сфері господарської діяльності. А саме:

1. Злочини у сфері підприємницької діяльності вчиняються в процесі її здійснення особами, для яких така діяльність є професійною.
2. Злочинний характер діяльності, яка здійснюється в рамках та процесі підприємництва, в більшості випадків є латентним.
3. Злочини у сфері підприємницької діяльності вчиняються з використанням у злочинних цілях інструментарію ринкової економіки, притаманного

системі легальних економічних відносин – договорів, контрактів, зобов'язань, кредитування, товарообігу тощо.

4. Злочинам у сфері підприємницької діяльності не властивий насильницький характер, а також вони вчиняються навмисно, причому здійсненню злочинних намірів, як правило, передує підготовчий етап, коли ретельно обмірковуються питання організації майбутніх дій, механізм їх здійснення, способи приховування кримінальних намірів та ін.

5. Метою здійснення злочинів у сфері підприємницької діяльності є отримання економічної, матеріальної вигоди, тобто прибутку, за допомогою незаконних, протиправних методів.

6. Злочинність у підприємницькій діяльності може бути реалізована як в легальній формі, в процесі якої для отримання незаконних доходів вчиняють протиправні діяння (наприклад, ухилення від сплати податків, зборів (ст. 212 КК України) [9], так і в нелегальній (наприклад, фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України)) [9].

Висновки. Узагальнивши різноманітні підходи до сутності поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності», з урахуванням ознак злочину, зафіксованих законодавцем у ч.1 ст.11 КК України [9], запропоновано наступне визначення: «злочини у сфері підприємницької діяльності» – це суспільно небезпечні винні діяння (дія або бездіяльність), що посягають на відносини, які виникають при здійсненні підприємницької діяльності, порядок якої визначено господарським та цивільним законодавством, у тому числі при реєстрації суб'єктів підприємництва, а також у процесі діяльності, спрямованої на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу товарів, виконання робіт або надання послуг суб'єктами підприємництва.

Перспективи наукових розробок у даному напрямі полягають у проведенні поглибленого науково-обґрунтованого дослідження ознак злочинів у сфері підприємницької діяльності та процесу їх формування для успішного використання у практичній діяльності з метою ефективного розслідування і попередження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Стеблинська О.С.* Кримінологія: [науково-практичний посібник] / О.С. Стеблинська. – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. – 126 с.
2. *Бондаренко О.О., Юрчик І.О.* Становлення і розвиток сучасних підходів до визначення поняття «економічна злочинність»/ О. Бондаренко, І. Юрчик // Електронне наукове фахове видання Ефективна економіка. [Електронний ресурс]. – 2014. – №11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3528>
3. *Смаль І.В.* Організована економічна злочинність: криміналістичний аспект / І. В. Смаль. // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. – №21. – С. 125–131.
4. *Кримінологія* / [под ред. Дж. Ф. Шелли]: [пер. с англ.] – СПб. : Питер, 2003. – 864 с.
5. *Hayek F.A.* The Fatal Conceit. The Errors of Socialism. The Collected Works of F.A. Hayek/ Vol.1., The University of Chicago Press. – 1989. – P. 7.
6. *Leigh L.H.* Crimes in Bankruptcy / Economic Crime in Europe. London, 1980.

7. Leipziger Kommentar, Großkommentar, Bd. 6, Berlin, New York, 1988.
8. *Cremton M., Herring J.* Criminal Law. London, 1998.
9. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341–14 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
10. *Илюхин В.В.* Преступления, совершаемые в сфере предпринимательской деятельности: квалификация, ответственность и предупреждение: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.В. Илюхин; МВД России. Нижегородская академия. – Нижний Новгород : Нижегородская академия МВД России, 2001. – 30 с.
11. *Горелов А.П.* Об обоснованности выделения предпринимательских преступлений / А.П. Горелов // Уголовное право. – 2002. – №4. – С. 12-13.
12. *Василяка О.К.* Хозяйственная деятельность как родового объект уголовно-правовой охраны по законодательству Украины / О. К. Василяка. // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право». – 2013. – №1. – С. 181–182.
13. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-15// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19 – 20, № 2 – 22, ст.144.
14. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: [монографія] / Кол. авторів: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; За ред. В.Ю. Шепітька. – Х. : Право, 2006. – 624с.
15. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 226p.
16. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366p.
17. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366p.
18. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 313p.
19. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 298p.

Погарченко Т.В. Поняття та загальна характеристика сутності злочинів у сфері підприємницької діяльності

У даній статті автор уточнює поняття злочинів у сфері підприємницької діяльності, розкриває їх юридичну сутність, визначає якісні ознаки і роль в економічній злочинності. Проводиться відмежування злочинів, вчинених у сфері підприємницької діяльності від інших злочинів у сфері економічної діяльності на підставі властивого цим злочинам об'єкта.

Ключові слова: злочини у сфері підприємницької діяльності, злочини у сфері господарської діяльності, економічні злочини.

Погарченко Т.В. Понятие и общая характеристика сущности преступлений в сфере предпринимательской деятельности

В данной статье автор уточняет понятие преступлений в сфере предпринимательской деятельности, раскрывает их юридическую сущность, определяет качественные признаки и роль в экономической преступности. Проводится разграни-

чение преступлений в сфере предпринимательской деятельности от других преступлений в сфере экономической деятельности на основании характерных этим преступлениям объекта.

Ключевые слова: преступления в сфере предпринимательской деятельности, преступления в сфере хозяйственной деятельности, экономические преступления.

Pogarchenko T. Certain issues of the concept and meaning of business crimes

In the article the author clarifies the concept of business crimes, reveals their legal nature, and defines the quality characteristics and role in economic crime. Crimes committed in business and other crimes in the field of economic activity based on peculiar object of these crimes are distinguished.

Key words: business crimes, crimes in the field of economic activity, economic crimes.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2015.

УДК: 321.31

Grin T.G.

**HISTORICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT
OF EMPLOYMENT IN THE PERIOD OF ANTIQUITY
TO THE END OF THE XIX CENTURY**

Т.Г. Гринь

*аспірант кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ В ПЕРІОД АНТИЧНОСТІ
І ДО КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ**

Постановка проблеми. Необхідною складовою, без якої в принципі був би неможливий розвиток людської цивілізації, створення матеріальних та духовних цінностей є праця людей. На різних історичних етапах вона мала різні форми та способи здійснення, що характеризувалися неоднаковим ступенем волевиявлення громадян при виборі (скеруванні на виконання) того чи іншого виду трудової діяльності. Трансформувалося гносеологічне розуміння, співвідношення права на працю та обов'язку працювати, можливості для підприємницької ініціативи населення, роль та місце держави в регулюванні процесів праці та зайнятості.

Більшість науковців, вивчаючи інститут працевлаштування та процес його становлення, досліджують в основному період ХХ століття. В певній мірі такий підхід виправданий – саме в цей час остаточно сформувалося трудове право та відносини працевлаштування. Водночас ігноруються більш ранні періоди розвитку, в яких, хоча й досить специфічно, також здійснювалася реалізація права на працю, регулювання державою ринку робочої сили. Відповідно мета статті полягає у дослідженні становлення категорії працевлаштування з часів античності та до кінця ХІХ століття, повнота та специфіка реалізації права на працю в цей період.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До проблем історичних аспектів розвитку працевлаштування в період античності і до кінця XIX століття звертали увагу вчені-юристи, як: Г.О. Адлер, А.Алімпієв, Ю.В. Оспеніков, Ю.Г. Алексєєв, Н.М. Тіхоміров, В.І. Миронов, Л.С. Таль, С.В. Попов, К. Новиков.

Мета статті полягає в тому щоб на основі історичних аспектів розвитку працевлаштування в період античності і до кінця XIX століття дослідити дану проблематику та виокреслити ґрунтовні висновки з розглядаємої тематики.

Основні результати дослідження. Історично першою формою працевлаштування була самозайнятість, яка забезпечувала працездатному населенню нормальні умови життя та існування. Ставлення до роботи за наймом було неоднозначне. До того ж застосування безкоштовної праці рабів призводило до зниження рівня оплати праці вільних громадян. Такий стан справ в античні часи слугував приводом для протестів, що спонукали державу застосувати заходи, спрямовані на зниження безробіття, зокрема завоювання нових територій, будівництво військових та громадських об'єктів, розширення кола державних посад тощо. Надалі така політика, а також бажання влади показати лояльність до виборців (якими були вільні громадяни) призвела до того, що Давньогрецька держава була змушена утримувати своїх вільних громадян, оскільки останні або взагалі не бажали працювати, або не могли конкурувати з великими рабовласницькими господарствами [1, с. 8].

Робота за наймом, за винятком державної, дипломатичної та військової служби досить часто асоціювалася з втратою особистої свободи. Вступ у служіння сприймався в якості зречення від вільного стану, відповідно сама думка про можливість поєднання найму робочої сили та збереження особистої свободи працівника приживалася дуже складно. Дійсно, в період існування Київської Русі все вільне населення працювало тільки на своїх землях, розвивало ремісництво, торгівлю, промисли залежно від свого соціального статусу. Невільне населення працювало на свого феодала, який забезпечував його житлом і харчами, навіть виплачував якусь платню [2, с. 235].

Одна з найвизначніших правових пам'яток княжого часу, Руська Правда передбачала, що найм у служіння лише тоді не призводив до втрати особистої свободи (набуття статусу холопа), коли про це прямо було зазначено в договорі найму. Отож документом було передбачено два види холопства: повне та кабальне. У першому випадку статус набувався по життєво, виходу з нього не існувало. Стосовно другого випадку, то в даній ситуації при працевлаштуванні особа наперед отримувала певну суму коштів (своєрідний «аванс» за невиконану ще роботу) та добровільно набувала статусу кабального холопа. Якщо в шести місячний термін кошти були відпрацьовані, статус скасовувався, особі поверталася повна свобода. В протилежному випадку стан залежності тривав до смерті господаря [3].

Інший правовий акт, Псковська Судна грамота за 1397 рік почала розрізняти наймання зі збереженням повної свободи особи та наймання з обмеженням цього стану. Особливістю наймання в останньому випадку було отримання «покрути» – плати грошима чи натурою, своєрідної компенсації, «ціни»

часткової втрати свободи [4, с.47-48]. Як бачимо, відносини працевлаштування в Київській Русі в цей час характеризувалася власним пошуком роботи вільними людьми. В деяких випадках умови найма передбачали повну чи часткову втрату свободи, отож особа на деякий час втрачала подальшу можливість реалізувати своє право на працю у іншого господаря. Роль держави зводилася до спроб врегулювати відносини найму з позиції пріоритетності інтересів наймача (князя, феодала, землевласника); посередництву в пошуку та отриманні роботи належної уваги не приділялося.

Свобода праці та вільне працевлаштування не надто співвідносилися з феодальним устроєм середньовіччя. Звідси правове регулювання цих відносин спрямовувалося на подальше обмеження права вибору громадянами роботодавця, запровадження статусу «васальності» та «кріпацтва». Так в XV–XVII століттях відбувається остаточне закріплення селян за великими землевласниками. Судебником 1497 року, пам'яткою давньоруського феодального права XV століття, створеного в епоху правління Івана III передбачалося що селянин міг розплатитися по податковим та оброчним зобов'язанням та покинути маєток поміщика лише за тиждень до осіннього Юр'євого дня (26 листопада за старим стилем) та тиждень після нього. В інші періоди календарного року подібні переходи, зміна поміщика, а відповідно і роботодавця не допускалися [5]. В подальшому навіть дана опція все більше обмежувалася та ігнорувалася, аж до повної її скасування та відповідно остаточним запровадженням кріпацтва Соборним Укладенням 1649 року [6]. Також даним правовим актом скасовувалося повне холопство, залишилося лише кабальне. При цьому умови повернення «кабали» були гіршими в порівнянні з тією ж таки Руською Правдою – термін скорочувався з шести до трьох місяців. Таким чином видавши працівникові гроші чи майно, які він не здатний повернути протягом трьох місяців, господар по закінченні даного строку отримував трудовий ресурс особи у розпорядження до власної смерті. Враховуючи той факт, що саме господар уповноважений був визначати, чи відпрацював працівник виданий йому аванс, активно практикувалося зловживання цією опцією, що суттєво обмежувало трудові права селян [7, с.4]. Також окрема 20 глава «Суд о холопех» Соборного Укладення 1649 р. передбачали різні випадки повернення кабали та припинення холопства; закріплювалася потреба обов'язкової наявності при подальшому працевлаштуванні «відпускних» – спеціальних документів, підтверджуючих законність припинення трудових відносин з попереднім господарем.

Враховуючи подібну специфіку відносин сторін договору, видатний вчений свого часу Л.С. Таль цілком слушно звертав увагу на виникненні відносин влади та підпорядкування. Як в західних країнах, так і в Російській імперії з супроводжуючого договору вступу працівника у сферу домашньої автономії господаря виникали відносини, які в першу чергу регулювалися особистим розсудом господаря, а не угодою сторін [8]. Відповідно в даному випадку реалізація права на працю призводить до виникнення не трудових, а цивільно-правових відносин з суттєвим домінування, переважанням інтересів господаря.

Ефективне здійснення державою правового регулювання процесів працевлаштування неможливе без системи обліку безробітних. Так, в Англії у 1563 р. був прийнятий закон, відповідно до якого всі нужденні поділялися на три категорії: 1) «достойні бідняки», до яких належали інваліди, вдови і сироти; 2) «достойні безробітні» – особи, які могли і хотіли працювати, але не могли працевлаштуватися; 3) «недостойні бідняки» – особи, які не працювали через відразу до праці [9, с.254]. Стосовно другої категорії осіб, державна політика певний час була нейтральною, тобто такі громадяни не каралися, але їм не отримували допомоги по безробіттю. З часом держава почала запроваджувати опосередковані форми працевлаштування такої групи населення.

Так, вже з 1576 р. англійська королівська влада зобов'язала кожне місто забезпечувати «достойних безробітних» сировиною, а потім скуповувати у них вироблену продукцію. Іншою формою посередництва держави в пошуку роботи було направлення безробітних у спеціально засновані робітничі будинки, в яких останні виконували визначену роботу та отримували за це харчування та невелику матеріальну допомогу.

Зіткнувшись з проблемою масового безробіття, Франція в XVII столітті акцент зробила на заснуванні спеціальних посередницьких структур, на яких покладалися функції обліку та організації працевлаштування безробітних, зокрема створивши у 1639 р. першу біржу праці. Її робота була досить специфічною, по суті функціонувала у формі великого майданчика, на якому збиралися безробітні та очікували потенційних роботодавців, що могли б запропонувати їм якусь роботу. Також певний час існували національні майстерні – організації, що мали забезпечити роботою всіх охочих. Зареєстрованим членам цих майстерень потрібно було виходити не менше двох разів на тиждень; оплата була рівною для всіх – становила 2 франки за день, що особа працювала, та 1,5 франки, якщо не працювала [10, с.82]. По суті, інститут національних майстерень був своєрідним різновидом оплачуваних державою громадських робіт. За два місяці свого існування на дані заклади з державою було витрачено 15 мільйонів франків; враховуючи обмежені можливості бюджету та не вирішення принципових проблем працевлаштування через деякий час французька влада відмовилася від фінансування таких установ.

На відміну від Європи в Російській імперії в XVIII – першій половині XIX століття продовжувало існувати кріпацтво з усіма його негативними наслідками для можливості людини реалізувати своє право на працю. В цей час зароджується ремісничо-промислове виробництво, виникають перші мануфактури, які як правило обслуговувалися працею кріпаків. Купецькі мануфактури починають використовувати працю вільних людей, водночас ринок праці був настільки вузький, що роботодавці були в найбільшій мірі зацікавлені в сталості трудового колективу, закріпленням за підприємством найнятих працівників. За указом 1721 р. купцям дозволялося купувати для мануфактур кріпаків, після чого вони ставали своєрідною «невід'ємною частиною» майнового комплексу – не могли продаватися окремо від підприємства. В подальшому подібна тенденція продовжується, указом від 1721 р. частина найнятого персоналу була остаточно закріплена за фабриками та заводами.

Розвиток товарно-грошових відносин, подальше нарощення країною промислового потенціалу зумовили розвиток ринку вільнонайманої праці, перші спроби нормативного регулювання цих процесів. Одним із перших кроків впорядкування трудових відносин варто вважати прийняте 24 травня 1835 р. «Положення про відносини між господарями фабричних закладів та робітничими людьми, які поступають до них в найом». Звичайно, в умовах панування феодально-кріпосницької системи воно поширювалося на досить обмежене коло осіб «лиц податного состояния, получивших от начальства или своего владельца узаконенный паспорт или установленный билет» [11, с.96-97], проте все ж таки давало надію на подальше реформування відносин найманої праці. Параграфами 2,4,8,9 Положення 1835 р. передбачало заборону працівнику залишати фабрику раніше обумовленого договором строку, а так само визнавалися неправомірними вимоги особи, яка надала дозвіл на працевлаштування в іншому місці, щодо повернення робітника раніше строку, зазначеного в такому дозволі. Після закінчення строку звільнювальної посвідки (паспорта) роботодавець міг виступити своєрідним посередником у подальшому працевлаштуванні на тому ж самому підприємстві – йому надавалося право від імені працівників та без їх присутності займатися оформленням посвідок на новий строк [12].

Скасування кріпосного права зумовило появу значної кількості вільних людей, водночас відсутність у них у власності землі та відповідно засобів для існування зумовили їх активну міграцію в промислові райони з метою подальшого працевлаштування. Відбувається подальше формування фабрично-заводського законодавства, зокрема 03 червня 1886 р. був прийнятий Закон «По проекту Правил про нагляд за закладами фабричної промисловості, про взаємні відносини фабрикантів та працівників, і про збільшення посадовців фабричної інспекції». Даним нормативним актом необхідною умовою реалізації права на працю визначено наявність посвідки на проживання, яку роботодавець зобов'язаний вимагати до пред'явлення при влаштуванні на роботу. По аналогії з Положенням 1835 р., при закінченні строку дії дозвільного документу за згоди сторін роботодавець (керуючий фабрикою чи заводом) мав право самостійно звертатися до відповідної установи щодо надіслання працівникові посвідки на новий строк [13].

Крім того, необхідно зазначити, що певною мірою дана проблема вирішена на законодавчому рівні і в КК деяких зарубіжних держав [14, с. 1-366; 15, с. 1-375; 16, с. 1-313; 17, с. 1-298].

Висновок. Проведений нами аналіз історичних аспектів розвитку категорії працевлаштування з ранніх віків та до кінця XIX століття засвідчив, що найпоширенішою формою реалізації права на працю в цей період були самозайнятість (землеробство, ремісництво, торгівля) та самостійний пошук роботи вільними людьми. Державне сприяння в цьому процесі було специфічним – в основному мало на меті забезпечення економіки робочою силою (нормативні акти, що закріплюють інститут рабства, закріпачення селян, прикріплення працівників до конкретних мануфактур тощо). Такий стан справ засвідчує фактичну відсутність інституту працевлаштування в звичному для нас вигляді

в цей період. Інтереси робітників, зокрема свобода вибору виду та місця діяльності досить часто ігнорувалися. Частково це пояснювалося тим, що договір особистого найму сприймався як цивільно-правовий правочин, за яким одна особа за винагороду набуває права користуватися послугами іншої особи. Сторонам надавалося повне право визначати його умови, державне втручання – мінімальне. Зародки сучасного трудового права, що з'явилися наприкінці ХІХ століття стосувалися питань охорони праці, робочого часу, режиму роботи. Стосовно процесу працевлаштування, зокрема активізації посередницької ролі держави в отриманні громадянами роботи, то він почав активізуватися значно пізніше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Адлер Г.* О безработице: [монография]. – СПб. : Типография Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1903. – 110 с.
2. *Алімпієв А.* Державна політика сприяння зайнятості населення: історично-правовий огляд / А. Алімпієв // Публічне право. – 2013. – №3 (11). – С. 234 – 241.
3. Руська Правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / За ред. проф. С. Юшка. Видавництво Української Академії Наук. – Київ, – 1935. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/yushkov/yu.htm>
4. *Оспенников Ю.В.* Виды договора найма на Северо-Западе Руси в XII–XV веках / Ю. В. Оспенников // Актуальные проблемы правоведения. – 2005. – № 1. – С. 46–52.
5. *Алексеев Ю.Г.* Судебник Ивана III: Традиция и реформа / Ю.Г. Алексеев. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2001. – 448 с.
6. *Тихомиров Н.М., Епифанов П.П.* Соборное уложение 1649 года. М., Изд-во Моск. ун. – та, 1961. – 343 с.
7. *Миронов В.И.* Трудовое право России: [учеб.] / В.И. Миронов. – М. : Упр. персоналом, 2005. – 537 с.
8. *Таль Л.С.* Трудовой договор: Цивилистическое исследование / Л.С. Таль. – М. : Статут, 2006. – 539 с.
9. *Попов С.В.* Безробіття, його сутність та історія боротьби з цим явищем / С.В. Попов // Форум права. – 2008. – №1. – С. 353 – 357.
10. *Новиков К.* Безработные / К. Новиков // Комерсантъ. Деньги. – 2006. – № 17/18. – С.81-86.
11. *Таль Л.С.* Очерки промышленного права: изд. 2-е, значит. доп. / Л.С. Таль. – М. : Тип. Г. Лисснера, 1916. – 225 с.
12. Положение об отношениях между хозяевами фабричных заведений и рабочими людьми от 24 мая 1835 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://olegusenko1965.narod.ru/olderfiles/1/sem.4-OZO_Vnutr_p-ka_Nik_I.pdf
13. Высочайшее утвержденное мнение Государственного совета от 03 июня 1886 года По проекту Правил о надзоре за заведениями фабричной промышленности и о взаимных отношениях фабрикантов и рабочих и об увеличении числа чинов фабричной инспекции. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/Labour/Law/1886.pdf>
14. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction

by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2002.– 366p.

15. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 366p.

16. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. – St. Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2001.– 313p.

17. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2001.– 298p.

Гринь Т.Г. Историчні аспекти розвитку працевлаштування в період античності і до кінця XIX століття

У статті проаналізовані історичні аспекти становлення та розвитку працевлаштування починаючи з ранніх віків та до кінця XIX століття. Проаналізовані повнота та форми реалізації права на працю, специфіка участі держави в регулюванні цього процесу.

Ключові слова: працевлаштування, історія, становлення, право на працю, договір особистого найму.

Гринь Т.Г. Исторические аспекты развития трудоустройства в период античности и до конца XIX века

В статье проанализированы исторические аспекты становления и развития трудоустройства начиная с ранних веков и заканчивая XIX столетием. Анализируется полнота и формы реализации права на труд, специфика участия государства в регулировании этого процесса.

Ключевые слова: трудоустройство, история, становление, право на труд, договор личного найма.

Grin T.G. Historical aspects of the development of employment in the period of antiquity to the end of the XIX century

The article analyzes the historical aspects of the formation and development of employment from the early centuries, and ending with the XIX century. The author analyzed the completeness and forms of realization of the right to work, the specific involvement of the state in regulating this process.

Keywords: employment, history, formation, right to work, employment agreement

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015.

УДК 351. 713 (477)

Brachuk A.O.

**THE CONTENT AND IMPLEMENTATION
OF THE PRINCIPLE OF PROMOTING LEGITIMATE
TRADE IN THE CUSTOMS LEGISLATION**

*А.О. Брачук
аспірантка кафедри морського та
митного права НУ «ОЮА»*

**ЗМІСТ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СПРИЯННЯ
ЗАКОННОЇ ТОРГІВЛІ В МИТНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ**

Постановка проблеми. Інтеграція України до світового економічного простору обумовлює необхідність розвитку митної справи у відповідності до визнаних міжнародною спільнотою принципів. Одним із таких принципів, сформованих в рамках Всесвітньої митної організації є досягнення належного балансу між спрощенням і сприянням торгівлі та ефективним контролем і безпекою. Сприяння законній міжнародній торгівлі охоплює широкий спектр заходів щодо створення належних умов для переміщення товарів через державний кордон, прискорення та спрощення митних процедур. В той же час, оскільки мова йде про знаходження відповідного балансу між спрощеннями та правоохоронною діяльністю, то міжнародні стандарти не забезпечують готових рішень для кожної країни. Такі рішення повинні формуватися безпосередньо в процесі реалізації митної справи. А це ставить перед наукою адміністративного права завдання пошуку оптимальних шляхів та способів запровадження принципу сприяння законній торгівлі у національне законодавство та практику здійснення митної справи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми організації та здійснення спрощеного митного контролю та митного оформлення досліджували такі українські науковці та практики митної справи: В.А. Аргунов, В.П. Батіг, І.Г. Бережнюк, І.С. Губіна, С.І. Денисенко, С.В. Ківалов, Б.А. Кормич, Ю.П. Соловков, П.В. Пашко, А.Д. Войцещук, О.Б. Єгоров, Ю.М. Дьомін, І.Г. Калетнік та інші вчені та практики у сфері митної справи. Але, як правило,

дослідники розглядали в першу чергу практичні аспекти організації митних процедур. В той же час аналізу застосування відповідного принципу при здійсненні митних формальностей приділялося значно меншої уваги.

Метою статті є узагальнення та поглиблення теоретичних підходів щодо принципу сприяння та спрощення законної торгівлі та його застосування у правовому регулюванні здійснення митної справи.

Основні результати дослідження. Необхідність застосування принципу сприяння законній торгівлі обумовлюється низкою міжнародних зобов'язань України. У ст.75 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони зазначається, що Сторони визнають важливість митних питань та питань сприяння торгівлі в розвитку двостороннього торговельного середовища. Сторони домовляються посилити співробітництво у цій сфері з метою забезпечення того, щоб відповідне законодавство та процедури, а також адміністративна спроможність відповідних адміністративних органів, головним чином, відповідали цілям ефективного контролю та підтримки сприянню законній торгівлі.

Зазначається, що першочергове значення має надаватися законним цілям державної політики, в тому числі щодо сприяння торгівлі, безпеці і запобіганню шахрайству, а також збалансованому підходу до них [1]. Перед Україною постає завдання прискорення та підвищення ефективності митного контролю, що полягає в поступовому переході і адаптації до європейських норм та стандартів для досягнення балансу між спрощенням і сприянням торгівлі та ефективним контролем і безпекою.

Аналогічні вимоги містяться і у Міжнародній конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур [2], до якої Україна приєдналась згідно з Законом України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 05.10.2006 року. Одним із ключових завдань даної Конвенції є спрощення і гармонізація митних процедур для полегшення торгівлі й уникнення затримок в оформленні товарів і транспортних засобів. В першу чергу відповідні правила стосуються порядку, обсягів та форм здійснення митного контролю та охоплюють заходи щодо: мінімізації обсягів митного контролю, полегшення процесу перетинання кордонів та посилення національної безпеки, запровадження системи управління ризиками та пост-аудиту, максимальне використання інформаційних технологій, прозоре застосування митних правил та процедур, удосконалення митного законодавства та митних технологій.

Принцип спрощення законної торгівлі є і одним із принципів здійснення державної митної справи, закріплених в ст.8 Митного кодексу України [3], що свого часу стало новелою у вітчизняному митному законодавстві.

Слід відзначити доволі неоднорідну термінологію, що описує даний принцип у нормативно-правових актах та наукових дослідженнях. Зокрема можна виділити такі терміни, як «спрощення торгівлі» або «спрощення процедур торгівлі», «сприяння торгівлі» та «спрощення митних процедур», які, на

наш погляд слід розглядати за принципом загальне – спеціальне, або ціле – частина.

Так, найбільш загальним слід вважати термін «спрощення процедур торгівлі». Відповідно до визначення Європейської економічної комісії ООН та Центру Організації Об'єднаних Націй по спрощенню процедур торгівлі та електронних ділових операцій спрощення процедур торгівлі – це «спрощення, стандартизація і гармонізація процедур і супутніх інформаційних потоків, необхідних для руху товарів від продавця до покупця і для здійснення оплати» [4]. Основною метою принципу спрощення законної торгівлі є прискорення та здешевлення міжнародної торгівлі з одночасним забезпеченням митної безпеки та митних інтересів держави, досягнення більшої прозорості й рівності в питаннях доступу до інформації. Разом з тим, даний принцип охоплює не лише питання митного регулювання, а й загальні правила та процедури здійснення зовнішньоекономічних операцій та умови економічної політики держави.

Під сприянням торгівлі зазвичай прийнято розуміти будь-які заходи або політику, які прискорюють рух, митне оформлення та перетин товарами митного кордону. Таке визначення може охоплювати не тільки митні процедури, а й такі елементи, як портове обладнання та транспорт [5]. Але одночасно дане поняття є більш вузьким, оскільки в даному випадку йдеться про створення необхідних умов безпосередньо для руху товарів і транспортних засобів. При чому такі умови залежать не лише від правових, а й від організаційних заходів, які запроваджуються суб'єктами владних повноважень.

Нарешті безпосередньо в рамках митної справи слід говорити про покращення умов розвитку міжнародної торгівлі шляхом прискорення та спрощення митних процедур при збереженні належного рівня митної безпеки та захисту митних інтересів. Спрощення митних процедур – це виражені у правовій формі дії держави із зменшення тривалості та складності процедур із митного контролю, митного оформлення та стягнення передбачених законом митних платежів [6, с.7].

При цьому можна виділити певну низку прийомів та способів спрощення митних процедур, які знаходять своє відображення у митному законодавстві.

Так, спрощення митних процедур можливе за рахунок зменшення кількості митних формальностей, які виконуються при переміщенні товарів через митний кордон та їх наступному митному оформленні. Таке зменшення може досягатися за рахунок обмеження кількості документів, що подаються при здійсненні митного оформлення, обмеження кількості операцій з митними деклараціями, застосування принципу «єдиного вікна» тощо. В даному випадку ефект від спрощення полягає у зменшенні витрат часу, технічних та людських ресурсів.

Також спрощення митних процедур може досягатися шляхом перенесення виконання деяких митних формальностей з етапу до випуску товарів у вільний обіг на етап після їх випуску. Таке перенесення забезпечується в першу чергу завдяки застосуванню сучасних підходів до здійснення митного

контролю, а саме системи управління ризиками та митного пост-аудиту, які є фактично взаємно пов'язаними формами митного контролю.

Дане завдання вирішується шляхом переходу від суцільного до вибіркового митного контролю з використанням ризикоорієнтованих критеріїв. Застосування системи управління ризиками створює передумови для спрощення митного контролю та підвищення безпеки держави, шляхом скорочення витрат часу та коштів на здійснення митних процедур. Відповідно до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур [2] та ст.320 Митного кодексу України [3], форми та обсяг контролю, достатнього для забезпечення додержання законодавства України з питань митної справи та міжнародних договорів України при митному оформленні, обираються на підставі результатів системи управління ризиками. Відповідно до частини першої ст.361 Митного кодексу України, управління ризиками – це робота митниць з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів [3].

Таким чином, управління ризиками – циклічний процес із наявністю так званого зворотного зв'язку. Митниці здійснюють оцінку ефективності та контроль застосування заходів з мінімізації ризиків. Метою контролю заходів з мінімізації ризиків є коригування таких заходів для підвищення ефективності їх застосування [7].

У частині другій ст.361 Митного кодексу України визначено, що система управління ризиками використовується митницями для визначення товарів, транспортних засобів, документів і осіб, які підлягають митному контролю, форм митного контролю, що застосовуються до таких товарів, транспортних засобів, документів і осіб, а також обсягу митного контролю [3].

Тобто система управління ризиками використовується з метою забезпечення вибіркового митного контролю, відповідно до статті 320 Митного кодексу України. Управління ризиками в митній справі є частиною митного контролю, що дає можливість приймати рішення щодо необхідності і обсягу застосування до товарів та транспортних засобів заходів митного контролю. Застосування системи управління ризиками митницями дає можливість ефективного розподілу наявних обмежених ресурсів з метою зосередження на товарах, транспортних засобах, документах і особах, які відповідно до результатів системи управління ризиками, представляють підвищений ризик.

Бережнюк І.Г. розглядає систему управління ризиками в митній справі як сукупність інструментів та методів митного контролю, що базується на принципі вибіркового та дозволяє органам митного контролю обмежуватися лише тими формами митного контролю, які є достатніми для забезпечення дотримання митного законодавства. Метою цієї системи є створення сучасного митного адміністрування, що забезпечує здійснення ефективного митного контролю, виходячи з принципу вибіркового, для запобігання порушень митного законодавства України [8, с.55].

Отже, система управління ризиками є одним з основних напрямків прискорення митних процедур, спрощення митного контролю та сприяння торгів-

лі, яка дозволяє ефективно використовувати ресурси митних органів на основі принципу вибірковості та зосереджувати їх увагу на об'єктах аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або їх сукупності, для запобігання порушень митних правил.

При застосуванні системи управління ризиками та подальшого підвищення ефективності діяльності митних органів головним елементом виступає пост-аудит. В законодавстві України відсутнє визначення поняття «митний пост-аудит». Відповідно до Кіотської конвенції, митний аудит – це форма митного контролю, яка здійснюється митними органами для перевірки правильності та достовірності даних, вказаних в митних деклараціях, шляхом вивчення бухгалтерських документів, рахунків, систем управління бізнесом [2]. У Модернізованому митному кодексі ЄС (2008 р.) митний пост-аудит визначається як сукупність засобів митного контролю, який здійснюється після випуску товарів у вільний обіг з метою перевірки точності та достовірності даних декларацій і охоплює контроль бізнес-системи, записи, книги [9].

Всесвітня митна організація (ВМО) визначає митний пост-аудит як процес, що дозволяє працівникам митних органів проводити контроль за достовірністю даних митних декларацій шляхом перевірки книг, записів, бізнес-систем, комерційних даних фізичних осіб/фірм, задіяних у міжнародній торгівлі [10, с. 33]. Стаття 336 Митного кодексу України визначає його як одну з форм митного контролю, що полягає в проведенні документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, утому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів [3].

Митний аудит містить у собі два напрямки: митний пост-аудит та аудит.

Митний пост-аудит проводиться після завершення митного оформлення з метою перевірки діяльності осіб, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності. А митний аудит починається з розробки аудиторських щорічних програм на підставі профілю ризиків. Аудит може проводитися на постійній, циклічній та вибірковій основі [11, с.15].

Запровадження у червні 2012 р. митного пост-аудиту (набрання чинності Митним кодексом України) дало змогу виявляти незаконні схеми ухилення від сплати податків і зборів, що мають системний характер, аналізувати та розробляти відповідні критерії для своєчасного виявлення та попередження правопорушень чинного законодавства, а також застосовувати до платників податків, у яких за результатами перевірок не встановлено порушень митного законодавства, процедури спрощеного митного контролю [12].

Отже, митний пост-аудит можна визначити як одну з форм митного контролю, що здійснюється посадовими особами митних органів, шляхом проведення документальних виїзних та невиїзних перевірок суб'єктів ЗЕД після випуску товарів у вільний обіг. Необхідним є нормативне закріплення визначення поняття «митний пост-аудит» та розроблення нормативно-правового документу, який би регламентував процедуру проведення митного пост-аудиту посадовими особами митних органів.

При сприяттні мїжнародної торгївлї та спрощеннї митних процедур велике значення вїдїграє забезпечення митної безпеки, яка є складовою безпеки держави. Забезпечення митної безпеки держави є одним з головних завдань Державної фїскальної служби України. Митний кодекс України визначає митну безпеку як стан захищеностї митних інтересів держави, а митнї інтереси – як національнї інтереси держави, забезпечення та реалїзацї яких досягаються шляхом здїйснення державної митної справи [3].

Пїд забезпеченням митної безпеки розумїється впровадження в митнїй справї сукупностї засобів, здатних протидїяти внутрїшнїм і зовнїшнїм загрозам та викликам у сферї митних економїчних вїдносин, а також забезпечення можливостї досягти необхідного рївня захищеностї, надїйностї та усталеностї митної служби шляхом створення ефективного регуляторного органїзацїйно-економїчного механїзму [13].

Всесвїтня митна органїзацїя розробила Рамковї стандарти безпеки і полегшення свїтової торгївлї [14], де зафїксовано цїлїсний пїдхїд до забезпечення збалансованого поєднання заходів безпеки ланцюгїв поставок і заходів полегшення торгївлї. У Рамкових стандартах сформульовано чотири принципи, що стосуються попереднього повїдомлення про вантаж, управлїння ризиками, використання обладнання для безконтактного огляду, концепцїї «уповноваженого економїчного оператора», а також включення питань управлїння ланцюгами поставок в єдиний комплексний правовий їнструмент.

Висновки. Євроїнтеграцїйнї процеси в Україні потребуєть досягнення балансу мїж сприянням і спрощенням законної торгївлї та ефективним контролем і безпекою. Реформування митних процедур повинно вїдбуватися у напрямї застосування принципу сприяння законної торгївлї, спрощення та мїнїмїзацїї обсягїв митного контролю, полегшення процесу перетинання кордонїв і посилення національної безпеки, удосконалення системи управлїння ризиками та пост-аудиту, автоматизацїї процесу митного оформлення, максимальне використання їнформацїйних технологїй для ефективного обслуговування зовнїшньої торгївлї. Реалїзацїя даних заходів сприятиме зростанню української економїки, розвитку малого і середнього бїзнесу, вїдкритостї та прозоростї зовнїшньоекономїчної дїяльностї, прискорення та здешевлення мїжнародної торгївлї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоцїацїю мїж Україною, з однїєї сторони, та Європейським Союзом, Європейським свїтовариством з атомної енергїї і їхнїми державами-членами, з їншої сторони вїд 27.06.2014р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Мїжнародна конвенцїя про спрощення і гармонїзацїю митних процедур (Кїотська конвенцїя) вїд 18 травня 1973. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/995_643/page
3. Митний кодекс Українї вїд 13 березня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/page18>.

4. Trade Facilitation: The Challenges for Trade and Development / United Nations Economic Commission for Europe [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/cefact/publica/ece_trade_299.pdf.

5. Спрощення процедур міжнародної торгівлі: світова практика та Україна – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2012/UKTRI_No4_Trade%20facilitation_for%20distribution.pdf.

6. *Денисенко С.І.* Міжнародно-правові стандарти спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі: 12.00.11: автореф. дис.канд. юрид. наук / Денисенко Сергій Іванович; НУ «ОЮА», наук. керівник В. О. Голубева, офіційні опоненти: Б. В. Бабін, Л. С. Мажар. Одеса, 2015. 21 с.

7. Аналіз регуляторного впливу до проекту наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю»- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=338524.

8. Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія; за заг. ред. І.Г. Бережнюка. – Хмельницький : ПП. Мельник А.А., 2014. - 288 с.

9. The Modernized Community Customs Code. – [Електронний ресурс]. – / European Commission. – Режим доступу: ec.europa.eu/taxation_customs/resources/.../458rev_en.pdf.

10. *Губіна І.С.* Митний постаудит у системі митного контролю: проблеми нормативно-правового регулювання [Текст] / І.С. Губіна. – Митна безпека, 2011. – № 1 (2). – С. 31–36.

11. Таможенний контроль: на пути к международным стандартам: Монография / А.В. Полищук, П.В. Пашко, Е.Б. Самсонов, С.Н. Семка, В.В. Ченцов. – Одеса : «ПЛАКСЕ» ЗАТ, 2009. – 476 с., ил. – (Сер. Митна справа в Україні: основана в 2001 г.)

12. Державна фіскальна служба. Офіційний портал – [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/media-tsentr/regionalni-novini/97458.html>.

13. *Пашко П.В.* Організаційно-економічний механізм забезпечення митної безпеки України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.03 / П.В. Пашко; Ін-т регіон. дослідж НАН України. – Л., 2009. – 39 с. – укр.

14. Рамкові стандарти безпеки та полегшення всесвітньої торгівлі Всесвітньої митної організації від 01.06.2005р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

Брачук А.О. Реалізація принципу сприяння законної торгівлі у митному законодавстві

Стаття присвячена узагальненню та поглибленню теоретичних підходів до принципу сприяння законної торгівлі, організації та здійснення спрощеного митного контролю та його мінімізацію. Аналізується система управління ризиками та митний пост-аудит.

Ключові слова: *сприяння торгівлі, спрощення митного контролю, система управління ризиками, митний пост-аудит, митна безпека.*

Брачук А.О. Реализация принципа содействия законной торговли в таможенном законодательстве

Статья посвящена обобщению и углублению теоретических подходов к принципу содействия и упрощения законной торговли, организации и осуществлению упрощенного таможенного контроля и его минимизацию. Анализируется система управления рисками и таможенный пост-аудит.

Ключевые слова: содействие торговли, упрощение таможенного контроля, система управления рисками, таможенный пост аудит, таможенная безопасность.

Brachuk A.O. The content and implementation of the principle of promoting legitimate trade in the customs legislation

The article is devoted to generalization and deepening of theoretical approaches to the principle of the promotion and facilitation of legitimate trade, organization and implementation of simplification customs control. Analyzed the risk management system and post-clearance control.

Keywords: promotion of legitimate trade, simplification customs control, risk management in customs, post-clearance control, customs security.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2015.

УДК 351.713:339.543 (477)

А.Р. Федотов

TO THE PROBLEM OF RECORD OF ENTITIES, CARRYING OUT GOODS TRANSACTIONS WITHIN THE CONTEXT OF THE LEGISLATION OF UKRAINE IN THE MATTER OF THE STATE CUSTOMS AFFAIRS

О.П. Федотов

*доцент, кандидат юридичних наук,
докторант кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ОБЛІКУ ОСІБ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАЦІЇ З ТОВАРАМИ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СПРАВИ

Постановка проблеми. Чисельні процеси реформування Державної фіскальної служби України (далі – ДФС) та переформатування її територіальних органів, а також подальшого скорочення працівників ДФС [1; 2; 3], штовхають український Уряд до поступового розмежування двох основних складових національного фіскального відомства – податкового та митного напрямів функціонування. Наряду з цим, багато зауважень лунає й на адресу дублювання певних функціональних обов'язків як податкового, так і митного спрямування ДФС, що здійснюються органами та підрозділами, які перебувають у сфері управління ДФС на місцях.

Дійсно, на перший погляд може здаватися, що за розгалуженою територіальною мережею ДФС, яка повинна виступати єдиним монолітом за організаційним праобразом її апарату, пролягла дуже щільна функціональна прірва. Однак, так і повинно бути, оскільки функціональна специфіка діяльності податкового та митного спрямування ДФС за своїм задумом та поділом все ж таки різні.

Зауваження опонентів, передусім, торкаються такого питання, як постановка на облік у органах ДФС платників податків, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (далі – ЗЕД). Виходячи з їх тверджень, платник податків, який окрім основного податкового навантаження сплачує ще й митні платежі, повинен стати на облік в органах ДФС тільки один раз, а не проходити таку акредитацію (реєстрацію, легалізацію) окремо як у органах та підрозділах податкового, так і митного спрямування ДФС. А отже, неоднозначні підходи та наявність кола невирішених питань щодо обліку осіб, що здійснюють операції з товарами в контексті законодавства України з питань державної

митної справи підтверджують ступінь нерозкритості теми, так як в даний час практично немає жодної фундаментальної роботи, в якій би були досліджені питання обліку осіб, що здійснюють операції з товарами в контексті законодавства України з питань державної митної справи на сучасному етапі реформування сфери державної митної справи. У зв'язку з чим наукова та практична цінність та актуальність проведеного дослідження не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням та вивченням питань обліку осіб, що здійснюють операції з товарами в контексті законодавства України з питань державної митної справи займалась розгалужена плеяда вітчизняних вчених та практиків митної галузі: І.Г. Бережнюк, О.П. Гребельник, Є.В. Додін, О.О. Зоценко, Л.М. Івашова, С.В. Ківалов, В.Т. Комзюк, Б.А. Кормич, Ю.Д. Кунев, В.П. Науменко, П.В. Пашко, Д.В. Приймаченко, С.С. Терещенко, С.А. Трофімов та інші. Але питання специфіки такого обліку у сфері державної митної справи у рамках чисельних процесів реформування та переформатування сфери державної митної справи, не знайшли свого належного вирішення.

Мета статті полягає у проведенні транспарентного моніторингу законодавства України з питань державної митної справи, що стосується обліку осіб, які здійснюють операції з товарами на сучасному етапі реформування сфери державної митної справи.

Основні результати дослідження. У рамках реалізації державної податкової та державної митної політики органи податкового спрямування ДФС здійснюють облік платників податків і зборів, реєстрацію платників податку на додану вартість, облік платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [4, 5, 6], а органи митного спрямування ДФС проводять тільки облік осіб, які здійснюють операції з товарами [7]. Щоб відповісти на зауваження опонентів, відносно можливості єдиноразової постановки на облік в органах ДФС платників податків, які окрім основного податкового навантаження сплачують ще й митні платежі, необхідно: по-перше – визначитись з тим, що ж таке облік (реєстрація) платників податків в розрізі Податкового кодексу України (далі – ПКУ) та Митного кодексу України (далі – МКУ); по-друге – визначитись з понятійним апаратом з цього питання. Тобто, для яких цілей необхідна постановка на облік платників податків (осіб, що здійснюють операції з товарами) в територіальних органах митного спрямування ДФС, а також провести правову паралель між платником податків та особою, що здійснює операції з товарами, виключно у митному напрямі; по-третє – визначитись із самими операціями, що здійснюються особами по відношенню до товарів, знову ж таки, виключно у митному напрямку.

Так, ПКУ визначає облік (реєстрацію) платників податків як один із способів здійснення податкового контролю [8, пп.62.1.1. п.62.1 ст.62]. Взяттю на облік або реєстрації у контролюючих органах (при цьому слід враховувати, що згідно зі ст.41 ПКУ, до контролюючих органів відносяться також і органи та підрозділи митного спрямування, які перебувають у сфері управління ДФС [8, п.41.1 ст.41]) підлягають усі платники податків, облік яких у контролюючих органах ведеться за податковими номерами [8, п. 63.2, п. 63.6 ст. 63]. На відміну

ж від ПКУ, МКУ відносить централізований облік осіб, які здійснюють операції з товарами, до одного із систематизованих елементів митної статистики [9, п.41.1 ст.41]. Тобто, облік осіб, які здійснюють операції з товарами, відповідно до МКУ є одним із структурних елементів митної статистики зовнішньої торгівлі [9, п.41.1 ст.41].

Усі протиріччя, що виникають між МКУ та ПКУ, спричинені тим, що після операційної та функціональної інтеграції державної митної та податкової служб України до реорганізованого Міністерства доходів і зборів України (далі – Міндоходи) [10], правонаступником якого є ДФС [11], зміни до МКУ (за винятком незначних точкових вкраплень до його окремих розділів), на відміну від ПКУ, вносилися в суто урізаному та законодавчо «короткозорому» вигляді. А отже, чинна редакція МКУ залишається адаптованою під правові вимоги функціонування колишньої Державної митної служби України (далі – ДМСУ) як (самостійного) центрального органу виконавчої влади, що забезпечував формування та реалізував державну митну політику. В цьому контексті є цілком закономірним той факт, що проведення обліку осіб, які здійснюють операції з товарами, як і раніше є напрямком службової діяльності органів та підрозділів митного спрямування, які перебувають у сфері управління ДФС.

Щодо трактування поняття «суб'єкти ЗЕД». Так, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1999 р. № 959 (далі – Закон № 959) зазначає, що суб'єктами ЗЕД є фізичні особи, юридичні особи, об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб; структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності; спільні підприємства; інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України [12, п.35 ч.1 ст.4]. Згідно ж із Господарським кодексом України (далі – ГКУ), суб'єктами ЗЕД є господарські організації – юридичні особи, державні, комунальні та інші підприємства, інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [13, ч.1 ст.378, п.1, 2 ч.2 ст.55].

Слід зазначити, що наведені законодавчі посилання оперують детермінантою – «особа». В свою чергу, під «особою» в МКУ розуміються фізичні та юридичні особи [9, п.35 ч.1 ст.4], в той час як визначення поняття «особа» у ПКУ відсутнє. Проте, особа, на яку відповідно до МКУ, ПКУ та інших законів України покладено обов'язок зі сплати митних платежів – є платником податків [9, п.39 ч.1 ст.4]. А отже, можливо стверджувати, що термін «платник податків» в загальній правовій канві МКУ є, так би мовити, збірним визначенням, яке об'єднує у собі юридичну та/або фізичну особу (резидента та/або нерезидента).

На перший погляд виникає логічне питання, навіщо було наводити поняття «платник податків», якщо воно практично не використовується у положеннях МКУ? Дійсно, термін «платник податків» використовується тільки у розділі IX «Митні платежі» МКУ [9, р.IX]. Крім того, розділ IX «Митні платежі» МКУ встановлює тільки правила оподаткування товарів, що пере-

міщуються через митний кордон України, митом. Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, іншими (крім мита) митними платежами (акцизним податком, податком на додану вартість) встановлюються ПКУ з урахуванням особливостей, що визначаються МКУ [9, ч.1–2 ст.270]. Якщо відштовхуватись від положень МКУ, то виникає враження, що єдиним обов'язком платника податків як фізичної, так і юридичної особи, є сплата митних платежів. А як же податки, що відповідно до ПКУ або законодавства України з питань державної митної справи справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [8, п.14.1.113 ст.14]? Невже платник податків в розрізі кодифікованого зводу законів України з питань державної митної справи повинен сплачувати тільки митні платежі? А як же операції з товарами? В цьому контексті надає ясності тлумачення поняття «платник податків», що наведено в ПКУ. Так, платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або проводять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з ПКУ або податковими законами, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків та зборів згідно з ПКУ [8, п.15.1. ст.15]. Отож, ПКУ надає законодавчу «прив'язку» платника податків до особи, яка проводить певну діяльність (здійснює певні операції з товарами, сировиною, продукцією).

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України (далі – Мінфін) від 15.06.2015 р. № 552 «Про затвердження Порядку обліку осіб, які здійснюють операції з товарами», до кола відповідних осіб належать: фізичні особи – підприємці (враховуючи тих фізичних – осіб підприємців, які мають відмітку в паспорті про право здійснювати будь-які платежі за серією та номером паспорта); юридичні особи; уповноважені учасники договорів про спільну діяльність; відокремлені підрозділи іноземних компаній, організацій, у тому числі постійних представництв нерезидентів; іноземні дипломатичні представництва та консульські установи, представництва міжнародних організацій в Україні; інвестори (оператори) угод про розподіл продукції; виконавці (нерезиденти) проектів (програм) міжнародної технічної допомоги; інші особи [7, п.3, р.ІІІ]. До речі, попередній наказ Мінфіну з цього ж питання зовсім не визначав відповідного кола осіб, які здійснюють операції з товарами, а тільки встановлював, що процедура обліку не розповсюджується на фізичних осіб, які не є фізичними особами – підприємцями [14, п.1].

Проте, питання також має ще й інші сторони – чи можливо окреслити за допомогою МКУ коло осіб, що здійснюють операції з товарами? Оскільки МКУ не містить як кола осіб, що здійснюють операції з товарами, так і переліку самих операцій, що повинні здійснювати такі особи. Якщо в першому випадку все більш менш зрозуміло, оскільки під осіб, що здійснюють операції з товарами підпадає категорія осіб, яку за МКУ визначено як «резиденти» та «нерезиденти» [9, п.50, п.33, ч.1 ст.4], що, в свою чергу, можуть виступати як декларанти (взагалі-то, нерезиденти не можуть виступати декларантами, крім

випадків, визначених МКУ) [9, ч.2 ст.265], то у випадку з операціями з товарами, що здійснюються особами в контексті законодавства України з питань державної митної справи – не все так просто.

Відповідно до Закону № 959, ЗЕД – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [12, абз.7 ч.1 ст.1]. В свою чергу, ГКУ трактує ЗЕД, що здійснюється суб'єктами господарювання – як господарську діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою [13, ч.1 ст.377]. Отже, ЗЕД є невід'ємною частиною господарської діяльності. При цьому, усі операції з товарами, що здійснюються особами в межах законодавства України з питань державної митної справи, пов'язані виключно із ввезенням в Україну, вивезенням з України та транзитом територією України. Тобто, із застосуванням митних режимів у зовнішньоторговельній практиці [9, р.V]! Отже, до операцій з товарами, що здійснюються особами, прямо відносяться усі дії, передбачені правами декларанта або перевізника [9, ст.191, ч.1–3 ст.266].

Операції з товарами декларант здійснює під час декларування та пред'явлення для митного контролю і митного оформлення таких товарів (операції з відбору проб та зразків товарів (руйнівним чи неруйнівним методами) для експертних досліджень з метою встановлення країни походження товарів, коду товару згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності(далі – УКТЗЕД) або з метою проведення подальшої сертифікації таких товарів тощо). Перевізник здійснює операції з товарами під час їх переміщення між «місцями доставки товарів транспортними засобами», що знаходяться в зонах діяльності різних митниць ДФС (до таких операцій можна віднести: операції з часткового чи повного навантаження, вивантаження, перевантаження товарів з одного транспортного засобу на інший зі зміною виду транспортного засобу або без зміни виду транспортного засобу; операції заміни тягача; операції з усунення пошкоджень упаковки; операції з розпакування, упакування, перепакування товарів тощо).

Слід додати також і те, що навіть якщо операції, що здійснюються з товарами на територіях складських інфраструктур зі спеціальним митним статусом (серед них: операції з навантаження, вивантаження, перевантаження товарів; операції з усунення пошкоджень упаковки; операції з розпакування, упакування, перепакування товарів, операції зі зміни ідентифікаційних знаків або маркування на товарах чи на їх упаковці тощо), все це, знову ж таки, буде пов'язано тільки з напрямом переміщення товарів (ввезення, вивезення, транзит) [15; 16].

Отже, до операцій з товарами, що здійснюються особами в межах законодавства України з питань державної митної справи відносяться не тільки ті, що напряду пов'язані з правами декларанта чи перевізника або з їх вповноваженими особами, але й пов'язані з роботою представників підприємств, що здійснюють діяльність, контроль за якою покладено на органи та підрозділи митного спрямування, які перебувають у сфері управління ДФС [9, р.XV]. Це

стосується переважно вантажних, комплексних, простих або складних складських операцій (прості – переміщення товарів у межах складу з метою раціонального розміщення, чищення, провітрювання, створення оптимального температурного режиму зберігання, сушіння (у тому числі зі створенням потоку тепла), захист від корозії; боротьба зі шкідниками; інвентаризація; складні – подрібнення на товарні партії, фарбування, формування товарних відправлень, сортування, пакування, перепакування, маркування, навантаження, розвантаження, перевантаження, тестування товарів) з товарами, що перебувають під митним контролем та які можуть здійснюватися особами як з дозволу працівників митниць ДФС, так і без нього.

Також до перелічених операцій з товарами можливо додати: операції з переробки (обробки, збагачення чи використання) давальницької сировини (незалежно від етапів (операцій)), що здійснюються під митним контролем з метою одержання готової продукції; операції зі знищення (механічно, фізико-хімічно, біологічно або іншою обробкою під митним контролем – у подальшому залишкові компоненти даних товарів, продукції розміщуються у спеціально відведених для цього місцях) або операції з утилізації (шляхом здійснення технологічних операцій, пов'язаних зі зміною фізичних, хімічних або біологічних властивостей ввезених на митну територію України товарів з метою підготовки таких товарів до знищення чи подальшого використання в якості вторинних матеріальних або енергетичних ресурсів).

На наш погляд, цілком закономірним є те, що митниці ДФС проводять облік осіб, які здійснюють операції з товарами, оскільки специфіка діяльності органів митного спрямування ДФС напряму пов'язана із функціями управління кордонами України (хоча розуміємо, що постановка на облік митницями ДФС осіб, що здійснюють операції з товарами, йде у розріз із правилами Світової організація торгівлі (далі – СОТ) та виступає на нашому національному рівні прихованим нетарифним обмеженням ЗЕД), однією з яких є проведення такого обліку. При цьому, ДФС акумулює зведені облікові дані усіх платників податків незалежно від того, хто здійснив їх постановку на облік – органи податкового чи митного спрямування ДФС. Облік осіб, які здійснюють операції з товарами, ведеться автоматизовано в реєстрі осіб, які здійснюють операції з товарами (процедури з обліку таких осіб проводяться виключно митницями ДФС). Цей реєстр ведеться централізовано ДФС у складі Єдиної інформатизованої системи органів ДФС [7, п.3, п.4 р.1].

Слід зазначити, що при обміні податковою інформацією між ДФС та Мінфіном, наприклад, щодо стану обліку платників податків у органах ДФС, (у окремих статистичних інформаційних формах ДФС) розмежування платників податків, що здійснюють ЗЕД та платників податків, які таку діяльність не здійснюють, не проводиться. Така ж інформація як, наприклад, донарахування платнику податків пені у сфері ЗЕД, навпаки – виступає податковою інформацією та є предметом інформаційного обміну між ДФС та Мінфіном [17, таб.3, дод.2]. Отже, питання не в тому, хто має здійснювати облік осіб, які здійснюють операції з товарами – органи податкового чи органи митного спрямування, які перебувають у сфері управління ДФС, – а в іншому. У суміжних

протириччях. Як бути, наприклад, з обліком осіб, що здійснюють операції з товарами, митний контроль та митне оформлення яких здійснюється виключно підрозділами Енергетичної митниці ДФС, а не «звичайними» митницями ДФС? Адже наказ Мінфіну встановлює виключну компетенцію підрозділів Енергетичної митниці ДФС за певним колом товарно-матеріальних цінностей (відповідно до коду товарів згідно з УКТЗЕД), що переміщуються через митний кордон України [18]. Невже потрібно здійснювати подвійний облік таких осіб? Але це МКУ заборонено [9, ч. 6 ст. 455]!

Висновки. На жаль, у державному митному напрямку є безліч невирішених проблемних питань, у порівнянні з якими «вимучена» проблема з подвійною постановкою на облік платників податків (осіб, що здійснюють операції з товарами) територіальними органами податкового чи митного спрямування ДФС являється цілком другорядною [20, 22]. Серед них:

– по-перше, небажання жодного підприємства (станом на 10.11.2015 р.) отримати статус уповноваженого економічного оператора чи уповноваженого (схвального) експортера. Хоча ці інститути державної митної справи є формою державно-приватного партнерства, практичного впровадження вони так і не отримали. Проте, запровадження інститутів уповноваженого економічного оператора та уповноваженого (схвального) експортера є напроцуд важливим [19], оскільки дохідну частину державного бюджету поповнює не Міністерство фінансів України й не Державна фіскальна служба України, а виключно вітчизняна економіка;

– по-друге, відсутність серед функцій митниць Державної фіскальної служби України функції зі здійснення митного пост-аудит контролю. Оскільки за поступово-методичним знищенням «каральної» функції митного контролю та заходів з нетарифного обмеження зовнішньоекономічної діяльності, а також запровадженням «ноу-хау» для недоброзичливих платників податків (що виключно стосується тільки Одеської митниці Державної фіскальної служби України) кроїться загроза для національної безпеки України. А застосування митницями Державної фіскальної служби України митного пост-аудит контролю дозволить після випуску товарів у вільний обіг виявити порушення, яких платники податків припустилися при митному оформленні товарів. При цьому, така права норма закріплена у Митному кодексі України, а працівники реорганізованих митниць Державної митної служби України активно використовували документальні перевірки як форму митного контролю. У ході цих перевірок здійснювався контроль за достовірністю даних митних декларацій шляхом перевірки книг, записів, бізнес-систем, комерційних даних фізичних осіб / підприємств, що задіяні в міжнародній торгівлі [21]. На жаль, після операційного та функціонального інтегрування Державної митної служби України до організаційно-штатної структури Міністерства доходів і зборів України ця функція стала прерогативою органів та підрозділів податкового спрямування, які перебували у сфері управління Міністерства доходів і зборів України, а потім – й Державної фіскальної служби України;

– по-третє, брак у структурі Державної фіскальної служби України власних вантажних митних комплексів, які діяли би на правах спеціалізованих

організацій Державної фіскальної служби України та надавали би особам, що здійснюють операції з товарами, право обирати між подібними приватними структурами, що отримали від Державної фіскальної служби України дозвіл на здійснення такого виду господарської діяльності (у рамках функціонування комерційної інфраструктури зі спеціальним митним статусом) та державними (неприбутковими) юридичними особами (публічного права), які надавали би послуги на безоплатній основі з кола питань, що напряду пов'язані із легалізацією товарів у митному відношенні (їх митним очищенням, процедурним супроводом та відповідальним зберіганням під митним контролем);

– по-четверте, неприєднання України до Конвенції про спільну транзитну процедуру, що не надає можливості використовувати два види транзитних процедур – «Т1» і «Т2».

Безперечно, на національному рівні необхідно усувати протиріччя, які йдуть у розріз з правилами Світової організації торгівлі (наприклад, постановка на облік митницями Державної фіскальної служби України осіб, що здійснюють операції з товарами. Зазначмо, що така постановка є прихованим нетарифним обмеженням зовнішньоекономічної діяльності). Однак, здійснювати ці кроки потрібно не за рахунок нехтування давно назрілими та першочерговими завданнями, що вже давно винесені «на повістку дня» у сфері державної митної справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про скорочення чисельності територіальних органів ДФС: Наказ Державної фіскальної служби України від 13.08.2015 р. № 605.

2. Про затвердження Плану заходів із скорочення штатної чисельності працівників Державної фіскальної служби: Наказ Державної фіскальної служби України від 02.11.2015 р. № 834.

3. Про надання інформації: Лист Державної фіскальної служби України від 03.11.2015 р. № 4094/7/99-99-24-01-01-17.

4. Про затвердження Порядку обліку платників податків і зборів: Наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 р. № 1588 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 1. – Ст.39.

5. Про затвердження Положення про реєстрацію платників податку на додану вартість: Наказ Міністерства фінансів України від 14.11.2014 р. № 1130 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 91. – Ст.2631.

6. Про затвердження Порядку обліку платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та Положення про реєстр страхувальників: Наказ Міністерства фінансів України від 24.11.2014 р. № 1162 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 99. – Ст.2937.

7. Про затвердження Порядку обліку осіб, які здійснюють операції з товарами: Наказ Міністерства фінансів України від 15.06.2015 р. № 552 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 58. – Ст.1930.

8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2756-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Ст.3248.

9. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст.1175.

10. Про деякі заходи оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 24.12.2012 р. № 726/2012 // Урядовий кур'єр – 2012. – № 238. – С. 2–3.

11. Про утворення Державної фіскальної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 160 // Урядовий кур'єр – 2014. – № 101. – С. 4.

12. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1999 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – – 1991. – № 29. – Ст.377.

13. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV// Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст.462.

14. Про встановлення Порядку обліку осіб, які здійснюють операції з товарами: Наказ Міністерства фінансів України від 16.08.2012 р. № 634 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 65. – Ст.2685 (втратив чинність).

15. Про виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму: Наказ Міністерства фінансів України від 31.05.2012 р. № 657 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 80. – Ст.3233.

16. Про виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: Наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066// Митна газета. – 2013. – № 3. – С. 5–16.

17. Про затвердження Порядку обміну податковою інформацією між Міністерством фінансів України та Державною фіскальною службою України: Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2015 р. № 464 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 43. – Ст.1360.

18. Про затвердження Переліку товарів, митний контроль та митне оформлення яких здійснюється підрозділами Енергетичної регіональної митниці Державної фіскальної служби України: Наказ Міністерства фінансів України від 20.04.2015 р. № 448 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 38. – Ст.1157.

19. Approved Exporter [Electronic resource]. – Access mode: http://www.ezv.admin.ch/zollinfo_firmen/04021/04023/04024/04986/index.html?lang=en

20. Customs Law of the European Union / Ed. by M. Fabio. Kluwer Law International. – 2012. – 768 p.

21. Customs post clearance and audit control [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.mof.gov.cy/mof/customs/customs.nsf/All/5EB7BA75BFFB6242C22572CF003968A2?OpenDocument>

22. EC Customs Law / Ed. By Timothy Lyons. Oxford European Community Law Library. – 2008. – 640 p.

Федотов О.П. До питання щодо обліку осіб, що здійснюють операції з товарами в контексті законодавства України з питань державної митної справи

Автором статті на основі аналізу особливостей обліку осіб, що здійснюють операції з товарами в контексті законодавства України з питань державної митної справи визначено основні прогалини правового регулювання обліку осіб, що здійснюють операції з товарами в контексті законодавства України з питань державної митної справи. В ході дослідження з'ясовано, що на національному рівні необхідно усувати протиріччя, які йдуть у розріз з правилами Світової організації торгівлі, однак не за рахунок нехтування давно назрілими та першочерговими завданнями, що вже давно винесені «на повістку дня» у сфері державної митної справи.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, державна митна справа, операції з товарами, органи митного спрямування ДФС, особа, платник податків,

постановка на облік у органах ДФС, складська інфраструктура зі спеціальним митним статусом, суб'єкти ЗЕД, територіальні органи ДФС.

Федотов А.П. К вопросу об учете лиц, осуществляющих операции с товарами в контексте законодательства Украины по вопросам государственного таможенного дела

Автором статьи на основе анализа особенностей учета лиц, осуществляющих операции с товарами в контексте законодательства Украины по вопросам государственного таможенного дела определены основные пробелы правового регулирования учета лиц, осуществляющих операции с товарами в контексте законодательства Украины по вопросам государственного таможенного дела. В ходе исследования установлено, что на национальном уровне необходимо устранять противоречия, которые идут в разрез с правилами Всемирной торговой организации, однако не за счет пренебрежения давно назревшими и первоочередными задачами, уже давно вынесенными «на повестку дня» в сфере государственного таможенного дела.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, государственное таможенное дело, операции с товарами, органы таможенного направления ДФС, лицо, налогоплательщик, постановка на учет в органах ДФС, складская инфраструктура со специальным таможенным статусом, субъекты ВЭД, территориальные органы ГФС.

Fedotov A.P. To the problem of record of entities, carrying out goods transactions within the context of the legislation of Ukraine in the matter of the state customs affairs

The author determined the main gaps of legal regulation of record of entities, which carry out goods transactions, within the context of the legislation of Ukraine in the matter of the state customs affairs on the basis of the analysis of the special features of record of entities, which carry out goods transactions, within the context of the legislation of Ukraine in the matter of the state customs affairs. As a part of the investigation it was determined that at the domestic level we need to dispose of contradictions, which are inconsistent with the regulations of the World Trade Organization, but we need to make such steps without negligence of long ago escalated and high priority tasks, which were already brought to the agenda in the field of customs activity long ago.

Key words: foreign economic activity, state customs affairs, goods transactions, customs bodies of the State Fiscal Service, entity, taxpayer, record in bodies of the State Fiscal Service, warehousing infrastructure with a special customs status, entities of foreign economic activity, local bodies of the State Fiscal Service.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015.

ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» видає з 2010 року періодичний науковий юридичний журнал «Юридична наука». Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з юридичних наук постановою Агестаційної колегії Міністерства освіти і науки України № 153 від 14.02.2014 р., крім того журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre м. Париж); журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах та базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, юриспруденції, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку юридичної науки, європейськими інтеграційними прагненнями. Журнал має на меті пропагувати публікації авторів як всередині держави Україна, так і за кордоном, а тому в списку поданих джерел має бути не менше п'яти англомовних посилань. Активна участь у наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних та прикладних досліджень з усіх напрямків юридичних наук, посиленню впливу права на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних, організаційних та інших проблем розвитку суспільства, держави, входженню України в європейський і світовий простір.

Журнал є дуже цікавим для науковців, докторантів, аспірантів, здобувачів, студентів, національного господарства, працівників правоохоронних органів, суддів, державних службовців та всіх тих, хто цікавиться правом.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

- Загальні проблеми розвитку юридичної науки
- Методологія сучасної юридичної науки
- Питання теорії прав людини та правої держави
- Теорія та історія держави і права
- Філософія та соціологія права
- Міжнародне право. Право Європейського Союзу та порівняльне правознавство
- Конституційне право
- Адміністративне, фінансове, податкове право та адміністративне судочинство
- Цивільне, сімейне, міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право
- Національна безпека та військове право
- Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальне процесуальне право та криміналістика
- Судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
- Господарське та господарське процесуальне право
- Земельне, аграрне та екологічне право
- Трудове право та право соціального захисту

Періодичність видання — 12 раз на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації — українською, російською й англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування членами редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, Київ, вул. Вінницька, 10, к. 317, e-mail: tanya_saven@ukr.net
<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

WELCOME TO COOPERATE

Higher education institution «National Academy of Management» issues since 2010 periodic research legal journal «Juridical science».

The journal is included in the updated list of professional publications on legal sciences Resolution Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine №153 from 02.14.2014.

Since its inception, the magazine has become a link between academics and practitioners who work in research institutions, higher education, jurisprudence, public institutions in Ukraine and abroad, between all those involved in the development of legal science, European integration aspirations. The magazine aims to promote the publication of authors both within the State of Ukraine and abroad, and so the list provided by the source must be at least five English-language references.

Active participation in scientific publications in the journal promotes the development of basic and applied research in all areas of juridical sciences, strengthening the influence of the right to address the legal, political, social, environmental, organizational and other problems of society, the state, the entry of Ukraine into the European and world space.

The magazine is very interesting for scientists, doctoral students, graduate students, applicants, law enforcement officials, judges, civil servants and all those who are interested in law.

JOURNAL HEADLINES:

- Common problems of development juridical science
- The methodology of modern juridical science
- Problems in the theory of human rights and law-governed state
- Theory and History of State and Law
- Philosophy and Sociology of Law
- International law. European Union Law and comparative jurisprudence
- Constitution Law
- Administrative, financial, tax law and administrative proceedings
- Civil, family, private international law and civil procedure law
- National security and military law
- Criminal law, Criminology, Criminal Executive Law, Criminal Procedural Law and Criminalistics
 - Forensic examination; operatively-search activity
 - Commercial law and Commercial procedure law
 - Statewide, agricultural and environmental law
 - Labor Law and Social Security Law

Periodicity – 12 times a year. The magazine is published in Ukrainian, Russian, English languages, annotations – Ukrainian, Russian and English.

Materials submitted for publication in the journal are reviewed by members of the editorial board, reviewed and recommended by the Academic Council of the University of «National Academy of Management».

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

УДК 34

Заснований у 28.02.2011 році. Виходить щомісяця.

Свідоцтво про реєстрацію: серія КВ № 20692-10492 ПР від 28.04.2014 р.

ISSN 2222-5374

**Журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних
видань (ISSN International Centre, м. Париж), журнал зареєстровано
та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах та базах даних:
Index Copernicus – з 1 січня 2014 року.**

Наказом Міністерства освіти і науки № 153 від 14.02.2014 р. «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 14 лютого 2014 року», відповідно до підпунктів 35 і 36 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 240, Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, Положення про спеціалізовану вчену раду, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1170/19908, Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1169/19907, Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 02 листопада 2012 року за № 1850/22162, та на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України №153 від 14 лютого 2014 року, –

Науковий юридичний журнал «ЮРИДИЧНА НАУКА» включений до Переліку наукових фахових видань України відповідно до списку.

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»

Україна, 03151, Київ, вул. Вінницька, 10

Голова редакційно-видавничої ради С.А. Єрохін

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4714 від 23.04.2014 р.

Головний редактор: Матвійчук Валерій Костянтинович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України,

перший проректор ВНЗ «Національна академія управління»

Заступник головного редактора: Харь Інна Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри цивільного

та господарського права ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Вінницька, 10, к. 317

Тел.: 246-24-34. Факс: (044) 246-24-34

З приводу публікацій своїх статей авторам необхідно зв'язуватися

з секретарем журналу

САВЕНКОВОЮ ТЕТЯНОЮ ГАРІЄВНОЮ

Т.: (044) 246-24-34 E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net ; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ВИМОГИ ДО НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Статті, що надсилаються до редакції журналу «Юридична наука», відповідно до постанови президії Вищої атестаційної комісії України №7D05/1 від 15 січня 2003 р. «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України», **повинні містити такі елементи:**

- наукова стаття повинна бути актуальною, з виразно окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки; у тому числі визначення УДК (вказати назву галуzy права).

- Стаття має включати наступні необхідні елементи:
 - постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;
 - аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядається;
 - визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі;
 - формулювання цілей статті;
 - виклад основних обґрунтованих результатів дослідження;
 - висновки з даного дослідження;
 - у статті повинно бути не менше 15 посилань;
 - внутрішню структуру статті — розділи з назвами або виділені частини;
 - прізвища, ім'я та ім'я по батькові, назви статті крім українською мовою має бути ще й англійською мовою.

- Посилання на ту чи іншу роботу у тексті повинні позначатися в дужках за порядковим номером цієї роботи в списку використаних джерел з вказівкою на відповідну сторінку (З, с. 12).

- Список використаних джерел у кінці статті складається відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Крім того у списку джерел має бути не менше 5 англomовних посилань.

- Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українська, російська, англійська).

- Анотації мають містити: прізвище та ім'я автора, назву статті відповідними мовами. Крім того, звертаємо увагу авторів на те, що обов'язково повинна бути анотація англійською мовою на півтори сторінки А-4 (окремим файлом).

- Англійський текст повинен бути оформлений на фаховому рівні володіння мовою. У разі подання тексту, перекладеного, наприклад, через Інтернет-перекладач (Google і т.п.), або нефахово, стаття не буде прийнята до публікації.

- Файл зі статтею та анотацією англійською мовою до статті пересилати у такому форматі:

- а) на початку імені ставиться номер журналу (11, 4, 7 і т.ін.);
- б) через крапку після номера ставиться скорочення року (14, 15 і т.ін.);
- в) нижнє підкреслення (_) потім тип документу **note** — анотація або **topic** — стаття;
- г) після, нижнє підкреслення (яке розділяє шифр з ім'ям автора) потім прізвище автора, англійською мовою прізвище та ініціали.

Приклад: **11.14_note Olenenko A.doc** (де «note» — позначення анотації) або **11.14_topic Olenenko A.doc** (де topic — позначення статті).

- Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20–30 тис. знаків, як виняток, не більше 40 тис. знаків.

До наукової статті необхідно додавати:

- електронний варіант статті у форматі MS Word (docx або doc);
- інформаційну довідку про автора українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;

- заява з підписами автора (ів) про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань;

- фото автора (ів) у форматі jpg, tif;
- якісні ілюстративні матеріали з назвою та нумерацією, придатні для сканування;
- витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином (до статей кандидатів наук, аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня).

- Стаття, подана до редакції без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.
- *Всім авторам до уваги: при подачі статті обов'язково вказувати коротко відомості про автора, телефон та власний e-mail для зручності зв'язку з авторами.*

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей. За достовірність поданої інформації відповідальність несе автор.

Гонорар за публікацію не сплачується.

Передрук опублікованих матеріалів журналу здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Надані матеріали не повертаються.

**ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
«ЮРИДИЧНА НАУКА»**

03151, м. Київ, вул. Вінницька, 10
Тел. (044)246-24-34

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

УДК 34

Основан в 28.02.2011 году. Выходит ежемесячно.

Свидетельство о регистрации: серия КВ № 20692-10492 ПР от 28.04.2014 г.
ISSN 2222-5374

Журнал 20 апреля 2011 зарегистрировано в Международном центре периодических изданий (ISSN International Centre, г. Париж), журнал зарегистрирован и проиндексирован в таких международных наукометрических каталогах и базах данных:

Index Copernicus – с 1 января 2014 года.

Приказом Министерства образования и науки № 153 от 14.02.2014 г. «Об утверждении решений Аттестационной коллегии Министерства образования и науки относительно деятельности специализированных ученых советов от 14 февраля 2014», в соответствии с подпунктами 35 и 36 пункта 4 Положение о Министерстве образования и науки Украины, утвержденного Указом Президента Украины от 25 апреля 2013 № 240, Порядка присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного сотрудника, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 24 июля 2013 № 567, Положение о специализированном ученом совете, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года по № 1170/19908, Положение об аттестационной коллегии Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года по № 1169/19907, Порядка формирования Перечня научных профессиональных изданий Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 17 октября 2012 № 1111, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 2 ноября 2012 под № 1850/22162, и на основании решения Аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины № 153 от 14 февраля 2014 года, –

Научный юридический журнал «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА» включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины в соответствии со списком.

УЧРЕДИТЕЛЬ И ИЗДАТЕЛЬ:

Высшее учебное заведение «Национальная академия управления»
Украина, 03151, Киев, ул. Винницкая, 10

Председатель редакционно-издательского совета С.А. Ерохин

Свидетельство субъекта издательского дела ДК № 4714 от 23.04.2014 г.

Главный редактор: Матвейчук Валерий Константинович,

доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник народного образования Украины, первый проректор
ВНЗ «Национальная академия управления»

Заместитель главного редактора: Харь Инна Алексеевна,

кандидат юридических наук, доцент, заместитель заведующего кафедрой гражданского и хозяйственного права ВУЗ «Национальная академия управления».

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

Украина, 03151, Киев, ул. Винницкая, 10, к. 317

Тел.: (044) 246-24-34

Факс: (044) 246-24-34

По поводу публикаций своих статей авторам необходимо связываться с секретарем журнала

САВЕНКОВОЙ ТАТЬЯНОЙ ГАРИЕВНОЙ

T.: (044) 246-24-34 E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net ; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ ПУБЛИКАЦИЯМ

Статьи, присылаемые в редакцию журнала «Юридическая наука», в соответствии с постановлением президиума Высшей аттестационной комиссии Украины №7D05 / 1 от 15 января 2003 г. «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенных в перечень ВАК Украины», **должны содержать следующие элементы:**

- научная статья должна быть актуальной, с отчетливо очерченной проблематикой, содержать научные положения, разработанные лично автором, выводы о научном и практическом значении научной разработки; в т.ч. УДК (указать название отрасли права).

- Статья должна включать следующие необходимые элементы:

- постановка проблемы и ее связь с важными научными и практическими задачами;
- анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме;
- формулировка целей статьи;
- изложение основных обоснованных результатов исследования;
- выводы по данному исследованию;
- в статье должно быть не менее 15 ссылок;
- внутренняя структуризация – разделы с названиями или выделенные части;
- фамилия, имя и отчество, название статьи, кроме как на украинском языке должны быть еще и на английском языке.

- Ссылки на ту или иную работу в тексте должны обозначаться в скобках за порядковым номером этой работы в списке литературы с указанием на соответствующую страницу (3, с. 12)].

- Список использованных источников в конце статьи составляется в соответствии с требованиями государственного стандарта Украины ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». *Кроме того в списке источников должно быть не менее 5 англоязычных ссылок.*

- После списка литературы подаются аннотации и ключевые слова на трех языках (украинский, русский, английский).

- Аннотации должны содержать: фамилию и имя автора, название статьи на соответствующих языках. Кроме того, обращаем внимание авторов на то, что обязательно должна быть аннотация на английском языке на полторы страницы А-4 (отдельным файлом).

- *Английский текст должен быть оформлен на профессиональном уровне владения языком. В случае подачи текста, переведенного, например, через Интернет-переводчик (Google и т.п.), либо непрофессионально, статья не будет принята к публикации.*

- Файл статьи и аннотации на английском языке со статьей пересылать в таком формате:

- а) в начале имени ставится номер журнала (11, 4, 7 и т.д.);

- б) через точку после номера ставится сокращение года (14, 15 и т.д.);

- в) нижнее подчеркивание () затем тип документа note – аннотация или topic – статья;

- г) после, нижнее подчеркивание (которое разделяет шифр с именем автора) затем фамилия автора, на английском языке фамилия и инициалы.

Пример: 11.14_note_Olenenko A.doc (где «note» – обозначение аннотации) или 11.14_ topic _ Olenenko A.doc. (где topic – обозначение статьи).

- Общий объем публикации (название статьи, сведения об авторе, текст статьи, использованные материалы, аннотации, ключевые слова) не должен превышать 20-30 тыс. знаков, в порядке исключения, не более 40 тыс. знаков.

К научной статье необходимо предоставить:

- электронный вариант статьи в формате MS Word (docx или doc);

- информационную справку об авторе на украинском и английском языках:

фамилия, имя, отчество (полностью), научная степень, ученое звание, место работы и должность, почтовый адрес, контактный телефон;

- заявление с подписями автора (ов) о том, что присланная статья не публиковалась и не подана в любые другие издания;

- фото автора (ов) в формате jpg, tif;

- качественные иллюстративные материалы с названием и нумерацией, пригодные для сканирования;

- выписку из протокола заседания кафедры о рекомендации статьи к печати, заверенную надлежащим образом (со статьями кандидатов наук, аспирантов, адъюнктов и соискателей ученой степени).

- Статья, представленная в редакцию без соблюдения указанных требований, опубликована не будет.

- Всем авторам во внимание: при подаче статьи обязательно указывать кратко сведения об авторе, телефон и собственный e-mail для удобства связи с авторами.

Редакция оставляет за собой право на рецензирование, редактирование, сокращение и отклонение статей.

За достоверность представленной информации ответственность несет автор.

Гонорар за публикацию не оплачивается.

Перепечатка публикуемых материалов журнала осуществляется только с разрешения автора и редакции.

Предоставленные материалы не возвращаются.

ВУЗ «НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ УПРАВЛЕНИЯ»

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

«ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

03151, г. Киев, ул. Винницкая, 10

Тел. (044) 246-24-34

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW «JURIDICAL SCIENCE»

UDC 34

Founded in 28.02.2011. Goes out every month.

Certificate of Registration: KB № 20692-10492 series of PR 28.04.2014r.
ISSN 2222-5374

Journal April 20, 2011 recorded in the International Center of Periodicals (ISSN International Centre, m. Paris), the magazine recorded and indexed in such international scientometric directories and databases:
Index Copernicus – from 1 January 2014.

Ministry of Education and Science № 153 from 02.14.2014. «On approval of Attestation Collegium of the Ministry of Education decisions on the activities of specialized academic councils on February 14, 2014.», according to points 35 and 36, paragraph 4 of the Ministry of Education and Science of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on April 25, 2013 № 240 Procedure for awarding academic degrees and awarding academic ranks of Senior Scientist, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24 July 2013 p. № 567, Regulations on specialized academic council, approved by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine on September 14, 2011 № 1059, registered in the Attestation Collegium of the Ministry of Justice of Ukraine October 10, 2011 by № 1170/19908, Regulation of the Certifying Board of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine from September 14, 2011 № 1059, registered with the decree of the Ministry of Justice of Ukraine on October 10, 2011 by № 1169/19907, procedure for formation of the list of scientific professional editions of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine on October 17, 2012 year number 1111, registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 2, 2012 by № 1850/22162, and based on the decision of the Attestation Collegium of the Ministry of Education on February 14, 2014 – № 153.

Scientific Law Journal «Juridical science» is included into the list of scientific professional editions of Ukraine according to the list.

Founder and Publisher:

Higher Educational Institution «National Academy of Management»
03151, Kyiv, Vinnytska street, 10 Kyiv, Ukraine

Chairman of the Editorial and Publishing Council of SA Erokhin
subject of publishing certificate № 4714 of 23/04/2014 p.

Editor: Valery K., Matviychuk

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Vice-Chancellor of the University «National Academy of Management»

Deputy Editor: Inna A., Khar

Doctor of Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Civil
and Commercial Law University National Academy of Management

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:

03151, Kyiv, Vinnytska street, 10, ap. 317 Kyiv, Ukraine
Tel.: 246-24-34. Fax: (044) 246-24-34

Regarding the publication of their article, the authors need to communicate
with the secretary of the journal

SAVENKOVA TATIANA

T.: (044) 246-24-34 E-mail: tanya_saven@ukr.net
www.legal.nam.edu.ua

INSTRUCTIONS TO AUTHORS OF THE «JURIDICAL SCIENCE» JOURNAL NEW REQUIREMENTS FOR ARTICLES

Articles sent to the Editor of «Juridical science», according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine decree №7D05/1 dated January 15, 2003 «On increasing demands for specialized issues listed in HAC of Ukraine» should include the following:

- A scientific article should be relevant, with clearly defined problematic issues, include scientific positions developed by the author, the conclusions of scientific and practical importance of scientific work; including determination of UDC.

- The paper should include the following elements:
 - a problem and its relation to important scientific and practical tasks;
 - analysis of recent researches and publications on the issue to be considered;
 - definition of specific issues that are not solved in the problem for research chosen;
 - formulation of the objectives of the article;
 - summary of the main conclusions of the study;
 - conclusions of this study;
 - in the article should be no less than 15 references;
 - internal structure – sections with names or selected parts.
- Name, surname and title of the article in addition to the Ukrainian language should be also in English.

- References to this or that research should be placed in brackets according to the number of mentioning in the list of references with indication of appropriate page ([3, p. 12]).

A list of sources at the end of the article are compiled in accordance with International Standard of Ukraine DSTU GOST 7.1:2006 «A System of Standards on Information, Librarianship and publishing. A Bibliographic Notation. A Bibliographic Description. General Requirements and Rules of Composition». Also in the source list has to be at least 5 English language references.

- After he references are added abstracts and keywords in three languages (Ukrainian, Russian and English).

- Abstracts should include: an author's name, a title of the article in (Ukrainian, Russian and English) languages. The authors should pay attention that there should be an abstract in English and half a page A-4 (in a separate file).

- The English text should be executed at the professional level of language proficiency. In the case of a text translated, for example, through the Internet Translator (Google, etc.), or unprofessional, the article will not be accepted for publication.

The article and the abstract should be named:

1. issue number should be placed before the name (11, 4, 7, etc.);
2. dot after the number of issue you should place 2 last figures of the year (14, 15, etc.);
3. underscores (_), then the type of document note – abstract topic – Article;
4. after the title of the articles, underscores (which separate code with the author's name) you should place the author's last name, name in English and initials.

Example: 11.14_note_Olenenko A.doc (where «note» – markS annotations) or 11.14_ topic _ Olenenko A.doc. (Where the topic – refer to the article).

- Publication (title, information about author, text, references, abstract, and keywords) should not exceed 20-30 000 signs.

Additions to the scientific article:

- An electronic version of the article in a format MS Word (docx or doc);
- Information about the author in Ukrainian and English (surname, first name, middle name (in full), academic degree, academic status, place of work and position, mailing address, telephone number);

- A statement signed by the author (s) that sent the article is had been not printed and have not given to any other editions;

- a photo of the author (s) in the format jpg, tif;

- Qualitative illustrative materials supplied by a name and number suitable for scanning;

- Extract from the minutes of the Department with recommendation of the article for publication, duly certified (for the Articles of Ph.D., graduate students and adjunct academic degree).

- An article submitted to the editor without complying with these requirements shall not be published.

- All the authors to note: when supplying article necessarily indicate a brief information about the author, telephone and your own e-mail to ease communication with authors.

Editors reserve the right to review, edit, and reduce decline articles.

For authenticity of the article the author is responsible for.

The royalties are not paid for the publication.

Reprints of published materials in the journal are made only with the permission of the author and the publisher.

Available materials are not returned.

Higher education institution «National Academy of Management»

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

«Juridical science»

03151, Kyiv, Vinnytska street, 10

Тел. (044)246-24-34